

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فرهنگ و هنر

راهنمای معلم

پایه های هفتم،
هشتم و نهم

دوره اول متوسطه

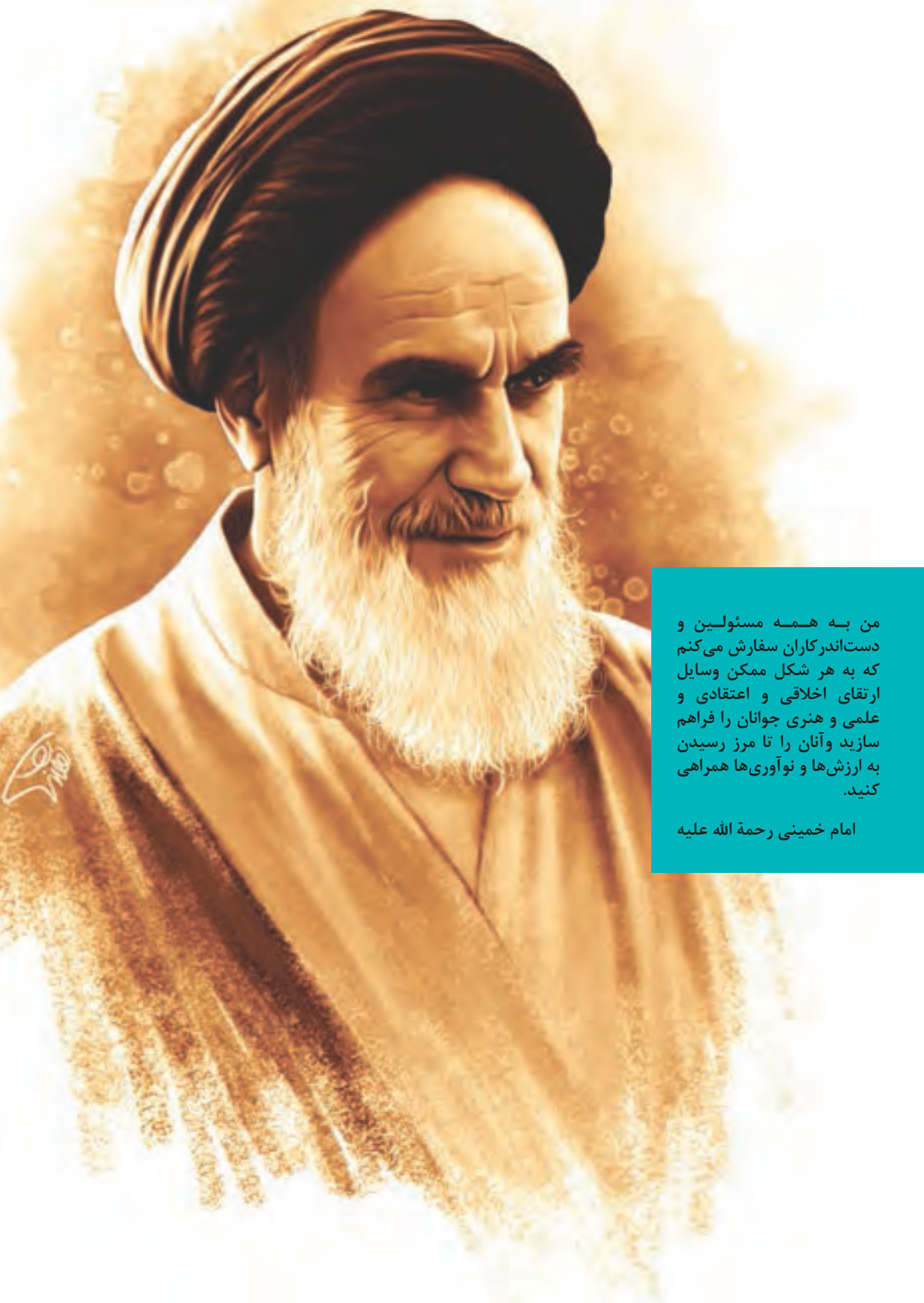
وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب:	راهنمای معلم فرهنگ و هنر پایه‌های هفتم، هشتم و نهم دوره اول متوسطه - ۹۹
پدیدآورنده:	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف:	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:	رحمت امینی، نصراله تسلیمی، عبدالناصر خیاط، سودابه سالم، فرهاد سلیمانی، علی اصغر غلامی، فریبا کیهانی، خدا مراد محمدی، مرضیه پناهیان پور (اعضای شورای برنامه‌ریزی) فاطمه احمدی‌زاده سرکمی (طراحی و نقاشی پایه هفتم)، فرشته اطاعتی، شیدا حسامی (طراحی، نقاشی پایه هفتم، هنرهای سنتی پایه هفتم و نهم، گرافیک، تصویرسازی)، علی‌اصغر غلامی (طراحی پایه نهم)، اعظم یونسی (طراحی پایه هشتم درس اول و دوم) مرضیه پناهیان پور، کلیات، طراحی پایه هشتم درس سوم و چهارم) شهرزاد شریفی نسب، گلرخ راوش، غزاله مفاخری (عکاسی)، علی همتیان، مجتبی شریفی، محمد خیراندیش (خوش‌نویسی)، شهین پزشکی (سوزن دوزی)، فاطمه سلمانی (نمایش)، پریرا کرمی (موسیقی) (اعضای گروه تألیف) مصطفی اکبری، بهار بدخشان، یعقوب رمضان‌زاده، داود نوروزی، سید علی اصغر ربانی (همکاران تألیف)
مدیریت آماده‌سازی هنری:	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی:	احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - جواد صفری (مدیر هنری) - خدیجه محمدی (صفحه‌آرا) - مریم دهقان‌زاده (رسام) - فاطمه باقری‌مهر، فاطمه گیتی جبین، حسین چراغی، سپیده ملک‌ایزدی و فاطمه رئیس‌یان فیروزآباد (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان:	تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
ناشر:	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران تهران - ۱۷ کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
چاپخانه:	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ:	چاپ اول ۱۳۹۷

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۳۲۵۲-۲
ISBN: 978-964-05-3252-2

جهت دانلود رایگان منابع استخدامی دبیر فرهنگ و هنر آموزش و پرورش، اینجا بزنید.

من به همه مسئولین و دست‌اندرکاران سفارش می‌کنم که به هر شکل ممکن وسایل ارتقای اخلاقی و اعتقادی و علمی و هنری جوانان را فراهم سازید و آنان را تا مرز رسیدن به ارزش‌ها و نوآوری‌ها همراهی کنید.

امام خمینی رحمه الله علیه

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در بایگ‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست مطالب

پیشگفتار

کلیات

۱	
۲	اول دفتر
۲	ساختار کتاب
۳	✓ مباحث تجویزی و نیمه تجویزی در کتاب دانش آموز
۵	جایگاه حوزه فرهنگ و هنر در برنامه درس ملی
۵	✓ فرهنگ و هنر و نقش آن در تربیت از نظر برنامه درس ملی
۶	✓ اهداف حوزه فرهنگ و هنر و تربیت هنری در نظام آموزش و پرورش کشور
۷	رویکرد حوزه فرهنگ و هنر
۷	تدریس موفق و عوامل مؤثر بر آن
۹	نگاهی به روش های فعال یاددهی - یادگیری با مثال هایی از درس هنر
۹	✓ روش دریافت مفهوم
۱۰	✓ روش بارش فکری
۱۱	✓ روش پیش سازمان دهنده
۱۱	✓ روش تدریس اعضای گروه (روش جورچین)
۱۲	✓ روش حل مسئله
۱۳	✓ روش تدریس مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات ICT
۱۵	✓ روش تدریس مبتنی بر ساخت گرای ۵E
۱۵	✓ روش تفکر استقرایی
۱۸	✓ روش کاوشگری
۱۹	✓ روش تدریس واحد کار
۲۰	✓ ارزشیابی
۲۱	✓ چگونگی تنظیم کارپوشه
۲۳	✓ جدول خود ارزیابی
۲۴	✓ جدول ارزشیابی پیشرفت تحصیلی
۲۷	✓ جدول ثبت ارزشیابی در کلاس

۳۳

محتوای آموزشی پایه هفتم

۳۳

بخش اول هنرهای تجسمی

۳۴

فصل اول طراحی

۳۴

■ درس اول، مشاهده

۳۹

■ درس دوم، تنوع طرح ها

۴۳

■ درس سوم، الفبای تصویر

۴۷

■ درس چهارم، نظم

۵۰

فصل دوم نقاشی

۵۰

■ درس اول، نقاشی از پدیده‌های طبیعت

۵۴

■ درس دوم، نقش گل‌ها

۵۷

■ درس سوم، یافت در نقاشی

۶۱

■ درس چهارم، نقاشی ایرانی

۶۵

فصل سوم عکاسی

۶۷

■ عکاسی بی دوربین

۷۸

■ درس اول و دوم، کادربندی

۷۹

■ درس سوم، نقطه تأکید

۸۰

■ درس چهارم، شناخت نور

۸۳

بخش دوم خوش‌نویسی

۸۴

■ درس اول، آشنایی با ابزار خوشنویسی

۸۶

■ درس دوم، تمام پهنای قلم

۸۸

■ درس سوم، معرفی خط نستعلیق

۹۰

■ درس چهارم، آموزش خط نستعلیق تحریری

۱۰۳

بخش سوم هنرهای سنتی

۱۰۴

فصل اول طراحی سنتی

۱۰۴

■ درس اول، طراحی سنتی چیست؟

- ۱۰۹ ■ درس دوم، نقش‌های هندسی
- ۱۱۴ ■ درس سوم، طراحی گره
- ۱۱۷ فصل دوم گلیم بافی
- ۱۱۷ ■ زیراندازها، بافت
- ۱۱۸ ■ زیراندازهای بدون بافت
- ۱۱۸ ■ زیراندازهای بافته شده
- ۱۲۶ فصل سوم سفالگری
- ۱۲۶ ■ آشنایی باسفال

- ۱۲۹ ■ انواع روش‌های ساخت سفال
- ۱۳۵ بخش چهارم هنر آوایی
- ۱۳۶ ■ درس اول، وزن
- ۱۴۱ ■ درس دوم، ملودی (لحن)
- ۱۴۴ ■ درس سوم، رنگ صوتی
- ۱۴۵ ■ درس چهارم، شکل (فرم)
- ۱۴۷ ■ درس پنجم، بافت

- ۱۵۱ بخش پنجم هنرهای نمایشی
- ۱۵۲ ■ درس اول، آشنایی با بازیگری
- ۱۵۷ ■ درس دوم، آشنایی با نقالی
- ۱۵۹ ■ درس سوم، آشنایی با نمایش عروسکی
- ۱۶۱ ■ درس چهارم، آشنایی با اجرای نمایش

پایه هشتم

- ۱۶۳ بخش اول هنرهای تجسمی
- ۱۶۴ فصل اول طراحی
- ۱۶۴ ■ درس اول، طراحی دوبعدی (سطح)، نقش برجسته و طراحی سه بعدی
- ۱۷۱ ■ درس دوم، طراحی از پرندگان
- ۱۷۴ ■ درس سوم، طراحی بناها و فضاهای معماری
- ۱۸۰ ■ درس چهارم، تزئینات در معماری

۱۸۵	فصل دوم تصویرسازی
۱۸۵	■ درس اول، انواع خط
۱۸۸	■ درس دوم، کیفیت سطوح در تصویرسازی
۱۹۲	■ درس سوم، ویژگی‌های تصویرسازی
۱۹۵	■ درس چهارم، روند تصویرسازی
۱۹۷	فصل سوم عکاسی
۱۹۸	■ درس اول و چهارم، عناصر بصری در عکاسی (بافت و رنگ)
۲۰۵	■ درس دوم و سوم، ترکیب‌بندی در عکاسی (قاب‌بندی و زاویه دید)
۲۱۱	بخش دوم خوشنویسی
۲۱۲	■ درس اول، معرفی خط شکسته نستعلیق
۲۱۴	■ درس دوم، آموزش خط تحریری شکسته نستعلیق
۲۱۹	■ درس سوم، خوشنویسی با قلم‌نی
۲۲۷	بخش سوم هنرهای نمایشی
۲۲۹	■ درس اول، آشنایی با داستان
۲۳۴	■ درس دوم، نمایشنامه
۲۳۸	■ درس سوم، ایده‌پردازی؛ فکرها از کجا می‌آیند؟
۲۴۰	■ درس چهارم، نمایشنامه‌خوانی
	پایه نهم
۲۴۳	بخش اول هنرهای تجسمی
۲۴۴	فصل اول طراحی
۲۴۴	■ درس اول، اهمیت و کاربرد طراحی در زندگی
۲۵۰	■ درس دوم، طراحی از اشیا
۲۵۴	■ درس سوم، ترکیب‌بندی
۲۶۰	فصل دوم گرافیک
۲۶۰	■ درس اول تا سوم نگاه‌تار و تبلیغات (گرافیک)
۲۶۹	فصل سوم عکاسی
۲۶۹	■ درس اول و دوم، عکس‌های ترکیبی و روایی
۲۷۰	■ درس سوم، گرایش‌های عکاسی

۲۸۱	بخش دوم خوش نویسی
۲۸۲	■ درس اول، معرفی خطوط ثلث و نسخ
۲۸۵	■ درس دوم، آموزش خط نستعلیق
۲۹۱	■ درس سوم، آشنایی با استادان بزرگ خوشنویسی
۲۹۳	بخش سوم هنرهای سنتی
۲۹۴	فصل اول طراحی سنتی
۲۹۴	■ درس اول، چهار لنگه
۲۹۷	■ درس دوم، گره هشت و چهار لنگه
۲۹۹	■ درس سوم، بته جقه
۳۰۲	فصل دوم جلد لاک‌ی
۳۰۲	■ زیرلاکی، جلدسازی سنتی
۳۱۰	فصل سوم سوزن دوزی‌های سنتی ایران
۳۱۰	■ درس اول، نفرش دوزی (درویش دوزی)
۳۱۴	■ درس دوم، زرتشتی دوزی
۳۱۸	■ درس سوم، پته‌دوزی
۳۲۳	بخش چهارم هنر آوایی
۳۲۴	■ درس اول، وزن
۳۲۷	■ درس دوم، ملودی (لحن)
۳۲۸	■ درس سوم، رنگ
۳۳۱	بخش پنجم هنرهای نمایشی
۳۳۲	■ درس اول، کارگردانی و انتخاب نمایشنامه
۳۳۷	■ درس دوم، انتخاب بازیگر و خواندن متن نمایشنامه
۳۳۹	■ درس سوم، حرکت و چیدمان روی صحنه
۳۴۱	■ درس چهارم، جمع‌بندی و ارائه نهایی آثار
۳۴۲	منابع و مأخذ

پیشگفتار

زبان هنر به‌عنوان تنها زبان قابل فهم و مشترک در بین همه انسان‌ها، به‌غیر از نمایان ساختن استعدادها و توانمندی‌های خاص بشر، جایگاهی برای رهایی از فشارهای درونی و بیرونی و آشکار شدن کشمکش‌ها و استعدادهای اوست. «ارنست کریس» هنرشناس و روانکاو عقیده دارد که بشر اولیه نیز به نیروی آرام‌بخش هنر اعتقاد داشته و به همین دلیل به‌کنده‌کاری اشکال، نقاشی روی دیوار غارها و ایجاد طلسم‌های جادویی و شمایل‌های مقدس پرداخته است. او می‌گوید وقتی شخص در حال انجام کارهای هنری باشد تنش عصبی به کمترین مقدار خود می‌رسد. همچنین «لوئیس تنین» کشیدن نقاشی را در درمان صدمات روحی مؤثر می‌داند.

به‌طور کلی می‌توان گفت کارهای هنری نظیر نقاشی، موسیقی، عکاسی، مجسمه‌سازی، قصه‌گویی و کارهای دستی به تخلیه انرژی‌های منفی و کنار آمدن با مشکلات و مصائب زندگی کمک شایان توجهی می‌کند. با توجه به این مطلب، در این کتاب تمریناتی طراحی شده تا به‌صورت غیرمستقیم به دانش‌آموزان در مواجهه با مشکلات و راه‌حلیابی در مسائل کمک نماید.

بخش‌هایی مانند عکاسی بی‌دوربین و بخش‌هایی از نمایش به‌طور مستقیم این هدف را نشانه گرفته‌اند، در بقیه کتاب نیز انتظار می‌رود، با تدبیر معلمین دلسوز در فضایی خالی از تنش و اضطراب فرصتی برای دانش‌آموزان ایجاد شود تا به بیان صورت پنهان وجود خویش بپردازند و کلاس هنر را مأمنی برای آزادی روح و روان خود سازند.

کلیات

اول دفتر

سپاس و آفرین، ایزد جهان آفرین راست؛ آنکه اختران رخشان به پرتو روشنی و پاکی او تابنده اند و چرخ گردان به خواست و فرمان او پاینده. آفریننده‌ای که پرستیدن اوست سزاوار؛ دهنده‌ای که خواستن جز از او نیست، خوش‌گوار. هست کننده از نیستی، نیست کننده پس از هستی..... عطاءالملک جوینی

شکر، خداوند متعال را که با یاری و استعانت از او توانستیم راهنمای جامع تدریس درس فرهنگ و هنر در دوره اول متوسطه را به پایان بریم.

مجموعه پیش رو شامل راهنمای تدریس درس فرهنگ و هنر پایه‌های هفتم، هشتم و نهم است که به صورت کتاب، به منظور استفاده آسان در کلاس درس تهیه شده و در اختیار شما دبیران محترم قرار گرفته است.

تمام سعی ما بر این بوده است که آنچه معلم در تدریس لازم دارد در این مجموعه آورده شود. در مواردی که نتوانستیم مطلبی را در این کتاب به دلیل محدودیت صفحات بگنجانیم، روی سایت دفتر تألیف کتب درسی، گروه هنر (http://art_dept.talif.sch.ir) در قسمت راهنمای جامع دوره اول متوسطه قرار دادیم تا به همه معلمان عزیزی که به این لوح دسترسی ندارند کمک کند.

با خلاقیت و تعهدی که در شما دبیران محترم درس فرهنگ و هنر وجود دارد، اطمینان داریم منابع، مطالعه خواهد شد و تدریس با توجه به اهداف و رویکردهایی انجام خواهد شد که در برنامه درس ملی و چارچوب راهنمای معلم آمده است.

از شما همکاران بزرگوار و فرهیخته تقاضا داریم، انتقادات و پیشنهادهای خود را با ما در میان بگذارید و در بهینه‌سازی کتاب به ما یاری فرمایید.

ساختار کتاب

این کتاب به دو بخش کلی به شرح زیر تقسیم شده است :

بخش اول، کلیات : این بخش به مطالبی همچون، طراحی آموزشی، روش‌های تدریس تعاملی، چگونگی ارزشیابی، جدول‌های ثبت نمره، جدول خودارزیابی دانش‌آموزان و مطالب دیگر اختصاص دارد. همچنین در این بخش با رویکرد و جایگاه درس هنر در برنامه درس ملی آشنا می‌شوید.

گفتنی است در بیان تمامی مطالب این بخش، ایجاز و خلاصه‌گویی مد نظر بوده است تا از حوصله خواننده خارج نباشد و صفحات بیشتری به محتوای آموزشی اختصاص یابد.

بخش دوم، محتوای آموزشی: این بخش به دلیل اینکه شامل راهنمای تدریس سه کتاب فرهنگ و هنر دوره اول متوسطه است به سه قسمت تقسیم شده است: پایه هفتم، هشتم و نهم. هر پایه شامل فصل‌های مختلفی است و تمامی دروس از الگوی واحدی به شرح زیر تشکیل شده‌اند:

هدف: در این قسمت هدف کلی درس مورد نظر، بیان شده است.

انتظارات عملکردی: انتظاراتی که پس از تدریس این درس از دانش‌آموزان داریم؛ همان‌گونه که از نام آن پیداست، دانش‌آموزان پس از درس باید به مهارت جدیدی دست یابند.

شرح موضوع: با توجه به موضوع درس در این قسمت، مطالبی آورده شده که برای آگاهی معلم لازم است تا محتوای درس روشن و شفاف شود و دبیر به موضوع اشراف کامل پیدا کند و طرح آن در کلاس به صلاحدید معلم است.

فرایند تدریس: در این مرحله، روند اجرای گام به گام تدریس آورده شده است. در بیشتر موارد سعی شده است از روش‌های یاددهی - یادگیری تعاملی استفاده شود تا دانش‌آموزان خود به کشف مفاهیم دست پیدا کنند و به همین دلیل، تمریناتی پیش‌بینی شده است که با استفاده از آنها دانش‌آموزان با هدایت معلم به مفاهیم مورد نظر می‌رسند. اگر از لحاظ زمان‌بندی اجرای تک تک مراحل و تمرینات فرصت کافی نیست، می‌توان تمرینات مهم‌تر و کلیدی‌تر را انتخاب کرد.

نکته مهم: مباحثی در این کتاب هست که در کتاب دانش‌آموز نیامده است؛ به‌طور مثال عکاسی بی‌دوربین یا هنرهای نمایشی پایه هشتم؛ علت چیست؟

باتوجه به حضور چند ساله کتاب‌های فرهنگ و هنر در مدارس و تدریس آن، مشکلات این کتاب‌ها توسط شما دبیران نکته‌سنج به ما منتقل شده است. در حال حاضر به دلیل نقش محوری معلمان در کلاس و تغییر نیافتن کتاب دانش‌آموز، چاره را در ایجاد تغییرات در کتاب راهنمای معلم دیدیم. خواهشمندیم شما دبیران محترم تدریس خود را طبق کتاب راهنمای معلم انجام دهید تا اصلاحات لازم با آموزش شما در کلاس انجام شود. در این حالت آموزش‌ها به‌گونه‌ای صحیح انجام، و در اولین فرصت، تغییرات کتاب دانش‌آموز، اعمال می‌شود.

مباحث تجویزی و نیمه تجویزی در کتاب دانش‌آموز

بر اساس برنامه درس ملی (اصل ۱۱-۳ - یکپارچگی و فراگیری)، که در آن به تنظیم برنامه‌ها با رعایت انعطاف‌پذیری، نسبت به نیازها و استعدادها، خاص هر یک از گروه‌های دانش‌آموزان اشاره شده در کتاب فرهنگ و هنر دوره اول متوسطه، بخش‌های تجویزی یا اجباری و نیمه‌تجویزی یا اختیاری در نظر گرفته شده است.

همان طور که در جدول ۱-۱ ملاحظه می‌شود، بعضی از مباحث کتاب هفتم به صورت اجباری باید تدریس شود. در پایه هفتم از بین مباحث نقاشی و عکاسی در فصل هنرهای تجسمی، الزاماً یک مبحث به انتخاب دانش‌آموزان و صلاح‌دید معلم تدریس می‌شود. بین مباحث سفالگری و گلیم بافی نیز یک مبحث به صورت انتخابی، تدریس می‌شود. به این صورت دانش‌آموزان در پایه هفتم با هفت رشته هنری آشنا خواهند شد. در کتاب فرهنگ و هنر پایه هشتم هیچ فصلی اختیاری نیست و همه مباحث الزاماً تدریس می‌شود (توجه کنید در این کتاب هنرهای نمایشی به پایه هشتم اضافه شده است). در پایه نهم طبق جدول ۱-۱ بین مباحث گرافیک و عکاسی یکی انتخاب و تدریس، و در هنرهای سنتی بین هنرهای زیر لاکه و سوزن‌دوزی‌های سنتی یک مبحث تدریس می‌شود.

جدول ۱-۱- درس تجویزی و نیمه تجویزی

پایه	پایه هفتم	پایه هشتم	پایه نهم
فصل	هنرهای سنتی هنرهای تجسمی	هنرهای تجسمی هنرهای سنتی	هنرهای نمایشی هنرهای آوایی هنرهای سنتی
مبحث	هنرهای سنتی هنرهای تجسمی	هنرهای سنتی هنرهای تجسمی	هنرهای نمایشی هنرهای آوایی سوزن‌دوزی‌های سنتی هنرهای زیر لاکه طراحی نقوش تزیینی
وضعیت تدریس	هنرهای سنتی هنرهای تجسمی	هنرهای سنتی هنرهای تجسمی	هنرهای نمایشی هنرهای آوایی سوزن‌دوزی‌های سنتی هنرهای زیر لاکه طراحی نقوش تزیینی
اجباری	*	*	*
اختیاری	*	*	*

همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، دروسی که در قسمت اجباری ستاره دارد، الزاماً در کلاس تدریس می‌شود. بین دروس اختیاری هر فصل، یکی از آنها با توجه به علاقه دانش‌آموزان انتخاب و تدریس می‌گردد.

جایگاه حوزه فرهنگ و هنر در برنامه درسی ملی

در سند برنامه درسی ملی، که براساس مبانی نظری سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی تنظیم شده به حوزه فرهنگ و هنر به عنوان چهارمین حوزه تربیت و یادگیری پرداخته شده است. حوزه‌های تربیت و یادگیری، حدود محتوایی، روش‌ها، فرایندها و عناصر کلیدی یادگیری را روشن می‌سازد. همان‌گونه که در این سند اشاره شده است، فرهنگ، مهم‌ترین و غنی‌ترین منبع دستیابی به هویت است و از طریق جهت دادن به شیوه زندگی، امکان هویت‌یابی را به صورت فردی و جمعی فراهم می‌کند. فرهنگ شامل باورها و ارزش‌ها، تاریخ گذشته، مفاخر ملی، آداب و سنت‌ها، قوانین، آثار باستانی، هنر و ادبیات گذشته و معاصر است. حوزه یادگیری فرهنگ و هنر به درک معنا و روابط پدیده‌ها (آیه‌بینی و آیه‌خوانی)، زیبایی‌شناسی و قدرشناسی نسبت به نشانه‌های جمال الهی و زیبایی‌ها در پیشینه فرهنگی جامعه (نمادها، آداب و رسوم، ارزش‌ها، اسوه‌ها و اسطوره‌ها) و حفظ و تعالی آن ناظر است.

فرهنگ و هنر و نقش آن در تربیت از نظر برنامه درسی ملی

با عنایت به اهمیت فرهنگ و هویت ملی و نقشی که این دو مقوله در استقلال، خودکفایی، عزت نفس و مقابله با از خود بیگانگی ایفا می‌کند، فرهنگ و هنر از کارآمدترین امکانات در زمینه تربیت به شمار می‌رود و از جمله موضوعاتی است که از فرهنگ اسلامی، ایرانی و انقلابی ما نشئت گرفته و در احراز هویت ملی اثرگذار است. هنر به عنوان تجلی باورهای جامعه از گونه‌های تمایز انسان با دیگر موجودات است و می‌تواند به عنوان یکی از بارزهای هویت و به ویژه هویت فرهنگی و معنوی، موجب رشد و ارتقای تمدن و فرهنگ جوامع مورد توجه قرار گیرد. تربیت فرهنگی و هنری سبب شناخت پیشینه فرهنگی و توانایی‌های فردی و توسعه ظرفیت‌های وجودی می‌شود. همچنین تربیت هنری می‌تواند موجبات کسب قسمتی از شایستگی‌های مورد نیاز انسان برای زندگی را فراهم آورد. استفاده از هنر و قالب‌های هنری مناسب‌ترین طریق بازنمایی تجربیات غنی از احساس و عواطف انسانی است. شناختی که در اثر آشنایی با هنرها و میراث فرهنگی ایجاد می‌شود، زمینه‌ساز حفظ، احیا و گسترش هنرهای ایرانی اسلامی، هویت بخشی به فرد و جامعه و مقابله با تهاجم فرهنگی است. مهم‌ترین کارکرد این حوزه را می‌توان دستیابی به سواد فرهنگی و هویت بخشی، ایجاد شوق و نشاط، درک و بیان احساسات و معانی و ابراز وجود به زبان هنر، پرورش حواس، ذوق زیباشناسی، قدرت تخیل، خلاقیت، قدرشناسی از زیبایی‌ها و میراث فرهنگی و در نهایت دستیابی به بصیرت فرهنگی عنوان کرد.

اهداف حوزه فرهنگ و هنر و تربیت هنری در نظام آموزش و پرورش کشور

قلمرو حوزه فرهنگ و هنر در برنامه درس ملی شامل درک افکار هنری، فرایندها و مهارت‌های هنری، ابزار هنری و میراث فرهنگی در دو عرصه عملی (تولید اثر بر پایه الفبا و قواعد ترکیب) و نظری (درک اثر بر پایه زیباشناسی، تاریخ فرهنگ و هنر، تجزیه و تحلیل و نقد آثار فرهنگی و هنری) است. رمزگشایی و رمزگذاری پدیده‌ها در قالب‌های هنری شامل دو فرایند کشف معنا (درک و دریافت اثر) و خلق معنا (تولید اثر) است. دستیابی به سواد فرهنگی و میان فرهنگی برای درک ارتباط فرهنگ‌ها، اقوام و ملیت‌ها در سطح ملی و جهانی و ارتباط خرده فرهنگ‌ها با فرهنگ معیار، تمایز فرهنگ مدرن و سنتی، بخشی از قلمرو محتوایی این حوزه یادگیری است. جهت‌گیری کلی این حوزه در سازماندهی محتوا و آموزش، «تربیت هنری» با تأکید بر دستیابی به بصیرت فرهنگی است. تربیت هنری زمینه درک زیبایی‌ها و نظم هستی را فراهم می‌کند که یکی از راه‌های شناخت خداوند و قدرشناسی نسبت به زیبایی‌ها و خالق آنهاست. سازماندهی فعالیت‌ها در قالب رویکرد تربیت هنری موجب درک زیبایی‌های طبیعت، محیط زندگی و آثار فرهنگی هنری، تقویت حواس، تخیل، تفکر، توان درک معانی آشکار و پنهان و غنا بخشیدن به ادراک حسی و عاطفی می‌شود.

جدول ۱-۲- جایگاه درس فرهنگ و هنر در جدول برنامه درسی

نام درس	پایه	زمان اختصاص داده شده در هفته	ارزشیابی	ثبت ارزشیابی در کارنامه
فرهنگ و هنر	هفتم	۲ ساعت در هفته	فرایند محور- ارزشیابی عملکردی	کمی (ثبت نمره در نوبت اول و دوم در کارنامه)
فرهنگ و هنر	هشتم	۲ ساعت در هفته	فرایند محور- ارزشیابی عملکردی	کمی (ثبت نمره در نوبت اول و دوم در کارنامه)
فرهنگ و هنر	نهم	۲ ساعت در هفته	فرایند محور- ارزشیابی عملکردی	کمی (ثبت نمره در نوبت اول و دوم در کارنامه)

جایگزینی دروس دیگر به جای درس فرهنگ و هنر در مدارس، خلاف برنامه درسی ملی است و حتماً در همه مدارس، ۹۰ دقیقه در هفته باید به این درس اختصاص داده شود

رویکرد حوزه فرهنگ و هنر

الف) رویکرد اصلی تربیت هنری موضوع محور

ب) رویکرد مکمل دریافت احساس و معنا

الف) رویکرد تربیت هنری موضوع محور در مقایسه با رویکردهای دیگر، جامعیت بیشتری دارد. این رویکرد، ضمن برخورداری از سه قلمرو معرفتی تولید هنر، تاریخ هنر و زیبایی شناسی، که فصل مشترک سه رویکرد مطرح در ساحت زیبایی شناختی و هنری شمرده می‌شود، شامل قلمرو معرفتی نقد هنر نیز هست که وجه تمایز این رویکرد نسبت به رویکردهای دیگر به شمار می‌آید.

ب) رویکرد دریافت احساس و معنا شامل دو فرایند خلق معنا و کشف معناست؛ به عبارت دیگر، خلق هنر، نوعی رمزگذاری یا رمزگردانی و درک و دریافت هنر، نوعی رمزگشایی است.

خلق معنا یا رمزگذاری، خاص هنرمند و کشف معنا یا رمزگشایی به افراد عادی و غیراهل فن مختص است؛ مشروط به اینکه ادراک زیبایی‌شناسی آنها پرورش یافته باشد. از این رو هدف تربیت هنری، نه پرورش هنرمند حرفه‌ای، که پرورش ادراک زیبایی‌شناسی در همه فراگیران است؛ لذا لازم است در کنار رویکرد تربیت هنری موضوع محور به رویکرد ادراکی دریافت احساس و معنا هم توجه شود و این دو رویکرد مبنای سیاست گذاری، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی واقع‌شود.

تدریس موفق و عوامل مؤثر بر آن

■ تدریس موفق چگونه است؟

■ آیا تدریس خلاق، لزوماً به امکانات خاصی نیاز دارد؟

■ چگونه می‌توان در کلاس درس، پیوسته شور و اشتیاق به دانستن را حفظ کرد؟

■ آیا استفاده از روش‌های تدریس تعاملی برای بهینه‌سازی تدریس الزامی است؟

■ آیا تدریس من به عنوان معلم، مطلوب است؟

حتماً شما هم، تاکنون سؤالاتی مشابه را از خود پرسیده‌اید و گاهی برای یافتن جواب از دانش‌آموزان خود در این باره نظرسنجی، و در برخی موارد، طراحی آموزشی خود را تصحیح کرده‌اید. در هر صورت عملکرد شما بسیار ارزنده است؛ زیرا شما به طراحی آموزشی خود اندیشیده و آن را بازنگری کرده‌اید. از ارکان مهم آموزش، همان‌طور که می‌دانید غیر از طراحی آموزشی موفق که به آن خواهیم پرداخت، دانش‌آموزان پرنشاط و با انگیزه هستند.

مسئلاً، وجود دانش‌آموزان بی‌انگیزه در کلاس شما هم، مشکل دیگری است که فکر و طراحی آموزشی

شما را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و باعث می‌شود که بارها این سؤال را از خود بپرسید که با چه روشی می‌توان دانش آموزانی پر شور و شوق و با انگیزه در کلاس داشت.

به اختصار به شش روش ساده و در دسترس (بدون نیاز به تجهیزات خاص) می‌پردازیم:

۱ یکی از راه‌های ایجاد انگیزه، به وجود آوردن تنوع در چیدمان کلاس است. همان‌گونه که تغییر چیدمان وسایل منزل در ساکنان، شور و شوق ایجاد می‌کند، چیدمان خاص کلاس، بسته به نوع مبحث تدریس (در صورت امکان) در دانش‌آموزان نیز انگیزه ایجاد خواهد کرد. (هر چند مدتی از وقت کلاس را بگیرد، بهره‌وری و نشاط را افزایش می‌دهد).

۲ تغییر محیط کلاس از فضای بسته به باز و یا از کلاس درس به نمازخانه و یا حتی جابه‌جایی با کلاس مجاور

۳ برای ارائه درس تجهیزاتی به همراه خود داشته باشید؛ وسایلی که در یک اجرای هیجان‌انگیز به شما کمک کند.

۴ تا آنجا که امکان دارد، درس را به صورت معما مطرح کنید که جواب آن با مباحث درس آن روز مرتبط باشد.

۵ سؤال‌هایی درباره‌ی درس مطرح کنید و از دانش‌آموزان بخواهید، گروهی به آنها جواب بدهند.

۶ از انواع روش‌های یاددهی و یادگیری تعاملی با توجه به نوع درس استفاده کنید.

(در این کتاب سعی کرده‌ایم با توجه به موارد بیان شده، فرایندهای تدریس هر درس را طراحی کنیم تا به نشاط، ایجاد انگیزه و اکتشاف مفاهیم توسط دانش‌آموزان کمک کند.)

بهترین روش تدریس

مهم‌ترین مسئله بعد از هر روز کاری برای معلم، تحلیل و بررسی طراحی آموزشی خود و میزان موفقیت آن در کلاس است؛ زیرا به این ترتیب گامی در جهت تحول در کلاس درس برمی‌دارد. بارها به عنوان یک معلم این سؤال را از خود پرسیده‌ایم که بهترین روش تدریس چیست و به معلمان موفق‌اندیشیده‌ایم که کار آنها را به گونه‌ای دیده‌ایم. در طراحی آموزشی این معلمان چه ویژگی‌های خاصی به چشم می‌خورد؟ معیارهای زیادی برای طراحی آموزشی خوب وجود دارد، به طور مثال وجود خلاقیت، سادگی، ایجاز، انعطاف‌پذیری؛ مشارکت دانش‌آموزان در فرایند آموزشی، مرتبط ساختن مباحث درس با زندگی، به کارگیری حواس چندگانه دانش‌آموزان و استفاده از روش‌های یاددهی و یادگیری تعاملی با چاشنی خلاقیت، نتایج سودمندی به همراه دارد.

نگاهی به روش‌های فعال یاددهی – یادگیری با مثال‌هایی از درس هنر

معلم در برابر تحقق یا عدم تحقق یادگیری باید احساس مسئولیت کند و پاسخگو باشد (مهر محمدی، ۱۳۸۶، ۱۸).

روش‌های فعال یاددهی و یادگیری در آموزش برای معلم همانند ابزارهایی در دست‌ان جراح حاذق است. هر چه ابزارها کامل‌تر، کار موفق‌تر، دقیق و ساده‌تر خواهد بود؛ اما نکته مهم این است که فقط جمع‌آوری ابزار کافی نیست. استفاده صحیح، بجا و به اندازه هم، مهم است. به‌طور خلاصه استفاده از روش‌های فعال یاددهی و یادگیری و یا آشنایی با رویکردهای آن به تنهایی برای داشتن تدریس کاملاً موفق، کافی نیست. احاطه بر اینکه کدام روش در چه نوعی از محتوا، نتیجه بهتری خواهد داشت، بسیار مهم است. بهترین معلم، کسی است که دارای قابلیت خلق روش‌های تازه است و بهترین روش‌ها، روشی خاص نیست؛ بلکه هنر است (روش به عمل هنرمندانه متکی است). هر معلمی باید تلاش کند در خود، قابلیت کشف روش‌های جدید را پروراند («دال، ۱۹۸۷»؛ مهر محمدی، ۱۳۸۶، ۳۴).

در زیر روش‌های فعال یاددهی – یادگیری با ارائه مثال‌ها و توضیحاتی کاربردی در تدریس، ارائه می‌شود. شرح روش برگرفته از نگاهی به روش‌های فعال، کمیسیون کیفیت بخشی به یاددهی – یادگیری دفتر آموزش و پرورش راهنمایی تحصیلی است که با اضافه کردن مصداق‌هایی از تدریس مفاهیم همین کتاب برای تفهیم بهتر روش و کمک به نیازهای دبیران آورده شده است.

روش دریافت مفهوم

در این روش، مفاهیم و تعاریف به‌طور مستقیم در اختیار دانش‌آموز قرار نمی‌گیرد؛ بلکه ابتدا مثال‌ها و نمونه‌ها ارائه می‌شود و سپس دانش‌آموزان ویژگی مفهوم و تعریف آن را به دست می‌آورند. این روش، فرصت تحلیل فکر و رشد شیوه‌های مؤثر تفکر را برای دانش‌آموزان فراهم می‌سازد. هرگاه معلم نمونه‌هایی را به دانش‌آموزان ارائه، و سپس با راهنمایی، آنها را به مفهوم، هدایت کند، نتیجه یادگیری، در ذهن فرد ماندگارتر خواهد بود. این روش در مقایسه با حالتی که ابتدا تعریف مفهوم و سپس نمونه‌ها و مثال‌ها به فراگیر ارائه شود، بسیار مؤثرتر خواهد بود.

مراحل تدریس

- ۱ عرضه نمونه‌ها
- ۲ دستیابی به مفهوم
- ۳ بررسی فرایند تفکر

مثال : پایه هفتم، هنرهای نمایشی، درس دوم آشنایی با نقالی، ص ۱۵۳ همین کتاب
گام اول : معلم در اولین مرحله، جدولی را پای تخته رسم می کند و برای دانش آموزان توضیح می دهد، آنچه به درس امروز مربوط است، زیر ستون بلی قرار دارد و آنچه مد نظر نیست، زیر ستون خیر وجود دارد. با استفاده از اطلاعات جدول حدس بزنید امروز در مورد چه مبحثی از نمایش، می خواهیم صحبت کنیم.

خیر	بلی
بدون کلام	داستان
عروسکی	بیان
دکور	حرکات دست
نورپردازی	میراث فرهنگی

گام دوم : دانش آموزان شروع به حدس زدن می کنند تا به نتیجه صحیح برسند؛ سپس باید، از دانش آموزان سؤال شود چطور به این نتیجه رسیدید. در ابتدا به چه چیزی فکر می کردید؟ پس از بررسی جریان فکری دانش آموزان و فرضیه ها، می توان به ادامه مراحل تدریس پرداخت.

روش بارش فکری

این روش نوعی همکاری گروهی در حل مسئله است. به نظر پژوهشگران، روش بارش فکری به پرورش مهارت های حل مسئله دانش آموزان کمک مؤثری می کند و آموزش از این طریق باعث پرورش حل خلاق مسئله در آنان می شود. اسبورن مبدع روش بارش فکری عقیده دارد در صورتی که قواعد و مقررات مشخصی برای جلسات بارش فکری در نظر گرفته و رعایت شود، این روش بسیار کارآمدتر خواهد شد. چهار قاعده اساسی بارش فکری :

۱ **انتقاد، ممنوع :** این مهم ترین قاعده است. با توجه به اینکه در جریان بارش فکری افراد اندیشه های غلط یا صحیح خود را ارائه می کنند، هر گونه انتقاد یا اعتراض، روند فعالیت را کند می کند و فکر آنان را به جای تفکر در مورد موضوع مورد نظر به سوی انتقاد و حتی واکنش در مقابل انتقاد سوق می دهد و چه بسا به مشاجره منتهی شود (منوچهر فضلی / راهنمای عملی روش مشارکتی/ ص ۷۶).

۲ **تمامی اظهار نظرها مورد قبول است،** این قاعده برای جرئت بخشیدن به پیشنهاد های شرکت کنندگان است.

۳ **جمع آوری بیشترین نظریات.** هر چه تعداد نظریات بیشتر باشد، احتمال وجود موفقیت برای رسیدن به حل مسئله بیشتر است.

۴ **بهبود پیشنهادهای قبلی**: در این روش فرد می‌تواند در ادامه بحث، پیشنهاد اولیه خود را بهبود دهد. مثال: خوش‌نویسی پایه هفتم معرفی ابزار خوش‌نویسی، ص ۸۴ همین کتاب
گام اول: معلم قوانین را به دانش‌آموزان متذکر می‌شود و سپس از آنان می‌خواهد تا با همفکری در گروه به سؤال پاسخ دهند.

■ از چه روش‌هایی می‌توان ابزاری شبیه قلم نی تهیه کرد که برای نوشتن مناسب باشد؟
گام دوم: نتیجه همفکری دانش‌آموزان روی تابلو نوشته می‌شود. نظرها اصلاح و بهبود می‌یابد و به آنها پیشنهاد می‌شود که سعی کنند، ابزاری شبیه قلم نی بسازند و به کلاس بیاورند.

روش پیش‌سازمان‌دهنده

در این روش مطالب درسی به‌طور مستقیم هدف قرار می‌گیرد و یادگیرنده، مطالب جدید را به مطالبی مرتبط می‌کند که قبلاً آموخته است؛ بدین صورت یادگیری معنادار خواهد شد. اگر چنین یادگیری خوب انجام گیرد، پردازش فعال اطلاعات را بهتر می‌سازد. مراحل تدریس پیش‌سازمان‌دهنده:

■ پیش‌سازمان‌دهنده، محتوای درس را به‌صورت سخنرانی، بحث، فیلم و... ارائه می‌کند.

■ تعاریف دقیق را بیان می‌نماید.

■ مثال‌هایی برای تفهیم درس می‌آورد.

دانش‌آموز به مطالب توجه، و بین دانش قبلی و جدید خود ارتباط برقرار می‌کند.
مثال: هنرهای آوایی پایه هفتم وزن - ص ۱۳۴، درس اول، همین کتاب ابتدا با ترکیب «ای ساربان» توسط معلم روی میز ضربه زده شود. بهتر است ابتدا این عبارت چند بار بدون ضربه خوانده، و سپس همراه با نواختن ضربه به میز خوانده شود. در مرحله سوم ضربه زدن بدون گفتن عبارت ادامه یابد. در اینجا توضیح داده می‌شود، مجموع «ای ساربان» یک الگوی وزنی است که مدام تکرار، و چهار ضربه‌ای که (برای هر هجا) به میز زده می‌شود، هر کدام یک ضرب است.

روش تدریس اعضای گروه (روش جورچین)

یادگیری از طریق همیاری، اساس این نوع از تدریس است. پژوهشگران بر این باورند که یادگیری فرایندی اجتماعی است و فعالیت‌های یادگیری برای رسیدن به مرحله تولید اندیشه و اطلاعات، حیاتی است. در این الگو دانش‌آموزان درگیر یادگیری خواهند شد. این روش بر دو فرضیه استوار است.

■ هر یک از شرکت‌کنندگان قسمت متفاوتی از موضوع درس را می‌خواند که قرار است همه یاد بگیرند.

■ هر دانش‌آموز در گروه هم به عنوان معلم درس می‌دهد؛ هم به عنوان دانش‌آموز یاد می‌گیرد.

معلم پس از این مراحل، توضیحات ضروری و تکمیلی را ارائه می‌کند.

مراحل اجرای روش تدریس اعضای گروه :

۱ آمادگی فردی

۲ کار گروهی

۳ آزمون

۴ نقد و بررسی

۵ جمع بندی

مثال : تدریس درس گرافیک پایه نهم صفحه ۴۲، کتاب دانش آموز

گام اول : دانش آموزان به گروه‌های سه نفره تقسیم می‌شوند.

گام دوم : معلم به هر دانش آموز در هر گروه، یک شماره از یک تا سه می‌دهد.

گام سوم : از شماره‌های یک هر گروه می‌خواهد تا در درس دوم «اعلان» از ص ۴۲ تا ۴۵ را مطالعه

کنند. از شماره‌های دو می‌خواهد تا هرچه مطلب دربارهٔ صفحه‌آرایی ۴۶-۴۷ هست، مطالعه کنند و از

شماره‌های سه هر گروه می‌خواهد تا در مورد طراحی جلد مطالعه کنند، ص ۴۸.

گام چهارم : معلم از شماره‌های مشترک در کلاس می‌خواهد تا یک گروه تشکیل دهند مثلاً شماره‌های

یک در یک گروه، دو در یک گروه و به همین ترتیب

گام پنجم : سپس پس از بحث و مبادله اطلاعات در گروه، مبحث خود را برای کلاس شرح دهند به طور

مثال : شماره‌های یک مبحث «اعلان» را برای کلاس مشترکاً توضیح می‌دهند.

گام ششم : معلم مطالب را کامل و جمع بندی می‌نماید.

۵ - روش حل مسئله

هرگاه دانش آموز با موقعیتی روبه‌رو شود که نتواند با استفاده از اطلاعات و مهارت‌های خود سریعاً

به آن پاسخ دهد، می‌گویند با مسئله‌ای روبه‌رو شده است. مسئله را نمی‌توان با اولین پاسخی که به ذهن

می‌رسد، حل کرد. حل کردن مسئله مستلزم تفکر، جست و جو و کشف مناسب‌ترین راه حل برای آن است.

یادگیری از این طریق، دانش آموزان را به ارائه راه حل‌ها و فرضیه‌سازی ترغیب، و سپس به آنها کمک می‌کند

تا یافته‌های خود را تجزیه و تحلیل و درباره رد یا قبول فرضیه‌ها تصمیم‌گیری کنند. مزیت مهم این روش،

پرورش نظریه‌پردازی در دانش آموزان است.

نکات :

■ بهتر است مسائل از محتوای کتاب انتخاب شود و آن را با زندگی روزانه دانش آموز ارتباط داد.

■ ذهن دانش آموزان را با سؤالات تفکر برانگیز به چالش انداخت.

■ دانش آموزان را تشویق کرد برای حل مسئله روش‌های گوناگون را بررسی کنند (حتی راه حل‌های

غیر معمول).

مثال: پایه هشتم طراحی درس چهارم تزیینات در معماری، ص ۳۰ کتاب دانش آموز و ص ۱۷۶ همین کتاب گام اول: ابتدا از گروه‌ها خواسته شود در دو کادر جدا و یک اندازه با استفاده از شکل‌های هندسی یکسان، (به‌طور مثال مربع، مثلث، دایره) یک ترکیب متقارن و یک ترکیب غیر متقارن بسازند به طوری که هر دو ترکیب بندی، یکپارچه و منسجم به نظر آید. (از هر شکل دو عدد بریده شود)

بهتر است اندازه شکل‌های هندسی بریده شده، توسط دبیر تعیین شود تا مقایسه و تحلیل کارها برای دانش‌آموزان راحت تر صورت گیرد.

گام دوم: کارها در کلاس به نمایش گذاشته شود و هر گروه با مشورت و همفکری، بهترین ترکیب متقارن و غیر متقارن را با ذکر دلیل انتخاب و تحلیل کنند. (طرح پرسش‌های زیر به هدایت بحث برای رسیدن به اهداف کمک می‌کند):

■ قرینه بودن چه ویژگی‌هایی را به کار می‌بخشد؟

■ تعادل چیست؟

■ آیا ترکیب بندی‌های غیر قرینه می‌تواند متعادل باشد؟

■ تعادل به چند روش به دست می‌آید؟

گام سوم: سؤالاتی از سوی معلم مطرح می‌شود: آیا طرح شما تقارن دارد؟ کار شما در کدام دسته از تقارن‌ها قرار دارد؟ از نمونه‌های تقارن در طبیعت مثال بزنید؟

گام چهارم: از گروه‌ها خواسته می‌شود با استفاده از وسایل در دسترس یک حجم متعادل غیر متقارن بسازند (خلال دندان، ماکارونی، سیم، چوب، مقوا، فوم؛ خمیر بازی، خمیر آرد، پاستیل خوراکی، میوه، سنگ و مانند آن).

روش تدریس مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات ICT

این روش به بهره‌گیری از فناوری‌های روز برای تدریس ابلاغ می‌شود و فقط به رایانه ختم نمی‌شود. با توجه به پیشرفت فناوری و علاقه روزافزون دانش‌آموزان نسبت به استفاده از این ابزار، این یک روش بسیار مفید می‌تواند باشد و در صورت مجهز بودن فضای آموزشی، کلاس پویاتری خواهید داشت. در انتخاب فناوری مناسب بهتر است به دو نکته توجه شود:

۱ کیفیت فناوری سودمند و اثر بخش بودن آن

۲ امکان کاربرد آن در موقعیت‌های خاص آموزشی

مراحل تدریس

■ ایجاد انگیزه: ابتدا معلم برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان، فیلم، آزمایش، تصاویر و تجهیزات کمک آموزشی مختلف را به نمایش می‌گذارد.

گام چهارم : کارها توسط گروه به کلاس ارائه می شود.

گام پنجم : در صورت امکان از طریق فیلم های ویدئویی موجود در اینترنت، دعوت از استادکاران محلی یا توسط معلم به آموزش دوخت مبادرت شود.

روش تدریس مبتنی بر ساخت گرای ۵E

این روش تدریس براساس انرژی، تعامل و همفکری دانش آموزان بنا نهاده شده است. یادگیری به این شیوه، دانش آموزان را به خواندن، نوشتن، پژوهش، تجزیه و تحلیل، تفکر و محاسبه، مراجعه به منابع مختلف و اطلاعات گذشته وحال وادار می کند. یادگیری به شیوه ۵E به فرد انگیزه بیشتری برای آموختن می دهد. دراین روش معمولاً دانش آموزان در گروه های کوچک به یاری هم به یادگیری موضوع مورد نظر می پردازند. این الگو در پنج مرحله اجرا می شود :

- ۱ انگیزش : طرح یک فعالیت از سوی معلم مانند طرح معما یا سؤال یا داستان تفکر برانگیز
  - ۲ جست و جویی : دانش آموزان از طریق گروه به کاوش می پردازند.
  - ۳ تشریح : دانش آموزان برای کارهای خود توضیح منطقی ارائه می کنند.
  - ۴ گسترش : معلم به دانش آموزان راه جمع آوری اطلاعات بیشتر را نشان می دهد.
  - ۵ ارزشیابی : ارزشیابی از لحظات اول کلاس شروع می شود و تا آخر ادامه می یابد.
- مثال : در صفحه ۱۹۲ همین کتاب

روش تفکر استقرایی

روش تفکر استقرایی برای تکوین مفهوم و آموزش همزمان مفاهیم تدوین شده است. این روش برای کمک به رشد تفکر استقرایی (منطقی) ذهنی به خصوص توان طبقه بندی بسیار سودمند است. مهم ترین کاربرد این الگو بهبود ظرفیت تفکر است و دانش آموزان را به کسب و پرورش اطلاعات بسیاری در درون ذهن خود وا می دارد.

مراحل تدریس

مرحله اول : تکوین مفهوم

- ۱ برشماری و فهرست کردن مطالب
  - ۲ گروه بندی براساس ویژگی های مشترک
  - ۳ عنوان دهی و طبقه بندی
- مرحله دوم : تشخیص و تعیین جنبه های شاخص
- ۴ کشف روابط و استنتاج

مرحله سوم : کاربرد اصول

- ۵ پیشگویی نتایج، توضیح پدیده های جدید و فرضیه سازی

۶ توضیح یا پشتیبانی از فرضیه‌ها

۷ تصدیق پیشگویی

مثال : پایه هشتم تدریس خط شکسته نستعلیق به روش تفکر استقرایی، ص ۲۱۰ همین کتاب گام اول : برای آسانی یادگیری و امکان تدریس در کلاس‌های پرجمعیت، استفاده از کاغذ شفاف (پوستی) توصیه می‌شود. در ابتدا از دانش‌آموزان خواسته شود تا با استفاده از کاغذ شفاف، حروف و کلمه‌های کلیدی (کلمه کلیدی به کلماتی گفته می‌شود که شکل آن در ساختار بقیه کلمات تکرار می‌شود) را با کپی کردن بیاموزند و به مقایسه و تحلیل نوشته خود بپردازند. (لازم است از دانش‌آموزان خواسته شود برای ارزشیابی آموخته‌هایشان، آنچه را تمرین کرده‌اند روی کاغذ شفاف بنویسند و روی الگوی استاندارد قرار دهند و میزان درست نوشتن آن را بسنجند. این کار باعث می‌شود که در کلاس‌های پرجمعیت کمتر از معلم، راهنمایی بخواهند.)

گام دوم : در این مرحله دانش‌آموز هم شکل‌های حروف و کلمه‌های کلیدی را پیدا، و دسته‌بندی می‌کند (مانند گام دوم خوش‌نویسی پایه هفتم).

هم‌شکل‌های حرف «ر» : «ز» و «ژ»

هم‌شکل‌های حرف «ب» : «پ»، «ت» و «ث»

هم‌شکل‌های کلمه «بیا» : «ثنا»، «نیا»، «تیا»، «بنا»، «نبا»، «پبا»، «بتا»

جدول ۱-۴ طبقه‌بندی اطلاعات به روش استقرایی

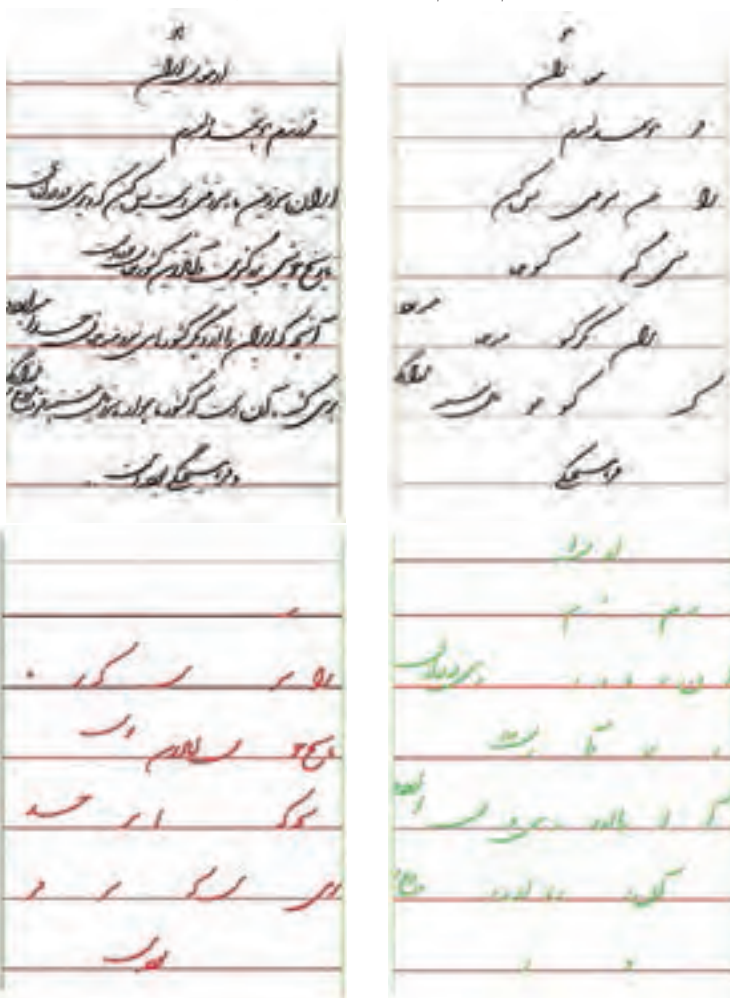
حروف کلیدی و کلمات کلیدی	هم‌شکل‌های حرف	هم‌شکل‌های حرف	هم‌شکل‌های کلمه «بیا»
هم‌شکل‌های حروف و کلمه‌های کلیدی	«ز» و «ژ»	«پ»، «ت» و «ث»	«ثنا»، «نیا»، «تیا»، «بنا»، «نبا»، «پبا»، «بتا»
مثال	....	....	....

پیدا کردن هم‌شکل‌ها به این دلیل مهم است که دانش‌آموزان در خوش‌نویسی کلمه‌های جدید، شکل کلمه را زودتر به یاد می‌آورند و یاد می‌گیرند که یکی از دلیل هماهنگی نوشته‌ها وجود کلی‌های هم‌شکل است. گام سوم : دانش‌آموز، کاربرد کلمه‌های کلیدی یا حروف را در ترکیب کلمات دیگر بررسی می‌کند. کلمه‌های کلیدی در نوشتن بعضی از کلمه‌ها بدون هیچ‌گونه تغییری وجود دارد و فقط در کنار حروف و کلمه‌های دیگر قرار می‌گیرد؛ مانند کلمه کلیدی «بیا» که در کلمه‌های «انبار»، «بیات» و «نیاز» آمده است. در برخی از کلمه‌ها (کلمه‌های ترکیبی) کلمه‌های کلیدی به حروف یا کلمات کلیدی دیگر وصل می‌شود؛

مانند «بیا» در کلمه‌های «نیک» و «بکتا»

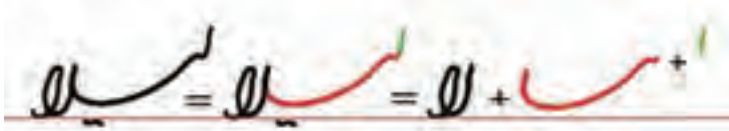
در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته می‌شود که از یک یا چند متن، که به خط شکسته نستعلیق تحریری نوشته شده است، کلمات کلیدی را بررسی کنند و برای هر کلمه دست کم ده مثال بیاورند (نمونه متن در پایان همین فصل آمده است).

گام چهارم: دانش‌آموز یک متن را در سه قسمت جدا (حروف، کلمه‌های کلیدی و کلمه‌های ترکیبی) دسته‌بندی و یادداشت می‌کند (مانند گام چهارم خوش‌نویسی پایه هفتم).

گام پنجم: دانش‌آموز تلاش می‌کند ساختار کلمه‌های ترکیبی را تشخیص دهد و خوش‌نویسی آنها را یاد بگیرد.

ساختار کلمه‌های ترکیبی

حرف + کلمه کلیدی = کلمه کلیدی = کلمه ترکیبی

کلمه کلیدی + کلمه کلیدی = کلمه ترکیبی

حرف + کلمه کلیدی = کلمه ترکیبی

نکته: هر چقدر شناخت کلمه‌های کلیدی و حروف، که در گام اول آمده است، درست‌تر انجام شود، شناخت و بررسی کلمه‌های ترکیبی راحت‌تر صورت می‌گیرد.

دانش‌آموز در این مرحله کلمه‌ای را تجزیه، و در دفتر دسته‌بندی می‌کند.

گام ششم: دانش‌آموزان با مطرح کردن چند سؤال، تشویق شوند تا با همفکری گروه، قانون‌های خط تحریری را استخراج کنند.

■ ارتفاع حروف و کلمه‌ها نسبت به خط زمینه چه تفاوتی باهم دارد؟ (متوجه کردن دانش‌آموزان به شیب کلمه‌ها)

■ آخرین حرف یا کلمه سطر نسبت به جای اصلی آن چه تغییری می‌کند؟

■ حروف از نظر قرار گرفتن نسبت به خط زمینه به چند دسته تقسیم می‌شوند؟

■ در هر جمله به صورت متوسط چند کلمه کشیده نوشته می‌شود؟

تلاش دانش‌آموزان برای پاسخ به این سؤال‌ها و راهنمایی معلم، آنها را با قوانین کلی خوش‌نویسی آشنا می‌کند. در این مرحله قوانین کلی خط شکسته نستعلیق تحریری توسط گروه نوشته می‌شود و هر فرد به طور جداگانه در پوشه کار خود قرار می‌دهد.

گام هفتم: دانش‌آموز متنی را که اندازه حروف آن شکسته نستعلیق نیست با خط شکسته نستعلیق تحریری خوش‌نویسی کند. (خوش‌نویسی بدون الگو)

روش کاوشگری

روش کاوشگری برای این اصل مبتنی است که یادگیرنده، مستقل بار بیاید. کاربرد این روش، مستلزم فعالیت به صورت کاوشگری علمی است. در این روش به فراگیران، مسیر مناسبی برای پدید آمدن نظم ذهنی و مهارت

لازم برای سؤال کردن تعاملی و پاسخ‌گویی به سؤال‌هایشان ارائه می‌شود، و معلم و دانش‌آموز به راحتی با یکدیگر همکاری می‌کنند. کاوشگری را معلم می‌تواند به صورت هدایت شده کنترل کند.

مراحل تدریس

مرحله اول برهم زدن تعادل

مرحله دوم پرسشگری

مرحله سوم فرضیه‌سازی

مرحله چهارم آزمایشگری

مرحله پنجم تحلیل و نتیجه‌گیری

مثال: پایه هشتم درس سوم طراحی بناهای معماری، ص ۱۷۰ همین کتاب (برای شروع درس) گام اول: معلم با خود وسیله ساده‌ای را سر کلاس می‌آورد. یک جعبه مکعب شکل که در وسط آن یک لوله بلند دستمال کاغذی تعبیه شده است. معلم با یک پنکته کوچک، جریان باد را درون مکعب که پنجره‌هایی در آن ایجاد شده است و منتقل می‌کند، (این عمل با سشوار هم ممکن است یا فوت کردن درون لوله). از بچه‌ها می‌خواهد دست خود را جلوی پنجره‌ها بگیرند.

گام دوم: از آنها می‌خواهد سؤالاتی را مطرح کنند که با بله و خیر پاسخ داده می‌شود، و دربارهٔ مبحث درس و اتفاقی که می‌افتد، توضیح دهند.

گام سوم: این آزمایش در مورد خانه‌ها در اقلیم شمال کشور است؟ خیر

این آزمایش در مورد معماری در مناطق گرمسیر است؟ بله

گام چهارم: دانش‌آموزان در مورد مطلب، فرضیه‌سازی، و طریقه کار را تشریح، و راهکارهای جدید برای بهینه‌سازی ارائه می‌کنند.

گام پنجم: نتیجه کار خود را به کلاس ارائه می‌کنند و راهکارها توسط دانش‌آموزان با هدایت معلم نقد می‌شود.

روش تدریس واحد کار

این روش برای استفاده از فعالیت دانش‌آموزان، مشارکت در تدریس و پرهیز از سخنرانی مناسب به نظر می‌آید. در کتاب روش تدریس، آفازاده چنین بیان می‌کند که، مهم‌ترین نقش معلم در اجرای این روش تدریس، همراهی و هدایت دانش‌آموزان برای دستیابی به هدف است. خلاصه معیارهای این روش در زیر بیان می‌شود.

۱ در واحد کار تمرکز بر فعالیت‌های اصلی و واقعی معطوف باشد.

۲ مدت زمان انجام کار سنجیده شود و وقت لازم تخصیص داده شود.

۳ مواد آموزشی تجهیزات لازم در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد.

مراحل اجرای روش تدریس

- انتخاب واحد کار : با توجه به هدف درس انتخاب می‌گردد.
  - ارائه واحد کار : معلم توضیحات خود را در مورد نحوه کار به صورت فردی و گروهی ارائه می‌دهد.
  - هدایت : در این مرحله معلم به هدایت دانش‌آموزان می‌پردازد.
  - ارزشیابی : در این قسمت معلم به ارزشیابی چند کار به طور اتفاقی می‌پردازد، اما در رشته هنر لازم است معلم با قرار دادن آثار در معرض نمایش و تحلیل کارها با کمک دانش‌آموزان به ارزشیابی بپردازد.
- نکته : باید توجه داشت اغلب کارهای عملی در کلاس هنر با همین روش و یا تلفیق این روش با بقیه روش‌ها صورت می‌پذیرد.
- مثال : یک درس را با توجه به روش واحد کار با تلفیق روش‌های دیگر طراحی کنید.

دیگر روش‌های تعاملی تدریس

از دیگر روش‌های تعاملی تدریس مانند روش مسابقه، باهم آموزی، ایفای نقش، روش مبتنی بر بازی و... در دروس مختلف استفاده گردیده است که در گام‌های تدریس هر درس می‌توان مشاهده نمود.

ارزشیابی

تعریف : ارزشیابی فرایند، از نظر دنیل استافل بیم وسیله‌ای است برای ثبت وقایع هنگام اجرای فعالیت‌ها و یا به عبارتی تعیین کردن، به دست آوردن و فراهم کردن اطلاعات مفید برای قضاوت در تصمیم‌گیری.

ارزشیابی یکی از ارکان مهم در برنامه درسی است. هدف ارزشیابی در درس هنر این موارد است :

- اطلاع از میزان آگاهی و آمادگی دانش‌آموزان برای شروع آموزش مطالب جدید
- شناخت نقاط ضعف و قوت و اثر بخشی تدریس و تصحیح و بهبود فرایند آموزش
- میزان تحقق اهداف آموزشی
- تثبیت آموخته‌ها
- آشنایی با تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان

■ آگاهی از توانایی‌ها و استعداد‌های دانش‌آموزان

مناسب‌ترین روش، سنجش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس هنر با توجه به تفاوت‌های فردی آنها، استفاده از روش ارزشیابی فرایند با استفاده از کارپوشه (کار نما) و مشاهده عملکرد فراگیران و ثبت آن است.

کارپوشه، مجموعه‌ای است از نمونه کارهای دانش‌آموزان، که در جریان یاددهی - یادگیری به صورت هدفمند، معلم و دانش‌آموز با توافق هم از بین بهترین کارها انتخاب می‌کنند. این پوشه به قضاوت معلم در مورد تدریس خود دستیابی به اهداف آموزشی کمک خواهد کرد و باعث بهبود روند آموزش، خواهد شد. دانش‌آموز نیز شاهد پیشرفت و رشد خود خواهد بود و قضاوت صحیح‌تری نسبت به توانایی‌های خویش خواهد داشت و همچنین، نقاط قوت و ضعف خود را شناسایی و بررسی خواهد کرد.

چگونگی تنظیم کارپوشه

پوشه کار معلم شامل

- ۱ طراحی آموزشی (طرح درس سالانه و طرح درس روزانه، بسته‌های کمک آموزشی)
- ۲ گزارش کار: بهترین کار برای نظم بخشیدن به طراحی آموزشی، گزارش کار است. این مرحله به شما کمک می‌کند در مورد میزان موفقیت در اجرای برنامه خود، برشمردن نقاط ضعف و قوت کار و اتفاقات یا سؤالات پیش‌بینی نشده در کلاس توضیحی یک خطی بنویسید که برای طراحی آموزشی جدید از آنها استفاده شود.

پوشه کار دانش‌آموز

از هر دانش‌آموز یک نمونه پوشه کار تحویل بگیرید. پیشنهاد می‌شود از همان ابتدا از دانش‌آموزان خواسته شود، پوشه‌ای تهیه کنند که نام و مشخصات آنها روی آن نوشته شده باشد و تمرین‌های خود را به‌طور منظم با ذکر نام و تاریخ، شماره درس و هدف تمرین در آن قرار دهند.

جدول ۱-۵- برگه پیشنهادی برای هر فعالیت

فعالیت شماره			
نام دانش آموز	نام معلم	تاریخ	عنوان طرح
آنچه از درس امروز دریافتم:			
محل اجرای کار هنری			

پس از پایان هر طرح با چیدمان کارهای دانش آموزان در کلاس از آنها خواسته شود تا کارهای خود و دیگران را با هم مقایسه و آنها را ارزشیابی و نقد کنند. دانش آموزان در برخی از تمرین ها به گروه های چند نفری تقسیم شوند و آنان را به فعالیت های دسته جمعی و گروهی تشویق کنید.

در کنار پوشه کار برای سنجش دانش آموزان، معیارهایی نظیر فعالیت در گروه و یا شرکت در بحث های کلاسی در نظر گرفته شود تا دانش آموزان را به کار گروهی وادارد و مهارت های گفتاری، شنیداری و روابط اجتماعی را در آنان تقویت کند.

با توجه به تعداد دانش آموزان در کلاس، جدول هایی طراحی شده است تا با توجه به معیارهای اصلی سنجش، سرعت در ارزیابی را افزایش دهد و پیچیدگی در ارزشیابی کارهای هنری را به حداقل برساند.

در روش ارزشیابی بهتر است ارزیابی یک بار توسط معلم و یک بار به صورت خود ارزیابی توسط دانش آموز صورت گیرد تا او به نقاط ضعف و قوت خود آگاه شود و در مقام قضاوت به بررسی و تحلیل کار خود بپردازد.

یک نمونه برگ خود ارزیابی نیز در ادامه ارائه خواهد شد. بهتر است خود ارزیابی از هر فصل به پوشه کار دانش آموز متصل، و در ارزشیابی پایانی به صورت امتیازی که دانش آموز به خود داده است تأثیر داده شود.

نمونه برگ های ثبت ارزشیابی نیز، که در ادامه آمده است، می تواند به جای دفتر کلاس استفاده گردد. فایل مربوط به ثبت نمونه برگ ارزشیابی و خود ارزیابی در سایت دفتر تألیف، گروه هنر، قسمت ارزشیابی در

دسترس شما عزیزان خواهد بود http://art_dept.talif.sch.ir

تقسیم‌بندی دروس در نیمسال اول و دوم به صلاحدید معلم صورت می‌گیرد. همچنین تقدم و تأخر تدریس فصل‌های مختلف با توجه به شرایط و امکانات، بهتر است انجام شود. یاد آوری می‌کنیم، دروس اجباری حتماً تدریس، و یکی از فصول انتخابی در هنرهای تجسمی و سنتی نیز تا پایان سال به انتخاب دانش‌آموزان و صلاحدید معلم تدریس شود.

نکته: از متن دروس، هیچ امتحان کتبی صورت نمی‌گیرد و یادگیری دانش‌آموز و احتساب نمره فقط از طریق مشاهده (ارزیابی عملکردی) و فعالیت‌های تعیین شده از سوی کتاب و معلم در کار پوشه به صورت فرایند محور انجام می‌پذیرد.

جدول ۱-۶- نمون برگ ثبت خود ارزیابی دانش‌آموز

نام و نام خانوادگی		کلاس	فصل	تاریخ
ردیف	معیارهای خود ارزیابی			امتیاز
۱	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه			۲
۲	رعایت عناصر و اصول هنری در کار			۲
	اجرای دقیق مراحل کار			۲
۳	میزان تلاش و پیشرفت			۲
۴	ارائه مطلوب و به موقع فعالیت‌ها			۱۰
۵	نظم و انضباط کارگاهی			۲

جدول ۱-۷- نمون برگ ثبت ارزشیابی کارهای گروهی دانش‌آموزان

نام کلاس		نام فصل	نام درس		تاریخ شروع طرح	
ردیف	نام سرگروه	نام اعضای گروه	نام فصل و موضوع کار	هماهنگی گروه در کار	رعایت زمان بندی	رعایت اصول هنری
۱						
۲						
۳						
۴						
۵						
۶						

۸-۱- جدول ارزشیابی پیشرفت تحصیلی پایه هفتم

ارزشیابی پیشرفت دانش آموزان در درس فرهنگ و هنر پایه هفتم دوره اول متوسطه	
نمره	مشاهده تحقق اهداف (ارزشیابی مستمر نوبت اول و دوم)
۴	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه
۲	ارائه اندیشه‌های خلاقانه
۲	رعایت عناصر زیبایی شناسی در خلق اثر هنری
۱۰	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم
۲	نظم و انضباط کارگاهی (کلاسی)
۲۰	جمع
۱۰	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم
۴	رعایت اصول خوش نویسی در حد توان
۴	زیبا و خوانا نویسی در حد توان
۲	نظم و انضباط کارگاهی (کلاسی)
۲۰	جمع
۱۰	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم و فعالیت در گروه
۲	ارائه نظریات خلاقانه و فعالیت‌های داوطلبانه در حفظ هنرهای سنتی
۶	تولید و خلق آثار کاربردی با استفاده از هنرهای سنتی و نقوش ایرانی
	اسلامی در حد توان
۲	نظم و انضباط کارگاهی
۲۰	جمع
۴	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه
۱۰	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم
۴	ارائه اندیشه‌های خلاقانه
۲	نظم و انضباط کارگاهی
۲۰	جمع
۴	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه
۲	بیان مناسب و شمرده هنگام اجرا
۲	خلاقیت در ایفای نقش‌ها
۱۰	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم
۲	نظم و انضباط کارگاهی
۲۰	جمع

عناوین بخش‌های کتاب پایه هفتم

بخش اول

هنرهای تجسمی

(طراحی، نقاشی، عکاسی)

بخش دوم خوش نویسی

بخش سوم

هنرهای سنتی

(طراحی سنتی، گلیم بافی، سفالگری)

بخش چهارم

هنرهای آوایی

بخش پنجم

هنرهای نمایشی

جدول ۱-۹- ارزشیابی پیشرفت تحصیلی پایه هشتم

ارزشیابی پیشرفت دانش آموزان در درس فرهنگ و هنر پایه هشتم دوره اول متوسطه		
نمره	مشاهده تحقق اهداف (ارزشیابی مستمر نوبت اول و دوم)	عناوین بخش های کتاب پایه هشتم
۴	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه	بخش اول هنرهای تجسمی (طراحی، تصویر سازی، عکاسی)
۲	ارائه اندیشه های خلاقانه	
۲	رعایت عناصر زیبایی شناسی در خلق اثر هنری	
۱۰	اجرای فعالیت های تعیین شده از سوی معلم	
۲	نظم و انضباط کارگاهی (کلاسی)	
۲۰	جمع	
۱۰	اجرای فعالیت های تعیین شده از سوی معلم	بخش دوم خوش نویسی
۴	رعایت اصول خوش نویسی در حد توان	
۴	زیبا و خوانا نویسی در حد توان	
۲	نظم و انضباط کارگاهی (کلاسی)	
۲۰	جمع	
۴	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه	بخش پنجم هنرهای نمایشی
۲	ارائه اندیشه های خلاقانه در نگارش داستان و نمایشنامه	
۲	رعایت عناصر نمایشنامه نویسی	
۱۰	اجرای فعالیت های تعیین شده از سوی معلم	
۲	نظم و انضباط کارگاهی	
۲۰	جمع	

۱-۱۰- جدول ارزشیابی پیشرفت تحصیلی پایه نهم

ارزشیابی پیشرفت دانش آموزان در درس فرهنگ و هنر پایه نهم دوره اول متوسطه		
نمره	مشاهده تحقق اهداف (ارزشیابی مستمر نوبت اول و دوم)	عناوین بخش‌های کتاب پایه نهم
۴	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه	بخش اول هنرهای تجسمی (طراحی، نگاشتاری یا گرافیک، عکاسی)
۴	ارائه نظریات خلاقانه و طرح‌های کاربردی مناسب	
۲	رعایت عناصر زیبایی‌شناسی در خلق اثر هنری	
۸	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم	
۲	نظم و انضباط کارگاهی (کلاسی)	
۲۰	جمع	
۱۰	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم	بخش دوم خوش‌نویسی
۴	رعایت اصول خوش‌نویسی در حد توان	
۴	زیبا و خوانا نویسی در حد توان	
۲	نظم و انضباط کارگاهی (کلاسی)	
۲۰	جمع	
۱۰	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم و فعالیت در گروه	بخش سوم هنرهای سنتی (طراحی نقوش تزیینی، هنرهای زیرلاکی، سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران)
۲	ارائه نظریات خلاقانه و فعالیت‌های داوطلبانه در حفظ هنرهای سنتی بومی	
۶	تولید و خلق آثار کاربردی با استفاده از هنرهای سنتی ایرانی اسلامی در حد توان	
۲	نظم و انضباط کارگاهی	
۲۰	جمع	
۴	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه	بخش چهارم هنرهای آوایی
۱۰	اجرای فعالیت‌های تعیین شده از سوی معلم	
۴	ارائه اندیشه‌های خلاقانه	
۲	نظم و انضباط کارگاهی	
۲۰	جمع	
۸	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه	بخش پنجم هنرهای نمایشی
۶	ارائه اندیشه‌های خلاقانه و اجرای مناسب در متن خوانی و یا انتخاب و یا تألیف نمایش	
۴	طراحی حرکات و چیدمان صحنه در نمایش	
۲	نظم و انضباط کارگاهی	
۲۰	جمع	

نمون برگ آزمون جدول ثبت ارزشیابی پیشرفت تحصیلی پایه هشتم

پایه هشتم

بیش	ارزشیابی مستمر	بیش هرهای تجسمی	ارزشیابی مستمر گروهی و انفرادی	خوش نویسی	ارزشیابی مستمر گروهی و انفرادی	بیش هرهای نمایشی	ارزشیابی مستمر گروهی و انفرادی	ارزشیابی پایانی نوبت دوم	
								عکاسی	هدرهای نمایشی
۱	فصل نهم	۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	جمع	۲۰
۲		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	نظم و انضباط کارگاهی	۲
۳		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	اجرای فعالیت های تعیین شده از سوی معلم	۱۰
۴		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	رعایت عناصر نمایشنامه نویسی	۲
۵		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	ارائه نظریات خلافا نه در نگارش	۲
۶		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه	۴
۷		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	جمع	۲۰
۸		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	نظم و انضباط کارگاهی	۲
۹		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	اجرای فعالیت های تعیین شده از سوی معلم	۱۰
۱۰		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	رعایت اصول خوش نویسی در حد توان	۴
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	زیبا و خوانا نویسی در حد توان	۴
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	جمع	۲۰
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	نظم و انضباط کارگاهی	۲
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	اجرای فعالیت های تعیین شده از سوی معلم	۱۰
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	رعایت عناصر زیبایی شناسی در خلق اثر هنری	۲
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	ارائه نظریات خلافا نه	۲
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	شرکت در بحث و گفت و گوهای کلاسی و فعالیت در گروه	۴
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	فعالیت ها	
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	نام خانوادگی	
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	معلم های ارزشیابی	
		۴	۲	۲	۲۰	۲	۲	ردیف	

محتوای آموزشی

پایه هفتم

بخش اول

هنرهای تجسمی

مشاهده

درس اول

اهداف درس

- آشنایی با طراحی از پدیده‌ها
- پرورش خلاقیت در طراحی

انتظارات عملکردی

- تصاویر را ساده‌سازی کنند.
- از روی الگوی واقعی طراحی کنند.
- طرح انتخابی خود را به یکی از روش‌های طراحی نزدیک کنند.
- از اشیای پیرامون خود نمونه جدیدی به صورت طراحی اجرا کنند.

شرح موضوع

با توجه به مباحث تلفیقی این درس، قسمت اول: مرحله مشاهده و خلاقیت و قسمت دوم: اصول طراحی مطرح می‌شود. طراحی و نقاشی، اولین راه برقراری ارتباط انسان با هم‌نوع خود از دوره‌های پیش از تاریخ تا به امروز است. به تدریج و با پیشرفت زندگی بشر، طراحی به عنوان عنصری تزئینی در زینت بخشیدن به سفالینه‌ها و سپس نقش برجسته‌ها در معماری کاربرد وسیعی پیدا کرد و کم‌کم جایگاه خود را به عنوان شاخص مهمی در ساخت اشیای و لوازم زندگی روزمره (مانند فلزکاری، پارچه‌بافی، قالی‌بافی

و تصویرسازی کتاب‌ها و... تثبیت نمود و سرانجام به صورت هنری مستقل درآمد. از این رو می‌توان گفت که طراحی و نقاشی به عنوان هنر مادر شناخته می‌شود و می‌توان آن را یک زبان بین‌المللی برای مبادله افکار و انتقال احساسات دانست.

امروزه طراحی نه تنها در زمینه هنر، بلکه در زمینه تجارت، صنعت و علم نیز جایگاه ویژه‌ای دارد؛ مانند طراحی قطعات صنعتی، طراحی لوازم برقی و دیجیتال، طراحی ساختمان، طراحی فضاهای شهری و همچنین تصویرسازی آموزشی (در کتاب‌های علمی مانند کتاب‌های درسی، پزشکی و گیاه‌شناسی) و مانند آن. به همین منظور آگاهی بخشی به دانش‌آموزان به دلیل ضرورت طراحی و جایگاه آن در زندگی امروز، بسیار مهم است. تقویت مشاهده، تشویق و تفحص در طبیعت و محیط پیرامون، دانش‌آموزان را نسبت به اهمیت این درس و مشاهده دقیق آگاه می‌سازد. در اینجا برخی از ویژگی‌های مشاهده بیان می‌شود.

- مشاهده نگاه کردن با کنجکاو‌ی است.
- برای مشاهده از حواسمان کمک می‌گیریم.
- در مشاهده هدف معینی را دنبال می‌کنیم.
- مشاهده با دقت و صرف زمان همراه است.
- در مشاهده ویژگی اصلی پدیده را درمی‌یابیم.
- برای مشاهده تمرین لازم است.

پرورش سرعت برقراری ارتباط بین مغز و حرکت دست نیز از مهم‌ترین اهداف این بخش است. نقش معلم در این راه، انتخاب روش مناسبی برای دیدن دقیق اطراف و تحریک ذهن دانش‌آموزان و همچنین پرورش قدرت خلاقیت و نوآوری آنها است. دانش‌آموزان با این آموزش‌ها قادر به درک تفاوت‌های آثاری می‌شوند که به واقعیت شباهت بیشتری دارد و یا افکار ذهنی هنرمندان را نشان می‌دهد، یا برای رساندن پیام‌های گوناگون استفاده می‌شود. در این مبحث ابتدا روش‌های تقویت مشاهده، پیش‌بینی، و سپس به گام‌های ابتدایی طراحی پرداخته شده است.

فرایند تدریس (مشاهده)

گام اول: (طراحی بازی توسط معلم) ابتدا از دانش‌آموزان خواسته شود که جسمی را در ذهن تصور کنند؛ سپس با نوشتن و طراحی آن، دوستان خود را متوجه شیء مورد نظر کنند. دانش‌آموز در این بازی؛ به اهمیت به کارگیری همه حواس، دقت، مشاهده و ساده کردن تصاویری می‌برد و برای یافتن جواب تلاش می‌کند.

گام دوم : پس از این بازی برای تفهیم بهتر مطلب و خودارزیابی، سؤالات زیر برای گروه‌ها مطرح شود :

■ چگونه موضوع انتخابی خود را طراحی کرده‌اند؟

■ چه بخش‌هایی از موضوع در طراحی برای آنها اهمیت بیشتری دارد؟

■ چگونه آنها را ساده کرده‌اند؟

گام سوم : در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته شود تا با همفکری با گروه، عکس‌های صفحه ۲

کتاب دانش‌آموز را مقایسه، و جمع‌بندی خود را در کلاس ارائه کنند.

گام چهارم : یک شیء در دسترس را انتخاب، و طرحی از آن رسم کنند.

گام پنجم : مشخص کنند، طراحی آنها به کدام یک از شیوه‌های طراحی شباهت بیشتری دارد که در

کتاب دیده‌اند.

شرح موضوع (طراحی)

برای شروع طراحی ابتدا به ساده‌ترین و مهم‌ترین عنصر در هنر تجسمی و طراحی یعنی «خط» پرداخته می‌شود. خط، حرکتی ممتد مثل حرکت مداد، قلم مو، گچ و یا هر وسیله اثرگذار دیگری روی کاغذ یا صفحه است. از خط برای کشیدن خطوط محیطی (مرز پیرامون یا شکل) و یا نشان دادن تیرگی‌ها و همچنین ایجاد بافت‌های متفاوت (بافت چوب و مو و...) می‌توان استفاده کرد.

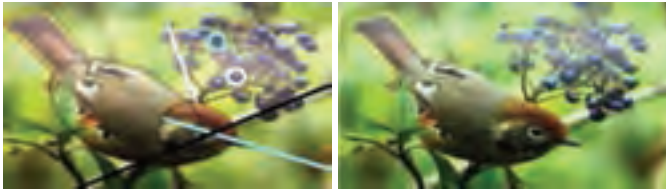

خط در انواع متفاوتی مانند خط افق (خط پهله دریا، سطح صاف زمین و یا لبه میز و...)، خط عمود (در طبیعت به صورت تنه درختان، تیرهای عمودی چراغ‌های خیابان، خطوط کنار ساختمان‌های بلند) خط مورب (کنار کوه‌ها و یا هر سطوح شیب‌دار دیگر) خط منحنی (موج دریا، حرکت ابرها در آسمان و یا پیچش موها)، خط شکسته و دندان‌دار (رعد و برق، ردیف دندان‌های حیوانات وحشی) وجود دارد.

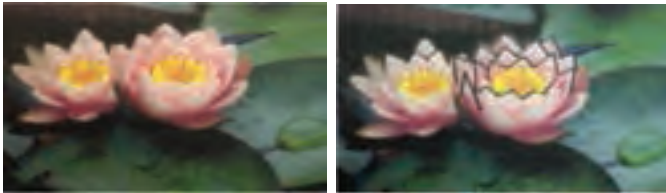
در اینجا ترکیب خطوط مورب و ایجاد خطوط متقاطع در شاخه‌های درختان، ریتم خطوط عمودی در تنه‌های درختان و همچنین چگونگی استفاده از سطوح ساده در رسم اندام دیده می‌شود.

فرایند تدریس (طراحی)

گام اول: برای تقویت قدرت دید و شناخت انواع خطوط از دانش‌آموزان خواسته شود، تصاویر متعددی از بریده مجلات و روزنامه‌ها در کلاس درس بیاورند و انواع خطوط را روی آنها بررسی کنند یا نشان دهند. نمونه‌هایی از این تمرین‌ها برای راهنمایی بیشتر آورده می‌شود.

استفاده از شکل لوزی ساده کردن گلبرگ‌ها و خطوط

خطوط شکسته و دندان‌دار منحنی

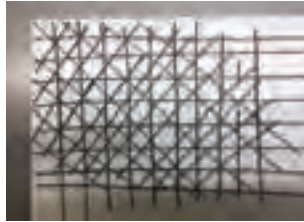
تقویت قدرت دست و رسم انواع خطوط قوی و محکم از تمرین‌های مهم در شروع طراحی است. برای رسم خط در طراحی باید از حرکت سریع دست و کشیدن خطوط آزاد و یکدست استفاده کرد و از کشیدن خطوط مقطع و یا بریده بریده خودداری شود. برای تمرین و قدرت بخشیدن به چگونگی کشیدن خطوط، گام‌های بعدی در تدریس در ادامه آمده است.

گام دوم: از دانش آموز خواسته شود روی کاغذهای باطل یا روزنامه با یک مداد نرم یا ماژیک خطوط افقی و موازی رسم کنند. برای شروع می‌توان این کار را با چشم بسته و با تمرکز روی حرکت دست انجام داد. خطوط از راست به چپ و چپ به راست ترسیم شود.

کشیدن خطوط موازی افقی از راست به چپ

گام سوم: مراحل بالا با خطوط عمود و مورب، منحنی‌های باز و بسته تکرار شود. این تمرین برای تقویت قدرت دست و هماهنگی فرمان مغز با دست بسیار مفید است. کشیدن خط را با هر وسیله‌ای می‌توان انجام داد؛ مانند انواع مداد، خودکار، روان نویس و ...

رسم خط عمود از بالا به پایین و برعکس - خطوط مورب و دیگر خطوط

گام چهارم: با استفاده از تکرار، خط سطوح متفاوتی رسم شود. برای رسم سطوح بهتر است از ترکیب انواع خط استفاده شود؛ به عنوان مثال برای ایجاد انواع چهارضلعی (انواع مربع، مستطیل و دوزنقه) می‌توان از تقاطع خطوط عمود و افق و مورب استفاده کرد. این تمرین با منحنی‌های بسته و برای کشیدن دایره یا بیضی‌هایی با اندازه‌های متفاوت نیز تکرار شود.

از تکرار خط، سطح به دست می‌آید.

گام پنجم: از دانش آموزان خواسته شود گروه‌هایی را تشکیل دهند و هر گروه اشیاء، حجم‌ها، موجودات و گیاهانی را در ذهن خود مجسم کنند که مبنای آنها شکل دایره (مربع یا مستطیل) است. سپس از هر کدام از گروه‌ها خواسته شود با مشارکت اعضای گروه و در زمانی کوتاه (زمان پیشنهادی ده دقیقه) چند نمونه از آنها را به ساده‌ترین حالت ممکن طراحی کنند. (اسکیس سریع و بیان حالت). توجه کنید که با ایجاد کار گروه‌ها و فعالیت‌های مشارکتی می‌توان علاوه بر ایجاد هیجان و پویایی در کلاس، دانش‌آموزان را به همفکری و تبادل نظر ترغیب، و در نهایت در تجربه همدیگر سهیم کرد.

تنوع طرح‌ها

درس دوم

اهداف درس

- آشنایی با ساده‌سازی در طراحی
- آشنایی با طراحی ذهنی
- آشنایی با طراحی کاربردی با الهام از پدیده‌های طبیعی

انتظارات عملکردی

- با استفاده از شکل‌های هندسی به ساده‌سازی اجسام پردازند.
- از گل‌ها طراحی کنند.
- با الهام گرفتن از گل‌ها اشیای کاربردی طراحی کنند.

شرح موضوع

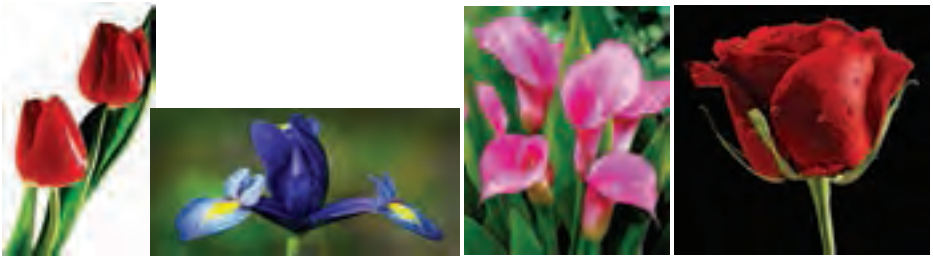
این درس نیز مانند درس قبل در دو مرحله تدریس می‌شود. اولین مرحله مشاهده، مقایسه، طراحی ذهنی و پدید آوردن خلاقانه است.

فرایند تدریس

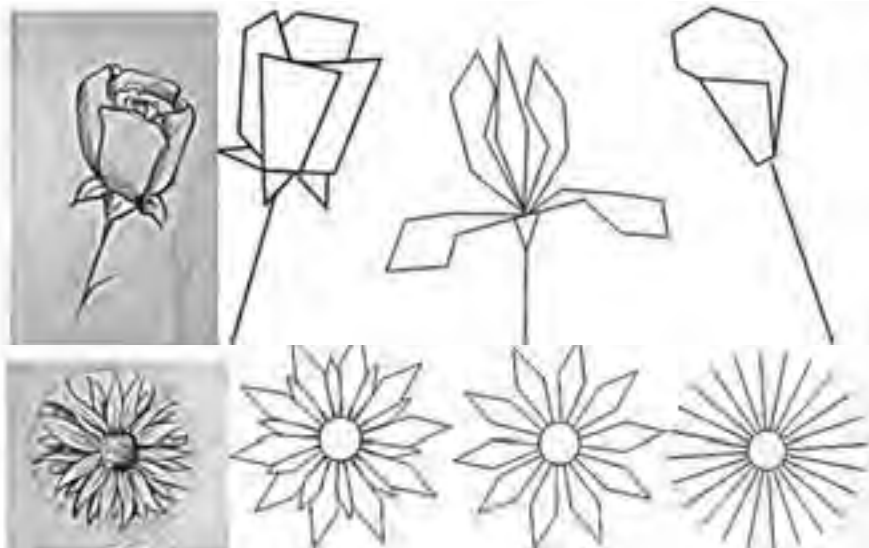
گام اول: با نمایش تصاویری از گل‌ها از گروه‌ها خواسته شود تا آنها را از نظر شکل کلی و چگونگی قرارگیری گلبرگ‌ها بررسی و دسته‌بندی کنند. ساده‌ترین نوع دسته‌بندی برای طراحی به دو دسته زیر است: دسته اول: گل‌هایی که تقارن شعاعی دارند. منظور از تقارن شعاعی نوعی چیدن براساس مرکز تقارن و قرار گرفتن اجزا و عناصر به صورت متحدالمرکز است. بیشتر گل‌ها چنین ساختاری دارند؛ ولی با توجه به اندازه، تعداد شکل گلبرگ‌ها و همچنین اندازه قسمت مرکزی گل با هم تفاوت دارند. دسته دوم: گل‌هایی که گلبرگ‌ها خوشه را احاطه کرده‌اند. در این دسته قسمت مرکزی گل دیده نمی‌شود و گلبرگ‌ها به حال عمودی و ایستاده حول قسمت مرکزی قرار می‌گیرند. تعداد گلبرگ‌ها می‌تواند به حداقل کاهش یابد. در آنها عموماً حالت تقارن و نظم مشخصی دیده نمی‌شود.

اگر گلی در هیچ کدام از این دسته‌ها قرار نگرفت، آن را در گروه گل‌های خاص قرار دهید (مثل تاج خروس).

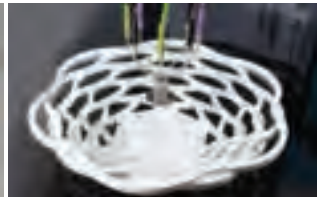
گام دوم : از دانش‌آموزان خواسته شود تا گل مورد علاقه خود را انتخاب کنند و با توجه به تفاوت‌های آنها ابتدا چیدمان گلبرگ‌ها و ساختار گل را با ساده‌ترین شکل نشان دهند. سپس بر اساس همان ساختار، گل را به صورت ذهنی طراحی و رنگ‌آمیزی کنند. برای طراحی از گل‌ها دانش‌آموزان به استفاده از خطوط منحنی و نرم هدایت شوند.

گام سوم: از دانش آموزان خواسته شود تا نمونه یا تصاویری از اشیا و لوازمی را شناسایی کنند که در اطرفشان، وجود دارد و در طراحی آنها از شکل گل استفاده شده است و با الهام از آنها و همچنین استفاده از تخیل خود، اشیای جدیدی به شکل گل طراحی کنند.

گام چهارم: آثار را به نمایش بگذارید و از هر گروه خواسته شود، تا درباره آثار گروه خود و گروه‌های دیگر صحبت کنند.

شرح موضوع

دومین مرحله این درس، ادامه آموزش اصول طراحی است. شکلی که دو بعد (طول و عرض) دارد، سطح نامیده می‌شود. همچنین روی چیزها را نیز سطح می‌گویند. سطوح در طبیعت و پیرامون ما به شکل‌های گوناگون وجود دارند. همهٔ سطح‌ها از سه شکل هندسی دایره، مربع، مثلث یا ترکیبی از آنها به وجود می‌آید. همان‌طور که حرکت نقطه در فضا خط ایجاد می‌کند، حرکت یک پاره خط در فضا یا روی یک صفحه در یک جهت معین، موجب پدید آمدن سطح است. همچنین از کنار هم قرار گرفتن نقاط در یک صفحه و یا گسترش نقطه در دو جهت نیز سطح به وجود می‌آید. سطح را می‌توان از نظر شکل به طور کلی به دو دسته تقسیم کرد:

- سطوح هندسی که عبارت است از: دایره، مربع، مثلث، مستطیل، لوزی، دوزنقه، بیضی.

- سطوح غیرهندسی: به طور کلی به هر سطحی که شکل منظمی نداشته باشد، غیرهندسی می‌گویند. تشخیص اینکه تمام اشیا، گیاهان و موجودات بر پایه کدام شکل هندسی و یا ترکیبی از آنها به وجود آمده، بسیار مهم است.

فرایند تدریس

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود، تصاویر مختلفی از اشیایی مانند انواع کوزه، بطری، گلدان و... تهیه کنند. همانند نمونه، قسمت‌های مختلف شیء را جدا و به سطوح ساده هندسی تبدیل کنند. برای رسم خط از همان خطوط آزاد و یکدستی استفاده شود که در فصل گذشته تمرین شد.

(تجزیه و تحلیل جسم) برای هدایت دانش‌آموزان به مبحث مورد نظر، بهتر

است سؤالات زیر پرسیده شود:

- قسمت‌های استوانه‌ای را به چه شکلی می‌توان ساده کرد؟
- قسمت‌های کروی را به چه شکلی می‌توان تبدیل کرد؟
- قسمت‌های مخروطی یا مخروط ناقص را به چه شکلی می‌توان ساده کرد؟
- کدام شکل‌ها را می‌توان با خطی به دو قسمت مساوی تقسیم کرد؟
- این خط در طراحی چه اهمیتی دارد؟

گام دوم: در گام بعدی وسایلی مانند گلدان، بطری و کوزه در کلاس لازم است. همانند تمرین قبلی ولی این بار با مشاهده مستقیم، طراحی از اشیاء با استفاده از سطوح مختلف انجام می‌شود. نکته مهم در این طراحی علاوه بر ساده کردن شیء به سطوح ساده، شناخت تناسب بین قسمت‌های مختلف آن و همچنین رعایت تقارن است. هدف این تمرین، درک مستقیم اشیاء و حجم‌ها و تقویت قدرت مشاهده دانش‌آموزان است.

الفبای تصویر

درس سوم

هدف درس

■ شناخت عناصر بصری یا الفبای تصویر

انتظارات عملکردی

- طرح ذهنی خود را از میوه برش خورده بکشند.
- با مواد در دسترس به صورت گروهی، میوه‌ها را حجم سازی کنند.
- اشیاء و حجم‌هایی را طراحی کنند که شکل کلی آنها بر اساس دایره، مربع و مثلث است.
- طراحی از میوه را بر اساس کره و برشی از آن انجام دهند.
- از حجم‌ها بر اساس مکعب طراحی کنند.

شرح موضوع

برای شناخت و درک هنرهای تجسمی ابتدا باید الفبای آن را آموخت؛ همان‌طور که برای یادگیری هر زبان، ابتدا باید الفبای آن را یادگرفت و سپس به کلمات، جملات و درک معانی رسید؛ الفبای هنرهای تجسمی نیز درک آثار هنری را برای افراد آسان می‌سازد. به زبان ساده الفبای بصری به دو دسته تقسیم می‌شود: الف) عناصر اولیه بصری ب) کیفیات بصری.

عناصر بصری شامل نقطه، خط، سطح، حجم، بافت، نور و رنگ می‌شود و کیفیات بصری شامل تناسب، تعادل، هماهنگی، کنتراست، تقارن، وحدت، نظم، تعادل و... است. دنیای پیرامون ما نیز از عناصر مهم بصری تشکیل شده است. در اینجا به شکل (فرم) و رنگ پرداخته می‌شود. تمام حجم‌ها نیز در اطراف ما از حجم‌های ساده‌ای مانند مکعب، کره، استوانه، مخروط و هرم (یا ترکیب و برش آنها) به وجود می‌آید. در درس پیش دیدیم که چگونه می‌توان حجم‌ها را به صورت سطح ساده کرد. این درس نیز ادامه همان مبحث است؛ ولی تأکید بیشتر بر حجم است.

فرایند تدریس

مرحله اول (عناصر بصری و کاربرد آن در طراحی)

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود تا میوه دلخواه خود را به صورت ذهنی روی کاغذ بکشند.
گام دوم: این بار تصور کنند که میوه خود را با چاقو برش داده‌اند. طرح ذهنی خود را از میوه برش خورده بکشند.

گام سوم: سپس به صورت گروهی، بافت درون میوه‌ها را با بافت روی پوست آن مقایسه کنند.
گام چهارم: در گروه‌ها طراحی ذهنی خود را با نمونه واقعی یا عکس آن میوه مقایسه کنند.
گام پنجم: از دانش‌آموزان خواسته شود تا عناصری را که نام ببرند برای کشیدن طرح ذهنی خود استفاده کرده‌اند.

گام ششم: با جمع‌بندی پاسخ دانش‌آموزان، به معرفی عناصر بصری در هنرهای تجسمی پرداخته شود.

مرحله دوم (شکل یا فرم و کاربرد آن در طراحی)

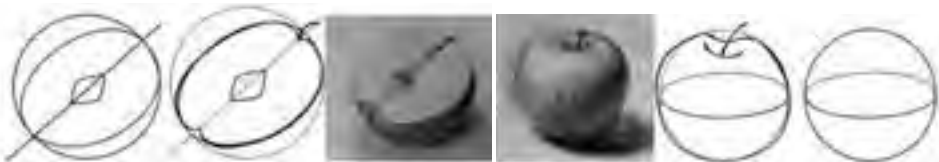
گام اول

- سؤال: شکل کره از چه سطحی به وجود می‌آید؟
- شکل مکعب از چه سطحی به وجود می‌آید؟
- شکل مخروط از چه سطحی به وجود می‌آید؟

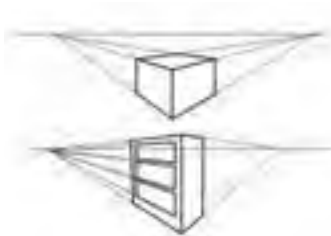
گام دوم: جدولی مانند زیر، روی تخته کلاس رسم کنید و از دانش‌آموزان خواسته شود تا اشیا، و یا حجم‌هایی را در جدول بنویسید که شکل کلی آنها براساس کره، مکعب و مخروط است.

مکعب	کره	استوانه	مخروط	هرم
یخچال	پرتقال	لیوان	گلدان (مخروط برش خورده)	تخته سنگ

از انواع میوه با استفاده از دایره و کره طراحی، و سپس برشی از آنها را براساس برش کره رسم کنند.

گام سوم: در این مرحله، طراحی از محیط پیرامون براساس شکل مکعب انجام می‌شود.

اگر مکعب نسبت به ما زاویه داشته باشد
(پرسپکتیو دو نقطه‌ای)

اگر مکعب درست روبه‌روی چشم قرار
داشته باشد (پرسپکتیو با یک نقطه گریز)

یادآوری: همان‌گونه که دایره در پرسپکتیو بیضی دیده می‌شود در رسم مکعب نیز با توجه به جهت دید، وجوه آن از چهار گوش کامل تا انواع متوازی‌الاضلاع تغییر شکل می‌دهد. با رسم مکعب ساده می‌توانید اجسام و اشیای زیادی مانند انواع صندلی، میز، کمد، تلویزیون و رایانه و... را طراحی کنید.

گام چهارم: حجم‌سازی و ساخت حجم‌های کروی

روش‌های متعددی برای ساخت حجم وجود دارد که بنا به شرایط سنی دانش‌آموزان به برخی اشاره

می‌شود.

■ استفاده از مواد شکل‌پذیر مانند گل، خمیر بازی و مانند آن: برای ایجاد جزئیات می‌توان با اضافه کردن خمیر و همچنین برداشتن و خراشیدن قسمت‌هایی از آن (با ابزارهایی مانند خلال دندان، لبه خط‌کش و نوک مداد و... به‌طور کلی ابزارهای قابل دسترس و غیر خطرآفرین در سر کلاس) شکل مورد نظر را به‌وجود آورد.

■ با استفاده از پیچیدن نخ کاموا و یا شکل دادن و در هم پیچیدن مفتول‌های فلزی

■ برش و تا کردن کاغذ یا مقوا و جسیانیدن آنها به هم
از دانش‌آموزان بخواهید روش‌های دیگری برای ساخت حجم پیشنهاد و اجرا کنند.

نظم

درس چهارم

هدف درس

■ آشنایی با ایجاد نظم در آثار هنری با الهام از طبیعت

انتظارات عملکردی

- نظم در پدیده‌ها و اشکال طبیعی را جست‌وجو و بررسی کنند.
- تأثیر نظم پدیده‌های طبیعی را بر آثار هنرمندان مطالعه و مقایسه نمایند.
- تکرار منظم نقطه‌ها، خط‌ها و سطوح، طرح‌ها و بافت‌های زیبایی ایجاد کنند.

شرح موضوع

نظم در مفاهیم و ظاهر طبیعت دیده می‌شود. مفاهیمی مانند فصول مختلف، جوانی و پیری، رشد و مانند آن، که در ذات خود نظم دارد. اگر به تمام موجودات (جانوران و گیاهان) با دقت نگاه کنیم، متوجه نظم خاصی می‌شویم.

فرایند تدریس

مرحله اول (تجسم نظم از طریق نمایش و نقاشی)

گام اول: در اطراف خود چه درخت‌هایی می‌بینید؟ آیا تا به حال به اندازه، شکل و بافت برگ‌های آنها توجه کرده‌اید؟ آیا می‌دانید هر یک از بخش‌های درخت، نظم خاصی دارد؟ (گفت‌وگو در مورد پرسش‌های مطرح شده در کلاس)

گام دوم: از دانش آموزان خواسته شود از هر گروه یک نفر برای اجرای نمایش خلاق داوطلب شود و نقش درخت را اجرا کنند. بازیگر درخت، باید به جای تنه، شاخه و برگ از پاها، دست‌ها و سر خود، استفاده کند.

گام سوم: افراد گروه نام درخت را حدس بزنند و برای کمک به کامل شدن درخت، برایش برگ مناسب و منظم طراحی کنند و به درخت ببوشانند.

گام چهارم: دانش‌آموزان در باره ویژگی‌های برگ‌ها مانند اندازه، شکل و بافت طراحی‌ها صحبت کنند.

گام پنجم: در این مرحله با هدایت معلم در مورد نظم در کار گروهی (اشاره به مفهوم نظم) و نظم در درختان و برگ‌ها (نظم ظاهری) گفت‌وگو می‌شود. بهترین فعالیت گروهی با رأی دانش‌آموزان انتخاب شود.

گام ششم: درخت پس از کامل شدن، بهترین حالت نمایشی را به خود بگیرد.

مرحله دوم

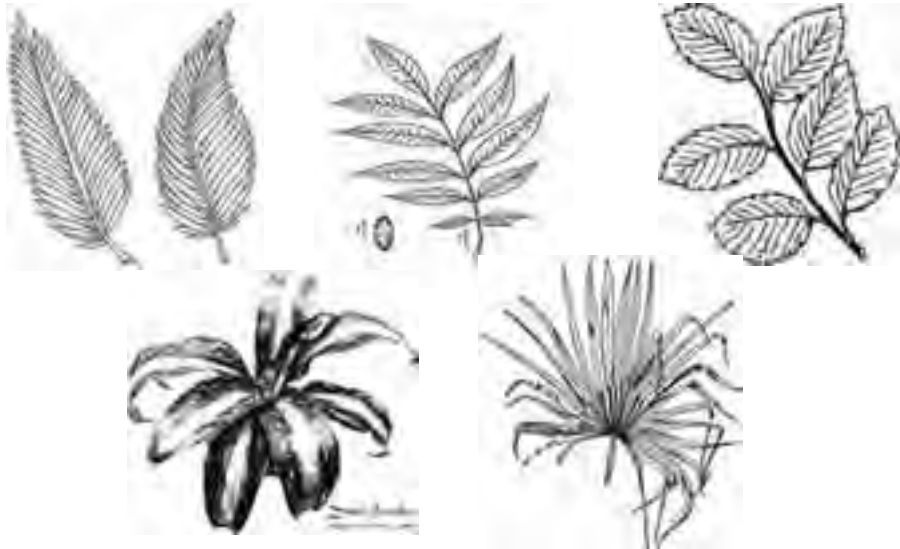
گام اول: با توجه به تصاویری از برگ‌ها و جنگل‌ها و یا حیوانات و انسان از گروه‌ها خواسته شود، نظم را در آنها با هم مقایسه، و وجوه تشابه آنها را از این لحاظ بررسی کنند. (آنچه ابتدا، جلب توجه می‌کند رعایت تقارن در بسیاری از نمونه‌های طبیعت است. تقارن را علاوه بر تک تک اجزا، بلکه در کل ساختار طبیعت، می‌توان مشاهده کرد؛ به عنوان مثال چشم حیوانات هم در ساختار اصلی خود و هم چگونگی قرارگیری در صورت متقارن است. این نظم در شکل رگ‌برگ‌ها، قرارگیری شاخه‌ها در اطراف تنه درخت و... دیده می‌شود.)

گام دوم: مجموعه‌ای از تصاویر برگ‌ها را در گروه با هم مقایسه کنند. تقارن و نظم را در خود برگ‌ها و همچنین قرارگیری آنها را روی شاخه‌ها بررسی کنند.

گام سوم: از دانش‌آموزان خواسته شود انواع برگ‌ها را به طور ذهنی طراحی، و آنها را روی یک شاخه ترکیب کنند. بسیاری از برگ‌ها در دو طرف شاخه به صورت کاملاً متقارن و یا پلکانی قرار می‌گیرند. برخی از برگ‌ها از یک نقطه خارج می‌شوند. این گونه برگ‌ها یا مانند شکل سمت راست در یک سطح قرار دارند و یا مانند شکل سمت چپ به صورت حجم کره مانند دیده می‌شوند.

از دانش آموزان خواسته شود، گروه‌هایی تشکیل دهند (بر اساس تشابه شکل‌ها) و با گل‌های طراحی شده در درس قبل و برگ‌های طراحی شده در این درس، ترکیبی منظم ایجاد کنند. این ترکیب می‌تواند منظم و متقارن و یا نامتقارن باشد. از این ترکیب‌ها می‌توانند برای تهیه کاغذ کادو و تقویم استفاده کنند.

گام چهارم : (نظم مفهومی)

یکی از نمودهای نظم در طبیعت تغییر فصول است. از دانش آموزان خواسته شود با طراحی یک تقویم با استفاده از فصول، نظم مفهومی را در طبیعت به نمایش بگذارند.

نکته : ساده‌ترین راه برای نشان دادن چهار فصل تغییر رنگ است. برای فصل بهار می‌توان رنگ‌هایی را به کار گرفت که با اضافه کردن سفید روشن شده‌اند؛ مانند انواع صورتی، گل‌بهی، سبزرده، بنفش روشن (یاسی) و... برای فصل تابستان رنگ‌های گرم (زرد و نارنجی و قرمز در بیشترین شدت خود) و همچنین آبی فیروزه‌ای و مهم‌تر از همه سبز با شدت زیاد پیشنهاد می‌شود. رنگ‌های پاییزی درجات متفاوتی از رنگ قهوه‌ای، سبز و نارنجی چرک دارد. برای زمستان رنگ‌های سرد (رنگ‌هایی که درجات آبی، بنفش و سبز در آنها دیده می‌شود) پیشنهاد می‌گردد. بهتر است از سبز خالص برای رنگ سبز در فصل زمستان استفاده نشود.

نقاشی از پدیده‌های طبیعت

درس اول

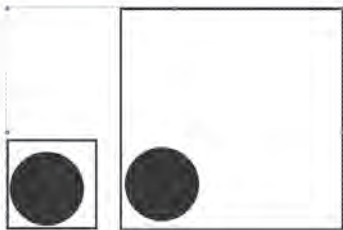
هدف درس

■ شناخت نقطه در طبیعت و کاربرد در آثار هنری

انتظارات عملکردی

- مفهوم نقطه در هنر تجسمی درک کنند.
- با مشاهده طبیعت و آثار هنری، انواع نقطه را تشخیص دهند.
- با تکرار و ضرب آهنگ نقاط، نقش آفرینی کنند.
- از لکه‌ها و نقاط نامنظم، شکل‌های معنی دار خلق کنند.

شرح موضوع

ب

الف

مفهوم نقطه در هنر تجسمی با تعریف آن در ریاضی تفاوت دارد. نقطه تجسمی اندازه و شکل معینی ندارد. شکل واحد با توجه به تغییر اندازه کادر می‌تواند نقطه و یا سطح تعریف شود. در شکل (الف) دایره برای کادر مورد نظر نقطه ولی در شکل (ب) همان دایره با توجه کادر، سطح شناخته می‌شود.

فرض کنید در شب از فاصله‌ای دور به پنجره‌های روشن خانه‌ها نگاه می‌کنید. در این حالت پنجره‌ها به صورت نقاط ریز نورانی به نظر می‌رسد؛ ولی اگر به همان پنجره‌ها از فاصله‌ای نزدیک نگاه کنیم، آنها را سطح و حجم می‌بینیم. نقطه تجسمی، اندازه و شکل معینی ندارد. بسیاری از پدیده‌ها از کنار هم قرار گرفتن نقطه‌ها ایجاد می‌شود. برگ‌های درختان، سنگ‌های رودخانه و مانند آن، نمونه‌های بسیار زیادی از این مثال‌ها است که در طبیعت و دنیای اطراف ما وجود دارد. نقطه‌ها در واقع سطح‌ها و حجم‌های کوچک شده است.

فرایند تدریس

گام اول: (کار گروهی)، از دانش‌آموزان خواسته شود تا عکس‌هایی را از طبیعت جمع‌آوری کنند به صورتی که یک حجم یا پدیده طبیعی در یکی از عکس‌ها، نقطه و در عکس دیگر، سطح (یا حجم) دیده شود. برای هدفمندی کلاس، می‌توان گروه‌ها را در موضوعاتی مانند تصاویر گیاهی، جانوری و پدیده‌های طبیعی دسته‌بندی کرد و از آنها خواست تا تفاوت‌های آنها را بررسی کنند.

گام دوم : (طرح پرسش و پاسخ با همفکری در گروه)

- دوری و نزدیکی با تغییر اندازه نقطه چه ارتباطی دارد؟
  - چیدمان نقطه‌ها در طبیعت به چه صورتی دیده می‌شود؟ منظم یا نامنظم؟
  - آیا به جز نقطه عنصر دیگری نیز در تصویر دیده می‌شود؟
  - در کدام تصاویر چیدمان منظم حاکم است و در کدام یک نامنظم؟
  - هر تصویر از چه عناصری به وجود آمده است؟
- با همراهی دانش‌آموزان، آنها را تجزیه تحلیل کنید.

نمونه تجزیه و تحلیل ترکیب بندی با توجه به چیدمان نقطه و خط

گام سوم : (نقاشی چسباندنی یا کولاژ) کار گروهی
وسایل مورد نیاز :

- چسب مایع یا چسب ماتیکی
- مقوای نسبتاً ضخیم (برای زمینه)
- مقوا و کاغذهای رنگی (می‌توان از قسمت‌های رنگی مجلات و اعلان‌ها نیز استفاده کرد) و پارچه‌های رنگی
- قیچی

دانش‌آموزان در دسته‌های چند نفری گروه‌بندی می‌شوند. از هر گروه خواسته می‌شود تا یک موضوع ساده مانند حرکت قایق‌ها روی آب، برگ‌ریزان پاییزی، پرواز پروانه‌ها و یا بادبادک‌ها (و مانند آنکه مجموعه‌ای از شکل‌های یکسان را در برمی‌گیرد) در نظر بگیرند و برای هر یک از اجزای آن، شکل‌هایی ساده طراحی کنند؛ جزئیات و قسمت‌های مختلف آن را نیز به صورت ساده نشان دهند. سپس با استفاده از برش آنها روی کاغذ (یا مقوای رنگی و یا پارچه) و سپس چسباندن و تکرار آنها روی زمینه، ترکیب بندی زیبایی به وجود بیاورند. هدف اصلی در این تمرین، تکرار یک یا چند شکل در کادر و به وجود آوردن ترکیبی جدید است.

در نقاشی کولاژ ابتدا، باید پس زمینه کار اجرا شود؛ به عنوان مثال در تصویر گل‌ها دو مقوای آبی تیره و آبی روشن روی زمینه اصلی چسبانده، و با رنگ سبز (مداد رنگی یا گچ پاستل) روی آن کار شده است. سپس قسمت‌های جلوتر تصویر، مانند گل و برگ‌ها روی آن چسبانده شده است.

در این تصویر که با روش نقاشی چسباندنی همراه با رنگ آمیزی اجرا شده است، می‌بینید که چگونه با تکرار یک یا چند شکل، می‌توان فضایی جدید خلق کرد.

گام چهارم: (طراحی‌های گم‌شده): این تمرین حرکت خوبی برای تقویت قدرت خلاقیت و درک بصری دانش‌آموزان است. از آنها خواسته شود با ریختن یک رنگ مایع مانند مرکب یا گواش یا آبرنگ، روی کاغذ، لکه‌ای اتفاقی ایجاد کنند؛ سپس این لکه را به شکل شناخته شده‌ای تبدیل کنند. آنها می‌توانند با اضافه و حذف کردن قسمت‌هایی از لکه، شکل جدیدی طراحی کنند. همچنین می‌توانند دور تا دور تصاویری را که پیدا کرده‌اند با قیچی ببرند. تمام شکل‌های برش خورده را روی یک میز بگذارند و با همفکری یکدیگر و چیدمان تصاویر بریده شده کنار هم، تصویر جدیدی خلق کنند (کولاژ).

نقش گل‌ها

درس دوم

هدف درس

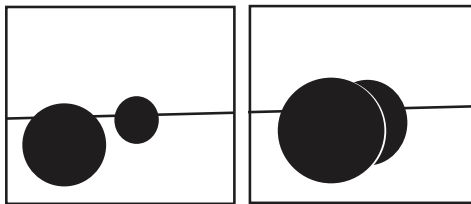
■ آشنایی با طراحی و رنگ‌آمیزی گل‌ها

انتظارات عملکردی

- به صورت ذهنی از گل‌ها طراحی کنند.
- تأثیر رنگ روی نقاشی را بشناسند.

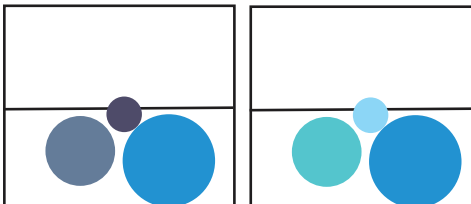
شرح موضوع

دانش‌آموزان در مبحث طراحی با چگونگی کشیدن گل‌ها آشنایی پیدا کرده‌اند. در این مبحث به فضا سازی و رنگ خواهیم پرداخت. راحت‌ترین راه در فضا سازی برای نقاشی و نمایش دوری – نزدیکی، تغییر اندازه است. اصولاً اشیا و تصاویری که در جلو قرار دارند، بزرگ‌تر کشیده می‌شوند. نکته دیگر، روی هم قرار گرفتن تصاویر و تغییر فاصله آنها نسبت به پایین کادر است. هر چه تصویر به پایین کادر نزدیک‌تر باشد، جلوتر به نظر می‌آید و برعکس اگر آن را بالا ببریم، خود را عقب‌تر نشان می‌دهد. به تصاویر زیر توجه کنید :

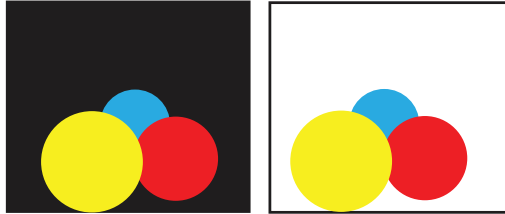
با روی هم انداختن نقاط می‌توان دوری و نزدیکی را نشان داد. نقاط کوچک‌تر و بالاتر، عقب‌تر نشان

داده می‌شود.

رنگ‌های تند و درخشان در تصویر جلوتر به نظر می‌آید و به تدریج به سمت عقب تصویر تیره‌تر و با روشن‌تر می‌شود.

شدت رنگ‌ها روی زمینه سیاه و سفید تغییر می‌کند. رنگ روشن مثل زرد، روی زمینه سیاه درخشان‌تر از همان رنگ، روی زمینه سفید است.

فرایند تدریس

گام اول: دانش‌آموزان در مبحث طراحی با چگونگی کشیدن یک گل ساده آشنا شدند. از آنها خواسته شود با تکرار چند گل و برگ در کنار هم به صورت ذهنی (گل‌های همسان یا متفاوت) به گونه‌ای طراحی کنند تا عقب و جلو بودن گل‌ها، مشخص شود. سپس با در نظر گرفتن دوری و نزدیکی گل، آنها را با رنگ‌های دلخواه رنگ‌آمیزی کنند. (در رنگ‌آمیزی نیازی نیست تا حتماً به طبیعت وفادار باشند و می‌توانند برداشت ذهنی خود را از رنگ انجام دهند.) لازم به ذکر است که در دسترس‌ترین وسیله رنگ‌آمیزی برای دانش‌آموزان، مدادهای رنگی است. پاستل‌های روغنی (مدادشمعی) نیز به دلیل داشتن رنگ‌های تند و درخشان مورد علاقه بسیاری از دانش‌آموزان است. از رنگ‌های رایج دیگر، آبرنگ و گواش است که برای استفاده از آن به مقوای مناسب و قلم‌مو نیاز است. بهتر است ابزار رنگ‌آمیزی به سلیقه خود دانش‌آموز انتخاب شود.

پس از پایان کار، نقاشی‌های دانش‌آموزان در کلاس به نمایش گذاشته شود.

پرسش‌های زیر در کلاس مطرح، و به بحث گذاشته شود:

- کدام رنگ حس آرامش را بیشتر القا می‌کند؟
- کدام رنگ هیجان و جنبش بیشتری دارد؟
- کدام نقاشی‌ها به طبیعت واقعی نزدیک‌تر است؟ چرا؟
- کدام نقاشی‌ها با برداشت ذهنی و آزاد اجرا شده است؟
- کدام یک می‌تواند حس بیشتری را در بیننده ایجاد کند؟

شرح موضوع

روش هنرمندان در نقاشی

واقعی: بعضی از هنرمندان در آثار خود به تقلید صرف از پدیده‌های طبیعی پرداخته‌اند. (مانند تصویر گل رز) ذهنی: برخی دیگر برداشت ذهنی و آزاد خود را از دنیای اطراف بدون واقع‌نمایی بیان می‌کنند و افکار و احساسات خود را از طریق آنها به نمایش می‌گذارند. هنرمندان ایرانی و تصویرگران کتاب‌های کودک از این دسته از هنرمندان هستند.

هنرمندان سنتی از تکرار منظم و شکل‌های ساده برای طراحی گل استفاده می‌کنند و در طراحی و رنگ‌آمیزی گل‌ها با وجودی که از طبیعت الهام می‌گیرند از آن تقلید نمی‌کنند. در نقوش تزیینی تکرار آنها منظم ولی در نگارگری چیدمان آنها به طبیعت نزدیک‌تر است. ولی در نقاشی واقع‌گرا هنرمند کاملاً به طبیعت وفادار است.

گام دوم: با نمایش تصاویر نگارگری ایرانی و آثاری از صنایع دستی ایران در کنار یک نقاشی واقع‌گرا، که نقش گل و گیاه در هر سه آنها وجود دارد، تفاوت در چگونگی نمایش گل را در آنها با هم مقایسه کنید.

بافت در نقاشی

درس سوم

هدف درس

■ شناخت و به کارگیری بافت در نقاشی

انتظارات عملکردی

■ با استفاده از عناصر بصری بافت ایجاد کنند.

■ بافت‌های گوناگون را در نقاشی به کار ببرند.

شرح موضوع

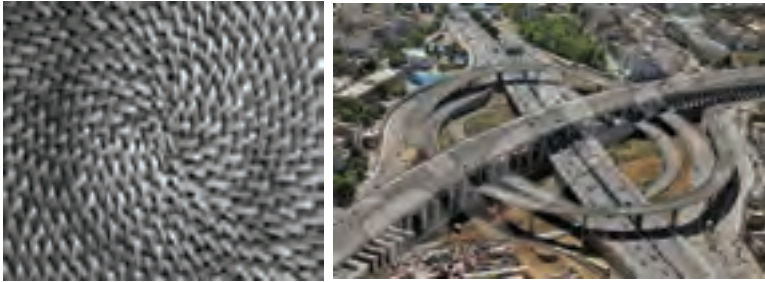
سطح هر چیزی، ظاهر خاصی دارد که به آن بافت می‌گویند. بافت علاوه بر اینکه به زیبایی کار کمک می‌کند از یکنواختی اثر نیز می‌کاهد. به طور کلی بافت بر دو نوع است :

الف) بافت لامسه‌ای : این نوع بافت علاوه بر اینکه دیده می‌شود، با لمس کردن نیز حس می‌شود. در بافت لامسه‌ای به طور مستقیم از سطوح بافت‌دار برای کار هنری استفاده می‌شود. اهمیت این بافت بیشتر در هنرهایی که ملموس است مانند نقش برجسته، مجسمه‌سازی، معماری و تزیینات آن دیده می‌شود.

ب) بافت بصری، این نوع بافت به دو صورت است :

حالت اول بافت تصویری : این بافت با کشیدن و شبیه‌سازی از شکل‌ها و استفاده از تصاویر واقعی ایجاد می‌شود. این بافت حس لمس کردن اشیای واقعی را در ما پدید می‌آورد.

حالت دوم بافت ترسیمی : با تکرار و ترکیب نقطه، خط، سطح، رنگ و... به صورت منظم یا نامنظم به دست می‌آید.

ایجاد بافت با خطوط منحنی

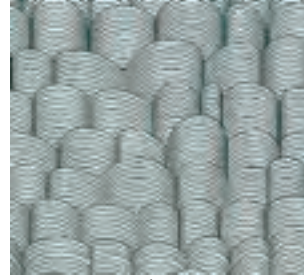
ایجاد بافت با استفاده از رنگ

ایجاد بافت با استفاده از ضربه قلم مو

ایجاد بافت با تکرار نقطه

ایجاد بافت با تکرار خطوط

فرایند تدریس

مرحله اول — گام اول

در ابتدا از دانش‌آموزان خواسته شود، قسمتی از صفحه را با هر وسیله‌ای که در اختیار دارند، «راه‌راه» کنند. بخشی دیگر از برگه را «چهارخانه» و قسمتی از کار را با تکرار گل‌ها پر کنند یا تکرار درختان یا توپ‌ها

و....

گام دوم: هر کدام از موضوعات تکرار شده را تا جایی که با قسمت‌های دیگر ترکیب شود، ادامه دهند تا بین بخش‌های مختلف طراحی ارتباط برقرار شود.

گام سوم: این نقاشی را هر طور که دوست دارند کامل کنند. (به صورت کلاژ از بافت‌های نقاشی استفاده، و یا روی اجسام مختلفی طرح‌ها اجرا شود.)

گام چهارم: برای یادگیری بیشتر به جست‌وجوی بافت‌های پیرامون خود بپردازند و به صورت گروهی تعریفی از بافت ارائه کنند.

گام پنجم: آثار هنرمندانی را که در کلاس توسط معلم به نمایش درمی‌آید، مطالعه و بررسی، و درباره بافت‌های موجود در آن گفت‌وگو کنند.

گام ششم: با چه روش‌های دیگری می‌توان بافت را در نقاشی ایجاد کرد؟

مرحله دوم — گام اول (انواع روش‌های ایجاد بافت)

دانش‌آموزان گروه‌بندی شوند و از آنها خواسته شود هر گروه تعدادی کاغذ را در ابعاد مشخص (به عنوان مثال ۱۰ در ۱۰) بریده و اعضای هر گروه به یکی از روش‌های زیر در سطح مورد نظر خود، ایجاد بافت کنند):

■ **بافت ترسیمی:** با مداد، خودکار، مدادرنگی و ماژیک و... یکی از انواع بافت ترسیمی را رسم کنند.

■ **بافت فشاری:** برای ایجاد این بافت می‌توان، کاغذ را روی سطوح بافت‌دار مانند سکه، سطوح چوبی، ته قابلمه و... گذاشته و با فشار پهنای مداد، بافت سطح زیرین را به روی کاغذ منتقل کرد.

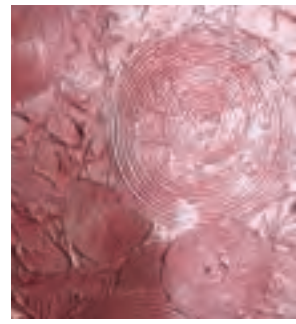
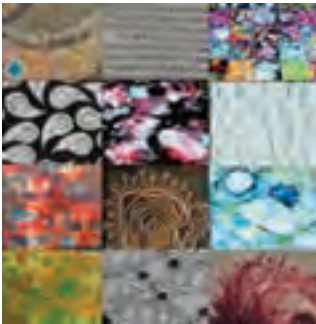
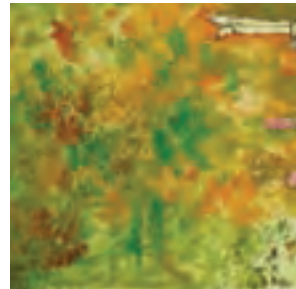
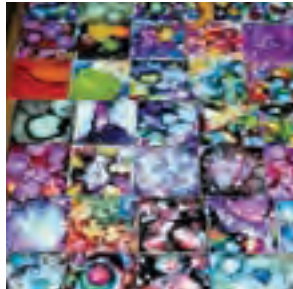
■ **بافت رنگی:** از دانش‌آموزان خواسته شود تا با ریختن، پاشیدن و مالیدن رنگ (رنگ‌های گواش، آبرنگ یا مرکب‌های رنگی) روی مقوا یا کاغذ (با همان ابعاد انواع کاغذ و مقوای ساده و گلاسه) بافت‌های رنگی ایجاد کنند.

■ **بافت خراش:** سطح مقوا را با پاستل روغنی به صورت تک رنگ یا رنگ‌های مختلف پوشانده؛ سپس با یک وسیله نوک تیز، طرحی را روی آن با خراش ایجاد کرد. در نمونه‌ای دیگر می‌توان، روی پاستل را با مرکب یا پاستل سیاه پوشانده. سپس می‌توان با ایجاد خراش، طرح‌هایی را روی زمینه ایجاد کرد. با استفاده از رنگ مرکب روی مقوا یا کاغذ گلاسه هم می‌توان لایه‌ای ایجاد نمود و پس از خشک شدن رنگ با طرح‌های ذهنی مورد علاقه، سطح را خراش داد.

■ **بافت با روش چاپ:** سطوح بافت‌دار مانند پشت برگ، دکمه، سکه و... را با لایه‌ای از رنگ گواش یا مرکب بپوشانند و آن را روی کاغذ منتقل کنند. با ساختن مهرهایی با پاک‌کن یا سیب‌زمینی و... نیز می‌توان این نوع از بافت‌ها را ایجاد کرد.

■ **بافت برجسته** : از قراردادن موادی مانند انواع چسب مایع و چسب چوب و یا خمیر دورگیر ویترای به صورت خط و نقطه روی مقوا یا هر سطح دیگری می توان بافت های زیبا و برجسته ای به وجود آورد و پس از خشک شدن آنها با گواش یا آبرنگ به رنگ آمیزی طرح ها پرداخت. (رنگ را مستقیماً می توانند به چسب چوب اضافه، و سپس روی سطح مورد نظر اجرا کنند) در روش دیگر می توانند چسب چوب را با بودر مل (نوعی گچ نرم که در ابزار فروشی ها هست) ترکیب کنند و آن را به صورت خمیر در بیاورند. لایه ای از خمیر را روی مقوا بزنند و سپس با شانه، چنگال، ته سوزن و... روی آن بافت دلخواه را ایجاد کنند. در مرحله آخر با چیدمان انواع بافت های انجام شده توسط گروه های مختلف در کنار هم، یک تابلو تزئینی برای کلاس درست کنید.

گام دوم : در گروه های چهار نفره، چهار نقاشی مشترک با بافت های خیالی بکشند. نقاشی های گروهی را در کلاس نمایش دهند و بافت های گوناگون را باهم مقایسه کنند.

نقاشی ایرانی

درس چهارم

هدف درس

■ آشنایی با نقاشی ایرانی

انتظارات عملکردی

- با الهام از انسان و طبیعت در نقاشی ایرانی اثری ایجاد کنند.
- در نقاشی‌های خود از شیوه رنگ‌آمیزی ایرانی استفاده نمایند.
- کار خود را جدول‌کشی کنند.

شرح موضوع

برخی از ویژگی‌های نقاشی ایرانی را، که در تمام دوره‌های ایران به چشم می‌خورد، می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد :

- نمایش تصاویر : نمایش انسان بیشتر از زاویه سهرخ، بدون سایه‌پردازی و طبیعت‌گرایی است. حیوانات را طبیعی‌تر از انسان و عموماً به صورت نیم‌رخ نشان می‌دهند. در نمایش گل و گیاه نیز به طبیعت وفا دارند؛ ولی گیاهان تا حدی جنبه تزیینی به خود می‌گیرند.

- در نقاشی ایرانی برای ترسیم حیوانات انسان و گل و گیاه بیشتر از خطوط منحنی استفاده می‌شود.

- در نمایش دوری نزدیکی، پرسپکتیو رعایت نمی‌شود؛ به عنوان مثال انسانی در عقب تصویر به همان اندازه انسانی است که در جلو تصویر قرار دارد.

مثنی‌برداری از کارهای شاگردان رضا عباسی مکتب اصفهان تفاوت در نمایش طبیعی اسب (به صورت نیم‌رخ) در مقایسه با انسان (به حالت سه رخ) در این تصویر به خوبی دیده می‌شود.

اثر رضا عباسی، قلم‌گیری و توجه به تزیینات و نمایش جزئیات یکی از ویژگی‌های مهم نقاشی ایرانی است.

■ برای رنگ‌آمیزی از رنگ‌های درخشان و زنده به صورت تخت و بدون سایه روشن استفاده می‌شود.

■ تمام رنگ‌ها و شکل‌ها و تصاویر با خط دورگیری می‌شود که به آن قلم‌گیری می‌گویند.

■ در اطراف نقاشی کادرهایی کشیده می‌شود که به آن جدول‌کشی می‌گویند. تعداد آنها معمولاً از یکی بیشتر است.

■ در بسیاری از آثار نگارگری از خوشنویسی نیز استفاده می‌شود.

■ توجه به تزیینات و نمایش ریزه‌کاری‌ها از دیگر ویژگی‌های نقاشی ایرانی است.

به استفاده از خطوط منحنی در ترسیم عناصر نقاشی، اندازه یکسان اشخاص بدون در نظر گرفتن دور و نزدیکی و جگونگی جدول‌کشی توجه کنید.

هفت اورنگ جامی

همان‌طور که مشاهده می‌کنید، هم‌زمان درون حیاط (دید از بالا) و بیرون آن (دیدن از روبه‌رو) با هم نمایش داده شده است.

■ نقاشی ایرانی، نقاشی خود را از چند زاویه دید مختلف می‌کشد و به تصویر درمی‌آورد؛ به عنوان مثال در یک حیاط، حوض آب را از زاویه دید بالا و به صورت دایره کامل می‌کشد، در حالی که حیاط و درختان را از روبه‌رو به تصویر درمی‌آورد.

■ در نقاشی ایرانی یک ساختمان و یا کوه هیچ‌گاه به تنهایی در وسط کار ترسیم نمی‌شود و همیشه کشیدن آنها از کناره‌های کادر شروع می‌شود.

فرایند تدریس

مرحله اول (تجربه نقاشی نگارگری)

گام اول : از دانش آموزان خواسته شود تا نمونه‌هایی از نقاشی ایرانی را به کلاس بیاورند و با مشارکت دربارہ ویژگی‌های آن در کلاس بحث شود.

گام دوم : شاید بتوان گفت اولین و مؤثرترین راه برای آشنایی و درک بهتر دانش آموزان با نقاشی ایرانی، کپی برداری از این آثار است. برای این کار از دانش آموزان خواسته شود تا یکی از آثار نگارگری ایران را به کلاس بیاورند و مراحل زیر را در طراحی انجام دهند :

۱ یک قطعه کاغذ کالک یا پوستی را روی نقاشی انتخاب شده بگذارند و با چسب آن را ثابت کنند.

۲ با مداد خطوط محیطی را رسم کنند. (دیاگرام)

۳ برای تقویت قدرت خلاقیت و سنجش درک دانش آموزان از مطالب مطرح شده در زمینه نقاشی ایرانی از آنها بخواهید تا تنها قسمتی از نقاشی را مستقیم از روی اصل کار طراحی، و دیگر عناصر آن را به دلخواه خود اضافه کنند؛ مانند اضافه کردن سنگ، کوه، درخت، بنا و ...

۴ در مرحله آخر جدول کشی و کادر دور کار را رسم، و سپس آن را رنگ آمیزی کنند.

۵ پس از پایان طراحی، آن را روی مقوا یا کاغذ با رنگ روشن دلخواه (مانند سفید، کرم، آبی روشن و...) منتقل، و سپس با مدادرنگی یا گواش و... آن را به دلخواه رنگ آمیزی کنند. پس از پایان رنگ آمیزی از روان نویس، خودکار و یا مداد مشکی برای قلم گیری استفاده کنند.

۶ برای اضافه کردن تزیینات نیز می توانند از همان خودکار یا روان نویس استفاده کنند.

مرحله دوم (نقاشی از ادبیات کهن با الهام از نقاشی ایرانی)

گام اول: در یک مستطیل دلخواه برای یکی از داستان های کتاب فارسی خود، یک نقاشی بکشند.
 گام دوم: متن داستان را در لابه لای نقاشی یا خارج از آن بنویسند.
 گام سوم: از رنگ های گوناگون و شاد برای رنگ آمیزی نقاشی خود استفاده کنند.
 گام چهارم: نقاشی خود را با نگاره های نگارگران مقایسه، و شباهت ها و تفاوت های آنها را جست و جو کنند.

گام پنجم: با توجه به نمونه ها در گروه های خود در مورد ویژگی آثار نقاشی ایرانی گفت و گو، و نتیجه را به کلاس ارائه کنند.

مرحله سوم (پژوهش، ارائه)

گام اول: هر گروه با تحقیق و مشورت، دو نگارگر ایرانی را انتخاب، و در مورد ویژگی های کار او گزارشی به کلاس ارائه کنند.

گام دوم: هر گروه درباره یکی از سبک ها و یا دوره های نقاشی ایرانی (قهوه خانه ای، نگارگری و...) جست و جو و به کلاس گزارش مختصری ارائه کنند.

موضوع: بحران آب

رخداد

از صبح آب خانه به دلیل ترکیدن شاه لوله در سر کوچه قطع شده است. یواش یواش همه کلافه می‌شوند و مادرم دائماً به سازمان آب زنگ می‌زند. پدرم با ناراحتی می‌گوید بپرس چقدر طول می‌کشد درست بشود. تمام تمرکز خانواده روی قطع آب خلاصه شده است و کسی حرف دیگری نمی‌زند.

اندیشه

پیش خودم مجسم می‌کنم که یک هفته آب قطع شود. تازه با قطع شدن آب می‌فهمم که چیزی که همیشه جلو دستم بوده، هیچ وقت برایم مهم نبوده است. از خودم می‌پرسم که آیا از این به بعد قدر آب را خواهم دانست و در مصرف آن صرفه‌جویی خواهم کرد.

عکس

سمت راست کادر، مادرم در حال تلفن به سازمان آب است و در وسط کادر پدرم را می‌بینم که دستش را به سمت مادرم دراز کرده است و می‌گوید بپرس قطع آب حدوداً چقدر طول می‌کشد و سمت چپ کادر برادر کوچکم دست به کمر ایستاده است و به این صحبت‌ها گوش می‌کند.

در این قسمت روند کلی آموزش عکاسی شرح داده می‌شود. ابتدا روش نوینی به نام عکاسی بی‌دوربین، به منظور عکاسی بدون دوربین به دانش‌آموزان معرفی می‌شود. این شیوه به تقویت دقت در نگاه کردن، شناخت کادر، ترکیب‌بندی و پرورش تفکر دانش‌آموزان می‌پردازد. از آنجا که دوربین عکاسی در دسترس همه دانش‌آموزان کشور نیست، این شیوه جایگزین مناسبی برای عکاسی کردن به جای دوربین عکاسی و یا گوشی تلفن همراه است. این روش در عکاسی پایه هفتم توضیح داده می‌شود؛ اما در هر سه پایه، تدریس آن سودمند و ضروری است. در هر پایه تحصیلی، طبق توضیحات یک مرحله به عکاسی بی‌دوربین اضافه می‌شود که در ادامه مطالعه خواهید کرد. دانش‌آموزان پایه هشتم عکس خود را به صورت نمایش در خواهند آورد و در پایه نهم به صورت کلاژ آن را به کلاس ارائه خواهند کرد.

با توجه به اینکه عکاسی با زندگی امروز عجین شده است و همه افراد در ثبت وقایع با عکاسی سعی می‌کنند، لازم است فرد، هنگام تدریس این درس، دارای دانش کامل‌تری از دانش‌آموزان باشد؛ لذا به توضیح مطالب مهم و ضروری در عکاسی نیز پرداخته‌ایم. بخش مقدمه‌ای بر عکاسی برای مطالعه معلمان عزیز است و بنابر ضرورت در کلاس می‌توان از این مطالب استفاده کرد. سپس به مطالبی پرداخته شده است که لازم است دانش‌آموزان در کلاس عکاسی با آن آشنایی پیدا کنند که بعضی از عناوین آن ممکن است در کتاب دانش‌آموز نباشد؛ اما دانش‌آموزان از آن سؤال می‌کنند و با توضیحات دبیران محترم، مطالب کامل خواهد شد.

لازم به ذکر است مطالبی برای مطالعه بیشتر معلمان، روی سایت گروه هنر دوره متوسطه اول دفتر تألیف کتاب‌های درسی قرار گرفته است؛ از جمله نمونه‌هایی از عکاسی به روش بی‌دوربین، باورپوینت آموزشی، بانک عکس به منظور عکس‌های بیشتر آموزشی، نماهنگ آموزشی، منابع و مآخذ برای مطالعه بیشتر، ارتباط با نویسندگان کتاب به منظور پاسخگویی به سؤالات.

عکاسی بی دوربین

اهداف درس

- ارتقای توانایی تفکر و تعمق
- آشنایی با نگاه خلاقانه
- آشنایی با مبانی اولیه عکاسی

انتظارات عملکردی

- در مورد مشاهدات خود فکر کنند و آنها را بنویسند.
- در مورد تفکرات و مشاهدات خود صحبت کنند.

شرح موضوع

ضرورت و اهداف آشنایی با عکاسی بی دوربین

دانش آموزان در این سن به دیده شدن، ابراز خلاقیت و درک شدن از سوی دیگران نیاز بیشتری دارند. با شیوه جدید و خلاقانه عکاسی بی دوربین، این امکان برای آنها فراهم می‌آید. بنابراین هدف این طرح علاوه بر آموزش عکاسی، آموزش تفکر و تعمق و پرورش خلاقیت از طریق این هنر است. بی دوربین فراتر از یادگیری فن عکاسی به دنبال یافتن راهی نوین است که توسط آن، دانش آموزان بتوانند فهم و شناخت جدیدی از خود و دنیای پیرامون به دست آورند و افکار و نظر و حتی شاید اعتقادات خود را به وسیله آن به تصویر بکشانند و به مخاطبان خود برسانند و در نهایت، هدف این روش، پیدا کردن راهی است که بتوان توسط آن، دانش آموزان را در شناخت مستقیم و بی واسطه جهان یاری کرد.

«منشأ پیدایش هیچ عکسی، دوربین و یا حتی صحنه مشاهده شده نیست؛ بلکه منشأ آن ذهن عکاس است؛ جایی که در آن یک تصویر پیش از اینکه روی فیلم عکاسی نقش ببندد، آنجا ایجاد شده است.» «مایکل فریمن»

بی دوربین چگونه به وجود آمد؟

بی دوربین حاصل تفکر جانبی چند معلم عکاسی است که به دلیل نداشتن دوربین، کلاس را تعطیل نکردند و پیش فرض‌ها را به چالش کشیدند و با شکستن ساختار موجود، امکان ساختن طرحی نو را رقم زدند.

بی دوربین چیست؟

این شیوه را باید مقدمه طرح واقعی عکاسی دانست. گفتنی است که در این روش به هیچ وجه از دوربین عکاسی استفاده نمی‌شود و تلاش خواهد شد که با کمترین هزینه و بدون استفاده از هیچ ابزاری، منفعل‌ترین دانش‌آموزان کلاس به جنب و جوش وادار، و به آنها اعتماد به نفس بیشتر برای ادامه راه داده شود. برای اجرای بی دوربین در کلاس، باید توجه دانش‌آموزان را به این نکته جلب کرد که این روش چه دستاوردها و تأثیراتی در زندگی آنان خواهد داشت. یکی از مهم‌ترین مطالبی که باید در این مقطع سنی خاص در دانش‌آموزان تقویت کرد، مشاهده دقیق و نمایش رابطه‌ها در شکل‌گیری هر صحنه عکاسی است به طوری که ابتدا لازم است دورنمای این روش به دانش‌آموزان معرفی گردد. این امر به آگاهی دانش‌آموزان نسبت به کسب مهارت‌های پایانی کمک خواهد کرد و باعث ایجاد انگیزه و رغبت در مشارکت بیشتر خواهد شد.

همانند یک دانشجوی معماری، که ابتدا نمونه ساختمان را طراحی می‌کند و بعد از چند سال سراغ ساختمان واقعی می‌رود، این طرح هم در حکم زیر بنای عکاسی است و باید تمرین‌های آن با جدیت و دقت فراوان انجام شود.

دانش‌آموزان در این روش ذهنی، یاد می‌گیرند که نگاهشان را تقویت کنند و عمیق‌تر و دقیق‌تر و متفاوت‌تر از دیگران ببینند. همچنین می‌آموزند که به راحتی از کنار موضوعات روزمره، که هر روز می‌بینند، نگذرند. عکاسی بی دوربین با قدرت تجزیه و تحلیل افراد ارتباط دارد. باید با بیان این جمله، که همه شما دارای این توانمندی هستید، دانش‌آموزان را به تفکر وادار کرد. اعتماد به نفس در این شیوه باعث می‌شود افراد، نهایت تلاش خود را برای نشان دادن توانایی‌هایشان انجام دهند. دانش‌آموزان با هر توانایی خواهند توانست تفکرات خود را خلق کنند و این کار به آنها اعتماد به نفس و بیان شخصی می‌دهد.

چرا از روش بی دوربین استفاده می‌کنیم؟

- ۱ باعث تقویت نگاه (دیدن چیزهایی که عادی شده است) می‌شود.
- ۲ تصاویر به جای دوربین با تفکر و نگاه ما ثبت خواهد شد.
- ۳ هزینه‌ای در بر ندارد.

- ۴ می‌توان حاصل کار را به صورت نمایشگاه در مدرسه به نمایش گذاشت.
- ۵ می‌توان آن را همیشه و همه جا بدون داشتن ابزار و به سادگی انجام داد؛ چه در راه مدرسه، چه در حال غذا خوردن و اوقات دیگر.
- ۶ سبب افزایش مهارت نوشتن همراه با تجزیه و تحلیل مسائل می‌شود.
- ۷ موجب افزایش اطلاعات در زمینه جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و روانشناسی، فهم و احترام به محیط‌زیست و طبیعت و حفظ آن و درک آفرینش می‌شود.
- ۸ باعث رشد کار گروهی خواهد شد.
- ۹ توانایی نوشتن طرح تحقیق برای یک طرح عکاسی را به فرد خواهد داد.
- ۱۰ توانایی تحلیل و ترکیب‌بندی عناصر بصری را در فضا افزایش می‌دهد.

تقویت چهار توانایی مهم

- چگونه می‌توان یک عکاس را بدون وجود عکس و بدون دوربین تصور کرد؟
  - چگونه می‌توان بدون دوربین عکاسی، خود را عکاس نامید؟
  - چگونه می‌توان، دانش‌آموز را ترغیب کرد تا در طرح عکاسی بدون دوربین شرکت کند؟
  - نقش معلم در طرح بی‌دوربین چیست؟
  - عکاسی، ثبت وقایع و لحظات و طرح پرسش‌چرایی اتفاقات روزمره زندگی است که اغلب مردم بی‌توجه از کنار آنها می‌گذرند. اگر بتوان در این حوزه به دانش‌آموزان آموخت که عکاسی چیزی فراتر از سرگرمی و ثبت خاطرات است، کمک بزرگی به رشد فکری آنها خواهد شد.
  - پس اولین سؤالی که باید معلم هنر از خود بپرسد، این است که آیا نگاه من به عنوان معلم هنر با نگاه دیگران متفاوت است.
  - چگونه می‌توان نگاه کردن و متفاوت دیدن را به عنوان معلم به دانش‌آموزان آموخت؟
- معلم در کارگاه بی‌دوربین به تقویت و پرورش چهار توانایی مهم در دانش‌آموزان می‌پردازد که شامل موارد ذیل است:
- الف) تقویت دقت و تغییر در نگاه
  - ب) تقویت تخیل
  - پ) تقویت تعقل یا تفکر دانش‌آموز
  - ت) کسب مهارت به‌کارگیری هم‌زمان دیدن، تخیل و تفکر
- با توجه به این چهار توانایی، باید با تمریناتی مرحله به مرحله، توانایی دانش‌آموزان را تقویت کرد.

فرایند تدریس

الف) تقویت دقت و تغییر در نگاه

برای تدریس بی دوربین لازم است به پرورش توانایی‌های پیش گفته پردازیم. **الف) تقویت دیدن:** انتخاب این تصویر برای شروع درس بی دوربین علاوه بر جنبه طنز و ایجاد نشاط در کلاس، باعث جلب توجه و دریافت بهتر مفاهیم از جانب دانش‌آموزان خواهد شد. در اینجا باید به دانش‌آموزان این اجازه داده شود که با تصویر ارتباط برقرار کنند و خلاقیت خود را بروز دهند. مسئله مهم، ایجاد انگیزه در اولین جلسه کلاس است. معلم خلاق می‌تواند هیجان لازم را در کلاس به وجود آورد تا همه دانش‌آموزان علاقه خود را به این درس نشان دهند.

گام اول: برای شروع درس به دانش‌آموزان تصویر کرگدنی نشان داده می‌شود که در تمام نقاشی‌های شاخ خود را نیز نقاشی می‌کند. (در این تصویر پیام‌های زیادی را می‌توان انتقال داد.)

گام دوم: از دانش‌آموزان خواسته شود تا آنچه را از تصویر درک می‌کنند، بیان نمایند.

گام سوم: با سؤالات زیر می‌توان دانش‌آموزان را به تفکر و تخیل بیشتر ترغیب کرد. (سؤالات باید از آسان به سخت طرح شود.)

۱. چه چیزی در تصویر می‌بینید؟
  ۲. چه چیزی در نقاشی‌های کرگدن مشترک است؟
  ۳. به نظر شما هدف نقاش از کشیدن این نقاشی چیست؟
  ۴. چرا شاخ کرگدن در همه تصاویر هست؟
  ۵. شاخ کرگدن نماد چه چیزی می‌تواند باشد؟
- بعد از گفت‌وگو در کلاس برای هدایت بحث، باید روی مبحث بسیار مهم پرورش تخیل دانش‌آموز، کار کرد. در اینجا می‌توان سؤالات دیگری مطرح کرد:

۱. به نظر شما چه افرادی به این کرگدن نزدیک هستند؟
۲. اگر از شما خواسته شود چنین منظور و مفهومی را به بیننده انتقال دهید، چگونه عمل می‌کنید؟
۳. چه داستان‌ها و مثال‌هایی در راستای این نقاشی به ذهنتان می‌رسد؟ آنها را برای کلاس بازگو کنید.

نکته: انتخاب این عکس برای درس عکاسی بی‌دوربین نشان‌دهنده این موضوع مهم است که ما تصاویر را آن‌گونه می‌بینیم که مغزمان دستور می‌دهد نه براساس واقعیت آن (براساس پژوهش‌های علمی، چشم، آن چیزی را می‌بیند که مغز ما فرمان می‌دهد؛ به عنوان مثال وقتی عجله داریم و دنبال کلید خانه، روی میز را جست‌وجو می‌کنیم، چشم ما بسیاری از وسایل دیگر را که روی میز قرار دارد، نمی‌بیند و فقط چشم به دنبال کلید خانه می‌گردد. بر خلاف عقیده عمومی، چشمان ما مانند دوربین کار نمی‌کند و نمی‌تواند به آن دقت و درستی تمام صحنه‌ای را ببیند و به خاطر بسیاری که در مقابلشان قرار دارد). همان‌طور که کرگدن در تصویر درخت و طبیعت شاخ خود را بزرگ‌تر از طبیعت پشت صحنه می‌بیند.

درس مهمی که از این تصویر لازم است دانش‌آموز دریافت کند، چگونه دیدن است و اینکه مغز دوست دارد چه چیزی را بیشتر ببیند. دانش‌آموزان در پایان درس بی‌دوربین این توانمندی را به‌دست خواهند آورد که بر مغز خود برای دیدن مسلط تر باشند.

توجه

یکی از مسائل مهم در مورد آموزش بی‌دوربین «توجه» است. «توجه» یکی از بخش‌های کلیدی تفکر است که به آن در زمینه آموزش کمتر پرداخته شده است. معمولاً توجه انسان به چیزهای غیر معمول جذب می‌شود؛ مثل یک صحنه تصادف در خیابان؛ اما این ضعف «توجه» را می‌رساند.

یکی از بخش‌های کلیدی تفکر، ادراک فرد از موضوع است، طبق تحقیقات، مشخص شده که ۹۰ درصد خطاهای تفکر، ناشی از خطاهای ادراک است و «توجه» عنصر کلیدی ادراک است. اگر انسان نتواند توجهش را هدایت کند، فقط می‌تواند الگوهای آشنای ذهن خود را ببیند.

به همین دلیل لازم است، معلم با تشویق دانش‌آموز برای توجه کردن به مسائل متفاوت زندگی در رشد و پیشرفت نگاه متفاوت، و توجه به تمام زوایای پنهان هر موضوع، درک آنها را از زندگی و موضوعات مختلف افزایش دهد. در این قسمت بهتر است به دانش‌آموزان تمرین‌های زیر داده شود:

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود، حیاط مدرسه را در دفتر خود توصیف کنند؛ سپس به حیاط بروند و در حیاط برای بار دوم و با توجه زیاد به توصیف بپردازند. حالا به توجه خود نمره از یک تا ده بدهند (این نمره فقط برای توجه دادن دانش‌آموزان به تفاوت دیدن و نگاه کردن با دقت است. ثبت آن به عنوان نمره کلاسی باعث سرخوردگی دانش‌آموز می‌شود). با این تمرین به آنها نشان داده می‌شود که تفاوت زیادی بین نوشته اول و دوم وجود دارد و با خواندن نوشته‌ها در کلاس دانش‌آموزان متوجه تفاوت در نوع نگاه و دقت یکدیگر خواهند شد.

گام دوم: در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته شود با توجه به عکس، درک و توصیف خود را از تصویر بنویسند.

شرح موضوع (دیدن حداکثری)

چگونه می‌توانیم با دیدن یک عکس یا نقاشی یا صحنه حداکثر آن را ببینیم و نه چیزهایی که به آنها علاقه‌مند هستیم.

گام اول: (این فعالیت ممکن است که در یک یا چند جلسه تدریس شود.) به دانش‌آموزان عکس‌ها و یا نقاشی‌های مختلف برای چند ثانیه نشان داده شود؛ سپس سؤالاتی در مورد تصویر پرسیده می‌شود. (بهتر است عکس‌هایی را انتخاب کنید که در آنها یک سوژه جذاب و یا برتر در کنار سوژه‌هایی قرار گیرد که معمولاً به آنها توجه نمی‌شود؛ به طور مثال: چند نفر نشسته‌اند؟ چند نفر ایستاده‌اند؟ اشیاء روی زمین کدامند؟ تعداد افراد داخل تصویر چند نفر است؟ چند نفر مرد و چند نفر زن هستند؟ رنگ لباس‌هایشان چیست؟ ...)

عکاس: غزال مفاخری

برای اجرای عکاسی بی‌دوربین باید این انگیزه برای دانش‌آموزان به وجود بیاید که اجرای هر طرح عکاسی، بر زندگی ما چه تأثیری خواهد داشت. یکی از مهم‌ترین مفاهیم در این مقطع سنی نگاه کردن دقیق است تا با دیدن یک صحنه عکاسی بتوان، مخاطب را متوجه عمق چرایی و چگونگی وجودی آن صحنه کرد.

گام دوم: در مرحله بعد، ابتدا چند عکس و یا نقاشی به دانش‌آموزان نشان داده، و از آنها در مورد تصاویر، سؤالاتی می‌شود؛ به طور مثال با دیدن تصویر:

- احساس شخص درون عکس را بیان کنید. غمگین است؛ ترسیده و یا خوشحال است و...؟
- به نظر شما علت این حالت چیست؟
- کودک در این عکس به چه چیزی فکر می‌کند؟

■ هنرمند از خلق و نمایش این اثر چه هدفی داشته است؟

■ با دیدن این عکس چه احساسی به شما دست می‌دهد؟

با گفت‌وگو در کلاس به پرسش‌ها پاسخ داده می‌شود. با این تمرینات، دانش‌آموزان علاوه بر توانمند کردن خود در توجه به همه جوانب هر اثر، متوجه ارزش‌های دیگری در عکس خواهند شد و یاد می‌گیرند که با دیدن هر تصویر به درک اثر، احساسات و هدف هنرمند پی ببرند.

مثالی از یک عکس بی‌دوربین

فعالیت شماره :

نام دانش‌آموز :	نام معلم :	تاریخ :
درس : عکاسی	موضوع : آلودگی محیط‌زیست	

رخداد : با پدر و مادرم در یک روز تعطیلی به اطراف شهر رفته بودیم. پدرم در جایی که درختان زیادی داشت ایستاد تا ناهار بخوریم. با اینکه همه جا خلوت بود به علت کثیفی و ریختن پلاستیک و آشغال نمی‌توانستیم جایی را برای نشستن پیدا کنیم که تمیز باشد، به همین علت پدر و مادرم شروع به جمع کردن پلاستیک‌ها و آشغال‌ها کردند تا بتوانیم روز تعطیل خود را در جایی تمیز سپری کنیم.

اندیشه : با دیدن این صحنه از خودم پرسیدم که چرا ما وقتی غذای خود را خوردیم، آشغال‌هایمان را در طبیعت رها می‌کنیم؟

چگونه می‌توان از مواد پلاستیکی کمتری برای یک سفر یک روزه استفاده کرد؟
و اینکه همیشه از قبل کیسه‌هایی برای جمع‌آوری آشغال با خود داشته باشیم.

عکس : سمت راست تصویر، زیر یک درخت بزرگ، پدرم در حال جمع کردن پلاستیک و آشغال است. در وسط کادر درختان زیادی را می‌توان دید که زیر همه آنها مقدار قابل توجهی آشغال وجود دارد و سمت چپ تصویر مادرم با سبدی بزرگ در دست منتظر تمام شدن کار پدرم است.

«وقتی خداوند همه اشیا را خلق کرد به انسان رسید؛ به او این فرصت را داد تا بیافریند و ایجاد کند و اینجاست که انسان هنرمند و خالق آفریده شد.»

«موريس مترلينگ»

فرایند تدریس

(ب) تقویت تخیل

گام اول: در این مرحله دانش‌آموزان گروه‌بندی می‌شوند و به هر گروه، یک عکس یا نقاشی داده می‌شود تا براساس آن عکس یا نقاشی، یک داستان بنویسند و در کلاس بخوانند. در این مرحله دانش‌آموزان می‌توانند به نقد و تحلیل کارهای یکدیگر بپردازند.

نکته: کم، زیاد است. در اینجا باید به دانش‌آموزان یاد آور شد که با کم نوشتن محصول بهتری به دست آورند و یاد آوری کرد که گاهی، یک تصویر (عکس یا نقاشی)، می‌تواند با خواندن یک کتاب برابری کند. آنها باید یاد بگیرند که در موضوع عکس باید هر چه ساده‌تر و کوتاه‌تر منظور خود را بیان کنند. در بی‌دوربین به عکس واقعی کاری نداریم و تمرکز ما بر نگاه و تخیل دانش‌آموزان است.

گام دوم: برای شروع از گروه‌ها خواسته شود تا با همفکری، موضوعی را انتخاب کنند. (این موضوعات می‌تواند شامل مسائل مهم در جامعه و زندگی بشر باشد یا مسائل نوجوانان؛ به عنوان مثال، کمبود آب یا تخریب محیط زیست، استفاده از پلاستیک و ریختن آن در طبیعت، اسراف آب و برق یا انرژی و سوخت، مراقبت از حیوانات و جلوگیری از انقراض آنها، ارتقای فرهنگ و جلوگیری از تخریب میراث فرهنگی و چگونگی حفاظت از آنها، خانواده و یا اخبار روز جامعه و...).

گام سوم: دانش‌آموزان با هم فکری و مشورت، تفکرات خود را در مورد موضوع انتخابی به صورت گروهی بنویسند.

گام چهارم: از هر گروه یک نماینده، متن نوشته شده را به کلاس ارائه کند.

گام پنجم: معلم با توجه به نوشته‌ها به اصلاح، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌پردازد.

مثال: موضوع طرح، کمبود آب

دانش‌آموزان یک گروه، موضوع طرح خود را کمبود آب قرار می‌دهند و در گروه در مورد آن به صحبت می‌پردازند و هر چه را در ذهنشان هست، روی کاغذ می‌آورند و دیدگاه‌های جدیدی را به کمک گروه به نوشته‌های خود اضافه می‌کنند. از هر گروه خواسته می‌شود در مورد طرح خود در کلاس صحبت کند. یک نفر از گروه به عنوان سخنگو، طرح گروه را توضیح می‌دهد و بحث و تبادل نظر در مورد آن در کلاس صورت می‌گیرد تا گروه بتواند طرح را اصلاح کند.

دانش‌آموزان در این مرحله آمادگی دارند که با این شیوه عکاسی یا این نوع نگاه به عکاسی آشنا شوند و بتوانند، عکس‌هایی بدون دوربین در راستای طرح خود به کلاس ارائه کنند.

برای این کار سه مرحله مهم در نظر گرفته شده است که صبر و حوصله در آموزش را می طلبد. این سه مرحله به ترتیب شامل ۱- رخدادهای ۲- اندیشه ۳- عکس است که به توضیح آنها خواهیم پرداخت. ابتدا توجه شما به مثالی دیگر از عکاسی بدون دوربین جلب می شود.

فعالیت شماره :

نام دانش آموز : نام معلم : تاریخ : درس : عکاسی
موضوع :

رخداد : دانش آموز با توجه به موضوع طرح، اتفاق‌هایی را که در طول روز، هنگام آمدن به مدرسه و رفتن از آن و یا ساعات دیگر روز چه در خانه و چه در خیابان مشاهده می کند با نگاهی موشکافانه تر ببیند و اگر موضوعی به طرحش ربط داشت، آن را در ذهنش ثبت کند. همچنین با مرور خاطرات و وقایعی که در گذشته برای او اتفاق افتاده و به طرحش مربوط است، آنها را بازنویسی کند.

اندیشه : در این قسمت دانش آموز توضیح می دهد که چرا اتفاق مورد نظر به طرح او مربوط است و افکار خود را در زمینه موضوع در این قسمت بیان می کند؛ ممکن است پرسش و یا راهکارهایی در ارتباط با موضوع مطرح کند. دانش آموز در این قسمت به تجزیه و تحلیل افکار و موضوع خویش می پردازد.
عکس : ثبت یک لحظه از رخداد که بیشترین مفهوم را در طرح انتخابی دارد.

فعالیت شماره :

نام دانش آموز : نام معلم : تاریخ : درس : عکاسی
موضوع : خانواده

رخداد : مادرم با صدای بلند به همه اعلام می کند که شام آماده است؛ اما برادر و خواهر بزرگ من غرق در گوشی‌های خود هستند و به مادرم می گویند که کار دارند و فعلاً غذا نمی خورند. مادرم ناراحت از این موضوع برای من و پدرم غذا می کشد و مادر سکوت غذا می خوریم.

اندیشه : چه چیز ارزشمندتری از مادر من، داخل گوشی هست؟ چرا روز به روز ما از هم دورتر می شویم؟ چرا غذا خوردن در سکوت به من آن لذت همیشگی را نمی دهد؟

عکس : سمت راست کادر مادرم نشسته، بشقاب جلو دستش خالی و در حال بازی با چنگال است. سمت راست تصویر پدرم در حالی که سرش پایین است در حال خوردن غذا است و در وسط کادر، خواهرم روی مبل غرق در گوشی خود است.

شرح موضوع

(ب) تقویت تعقل با تفکر جانبی

اینجا ما یک پسر نامرئی می‌بینیم که توی خانه قشنگ نامرئی‌اش به یک موش کوچولویی تکه پنیری نامرئی می‌دهد؛ وای چه نقاشی قشنگی! تو هم دوست داری یک نقاشی نامرئی بکشی.

کتاب «من و دوست غولم» اثر شل سیلور استاین، داستان کوتاه «نقاشی نامرئی»

برای آگاهی از چگونگی تقویت تعقل و تفکر جانبی در دانش‌آموزان، ابتدا باید به مفهوم این نوع تفکر و مقایسه آن با تفکر عمودی پردازیم. تفکر عمودی انسان را در مسیری به دقت تعریف شده به سوی راه‌حل هدایت می‌کند. فرد در تفکر عمودی، هر بار یک قدم به جلو می‌رود. هر قدم، مستقیماً از قدم قبلی ناشی می‌شود که با آن پیوند محکمی دارد. وقتی شخص به نتیجه‌گیری می‌رسد، درستی آن نتیجه‌گیری از طریق درستی قدم‌هایی اثبات می‌شود که از طریق آنها، آن نتیجه به دست آمده است؛ درست مثل حل یک مسئله ریاضی.

تفکر جانبی، انسان را به سمت یافتن راه‌های جدید و متفاوت ترغیب می‌کند و حتی گاهی استفاده از این روش به طرح نظریات کاملاً غیرمنطقی منجر می‌شود؛ با این حال جست‌وجوی راه‌های جدید و متعدد، نشانه تمایل به خلاقیت است و باعث برانگیختن فکر می‌شود. تفکر جانبی، روشی است که بر پایه خلاقیت بنا می‌شود و به فرد کمک می‌کند تا خلاقانه ببیند، بیندیشد و بیان کند. انسان در تفکر جانبی، به منظور پیروی از یک مسیر حرکت نمی‌کند، بلکه به منظور ایجاد یک مسیر حرکت می‌کند. اکنون به طور خلاصه به مقایسه برخی از تفاوت‌های تفکر جانبی و عمودی می‌پردازیم.

ردیف	تفکر عمودی	تفکر جانبی
۱	تفکر عمودی گزیننده است.	تفکر جانبی زاینده است.
۲	تفکر عمودی با کنار نهادن مسیرهای دیگر، یک مسیر را برمی‌گزیند.	تفکر جانبی مسیری را انتخاب نمی‌کند بلکه در پی گشودن مسیرهای دیگر است.
۳	تفکر عمودی فقط در صورتی حرکت می‌کند که مسیری برای پیش رفتن باشد.	تفکر جانبی حرکت می‌کند تا مسیری را پدید آورد.
۴	تفکر عمودی ترتیبی است.	تفکر جانبی ممکن است جهشی باشد.

۵	در تفکر عمودی آدمی متمرکز می‌شود و هر آنچه را بی‌ربط است به کناری می‌نهد.	در تفکر جانبی از مداخله‌های اتفاقی استقبال می‌شود.
۶	تفکر عمودی محتمل‌ترین مسیرها را دنبال می‌کند.	تفکر جانبی دورترین مسیرها را می‌کاود.
۷	از تفکر عمودی، آفرینش خودخواسته افکار نو بر نمی‌آید.	تفکر جانبی روشی دانسته تر و خودخواسته تر برای فراهم کردن زمینه خلاقیت است.
۸	در تفکر عمودی آدمی مجبور است در هر قدم خود را تصحیح کند.	در تفکر جانبی او مجبور نیست چنین کند.
۹	در تفکر عمودی، آدمی از اطلاعات، صرفاً به دلیل اطلاعات استفاده می‌کند تا به سوی یک راه حل پیش برود.	در تفکر جانبی آدمی از اطلاعات نه به دلیل خود اطلاعات بلکه به صورتی برانگیزنده استفاده می‌کند تا سبب وقوع الگوسازی دوباره شود.

فرایند تدریس (استفاده از تفکر جانبی در ایجاد آثار هنری) —

گام اول : معلم تصاویری را بین گروه‌ها پخش می‌کند تا در مورد مفهوم آن در گروه گفت‌وگو کنند.

گام دوم : سپس از آنان خواسته می‌شود از تصویر، پوستری ضد آن خلق کنند. در نگاه اول و با تفکر همیشگی، شاید به نظر بعید برسد، ولی با تفکر جانبی عملی است.

کادربندی

درس
اول و دوم

هدف درس

■ آشنایی با کادربندی در عکاسی

انتظارات عملکردی

■ با استفاده از منظره یاب ویژگی‌های یک قاب‌بندی خوب را بیان کنند.

شرح موضوع

در این پایه دانش‌آموزان با مقدماتی از کادربندی به صورت تجربی اطلاعات به دست می‌آورند. مباحث تخصصی‌تر در عکاسی پایه هشتم می‌آید. به منظور اطلاع بیشتر در مورد کادربندی به توضیحات مبحث کادربندی پایه هشتم، مراجعه کنید.

فرایند تدریس

گام اول: از گروه‌ها خواسته شود تا در وسط یک کاغذ A4 یک مستطیل 3×4 ایجاد کنند.
گام دوم: موضوعاتی را در کلاس انتخاب کنند؛ یک بار، بدون کادر تهیه شده به آن نگاه کنند و یک بار از داخل کادر به موضوع نگاه کنند.

گام سوم: گروه‌ها با مشورت و هم‌فکری، تفاوت‌های دیدن موضوعات با کادر و بدون آن را به کلاس ارائه کنند.

گام چهارم: کاربردهای استفاده از منظره‌یاب در عکاسی توسط گروه‌ها فهرست، و به کلاس ارائه شود. جمع‌بندی مطالب پای تخته نوشته شود.

گام پنجم: تصاویر دوربین‌های قدیمی و جدید به دانش‌آموزان نشان داده، و از آنها خواسته می‌شود تا به سؤال، با مشورت گروه پاسخ دهند: دوربین‌های قدیمی با دوربین‌های جدید، چه تفاوتی دارد؟

نقطه تأکید

درس سوم

هدف درس

■ درک و دریافت مفهوم نقاط طلایی

انتظارات عملکردی

- در عکاسی خود ترکیب بندی مناسب را انتخاب کنند.
- در عکس های مختلف بهترین کادربندی را انتخاب و بررسی کنند.
- از تقسیمات افقی و عمودی در عکاسی استفاده کنند.

شرح موضوع

این مبحث در عکاسی پایه هشتم به تفصیل بیان شده است و با توضیحات معلم کامل می شود؛ اما دانش آموزان پایه هفتم باید به صورت تجربی به درک مفهوم کادر و ترکیب برسند و به همین دلیل تمرینات ذیل پیشنهاد می شود :

فرایند تدریس

گام اول : در این مرحله ابتدا تصاویری توسط معلم به گروه ها داده شود. از هر گروه خواسته شود تا تصاویر را از لحاظ قرارگیری اجزا در کادر بررسی کنند.

گام دوم : نتایج توسط گروه به کلاس ارائه، و توضیحات تکمیلی توسط معلم داده می شود.

گام سوم : تصاویری در کلاس نمایش داده، و از دانش آموزان خواسته شود تا درباره ترکیب بندی آنها گفت و گو کنند.

گام چهارم : از دانش آموزان خواسته شود در منزل پس از انتخاب یک شیء دلخواه، آن را در قسمت های مختلف کادر قرار دهند و از آن عکاسی کنند (حداقل در ۵ نقطه) و سپس این کار را با دو سه شیء انجام دهند.

گام پنجم : حاصل کار خود را به کلاس بیاورند و آنها را به کمک معلم و دوستان خود تحلیل کنند.

شناخت نور

درس چهارم

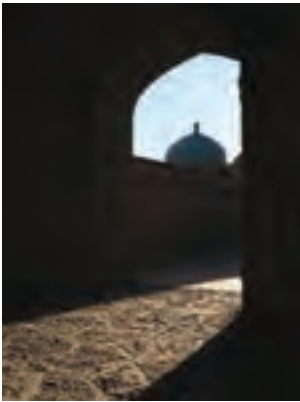
هدف درس

■ درک و شناخت اهمیت نور و نورپردازی در عکاسی

انتظارات عملکردی

■ در عکاسی از زوایای مختلف تابش نور استفاده کنند.

شرح موضوع

■ بدون نور هیچ عکسی، ثبت نمی‌شود. پس بهتر است، قبل از عکاسی کردن با نور آشنا شویم و آن را ببینیم. نور از نظر جنس، می‌تواند منابع طبیعی مثل خورشید و ماه و یا منابع مصنوعی مثل شمع و یا انواع چراغ‌ها باشد. پس در عکاسی می‌توان از نور طبیعی یا مصنوعی و یا ترکیب هر دو استفاده کرد.

■ از نور به عنوان ابزار در عکاسی استفاده کنند.

عکاسان صحنه‌ای را که می‌خواهند عکاسی کنند، ابتدا باید نورسنجی کنند تا بتوانند دوربین خود را تنظیم کنند و یا با انتخاب حالت عکاسی خودکار، این کار اتوماتیک انجام می‌شود.

مسجد جامع قزوین — عکس‌ها از داود نوروزی

در اینجا هدف فقط تنظیم مقدار نور نیست. علاوه بر شدت و مقدار نور باید به کیفیت، رنگ، حالت و زاویه تابش نور نیز توجه شود؛ چراکه نور عنصر مهمی در عکاسی به‌شمار می‌رود. هنگام عکاسی باید به موقعیت‌های نوری مختلف توجه شود. در ساعات مختلف روز به نورها دقت شود. همچنین سایه‌هایی که هر نور تولید می‌کند بررسی شود. وضعیت نوری در

شب، سنجیده شود. همیشه پرسش‌هایی در مورد نور مطرح می‌شود؛ مانند بهترین نور کدام است؟ اینکه چه نوری بهتر است به تصمیم عکاس بستگی دارد که تصمیم بگیرد چگونه عکس را ثبت کند؛ چرا که انتخاب منبع نور، مقدار نور، رنگ نور و ساعتی که عکس ثبت می‌شود، مهم است. بعضی مواقع عکاس گزینه‌ها و زمان محدودی دارد و انتخاب محدود می‌شود؛ اما اگر محدودیت زمان نباشد، بهترین شرایط نور، که سوژه در موقعیت و حالت نوری مناسبی قرار دارد، باید برای عکاسی انتخاب شود.

فرایند تدریس

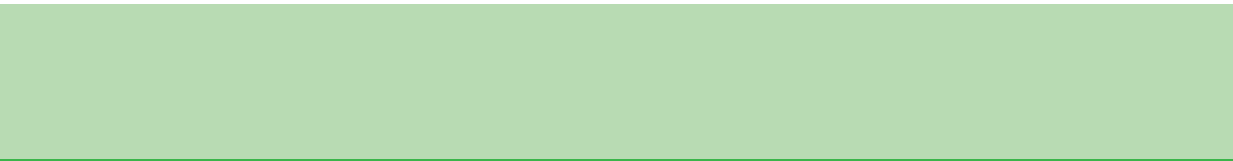

گام اول: در ابتدا دانش‌آموزان باید بتوانند نور را ببینند. برای این کار بهتر است همه دانش‌آموزان به حیاط مدرسه بروند و از آنها خواسته شود در حال رفتن به حیاط به نورها توجه، و سعی کنند نور و تأثیر آن را بر محیط به یاد بسپارند. در حیاط مدرسه هم این تمرین را انجام دهند؛ سپس از آنها خواسته شود در مورد یافته‌های خود و تأثیر نور بر اجسام و محیط صحبت کنند؛ در ضمن صحبت‌های دانش‌آموزان با توضیحات معلم، مطالب تکمیل می‌شود. سپس از دانش‌آموزان خواسته شود در خانه یا در خیابان، موضوع نور را برای عکاسی ذهنی خود انتخاب کنند و همه جا آن را ببینند. باید به دانش‌آموزان یاد آور شد «که هیچ زمانی به نور به عنوان عنصری جداگانه تا این حد توجه نکرده بودید.» تلاش شود

نه فقط نور بلکه حسی که آن نور بر فضا یا اشیا یا چهره فردی گذاشته است، دقت شود. از آنها خواسته شود این تمرین را هر روز در مسیر خانه و مدرسه انجام دهند و از تجربیات و مشاهدات خود در کلاس گفت‌وگو کنند.

گام دوم: از دانش‌آموزان خواسته شود از یک شیء یا شخص در مکان ثابت با نورهای مختلف عکس بگیرند. عکس‌ها را از لحاظ نوری با هم مقایسه کنند.

گام سوم: از تأثیر نور بر اجسام مختلف در محیط‌های مختلف عکاسی کنند و حاصل کار خود را به کلاس بیاورند.

پایه هفتم

بخش دوم

خوشنویسی

آشنایی با ابزار خوشنویسی

درس اول

اهداف درس

- آشنایی با ابزار خوشنویسی
- آشنایی با میراث فرهنگی (هنر سنتی خوشنویسی)

انتظارات عملکردی

- قلم برای خوشنویسی بسازند.
- با استفاده از قواعد خط نستعلیق (تحریری) متنی بنویسند.

فرایند تدریس

فهرست مراحل تدریس

- ۱ معرفی وسایل خوشنویسی، روش تراش قلم‌نی و ساخت قلم‌نی‌های پارویی از چوب و...
  - ۲ تمرین آزاد با قلم‌نی و قلم‌های پارویی
  - ۳ آموزش خط نستعلیق تحریری
  - ۴ معرفی خط نستعلیق و استفاده از نقش حروف و کلمه‌های کلیدی خط نستعلیق به صورت خط محیطی در اندازه‌های گوناگون، برای مشق نظری و انجام دادن تکالیف خلاقانه
  - ۵ تلفیق خوشنویسی با دیگر موضوعات کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم
- گام اوّل : معرفی وسایل خوشنویسی
- ۱- قلم‌نی ۲- مرکب ۳- دوات ۴- ليقه ۵- قطره چکان ۶- دستمال ۷- قلم تراش ۸- قط زن
- گام دوم : نمایش فیلم روش تراش قلم‌نی و توضیح در مورد چگونگی تراش قلم؛ تراشیدن قلم سه مرحله اصلی دارد : ۱- فتح (برداشتن روی قلم) ۲- نحت (برداشتن کناره‌های قلم) ۳- قط (قطع زدن زبانه قلم با زاویه خاص)
- گام سوم : (روش بارش فکری - به بخش کلیات، ص ۱۰ مراجعه بفرمایید.) معلم قوانین (بارش فکری) را به دانش‌آموزان یادآور می‌شود و سپس از آنان می‌خواهد تا با همفکری در گروه به سؤال پاسخ دهند.

■ از چه روش هایی می توان ابزاری شبیه قلم نی ساخت که برای نوشتن مناسب باشد؟
پیشنهادهای دانش آموزان روی تابلو نوشته می شود و نظریات با کمک معلم اصلاح می شود و بهبود می یابد.

گام چهارم : سپس خواسته شود که ابزار جایگزین قلم نی خود را بسازند و به کلاس بیاورند.
گام پنجم : برش تخته های چوبی (با اره مویی) و تهیه قلم نی های به اصطلاح پارویی، یکی از راه های آسان و در دسترس است.

(۲)

(۱)

(۳)

معلم دانش آموزان را راهنمایی می کند تا ابتدا شکل سر قلم را روی تخته طراحی کنند (طرح را منتقل کنند) و با اره مویی با دقت زیاد آن را برش بزنند و با سمباده صاف و صیقلی کنند. پیشنهاد می شود از سمباده شماره ۲۰۰ به عنوان سمباده زیر و از سمباده شماره ۱۰۰۰ به عنوان سمباده نرم استفاده شود. برای قسمت استوانه ای آن از میله خودکار یا قلم نی یا وسایل مشابه استفاده کنند. این تمرین به عنوان یک طرح می تواند مطرح گردد.

تمام پهنای قلم

درس دوم

اهداف درس

- آشنایی با مهارت استفاده از تمام پهنای قلم
- درک شش دانگ پهنای قلم در استفاده از عناصر بصری
- نقش آفرینی خلاق با شش دانگ پهنای قلم نی

انتظارات عملکردی

- از شش دانگ قلم در ایجاد بافت استفاده کنند.
- از ترکیب نقطه‌ها با استفاده از شش دانگ قلم، طرح‌های خلاقانه ایجاد کنند.
- از ترکیب خط‌ها با استفاده از شش دانگ قلم، طرح‌های خلاقانه ایجاد کنند.
- با نقاشی خط آشنا شوند.

شرح موضوع

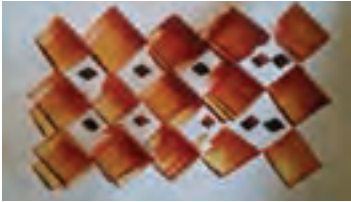
در نوشتن با قلم نی، فراگیر باید دو مهارت بیاموزد: مهارت نوشتن با تمام پهنای قلم نی و مهارت نوشتن با کمتر از کل پهنای قلم (نیش قلم، نصف قلم، دو سوم قلم). با توجه به اینکه نوشتن با تمام پهنای قلم ساده‌تر است بهتر است کار از این مهارت شروع شود.

در این مرحله هم‌زمان دانش‌آموز هم مهارت نوشتن با تمام پهنای قلم نی را می‌آموزد و هم برای به وجود آوردن طرح‌ها و نقش‌های چشم‌نواز و خلاق، تفکر می‌کند.

فرایند تدریس

ابتدا لازم است، دانش‌آموزان، متناسب با قلم‌هایی که تهیه کرده‌اند کادرشان را انتخاب کنند (اگر از قلم‌های کوچک استفاده کنند، بهتر است کادر، کوچک‌تر باشد تا زودتر به نتیجه برسند) و تمرین‌های صفحه بعد را انجام دهند:

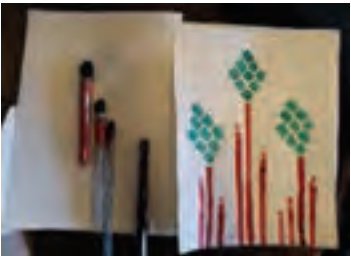
۴

گام اوّل : ابتدا دانش‌آموزان با تکرار انواع نقطه‌ها در اندازه‌های مختلف و با رنگ دلخواه، نقش‌ها و طرح‌های مختلفی را به وجود آورند. (تصویر روبه‌رو)

۵

گام دوم : سپس از دانش‌آموزان خواسته شود با انواع خط راست که با تمام پهنای قلم‌نی می‌کشند و دارای ضخامت‌های مختلف هستند، ترکیب‌بندی آماده کنند. (حرکت قلم‌نی در جهت‌های مختلف ضخامت‌های مختلفی ایجاد می‌کند).
گام سوم : در مرحله بعد از آن خواسته شود تا با خط‌های شکسته ترکیب‌بندی کنند. (تصویر روبه‌رو)

۶

گام چهارم : در این قسمت، بهتر است، دانش‌آموزان تمرین‌های ۲ و ۳ را با نقطه‌ها متنوع‌تر کنند. (تصویر روبه‌رو)

۷

گام پنجم : حالا دانش‌آموزان با استفاده از خط‌های منحنی با تمام پهنای قلم‌نی ترکیب‌بندی می‌کنند.

گام ششم : در این تمرین دانش‌آموزان از ترکیب نقطه‌ها و خط‌های منحنی، طرح‌ها و نقش‌های تازه و چشم‌نوازی به وجود می‌آورند.

گام هفتم : در گام بعدی بهتر است، دانش‌آموزان با ترکیب انواع خط‌ها و نقطه‌ها نقش‌آفرینی کنند (تصویر روبه‌رو).

گام هشتم : و در پایان این مرحله، دانش‌آموزان کاربرد طرح‌هایی را که به وجود آورده‌اند در زیر کار خود یادداشت کنند.

نمونه کارهای دانش‌آموزان

معرفی خط نستعلیق

اهداف درس

- آشنایی با خط نستعلیق
- ارزش‌گذاری به میراث فرهنگی (هنر خوشنویسی)

انتظارات عملکردی

- با حروف و کلمه‌های کلیدی، نقوشی خلاقانه ایجاد کنند.
- با تکرار و تغییر در حروف و کلمه‌ها به نقش‌های تازه‌تری دست پیدا کنند.

شرح موضوع

در کتاب دانش‌آموز به‌طور مفصل در مورد خط کوفی، نسخ، ثلث و... توضیحاتی داده شده است. به همین دلیل در اینجا به معرفی خط نستعلیق و استفاده از نقش حروف و برخی از کلمه‌های آن پرداخته می‌شود. باید توجه کرد، در این مرحله، پرداختن به خط یا آموزش روش تخصصی هدف نیست بلکه مناسبی است که دانش‌آموز به وسیله آن به تفکر خلاقانه بپردازد. بهترین راه شناخت و اثر هنری لمس و

تجربه مرحله به مرحله آن است و به همین دلیل برای معرفی خط نستعلیق کار با الگوها (تصویر روبه‌رو) و مراحلی که توضیح داده خواهد شد پیشنهاد می‌شود تا دانش‌آموزان به مهارت‌های زیر دست یابند:

- دقت در دیدن و مشق نظری
- انجام دادن کار و فعالیت گروهی و شرکت در بحث‌های

کلاس

- شناخت نقش حروف و کلمه‌ها
- پاسخ به حس زیبادوستی و زیباآفرینی
- تقویت قدرت مقایسه و تطبیق
- تفکر فعال و انجام دادن تکالیف خلاقانه

وسایل مورد نیاز

- ۱ الگوی حروف و کلمه‌های خط نستعلیق به صورت خط محیطی در اندازه‌های مختلف به طور مثال در پنج اندازه (توجه کنید این الگوها در کاغذ A۴ به دلیل رعایت اندازه، تهیه شود. برای تهیه الگوهای آماده به سایت دفتر تألیف کتاب‌های درسی <http://art.dept.talif.sch.ir> مراجعه بفرمایید).
- ۲ تصویر چند اثر خوشنویسی به خط نستعلیق
- ۳ کاغذ یا مقوا، کاغذ پوستی، کاربن، میز نور (استفاده از شیشه پنجره)
- ۴ مداد رنگ یا آبرنگ یا گواش - خط‌کش و ...

فرایند تدریس

معرفی خط نستعلیق

گام اول : ابتدا معلم الگوهای حروف و کلمه‌های کلیدی خط نستعلیق را در اختیار گروه‌ها قرار می‌دهد که به صورت خط محیطی و در اندازه‌های مختلف (۵ اندازه) اجرا شده است.

گام دوم : بهتر است به منظور ترغیب دانش‌آموزان به تفکر خلاق و همفکری در گروه، سؤالات زیر طرح شود :

■ چگونه با استفاده از این نقش‌ها می‌توان به نقوش تازه و زیباتری رسید؟

■ بهترین ترکیب برای این نقوش چیست؟

جواب‌های دانش‌آموزان دسته‌بندی، و روی تابلو نوشته شود.

بهرتر است نظر دانش‌آموزان را به این ترتیب دسته‌بندی کرد : ۱- با کنار هم قراردادن ۲- با قرینه کردن

۳- با تکرار آزاد ۴- با تکرار قسمتی از شکل ۵- ترکیب با شکل‌های هندسی ۶- وارونه کردن و آینه کردن

۷- با چرخاندن حول یک نقطه و ...

گام سوم : ادامه کار را می‌توان با سؤالات دیگری برنامه‌ریزی کرد؛ به طور مثال : به نظر شما چه تصاویری

را می‌توان با استفاده از این الگوها (حروف و کلمه‌ها) طراحی کرد؟ مانند قبل پاسخ‌های دانش‌آموزان روی

تابلو نوشته و دسته‌بندی شود. ۱- گل ۲- میز ۳- پرند - آدم - ظرف و ...

نکته : سعی شود دانش‌آموزان به این باور برسند که تقریباً خیلی از تصاویر را می‌توان با الهام از این

نقوش طراحی کرد. لازم نیست تصاویر حتماً واقع‌گرایانه باشد. رسیدن به تصاویر انتزاعی، نشانه شکوفایی

ذهنی دانش‌آموز است.

گام چهارم : در این مرحله از دانش‌آموزان بخواهید تا به صورت گروهی با ترکیب حروف به خلق یک

اثر دست بزنند.

آموزش خط نستعلیق تحریری

درس چهارم

هدف درس

آموزش مهارت زیبانویسی

انتظارات عملکردی

- به مقایسه حروف پردازند و تفاوت‌ها را بیابند.
- به کارهای گروهی و زیبانویسی پردازند.
- با تکرار در نوشتن متون ادبی، نکات اخلاقی و آموزه‌های دینی را به صورت غیرمستقیم پیاموزند.

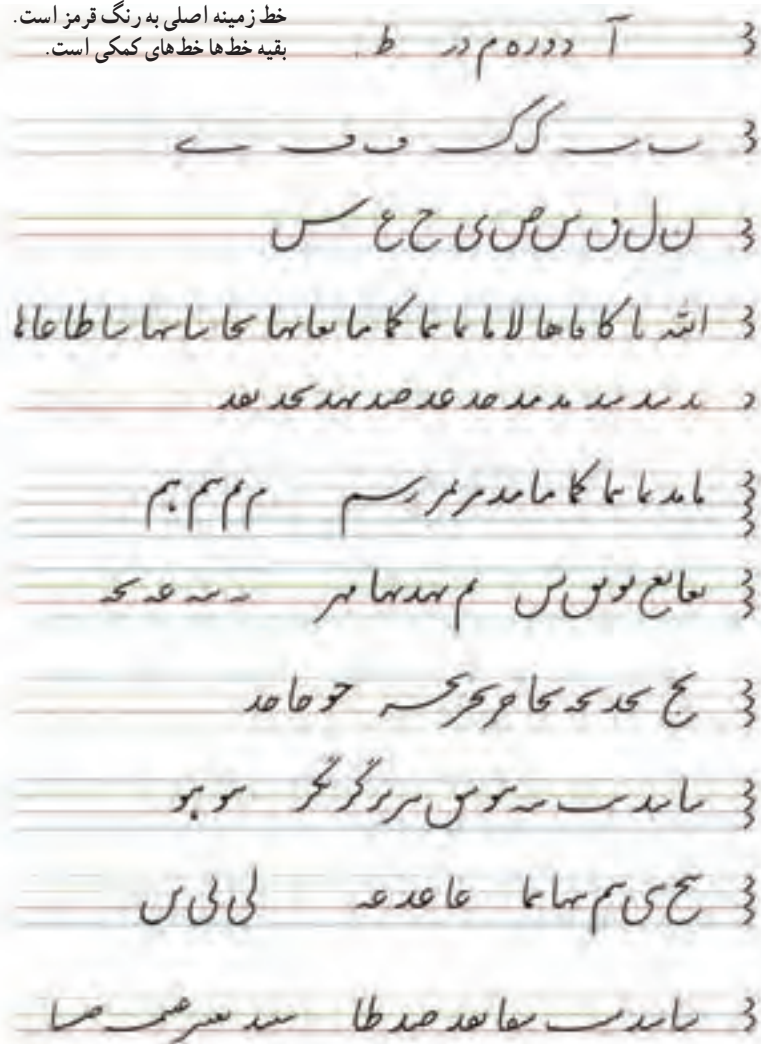
فرایند تدریس

بهرتر است، ابتدا مراحل کار را برای دانش‌آموزان توضیح داده، و آموزش خط تحریری به صورت طرح تعریف شود.

وسایل مورد نیاز: دفتر خط‌دار، مداد، خودکار، خودنویس، کاغذ شفاف (کاغذ پوستی)، خط‌کش، الگوی استاندارد خط تحریری (حروف و کلمه‌های کلیدی)

گام اول: در این روش جهت سهولت در یادگیری و امکان تدریس در کلاس‌های پرجمعیت استفاده از کاغذ شفاف پیش‌بینی شده است. در ابتدا لازم است از دانش‌آموزان خواسته شود تا با استفاده از کاغذ شفاف (پوستی)، حروف و کلمه‌های کلیدی (کلمه کلیدی به کلماتی گفته می‌شود که فرم آن در ساختار بقیه کلمات تکرار می‌شود تصویر صفحه ۹۱) را به وسیله کپی کردن پیاموزند و به مقایسه و تحلیل نوشته خود پردازند. (لازم است از دانش‌آموزان خواسته شود برای ارزشیابی از آموخته‌هایشان آنچه را تمرین کرده‌اند بر روی کاغذ شفاف بنویسند الگوی استاندارد قرار دهند و میزان درست نوشتن آن را بسنجند. این عمل باعث می‌شود در کلاس‌های پرجمعیت کمتر از معلم راهنمایی بخواهند.)

خط زمینه اصلی به رنگ قرمز است.
بقیه خط‌ها خط‌های کمکی است.

برای مقایسه ارتفاع حروف از حرف «د» به عنوان معیار استفاده شده است. دسته‌بندی بر اساس شباهت‌ها انجام شده است.

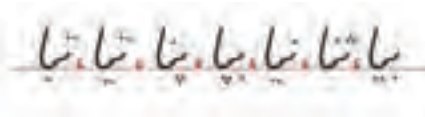
گام دوم : دانش‌آموز در این مرحله، هم شکل‌های حروف و کلمه‌های کلیدی را پیدا، و دسته‌بندی می‌کند. (به‌طور مثال هم شکل‌های حرف «ر» : «ز» و «ژ» (تصویر زیر)

هم شکل‌های حرف «ب» : «پ»، «ت» و «ث» (تصویر)

هم شکل‌های کلمه «بیا» : «تبا»، «نبا»، «پبا»، «بنا»، «تبا»، «تبا» (تصویر زیر)

پیدا کردن هم شکل‌ها به این دلیل مهم است که دانش‌آموز در خوشنویسی کلمه‌های جدید، شکل کلمه را زودتر به یاد می‌آورد و یاد می‌گیرد که یکی از دلایل هماهنگی نوشته‌ها وجود کلمه‌های هم شکل است. **گام سوم :** دانش‌آموز کاربرد کلمه‌های کلیدی یا حروف را در ترکیب کلمات دیگر بررسی می‌کند. کلمه‌های کلیدی در نوشتن بعضی از کلمه‌ها بدون هیچ‌گونه تغییری وجود دارد و فقط در کنار حروف و کلمه‌های دیگر قرار می‌گیرد؛ مانند کلمه کلیدی «بیا» که در کلمه‌های «انبار»، «بیات» و «نیاز» آمده است؛ اما در برخی از کلمه‌ها (کلمه‌های ترکیبی) کلمه‌های کلیدی به حروف یا کلمات کلیدی دیگر وصل می‌شود؛ مانند «بیا» در کلمه‌های «نیک» و «یکتا». در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته می‌شود که از یک یا چند متن، که به خط نستعلیق تحریری نوشته شده است، کلمات کلیدی را بررسی کنند و برای هر کلمه دست کم ده مثال بیاورند. (تصویر زیر)

گام چهارم : دانش‌آموز یک متن را در سه قسمت جدا (حروف، کلمه‌های کلیدی و کلمه‌های ترکیبی) دسته‌بندی و یادداشت می‌کند. (تصویر صفحه بعد)

زندگی

زندگی همین لحظه هاست. زندگی مجموع ای از روزها، ماه ها
سال هاست. روزیابی که با شتاب می گذرند هرگز باز نمی گردند
می گویند وقت طلاست ولی بدون خرید وقت از طلاگران بهر آنرا
زیرا با صرف وقت می توان طلا را به دست آورد ولی فایده تلف شده
را با طلا نمی توان خرید.

عمر حقیقی ما را شناسنامه می یابیم نمی کند. رشتن زندگی زیبا تنها
همان فرصت جایی است که با رفتن زمان بیاید کارهای بزرگ می گذرد.

ز ای آورد

ل روز ب د ر د

و د دن د د از ان ا

ز ا فد ان را آورد د

را ان

را ی ر م ت ز

ن ا ر ی د ر ی زک

ند

ند حالت ند ع ما

ما است یابی با می ند با ند

می بند ست لی بد ترید ست بهاتر

بر با می تو بد دست لی قایتی شد

با تو بد

ما ما بد یاتنها

حایی ست که با با کا بر می

گی

گی همین لحظه کی محسوسه ها

که نشا می‌گد هرگز نمی‌گر

می‌گو قت طلا قت طلاگر

ص قت می طلا بن تلف

طلانی حسه

عمر حقیقی نشا نامه تعیین نمی‌کند نشین گی

هم فرصت قتا می‌گد

گام پنجم : دانش آموز تلاش می کند ساختار کلمه های ترکیبی را تشخیص دهد و خوشنویسی آنها را یاد بگیرد.

ساختار کلمه های ترکیبی

حرف + کلمه کلیدی = کلمه ترکیبی   کلمه کلیدی + کلمه کلیدی = کلمه ترکیبی   حرف + کلمه کلیدی + کلمه کلیدی = کلمه ترکیبی

نکته : هر چقدر شناخت کلمه های کلیدی و حروف، که در گام اول آمده است، دقیق تر باشد، شناخت و بررسی کلمه های ترکیبی راحت تر صورت می گیرد.

در این مرحله دانش آموز کلمه ای را تجزیه، و در دفتر دسته بندی می کند.

گام ششم : دانش آموزان با مطرح کردن چند سؤال تشویق شوند تا با همفکری گروه، قانون های خط تحریری را استخراج کنند.

■ ارتفاع حروف و کلمه ها نسبت به خط زمینه چه تفاوتی باهم دارد؟ (متوجه کردن دانش آموزان به شیب کلمه ها)

■ آخرین حرف یا کلمه سطر نسبت به جای اصلی آن چه تغییری می کند؟

■ حروف از نظر قرار گرفتن نسبت به خط زمینه به چند دسته تقسیم می شود؟

■ در هر جمله به صورت متوسط چند کلمه کشیده نوشته می شود؟

تلاش دانش آموزان برای پاسخ به این سؤال ها و راهنمایی معلم، آنها را با قوانین کلی خوشنویسی آشنا می کند. در این مرحله قوانین کلی خط تحریری را می نویسند و در پوشه کار نگهداری می کنند.

گام هفتم : دانش آموز متنی را که به خط نستعلیق نیست با خط نستعلیق تحریری خوشنویسی کند.

(خوشنویسی بدون الگو)

پیشنهادهایی برای تلفیق خوشنویسی با دیگر موضوعات کتاب فرهنگ و هنر

شرح موضوع

برای پرورش تفکرخلاق دانش آموزان و افزایش توانایی درک بین رشته ای آنان، می توان از تلفیق

خوشنویسی با دیگر موضوعات کتاب هنر استفاده کرد. در این حالت هم دانش‌آموزان به‌طور غیرمستقیم به مشق نظری می‌پردازد (آشنایی با ساختار حروف و کلمه‌ها در خط نستعلیق) و هم با امکانات شکل حروف و کلمه‌ها در طراحی آشنا می‌شوند.

تلفیق خوشنویسی با سایر موضوعات کتاب فرهنگ و هنر

در تدریس رشته‌های دیگر هنر در این کتاب و به منظور پیوستگی و ارتباط بین رشته‌ای می‌توان از خوشنویسی و ترکیب آن با بقیه هنرها استفاده کرد.

- ۱ طراحی شکل‌های منظم (بخش اول؛ فصل اول؛ درس سوم الفبای تصویر و درس چهارم نظم)
- ۲ تصویر ذهنی از گل‌ها (بخش اول؛ فصل دوم؛ درس دوم: نقش گل‌ها)
- ۳ ایجاد بافت در نقاشی (بخش اول؛ فصل دوم؛ درس سوم: بافت در نقاشی)
- ۴ طراحی گره (بخش سوم فصل اول درس سوم: طراحی گره)
- ۵ سفال‌گری (بخش سوم؛ فصل سوم)
- ۶ لحن (ملودی) (بخش چهارم؛ درس دوم؛ لحن (ملودی))
- ۷ بافت آواها (بخش چهارم، درس پنجم: بافت صوتی)

وسایل مورد نیاز

حروف و کلمه‌ها به‌صورت خط محیطی (خط نستعلیق) (برای تهیه الگوهای آماده به سایت دفتر تألیف کتاب‌های درسی www.talif.sch.ir مراجعه فرمایید.)
کاغذ سفید، کاغذ شفاف، میز نور (استفاده از شیشه پنجره به جای میز نور)
مداد رنگ، آب رنگ با گواش، خط‌کش و ...

فعالیت اول: استفاده از نقش حروف و کلمه‌ها در طراحی شکل‌های منظم

اگر هر حرف یا کلمه را حول یک نقطه بچرخانیم، یک نقش منظم مانند شمشه به وجود می‌آید. (نقطه می‌تواند روی حرف یا کلمه و یا کنار آنها قرار بگیرد. این نقطه مرکز چرخش است و با جابه‌جایی آن نسبت به حرف یا کلمه، شکل‌های گوناگون‌تری به وجود می‌آید.

شمسه با استفاده از حرکت کلاه آ

فعالیت دوم: استفاده از نقش حروف و کلمه‌ها در طراحی گل‌ها

برای طراحی ذهنی از گل‌ها باید توجه دانش‌آموزان به ویژگی اصلی و مشترک گل‌ها جلب شود تا گل ذهنی که طراحی می‌کنند، ویژگی‌های اصلی گل‌ها را داشته باشد و در نگاه اول گل دیده شود. دانش‌آموزان تشویق و ترغیب شوند تا با در نظر گرفتن ویژگی اصلی گل‌ها از نقش حروف و کلمه‌ها برای طراحی گل‌های ذهنی کمک بگیرند.

فعالیت سوم: استفاده از نقش حروف و کلمه‌ها در بافت در نقاشی

تکرار نقش حروف و کلمه‌ها روی هم ایجاد بافت می‌کند. از این بافت می‌توان برای پس‌زمینه نیز استفاده کرد. بهتر است دانش‌آموزان راهنمایی شوند که برای پس‌زمینه‌ها هماهنگی با موضوع را در نظر بگیرند. در کتاب دانش‌آموز، ص ۱۲ قسمت خودارزیابی به دانش‌آموزان پیشنهاد شده است که با تکرار منظم خط‌ها و سطح‌ها، بافت‌های زیبایی ایجاد کنند. می‌توان در کنار این تمرین به دانش‌آموزان پیشنهاد کرد که از تکرار منظم نقش حروف و کلمه‌ها، طرح‌ها و بافت‌های زیبایی ایجاد کنند. (اندازه‌های بزرگ‌تر حروف و کلمه‌ها را می‌توان به عنوان سطح استفاده کرد.)

ایجاد بافت با تکرار «ها»

فعالیت چهارم: استفاده از نقش حروف و کلمه‌ها در طراحی گره

طراحی گره

در درس طراحی سنتی پس از تدریس گره و واگیره از دانش‌آموزان سؤال شود به جز شکل‌های هندسی از چه شکل‌های دیگری می‌توان به عنوان واگیره برای طراحی گره استفاده کرد.

حروف و کلمه‌ها هم می‌توانند در فهرست جواب‌های دانش‌آموزان قرار گیرند. یک حرف یا کلمه و یا قسمتی از یک حرف و کلمه را نیز می‌توان به عنوان واگیره استفاده کرد؛ حتی می‌توان از ترکیب یک جمله کوتاه واگیره طراحی کرد.

فعالیت پنجم: استفاده از نقش حروف و کلمه‌ها در سفالگری

علاوه بر روش‌ها و نظریاتی که در قسمت سفالگری برای دانش‌آموزان در نظر گرفته شده است، می‌توان خوشنویسی و سفالگری را نیز تلفیق کرد. بهتر است با یک سؤال از خود دانش‌آموزان شروع کرد:

چگونه می‌توان از خوشنویسی در سفالگری استفاده کرد؟

با این‌گونه سؤالات، دانش‌آموزان هدایت می‌شوند تا روشی مختص به خود را پیدا کنند؛ به عنوان مثال: نقش برجسته با گل سفال، چسباندن حروفی که با گل درست کرده‌اند روی ظروف گلی، تزیین ظروف سفالی با نقش حروف و کلمه‌ها، ایجاد حجم‌هایی از نقش حروف و کلمه‌ها، طرح‌های مشبک نقش حروف و کلمه‌ها روی ظروف، یکی از روش‌هایی است که دانش‌آموزان راحت‌تر می‌توانند در آن موفق شوند و به‌صورت گروهی نیز می‌توانند آن را انجام دهند. تهیه مجموعه‌ای از حروف و کلمه‌ها از گل، ترکیب آنها و خلق یک اثر هنری است.

فعالیت ششم: استفاده از نوع حروف در تفهیم لحن یا ملودی

گلدزاری ز گلستان جهان ما را بس

گلدزاری ز گلستان جهان ما را بس

گلدزاری ز گلستان جهان ما را بس

گلدزاری ز گلستان جهان ما را بس

گلدزاری ز گلستان جهان ما را بس

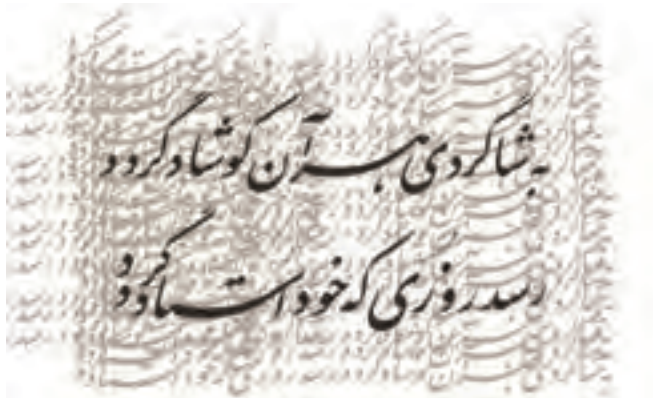
گلدزاری ز گلستان جهان ما را بس

پس از اینکه دانش‌آموزان با لحن صوتی آشنا شدند، یک جمله با چند اندازه مختلف برای دانش‌آموزان نمایش داده و سؤالاتی در این مورد مطرح شود: هر اندازه چه لحنی می‌تواند داشته باشد؟ کدام اندازه با موضوع نوشته هماهنگی بیشتری دارد؟ نکته: لازم نیست به جواب قطعی برسیم؛ همین که دانش‌آموزان با این موضوع درگیر شوند و تفکر کنند، نتیجه به شمار می‌رود.

فعالیت هفتم: استفاده از خوشنویسی برای تفهیم بافت صوتی

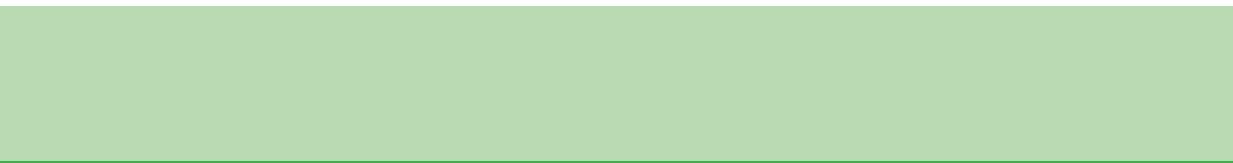
همانند کتاب در یک جدول برای دو گروه یک بیت در نظر گرفته شود، گروه اول شروع به همخوانی مصرع اول می‌کنند و وقتی به وسط مصرع اول رسیدند، گروه دوم شروع به خواندن مصرع دوم می‌کنند. قسمت‌هایی که دو گروه با هم می‌خوانند و صدایشان ترکیب می‌شود، ایجاد بافت می‌کند. برای درک بهتر موضوع می‌توان همان بیت را خوشنویسی کرد و در اختیار دانش‌آموزان قرار داد و از آنها خواسته شود همان‌گونه که گروه دوم روی صدای گروه اول شروع به خواندن کردند، مصرع دوم از وسط مصرع اول شروع شود و قسمتی از مصرع دوم و اول روی هم قرار گیرد و ایجاد بافت کند.

گروه اول	نوایی	نوایی	نوایی	نوایی	همه با وفایند تو گل بی وفایی
گروه دوم	سکوت	سکوت	سکوت	سکوت	نوایی نوایی نوایی نوایی همه با وفایند تو گل بی وفایی

مثالی از یک نوع بافت در موسیقی: بافت صوتی

برای بافت‌های دیگر به روش خوشنویسی می‌توان مثال تصویری ارائه کرد.

پایه هفتم

بخش سوم

هنرهای سنتی

طراحی سنتی چیست؟

درس اول

هدف درس

- آشنایی با میراث فرهنگی «طراحی سنتی»

انتظارات عملکردی

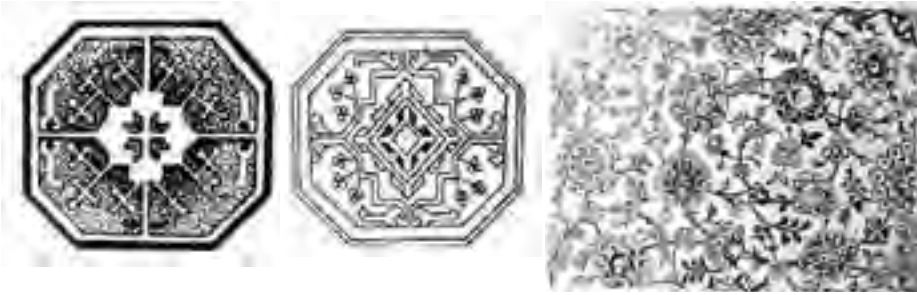
- دانش آموزان از گل‌های ختایی در کار خود استفاده کنند.
- از ترکیب نقوش اسلیمی و ختایی، طرحی خلاقانه ترسیم کنند.

شرح موضوع

طراحی سنتی به مجموعه نقش و نگارهایی گفته می‌شود که در تمامی هنرهای سنتی و صنایع دستی مانند قالی، گلیم، سفال، تذهیب، کاشی‌کاری، فلزکاری و مانند آن کاربرد دارد. به همین دلیل شاید بتوان آن را مادر همه هنرهای سنتی دانست. نقوش در طراحی سنتی به دو دسته کلی ترسیمی و موضوعی تقسیم می‌شود.

الف) ترسیمی

- ۱ نقوش شکسته : نقوشی که با خطوط راست و شکل‌های زاویه‌دار ترسیم می‌شود.
- ۲ نقوش گردان : نقوشی که با خطوط منحنی ترسیم می‌شود.

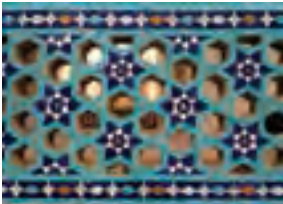

نقوش شکسته

نقوش گردان

ب) موضوع

نقوش هندسی : این نقوش با استفاده از تکرار انواع خطوط (عمود، افق، مورب و...) و شکل‌های هندسی (دایره، مربع، مثلث، لوزی و...) به وجود می‌آید. بیشترین کاربرد این نقوش در کاشی‌کاری، آجرکاری، گلیم‌بافی، گچ‌بری‌ها و دوخت‌های سنتی است.

کاربرد گره در کاشی مشبک

قسمتی از آجرکاری مقبره امیر اسماعیل سامانی

قسمتی از گچ‌بری ساسانی

نقوش هندسی در قالی ترکمن

رودوزی سنتی، دوخت ممقان

۲ نقوش جانوری : همان طور که از نام آن پیداست، طرح‌هایی از جانوران است که از لحاظ موضوع در دو حالت کلی دیده می‌شود : ۱- جانوران واقعی ۲- جانوران افسانه‌ای (یا تلفیقی) و از نظر چگونگی اجرا نیز به دو دسته تقسیم می‌شود : الف) طراحی ساده شده با خطوط شکسته و زاویه‌دار و منحنی ب) طراحی شبیه به واقعیت با خطوط گردان

بزهکوهی و جانوران گردن دراز
به صورت ساده شده در جام شوش

نقش شیر به صورت طبیعی
در جام طلای کلاردشت

نمایش جانوران تلفیقی در
جام طلای شوش مارلیک

نقش ماهی و پرنده با لعاب روی سفال

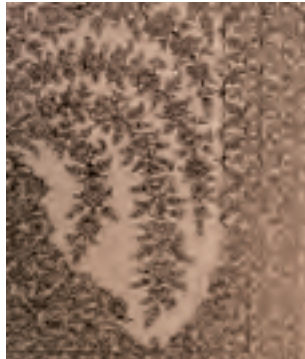
نقش شیر در بافته‌های عشایر فارس

۳ نقوش گیاهی : در دوره‌های بعد از اسلام به دلیل منع نقوش جانوری (به ویژه نقوش انسانی)، نقوش گیاهی بسیار مورد توجه هنرمندان قرار گرفت. این نقوش را می‌توان به صورت زیر دسته‌بندی کرد :

ختایی‌ها :

الف) گل‌های چند پر :
رایج‌ترین آنها گل‌های سه، پنج، هفت، نه و دوازده پر است.

ب) گل‌های شاه عباسی :
گل‌های اناری و گل پروانه‌ای و همچنین غنچه‌های ختایی وجود دارد.

نقوش گل‌های ختایی و برگ‌ها برای طراحی قالی

ج) برگ ها : به صورت انواع برگ های ساده، دندانه دار، لبه برگشته و... دیده می شود.
اسلیمی ها : از دسته نقوش گیاهی به شمار می رود؛ ولی اساس تشکیل آنها بر پایه قرار گرفتن دو دایره روی هم است؛ دارای دو بازو یا خرطوم است. در طراحی سنتی شاخه اسلیمی با شاخه ختایی متفاوت است و هیچ گاه یک اسلیمی و یک ختایی روی یک شاخه قرار نمی گیرد. معمولاً از اسلیمی ها برای جداسازی و ایجاد فضاهای رنگی متفاوت استفاده می شود.

ترکیب اسلیمی و ختایی در نقشه قالی

طرح سرترنج با اسلیمی

فرایند تدریس

گام اول : لازم است، در جلسه قبل از دانش آموزان خواسته شود، تصاویر متفاوتی از آثار مختلف صنایع دستی و هنرهای سنتی و آثار تاریخی ایران (آثار مختلف فلزکاری، سفالگری، تزیینات بناها مانند نقش برجسته ها و کاشی کاری و...) را جمع آوری کنند و برای اولین جلسه هنرهای سنتی به کلاس بیاورند. برای شروع درس، بهتر است دانش آموزان در گروه های چهارگانه نقوش هندسی، نقوش جانوری، نقوش ختایی و نقوش اسلیمی دسته بندی شوند و از هر گروه خواست تا نقوش مربوط به گروه خود را با برش یا علامت و یا رنگ گذاری مشخص کنند. پس از بررسی نقوش، ویژگی های نقوش گروه خود را برای هم کلاسی های خود شرح دهند؛ سپس سؤال های زیر را به صورت همفکری با گروه پاسخ دهند :

■ کدام یک از نقوش کاربرد بیشتری در هنرهای مختلف دارد؟

■ کدام یک از نقوش تزیینات و تنوع بیشتری دارد؟

■ کدام نقوش روی آثار تاریخی و قدیمی بیشتر دیده می شود؟

گام دوم : از دانش آموزان خواسته شود، همانند شکل های صفحه بعد دایره را به سه یا شش، چهار و

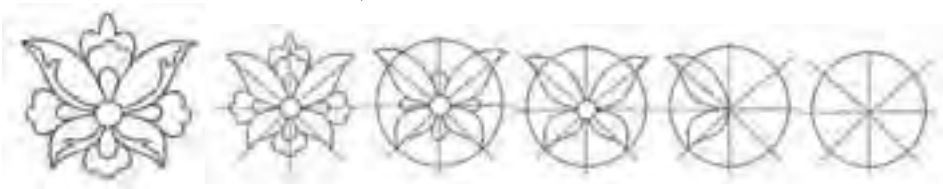
هشت قسمت مساوی تقسیم، و با استفاده از آن، گل‌های چند پر طراحی کنند: گل‌ها را می‌توان به صورت شکسته یا به صورت گردان طراحی کرد.

مراحل ایجاد تغییر در گل سه پر

تقسیم دایره به چهار، پنج، شش و هشت قسمت

گام سوم: با رسم مراحل گل پروانه‌ای در تابلوی کلاس و یا نمایش تصاویر مراحل رسم گل پروانه‌ای از دانش‌آموزان خواسته شود، همانند شکل یک گل پروانه‌ای رسم کنند.

رسم قوس اسپیرال و محل قرارگیری گل‌ها روی آن

قوس‌های اسپیرال یا حلزونی، خطوط مدوری است که از یک نقطه شروع می‌شود و به صورت مارپیچ ادامه پیدا می‌کند. این قوس‌ها در طراحی سنتی و نگارگری به عنوان رابط اصلی گل‌ها و عناصر تصویری به شمار می‌رود.

گام چهارم: از گروه‌ها خواسته شود گل‌های طراحی شده خود را روی اسپیرال‌ها جاگذاری، و صفحه‌ای پر از گل‌های ختایی رسم کنند.

گام پنجم: طرح خود را می‌توانند روی ظروف (سفالی، یک‌بار مصرف، و...) با هر ایزاری که مایل بودند، طراحی و رنگ‌آمیزی کنند.

گام ششم: از کارهای دانش‌آموزان نمایشگاهی ترتیب داده شود که بتوانند در آن محصولات خود را به فروش برسانند.

توصیه: در صورت امکان در این درس بازدید از موزه‌ها، بناهای تاریخی، مساجدی با کاشی‌کاری توصیه می‌شود.

نقش‌های هندسی

درس دوم

هدف درس

■ شناخت طراحی هندسی و ایجاد نقوش تزئینی با آنها

انتظارات عملکردی

- با شکل‌های ساده نقوش هندسی طراحی کنند.
- نقوش هندسی ساده را به منظور تزئین وسایل و محیط پیرامون به کار ببرند.

شرح موضوع

در بررسی تاریخ هنر ایران، سفالینه‌ها یکی از مهم‌ترین و شاید بتوان گفت اصلی‌ترین بستر بررسی نقوش تزئینی به شمار می‌روند. با نگاهی به این سفالینه‌ها درمی‌یابیم که بشر از همان دوره‌های اولیه (جوامع نوسنگی) با مشاهده و الهام از طبیعت و با قوه تخیل و تفکر خود توانست اولین نقوش آفرینی‌های خود را به صورت بسیار ساده روی سفال‌ها انجام دهد. اولین نقوشی که بشر در این دوران خلق کرد، آهنگ‌های ساده بود که از تکرار خطوط به وجود آمده بود. تکرار خطوط عمود با الهام از تکرار تنه‌های درخت، تکرار خطوط موج با الهام از حرکت رودخانه، تکرار خطوط شکسته با الهام از رعد و برق و کوه‌ها و ...

آهنگ خطوط منحنی با الهام از حرکت رودخانه و آب و ابرها

ضرب آهنگ خطوط شکسته با الهام از کوه و یارعد

تکرار و ضرب آهنگ خطوط عمود و افق با الهام از تنه و شاخه درختان

فرایند تدریس

گام اول: دانش آموزان همانند تصاویر سفال‌ها، با استفاده از تکرار خطوط (عمود، افق، مورب، منحنی و شکسته) و با تلفیق آنها، طرح‌های جدیدی ترسیم کنند. یادآوری می‌شود که در زمینه نقوش تزیینی، رعایت نظم و تقارن بسیار مهم است.

گام دوم: از دانش آموزان سؤال شود که به نظر آنها، هر کدام از شکل‌های هندسی ساده با الهام از کدام عنصر طبیعی شکل گرفته است؟

[شکل‌های هندسی ساده (مربع، مثلث و دایره)، حاصل تفکر انسان و ساده کردن عناصری از طبیعت است. در عالم واقع چیزی به نام سطح و یا شکل نمود واقعی ندارد؛ بلکه این شکل‌ها صورت ساده شده‌ای از نمونه‌های حجم‌های طبیعی است و در واقع برداشت ذهنی ما از سطح این حجم‌ها است؛ به عنوان مثال

خورشید یا ماه حجم‌های بزرگی است که الهام‌دهنده شکل و سطح دایره است. منظور از عناصر طبیعی هر چیزی است که به‌طور مستقیم و بدون دخالت انسان در محیط زندگی وجود دارد و دست‌ساخته‌های بشر را شامل نمی‌شود. [

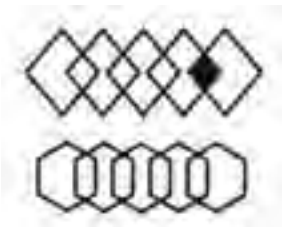
گام سوم : دانش‌آموزان پس از مشورت و همفکری با گروه، نتیجه کار خود را با تکمیل جدول روی تخته ارائه کنند.

مثال	مربع	دایره	شکل‌های هندسی
			عناصر طبیعی الهام‌بخش
			۱
			۲
			.....

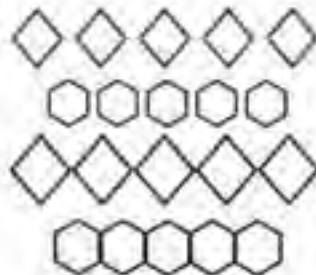
شرح موضوع

تکرار و گسترش یک شکل ساده، یکی از ابتدایی‌ترین روش‌های طراحی نقوش است. برای تکرار یک شکل، ابتدا باید الگوی تکرار و یا ساختار اولیه طرح مشخص شود. ساده‌ترین الگوی تکرار، گسترش نقش در یک راستا (افقی یا عمودی) است که در این صورت یک نوار یا حاشیه‌تزیینی ایجاد می‌شود.

حالت دوم : تکرار یکنواخت و متداخل. در این روش امکان نقش‌آفرینی و ایجاد تغییرات بیشتر را فراهم می‌کند و می‌توان مانند قسمت آخر فضاهای متداخل را تغییر رنگ داد.

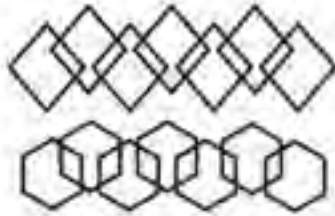
حالت اول : تکرار یکنواخت (با فاصله و یا تماس) می‌تواند به‌صورت مثبت و منفی هم باشد.

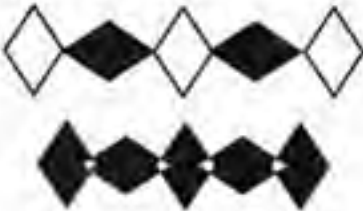
حالت چهارم : تکرار یکنواخت با تغییر جهت و استفاده از تقارن آینه‌ای (در مورد شکل‌های جهت‌دار می‌توان انجام داد.)

حالت سوم : تکرار یکنواخت همراه با جابه‌جایی

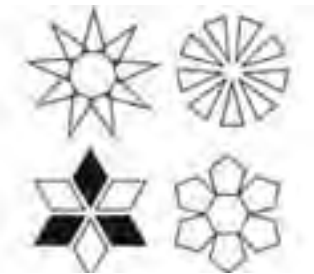
حالت ششم : تکرار یکنواخت و یا متداخل همراه با چرخش متناوب شکل

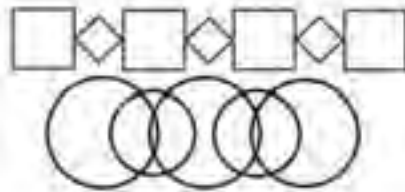
حالت پنجم : استفاده از تقارن مرکزی با چرخش 180° درجه حول مرکز تقارن

حالت هشتم : تکرار با زاویه 30° ، 45° ، 60° درجه حول مرکز تقارن

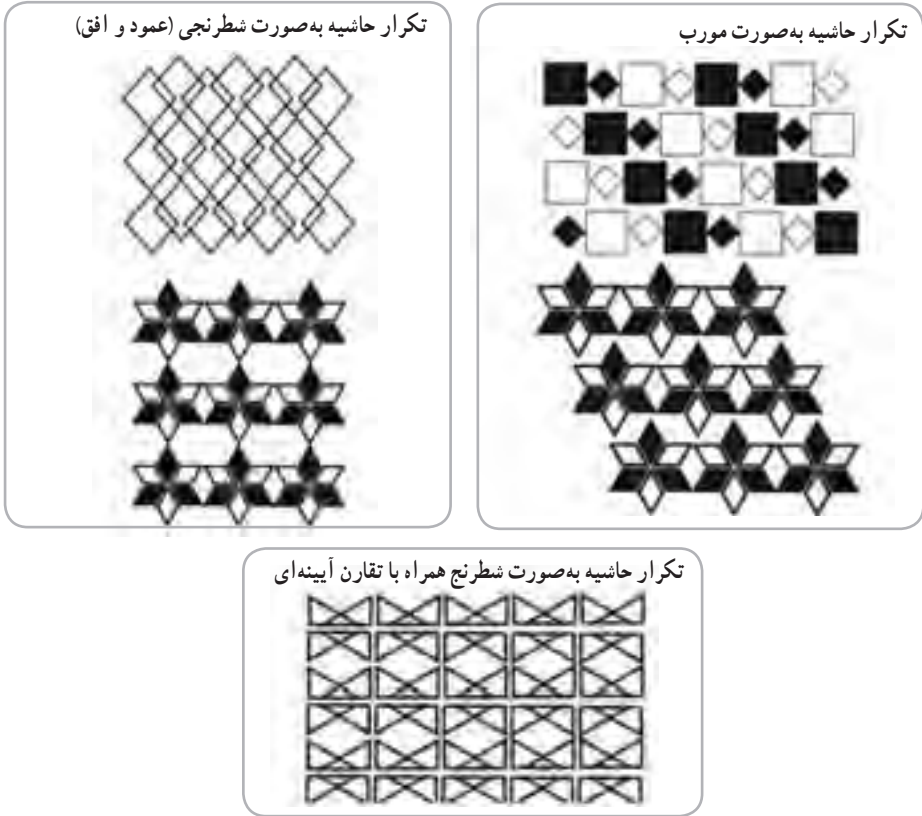

حالت هفتم : تکرار یکنواخت همراه با تغییر اندازه و چرخش

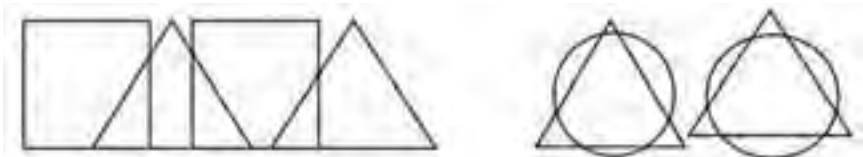

لازم به ذکر است که برای تکرار، حالت‌های بسیار زیادی هست که می‌توان با تجربه و تمرین آنها را به‌دست آورد.

یک سطح تزیینی، از تکرار یک حاشیه در جهت دیگر در یک ساختار شطرنجی به دست می آید مانند شکل های زیر :

با توجه به این مطالب از دانش آموزان خواسته شود، یک حاشیه یا سطح تزیینی را طراحی، و به دلخواه خود رنگ آمیزی کنند. در این طراحی، مانند شکل زیر می توان، آنها را راهنمایی کرد، تا طراحی را با تلفیق چند شکل هندسی، انجام دهند. برای دقت بیشتر در طراحی می توان از کاغذ شطرنجی یا شابلون های هندسی استفاده کرد.

- به کاربرد نقش هایی که به روش های مختلف تکرار شده است، توجه کنید!
- با مشورت در گروه های خود، به چگونگی استفاده از نقش ها فکر کنید. آنها را روی اشیای دلخواه به کار برید و آثار خلاقانه خود را به کلاس بیاورید.

طراحی گره

درس سوم

هدف درس

■ شناخت گره و طراحی آن

انتظارات عملکردی

- یک گره ساده را طراحی و اجرا کنند.
- از تکرار واگیره به منظور تزئین وسایل پیرامون خود استفاده کنند.

شرح موضوع

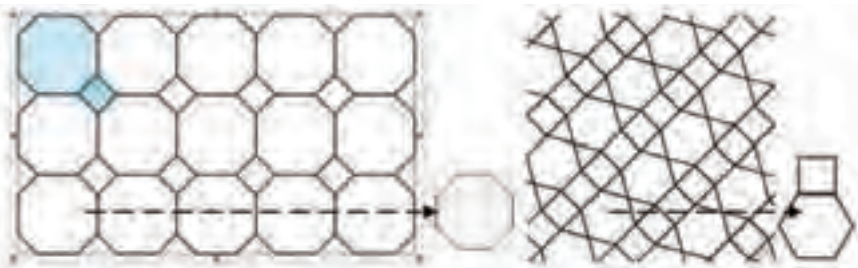

واگیره: کوچک‌ترین جزء قابل تکرار هر گره است که در یک چارچوب مشخص به روشی خاص رسم می‌شود. واگیره به تنهایی در اجرای گره به کار نمی‌رود؛ بلکه پس از تکرار در جهت‌های خاص گره نمایان می‌شود.

آلت گره: هر واحد از مجموع نقوش هندسی است که در یک زمینه قرار گرفته باشد؛ مانند تربنج، سرمه‌دان، طبل، شمشه و...

گره با توجه به روش ترسیم آن به دو دسته تقسیم می‌شود:

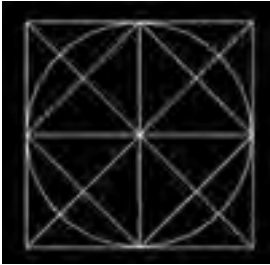
دسته اول، گره‌هایی که در گره‌سازی بسیار معمول، و در ترسیم از سادگی خاصی برخوردار است. به دلیل نداشتن شمشه و دیگر آلت‌های گره مادر در اطراف شمشه، آنها را گره‌های ساده می‌نامند. این گره‌ها از تکرار متناوب یک شکل به دست می‌آید؛ مانند شکل.

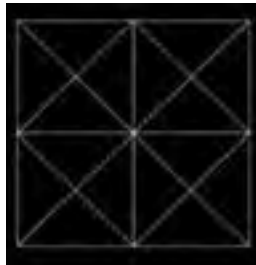
دسته دیگر، گره‌های مادر است که آن را می‌توان در تمام زمینه‌ها (چندضلعی‌ها، دایره، بیضی، مربع، مستطیل) ترسیم کرد. معمولاً برای پرکردن زمینه‌ها از گره‌های مادر استفاده می‌شود. در گره‌های مادر حرکت اولیه با تمرکز در وسط واحد گره یا همان شمسه شروع می‌شود و آلت گره‌های دیگر در اطراف آن قرار می‌گیرد. شمسه اولین و مهم‌ترین عامل در ایجاد گره مادر است.

فرایند تدریسی

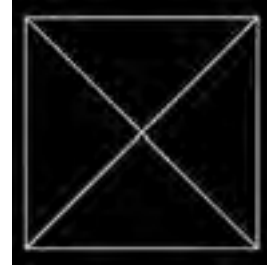
گام اول : توسط معلم مرحله به مرحله ترسیم شمسه پای تخته کشیده، و یا تصویر آن نشان داده می‌شود. لازم است، دانش‌آموزان هم‌زمان با معلم شکل‌ها را ترسیم کنند.

مرحله سوم : از مرکز مربع دایره‌ای به قطر ضلع مربع رسم می‌کنیم.

مرحله دوم : وسط اضلاع مقابل و مجاور را با خط به هم وصل می‌کنیم.

مرحله اول : قطرهای مربع را رسم می‌کنیم.

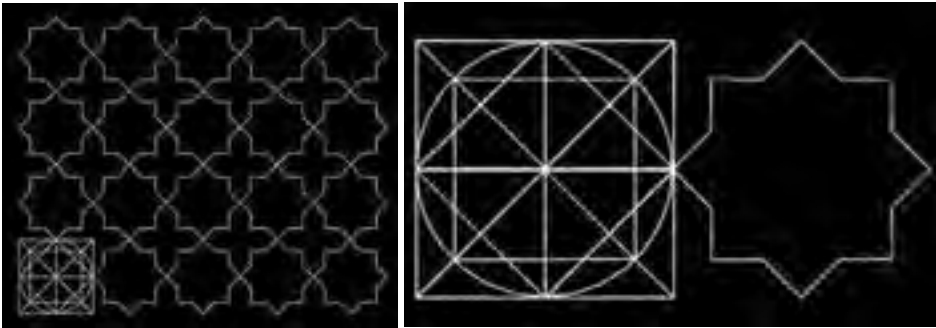
مرحله ششم : خطوط اضافه پاک می‌شود.

مرحله پنجم : شمسه کامل شده است.

مرحله چهارم : نقاط تقاطع قطرهای مربع را با دایره به هم وصل می‌کنیم.

مرحله هفتم : از تکرار شمسه به عنوان واگیره، گره به وجود می آید. مرحله هشتم : ایجاد گره با طرح شمسه

مرحله نهم : رنگ آمیزی و تکمیل کار

آراستن محیط زندگی — اثر دانش آموز

■ لازم به ذکر است دانش آموزان می توانند برای ایجاد گره از شکل های ساده نیز استفاده کنند.
گام دوم : دانش آموزان می توانند با استفاده از چوب بستنی و تلق رنگی، به صورت خلاقانه، تزیینات زیبا با نقوش هندسی برای محیط زندگی و یا کلاس خود بسازند.

زیراندازها، بافت

هدف درس

■ آشنایی با میراث فرهنگی «گلیم به عنوان یکی از زیراندازها»

انتظارات عملکردی

- با الهام از نقوش سنتی گلیم، طرحی ترسیم کنند.
- با استفاده از چگونگی بافت گلیم، یک بافت کاربردی تولید کنند.

شرح موضوع

طبیعت از ابتدای زندگی بشر همواره راهنما و الهام‌دهنده بسیاری از اختراعات و ابداعات انسان بوده و هست. تصور کنید، انسانی را که در جنگل راه می‌رود، علف‌های درهم تنیده یا شاخه‌های درهم پیچیده درختان را مشاهده می‌کند، او درمی‌یابد، هر جا شاخه‌ها و علف‌ها، بیشتر درهم تنیده است، مکان مناسبی را برای محافظت از برف و باران و یا مخفی شدن ایجاد می‌کند. کم‌کم به تجربه درمی‌یابد که شاخه‌های نرم، راحت‌تر در هم گره می‌خورند؛ پس، تصمیم به تقلید از طبیعت می‌گیرد و برای شروع بافت از نی‌های باتلاق‌ها که به دلیل رطوبت، نرم‌تر است، استفاده می‌کند. این آغازی است، برای شروع بافندگی که در واقع با نوعی حصیر بافی (بوریا) شروع شده است. به همین دلیل شاید بتوان گفت که اولین نمونه‌های بافندگی، کاربرد نساجی و پوشاک نداشت؛ بلکه برای ایجاد نوعی سرپناه استفاده می‌شد. این حصیرها به تدریج علاوه بر سرپناه به عنوان پوششی برای محافظت انسان در برابر خاک و جانوران خاک‌زی مورد استفاده

قرار می‌گرفت و به عنوان زیرانداز نیز به کار می‌رفت. با اختراع چرخ نخریسی و تبدیل پشم حیوانات به رشته‌های نازک، بافت زیراندازها علاوه بر نی و حصیر با پشم نیز امکان پذیر شد. زیرانداز در معنی کلی به مفهوم هر چیز گسترده‌ای برای پوشش کف زمین است. زیراندازهای پشمی یا پنبه‌ای در انواع زیر وجود دارد:

زیراندازهای بدون بافت

نمد: نوعی زیرانداز بدون بافت است و با در هم کوبیدن پشم به وجود می‌آید. برای این کار ابتدا پشم‌های رنگی را براساس طرح مورد نظر روی حصیر می‌گذارند و سپس با پاشیدن آب و صابون، پشم را مرطوب می‌کنند. پس از آن با گذاشتن یک لایه پشم حلاجی شده روی کار، آنها را لوله می‌کنند و با دست می‌کوبند.

زیراندازهای بافته شده

این نوع از زیراندازها به دو صورت کلی زیر وجود دارد:

الف) بافته‌های دستگاهی

با دستگاهی شبیه به دستگاه بافت پارچه بافته می‌شود؛ مانند جاجیم: در واقع نوعی پارچه ضخیم است که علاوه بر زیرانداز به عنوان رختخواب پیچ، ساک، پرده برای ورودی چادرها و... استفاده می‌شود.

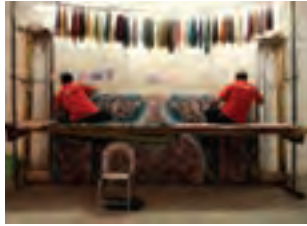

ب) بافته‌های داری

■ دار به‌طور کلی بر دو نوع است : نوع اول، دارهای زمینی یا افقی که بسیاری از عشایر و ایلات فارس و کرمان از آن استفاده می‌کنند و قابل حمل است. نوع دوم، دار عمودی که در سه حالت روستایی یا ثابت، دارگردان یا کرمانی و دار تبریزی وجود دارد.

دار گردان یا کرمانی

دار نابت یا تبریزی

دار افقی قابل حمل

■ نخ از جنس پشم یا کرک، ابریشم

■ ابزارهای مورد نیاز مانند شانهِ دفتین که به دو صورت است :

یکی شانهِ ای با دسته چوبین که بیشتر توسط عشایر به کار برده می‌شود، و دیگری شانهِ های سبک‌تر که با یک سری نوارهای فلزی که از یک قسمت به هم چسبیده شده، درست شده است؛ قیچی یا مقراض، قلاب و کارد، سیخ بودکشی.

بافته‌های داری به‌صورت‌های گوناگونی بافته می‌شود؛ مانند :

■ گلیم : گلیم در انواع دو رو، یک رو (یا سوماک) وجود دارد

که با در هم تنیدن تار و پود بافته می‌شود. نوع دیگر گلیم سوزنی یا شیرکی پیچ است که با درهم تنیدن تارهای پشمی و گره و تا حدی شبیه به بافت قالی بافته می‌شود. نقش‌های گلیم به‌صورت هندسی و شکسته است. در گلیم یک نقش یا یک رنگ را می‌توان بدون بافت نقوش کناری تا چند رج انجام داد و پس از بافتن نقش کناری، نخ‌ها را در هم قلاب کرد.

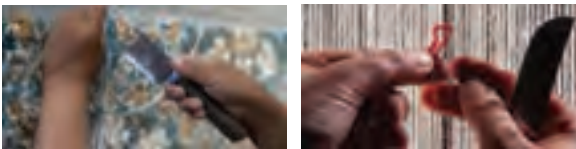
گلیم دورو

۲ **زیلو**: جنس آن از نخ پنبه است. بافت زیلو با نقش‌های هندسی است که به صورت ذهنی و بدون نقشه توسط بافنده بافته می‌شود و رنگ آن به سه رنگ قرمز، آبی و قهوه‌ای محدود است.

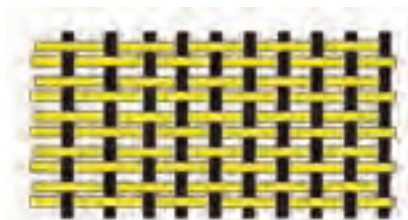
۳ **گبه**: به قالی خرسک نیز معروف است. نوعی زیرانداز است که بافت آن مانند قالی است با این تفاوت که پرزهای آن از قالی بلندتر است و تعداد پودهای آن در هر رج (فاصله دو ردیف گره) زیاد است. این زیرانداز بین عشایر رایج است و به صورت ذهنی بافته می‌شود. طرح گبه برگرفته از محیط پیرامون و طبیعت است و بسیاری از آنها زمینه‌ای ساده دارد.

۴ **قالی**: زیراندازی یک‌رنگ است که نقش آن توسط گره به وجود می‌آید.

تفاوت‌های مهم قالی و گلیم

■ علاوه بر تفاوتی که بین نقوش گلیم و قالی وجود دارد، روش بافت آنها نیز متفاوت است. در گلیم بود از بین تار به صورت زیر و رو رد می‌شود و نقش‌آفرینی می‌کند؛ ولی در قالی نقش به وسیله گره ایجاد می‌شود که به دو صورت (گره فارسی و گره ترکی) وجود دارد.

بافت گلیم

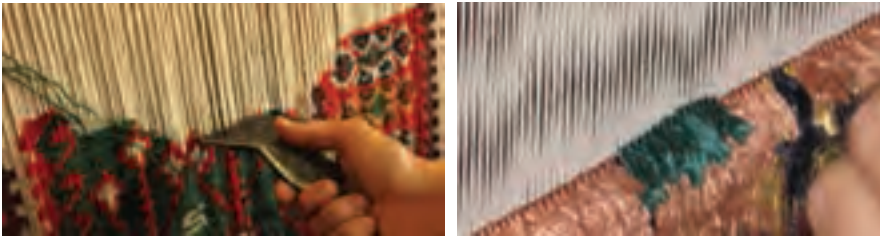
گره ترکی یا متقارن

گره فارسی یا نامتقارن

■ در قالی هر یک رج بافت، شامل یک ردیف گره، یک پود نازک و یک پود کلفت است؛ ولی در بافت گلیم یک رج بافت، شامل رفت و برگشت پود است که به صورت زوج (۲-۴-۶ بار رفت و برگشت پود) است.

- چله قالی بسیار محکم تر از چله گلیم کشیده می شود.
- قالی حتماً به صورت یک رو است؛ ولی گلیم به دو صورت یک رو و دو رو نیز وجود دارد.
- قالی دارای پرزهای برجسته است در حالی که گلیم بدون پرز است.

گلیم

قالی

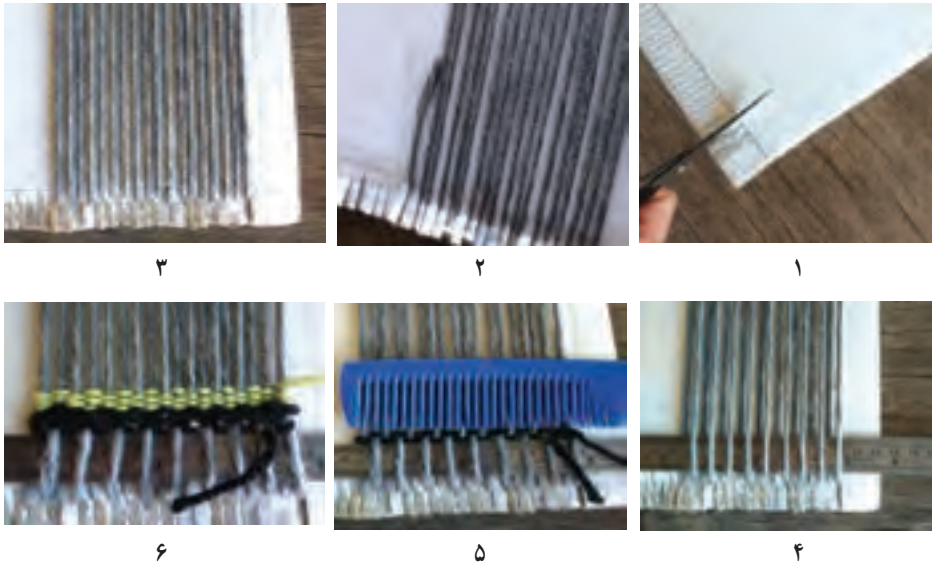
مقایسه پرزهای قالی و گلیم و مقایسه چله کشی

فرایند تدریس

گام اوّل : بافت گلیم با خطوط موازی : همان طور که بیان شد، نقوش مورد استفاده در گلیم، نقوش شکسته، راست گوشه و هندسی است. از ساده ترین نقش ها در گلیم، می توان از نوارهای موازی رنگی نام برد که در عرض گلیم بافته می شود.

شروع کار

■ برای بافت گلیم در کلاس به منظور آسانی کار و استفاده از دسترس ترین مواد می توان از یک قاب عکس یا یک مقوای کلفت یا ورق چوب استفاده کرد.

نکته ۱: در صورتی که از قاب عکس یا چهارچوب برای چله کشی استفاده می شود، نخ چله را باید در شروع کار چند بار دور چوب پیچید و محکم کرد. برای اینکه نخ چله کج کشیده نشود بهتر است، قاب را نیز همانند مقوا خط کشی و مدرج کرد. اگر از مقوا استفاده می شود، دو طرف مقوا را باید مانند شکل، مدرج و خط کشی کرد و با قیچی یا کاتر آنها را برید (شکل ۱).

نکته ۲: باید دقت کرد، خط کشی ها در دو طرف، دقیقاً زیر هم باشد.

۲ برای چله کشی همانند شکل، می توان از نخ کاموا استفاده کرد.

نکته: در بافت گلیم نیاز نیست نخ چله را زیاد بکشید و بهتر است قدری شل باشد.

۳ پس از پایان چله کشی باید نخ را از پشت مقوا با چسب ثابت کرد (شکل ۲).

۴ حالا باید، یک خط کش نازک و یا یک تکه مقوای باریک و محکم را به صورت شکل از بین تارها عبور داد. این عمل برای صاف نگه داشتن بافت گلیم در شروع کار است.

۵ برای شروع کار، باید بافت را از تار دوم یا سوم شروع کرد تا نخ های پود در دو سر گلیم آویزان نباشد.

برای رد کردن پود از سوزن های بزرگ پلاستیکی یا قلاب نیز می توان استفاده کرد.

نکته: در گلیم بافی ابتدا یک رج زنجیره و چند رج گلیم بافی ساده انجام می دهند و سپس به بافت اصلی می پردازند. زنجیره باعث استحکام ابتدا و انتهای کار می شود.

شرح موضوع

انواع نقشه قالی و گلیم

■ طرح کامل: در این نقشه، کل طرح گلیم یا قالی طراحی می‌شود و هیچ نقشی به‌طور منظم و متقارن تکرار نمی‌شود (مگر در حاشیه).

■ طرح یک دوم: برای این گونه از نقشه‌ها، اندازه پهنای گلیم از وسط با یک خط عمودی مشخص، و در واقع گلیم به‌صورت متقارن بافته می‌شود.

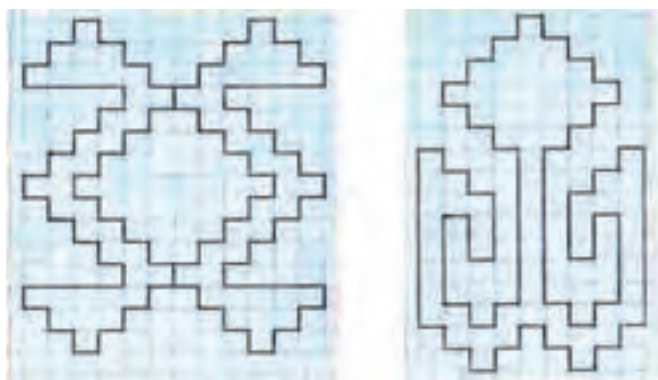
■ نقشه یک چهارم : گلیم از جهت طول و عرض با خط افقی و عمودی به چهار قسمت تقسیم می شود.

■ نقشه و آگیره ای : قسمت کوچکی از گلیم به صورت یک گل یا طرح هندسی و یا جانوری کشیده، و در کل گلیم (به صورت شطرنجی یا حاشیه ای) تکرار می شود.

گام دوم : بافت گلیم با نقشه (تهیه یک واگیره) : از دانش آموزان خواسته شود با استفاده از کاغذ شطرنجی و شکل های ساده، طرحی را بکشند و سپس با استفاده از خطوط شطرنجی کاغذ آن را به صورت ساده و شکسته درآورند و رنگ های هر قسمت را با مداد رنگی مشخص کنند. برای آسانی کار می توان تعداد رنگ را نهایت به سه رنگ محدود کرد.

برای چله کشی گلیم بر اساس نقشه، باید تعداد خانه های شطرنجی شمرده شود. برای هر یک شطرنج، دو تار کشیده می شود؛ به عنوان مثال اگر کل خانه های نقشه 40° تا باشد، 80° تار باید چله کشی شود. برای شروع کار چند رج ساده بافی را حتماً داشته باشید. اگر نخ مورد استفاده نازک باشد، گاهی ممکن است دوبار رفت و برگشت بود (یا بیشتر)، برای یک شطرنج انجام شود.

آشنایی با سفال

درس اول

اهداف درس

- آشنایی با میراث فرهنگی و جایگاه سفال در تاریخ هنر
- شناخت سفالگری و روش‌های مختلف ساخت آن

انتظارات عملکردی

- با استفاده از روش ساخت نقش برجسته، جسمی سفالی بسازند.
- از قالب‌زنی برای ساخت و تزئین آثار سفالی استفاده کنند.
- با روش فشاری در سفالگری یک جسم بسازند.
- روش فنیله‌ای در سفالگری را انجام دهند.

شرح موضوع

با آغاز کشاورزی در دوران‌های پیش از تاریخ (نوسنگی)، بشر به تدریج با خاک و ویژگی آن آشنا شد. بسیاری از کشفیات انسان در طول تاریخ یا برحسب اتفاق بوده و یا براساس تجربه و مشاهده طبیعت به دست آمده است. بشر با کنجکاوای نسبت به گیاهان دریافت که گیاه برای رشد، خاک را در حالت مرطوب کنار می‌زند و از زمین خارج می‌شود و به تدریج به این کشف رسید که می‌تواند با دست خود خاک را کنار بزند و دانه را درون خاک بگذارد و آبیاری کند و همچنین به اثر ردپای خود و حیوانات روی گل دقت کرد و متوجه فرم گرفتن خاک مرطوب شد. این انقلابی عظیم در زندگی بشر به‌شمار می‌رفت؛ چرا که هم‌زمان

با کشاورزی با خاک و شناخت ویژگی شکل پذیری آن در حالت مرطوب نیز آشنا شد و به تدریج ساخت پیکره‌های گلی، درست کردن انواع ظروف گلی و ساخت خشت برای خانه‌سازی را فرا گرفت. با پخت گل، سفالگری جایگاه خود را به عنوان یکی از مهم‌ترین هنرها و صناعت‌های دوران قدیم تثبیت کرد. روش‌های ساخت سفال ابتدا دستی بود. در این روش سفال‌ها با جداره کلفت، نامتقارن و عموماً به صورت دهن گشاد دیده می‌شود.

سفالینه‌های دست‌ساز پیش از تاریخ ایران که ابتدا ساده بود و سپس به صورت منقوش درآمد.

با اختراع چرخ سفالگری ساخت سفال متقارن با جداره نازک و همچنین تنوع در شکل ظاهری پدید آمد.

با اختراع چرخ تغییراتی در گلو و دهانه ظروف و سپس اضافه کردن پایه، لوله و دسته در سفال‌ها دیده می‌شود.

فرایند تدریس

وسایل مورد نیاز

– گل سفالگری

– ابزارهای مخصوص سفالگری. این ابزارها را می‌توانید با استفاده از سیم‌های فلزی و قرار دادن آنها

در ته خودکار (با گرم کردن) نیز تهیه کنید. کارد و چنگال پلاستیکی، سوزن و ...

- اسفنج
- وردنه چوبی یا پلاستیکی
- روکش پلاستیکی
- روزنامه و پارچه‌های کهنه

نکات مهم برای شروع به کار

- حتماً در کلاس از لباس کار استفاده شود.
- کار سفال در مکانی انجام شود که امکان دسترسی به آب باشد و یا با سطل یا پارچ پلاستیکی، آب به کلاس آورده شود.
- در دروس کارگاهی، نظافت و رعایت بهداشت فردی و جمعی بسیار اهمیت دارد. بهتر است قبل از شروع به کار روی سطح میزهای کلاس با سفره‌های پلاستیکی پوشانده شود.
- برای جلوگیری از آلودگی، ناخن‌ها حتی المقدور کوتاه باشد.

- به دلیل جلوگیری از خشک شدن گل، گل‌های اضافی را در کیسه‌های پلاستیکی در بسته، نگهداری کنید.
- برای خروج حباب‌های هوا و یک‌دست و نرم کردن گل، باید قبل از شروع به کار آن را ورز داد. برای ورز دادن از سطوحی استفاده شود که به راحتی بتوان آنها را تمیز کرد. اگر رطوبت گل زیاد باشد، می‌توانید با پهن کردن چند لایه روزنامه روی سطح کار، عمل ورز دادن را انجام دهید.

انواع روش‌های ساخت سفال

۱- روش دستی و بدون چرخ

الف) روش فشاری : ابتدایی‌ترین روش ساخت سفال است. دانش‌آموز در این روش به دلیل ارتباط مستقیم با گل از طریق حس لامسه، شناخت خوبی از این ماده به دست می‌آورد. این روش تنها به قدرت بینایی دانش‌آموزان استوار نیست بلکه مهارت لمسی آنها را نیز ارتقا می‌دهد. در روش فشاری با گرفتن گلوله گلی در دست و ایجاد حفره در آن، کم کم به گل شکل می‌دهند. با گلوله‌های گلی بدون ایجاد حفره و یا توخالی کردن آنها می‌توان مجسمه‌های گلی نیز درست کرد.

ب) روش فنیله‌ای : این روش به دلیل تنوع در شکل ظاهری ظروف و امکان ایجاد تزیینات، برای دانش‌آموزان بسیار جذاب است.

ج) روش ورقه‌ای : در این روش، ابتدا گل، را باید با ضخامت یکنواخت، توسط یک وردنه چوبی، پهن، و سپس ورقه‌ها را به شکل دلخواه بریده و به هم متصل کرد. برای ایجاد بافت، می‌توان گل را روی یک سطح بافت‌دار (مثلاً گونی‌های درشت بافت) و یا طرح‌دار نیز پهن کرد. همچنین این روش را می‌توان با قالب زدن و یا برش یک شکل نیز انجام داد.

۲- استفاده از قالب گچی

این روش به دو صورت انجام می‌شود: در حالت اول از قالب‌های تخت به شکل و نقش دلخواه استفاده می‌شود. در این روش اشیاء و ظروف با فشار دادن گل روی قالب ساخته می‌شود و بیشتر برای تهیه نقش برجسته‌ها به کار می‌رود.

در حالت دوم از قالب‌های گچی به صورت دو تکه و توخالی استفاده می‌شود. در این حالت گل به صورت دوغاب درون قالب ریخته شده و پس از مدتی آب آن توسط گچ جذب می‌شود و به صورت گل در می‌آید. پس از اینکه جداره گل به اندازه دلخواه رسید، دوغاب اضافه را خارج می‌کنند و با باز کردن قالب، ظرف را خارج می‌کنند.

۳- استفاده از چرخ سفالگری

این چرخ‌ها به دو صورت سنتی (که توسط پا به گردش درمی‌آید) و صنعتی (که با نیروی برق کار می‌کند) وجود دارد.

فرایند تدریس

گام اول : (جانداران سفالی): ابتدا از گروه‌ها خواسته شود، گلوله‌های کوچک گلی آماده کنند. سپس گلوله‌های آماده شده را با فرم دادن به صورت مجموعه‌ای از حیوانات و انسان درآورند. در مرحله بعد برای نگهداری مجسمه‌ها، باید با سفال یا سیم فلزی نوعی پایه یا حلقه درست کنند و پس از خشک شدن کامل سفال، روی آن را با یک لایه چسب چوب رقیق بپوشانند. سپس آن را با گواش یا رنگ روغن، رنگ‌آمیزی کنند و برای خشک شدن گل به مدت یک روز، روی آن را با پلاستیک بپوشانند. باید چند سوراخ ریز در پلاستیک ایجاد کرد تا سرعت خشک شدن گل کاهش یابد. در غیر این صورت کار، ترک می‌خورد.

نکته :

۱ برای خروج هوا از داخل حجم گل توپر با یک سوزن، چند سوراخ در گل ایجاد کنید. در غیر این صورت ممکن است گل هنگام خشک شدن ترک بخورد.

۲ برای چسباندن دو قطعه گل، ابتدا باید، محل چسباندن آنها را با سوزن یا هر ابزار نوک تیز دیگری خراش داد و سپس با استفاده از آب یا گل رقیق شده آن قسمت را مرطوب کرد و سپس دو قطعه را به یکدیگر چسباند.

گام دوم : تهیه نقش برجسته : برای تهیه نقش برجسته ابتدا باید دانش‌آموزان یک نقش ساده برای الگوی کار، مانند گل، برگ، پروانه و مانند آن روی یک مقوا بکشند و دور آن را ببرند. به جای الگوی مقوایی می‌توانند مستقیماً از قالب‌های شیرینی‌پزی نیز استفاده کنند.

در مرحله بعد، برای تهیه زمینه نقش برجسته، یک قاب عکس کوچک یا چهارچوب تهیه، و مقداری گل را با یک وردنه چوبی یا پلاستیکی درون آن فشرده و صاف کنند و سپس گل را از قالب جدا نمایند (به جای وردنه می‌توان از بطری هم استفاده کرد).

نکته : قبل از شروع کار، باید سطح میز، با پلاستیک پوشانده شود. به جای چهارچوب می‌توان از خط‌کش نیز استفاده کرد و گل را در ابعاد دلخواه برش داد.

در مرحله سوم، باید قطعه گل دیگری را با وردنه و با ضخامت کم پهن کرد. سپس مقوای الگو را روی آن گذاشت و دور تا دور آن را با کارد برید. اگر دانش‌آموزان از قالب شیرینی استفاده می‌کنند، قالب را روی گل فشار دهند و شکل مورد نظر را از داخل قالب جدا کنند؛ سپس همانند روش ساخت مجسمه، محل چسباندن شکل را به سطح مورد نظر خراش دهند؛ مرطوب کنند و به هم بچسبانند. برای اصلاح و صاف کردن ناهمواری‌ها، می‌توان از اسفنج مرطوب استفاده کرد. می‌توان از سوزن و ته خودکار و هر ابزار دیگری برای اضافه کردن تزیینات استفاده کرد. پس از پایان کار یا می‌توان آن را رنگ آمیزی کرد یا پوششی از روغن جلا روی آن زد.

در آخرین مرحله از دانش‌آموزان خواسته شود با چیدمان کارهای خود در کنار هم یک تابلوی سفالی درست کنند.

گام سوم : ساخت حجم فتیله ای : برای روش فتیله ای به چند صورت می توان عمل کرد. بهتر است، دانش آموزان یکی از این روش ها را به دلخواه انتخاب کنند.

روش اول : برای ساختن کف ظرف، ابتدا باید گل را با وردنه پهن کرد و به شکل دلخواه برش داد. مقداری از گل را با دست به صورت فتیله های بلند درآورد. همانند روش های قبل برای چسباندن فتیله روی کف ظرف باید از خراش و مرطوب کردن محل اتصال استفاده کرد. اگر کف ظرف گرد باشد، فتیله ها به صورت مارپیچ چسبانده می شود.

مراحل ساخت ظرف با کف گرد

روش فتیله ای با کف چهارگوش

ولی اگر چهارگوش باشد، یک ردیف دور تا دور چسبانده، و سپس ردیف دوم روی ردیف اول گذاشته می شود پس از پایان کار باید با اسفنج مرطوب و دست و کاردک یا مانند آن، روی فتیله ها را صاف و یکنواخت کرد. بسته به تمایل، می توان این کار را فقط در داخل ظرف انجام داد و خارج آن را همان طور حفظ کرد.

روش دوم : ساخت ظرف با فتیله های بریده شده و کوتاه : همانند روش قبل، ابتدا کف ظرف با وردنه ساخته می شود و همانند شکل فتیله ها به شکل های متفاوت و اندازه های گوناگون روی هم چسبیده می شود. در این روش امکان نوآوری و نقش آفرینی بسیار زیاد است.

گام چهارم : روش ورقه‌ای : ابتدا کف ظرف ساخته می‌شود. سپس ورقه دیگری از گل را که با وردنه پهن شده است، برش می‌دهند و دور کف ظرف می‌چسبانند. برای تزئین این ظروف می‌توان از بافت‌دار کردن گل، اضافه کردن نقوش قالبی کوچک و یا مشبک کردن و... استفاده کرد.

چسباندن گل به صورت ورقه‌ای دور کف ظرف

اضافه کردن نقوش قالبی برای تزئین سفال

مشبک کردن گل با برش قسمت‌هایی از آن

به جهت حس همکاری و مشارکت در کارگروهی، توصیه می‌شود ساخت ظروف هدفمند و کاربردی باشد. به‌عنوان مثال می‌توان از کارگروهی به جهت تهیه مجموعه‌ای برای هفت‌سین، جای لوازم التحریر، جا کلیدی، جاشمعی و مانند آن استفاده کرد. کارهای دانش‌آموزان را به نمایش بگذارید و اجازه دهید در این نمایشگاه تولیدات خود را به فروش برسانند.

پایه هفتم

بخش چهارم

هنر آوایی

وزن

درس اول

هدف درس

■ آشنایی با الگوهای وزنی با استفاده از دو کَشش کوتاه و بلند

انتظارات عملکردی

- منطبق با ضرب یک شعر یا قطعۀ موسیقی دست بزنند.
- نمونه‌ای از ضرب منظم و ضرب غیرمنظم را با دست زدن یا کوبیدن روی میز اجرا کنند.
- یک شعر را در دو تمپوی متفاوت به صورت دکلمه بخوانند.

شرح موضوع

برای تدریس این درس باید سه مفهوم کلی (ضرب و الگو، تمپو، ضرب منظم و غیرمنظم) را برای دانش‌آموزان شرح داد. در اینجا هر کدام از مفاهیم به‌طور جداگانه توضیح داده، و سپس فرایند تدریس آن بیان شده است.

ضرب و الگو

آ	آ	آ	آ
۱	۲	۳	۴
۲	۲	۲	۲
ثانیه	ثانیه	ثانیه	ثانیه

وزن (ریتم) از عناصر مهم موسیقی است. تکرار منظم امتداد صدا، وزن را ایجاد می‌کند. اگر آوایی مانند «آ» را چهار بار پشت سر هم در زمان معینی مثلاً دو ثانیه بکشید، ایجاد وزن کرده‌اید. (آی اول، باید با شدت بیشتری از سه تایی بعدی ادا شود.)

فرایند تدریس

توضیح از طریق انطباق با اوزان شعری

گام اول: (این درس با روش پیش‌سازمان‌دهنده طراحی شده است که در بخش کلیات، ص ۱۵ مطالعه کردید.) ابتدا با ترکیب «ای ساریان» توسط معلم روی میز ضربه زده شود. بهتر است، این عبارت چند بار

بدون ضربه خوانده، و سپس همراه با نواختن ضربه به میز خوانده شود. در مرحله سوم ضربه زدن بدون گفتن عبارت ادامه یابد. در اینجا توضیح داده می‌شود، مجموع «ای ساریان» یک الگوی وزنی است که مدام تکرار، و چهار ضربه‌ای که (برای هر هجا) به میز زده می‌شود، هر کدام یک ضرب است.

ای	سا	ر	بان
ضرب اول	ضرب دوم	ضرب سوم	ضرب چهارم
الگوی وزنی (ریتیک)			

گام دوم : از دانش‌آموزان خواسته شود با دست زدن معلم را همراهی کنند.
گام سوم : حالا از عبارات دیگر استفاده، و از دانش‌آموزان خواسته شود ضرب و الگوی وزنی (ریتیک) را تشخیص دهند. از آنها خواسته شود برای هر عبارت چند بار پشت سر هم این کار را تکرار کنند. عباراتی مانند
 آمده ام

آ	م	ده	ام
ضرب اول	ضرب دوم	ضرب سوم	ضرب چهارم
الگوی وزنی (ریتیک)			

زنده شدم :

آسمان :

خداحافظ :

و هر واژه یا عبارت دلخواه دیگر

درک مفهوم با شمارش

گام اول : از دانش‌آموزان خواسته شود از یک تا چهار، چند بار پشت سر هم (مثلاً سه بار) به طور منظم و هماهنگ با هم بشمرند. مشابه زمانی که با هم تمرین ورزشی می‌کنند :

یک، دو، سه، چار (به جای چهار بگویند برای نظم بیشتر)

۱-۲-۳-۴	۱-۲-۳-۴	۱-۲-۳-۴
الگوی وزنی (ریتیک)	الگوی وزنی (ریتیک)	الگوی وزنی (ریتیک)

۱- هجا یا بخش، یک واحد گفتار است که با هر ضربه هوای ریه به بیرون رانده می‌شود. در زبان فارسی هر هجا دارای یک حرف صدadar است که دومین حرف هجاست. از این رو در هر گفته به تعداد حرف‌های صدadar هجا وجود دارد؛ مثلاً کلمه (پر) یک هجایی و کلمه (پر - و) دو هجایی و کلمه (پر - - و ا - - نه) سه هجایی و کلمه (آ - زا - د - - گی) چهار هجایی است.

هر شماره یک ضرب و هر گروه از شماره‌های ۱ تا ۴ یک الگوی وزنی است.
 گام دوم: دانش‌آموزان به دو گروه تقسیم شوند و از آنها خواسته شود با آوای «هو هو چی چی» صدای قطار را تقلید کنند. یک گروه «هو هو» و گروه دیگر «چی چی» را بگویند. هر یک از اصوات هو و چی یک ضرب و «هو هو چی چی» یک الگوی وزنی است.

هو	هو	چی	چی
ضرب اول	ضرب دوم	ضرب سوم	ضرب چهارم
الگوی وزنی (ریتمیک)			
تقلید صدای قطار			

توضیح از طریق انطباق با تصویر

به تصویر نرده‌ها در کتاب درسی نگاه شود. هر نرده ضخیم یک ضرب و هر کدام از نرده‌های کمانی یک الگوی وزنی است. در مثال اول هر نرده ضخیم یک هجای کلمه و نرده کمانی کل واژه است. در مثال دوم هر شماره یک نرده ضخیم و هر گروه چهارتایی از شماره‌ها نرده کمانی است.

شرح موضوع

اصوات با ضرب منظم و ضرب غیر منظم

در برخی از قطعات موسیقی، ضرب‌ها منظم و در برخی نامنظم است. ترانه‌های محلی، سرودها و تصنیف‌ها ضرب منظم دارد و به همین دلیل می‌توان با آنها دست زد یا پای کوبید. نوحه‌هایی که در دسته‌های زنجیرزی و سینه‌زنی خوانده می‌شود و عزاداران همراه با آن به صورت هماهنگ سینه و زنجیر می‌زنند، نیز ضرب معین دارد. اصلاً علت اینکه عزاداران می‌توانند هماهنگ با هم این کار را انجام دهند، همین ضرب‌های منظم است. برعکس؛ آوازهای موسیقی ایران که معمولاً تنها با یک ساز همراهی می‌شود. تلاوت قرآن کریم، نیایش ربنا و نوحه‌هایی که عزاداران تنها می‌توانند به آن گوش کنند، ضرب منظمی ندارد یا به عبارت دیگر دارای ضرب غیر منظم است. می‌بینید که به علت نبود ضرب‌های منظم نمی‌توان با این قطعات دست، پا یا زنجیر زد.

فرایند تدریس

انتقال مفهوم از طریق مقایسه شعر کلاسیک و نو

گام اول : چند بیت از شعر «ای ساربان» یا هر شعر کلاسیک دیگر روی تابلو نوشته، و از بچه‌ها خواسته شود همراه با خواندن شعر، دست بزنند.

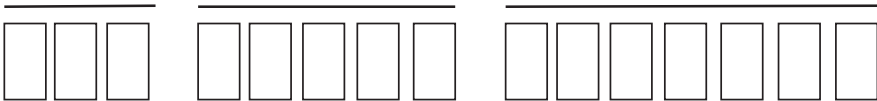
ای ساربان آهسته ران کارام جانم می‌رود
وان دل که با خود داشتم با دلستانم می‌رود
می‌بینید که الگوی وزنی «ای ساربان» یعنی مستعلن تکرار شده است و دانش‌آموزان می‌توانند هماهنگ با هم با آن دست بزنند و در واقع ضرب‌های منظم را اجرا کنند.
گام دوم : حالا یک شعر نو روی تابلو نوشته، و از دانش‌آموزان خواسته شود مرحله قبل را تکرار کنند؛ مثلاً:

اهل کاشانم، پیشه‌ام نقاشی است
گاه گاهی قفسی می‌سازم با رنگ
می‌فروشم به شما
تا به آواز شقایق که در آن زندانی است
دل تنهایی‌تان تازه شود.

هماهنگی و ضرب‌زدن با این شعر اگر هم امکان‌پذیر باشد، نسبت به شعر کلاسیک بسیار دشوارتر است. علت آن نیز وجود ضرب‌های منظم در شعر کلاسیک و نبود آن در شعر نو است.

توضیح از طریق انطباق با تصویر

از دانش‌آموزان خواسته شود شکل زده‌های کتاب را با چنین شکلی که روی تابلو می‌کشید، مقایسه کنند.

انتقال مفهوم از طریق نمونه صوتی

یک قطعه موسیقی با ضرب منظم (مثل ترانه محلی استان خودتان یا سرود «ای ایران») یا هر قطعه دلخواه و یک قطعه موسیقی با ضرب نامنظم (مثل اذان مؤذن زاده اردبیلی، یک آواز موسیقی ایرانی، تلاوت قرآن) برای دانش‌آموزان پخش، و از آنها خواسته شود آن دو را با یکدیگر مقایسه کنند.

شرح موضوع

سرعت (تمپو)

سرعت ضربات موسیقی در برخی از قطعات موسیقی زیاد و در برخی کم است؛ مثلاً قطعه «نواپی نوایی» از «بارون بارونه» کندتر است.

فرایند تدریس

توضیح از طریق انطباق با شعر

از دانش‌آموزان خواسته شود، شعر «ای ساربان» را یک بار کند و یک بار تند بخوانند و همراه با آن دست بزنند. می‌توان، سرعت را با یک بار با خوانش خود به دانش‌آموزان نشان داد تا هماهنگ با هم باشند.

توضیح از طریق شمارش

از دانش‌آموزان خواسته شود به نوبت از یک تا چهار با سرعت‌های مختلف بشمارند. کدام یک تندتر و کدام یک کندتر می‌شمارند؟

توضیح از طریق مثال و مقایسه با محیط پیرامون

گام اول : تقلید صدای قطار

از دانش‌آموزان پرسید سرعت قطار در ابتدای حرکت خود با وقتی که کاملاً به راه افتاد چه تفاوتی دارد؟ از آنها خواسته شود با ادای «هو هو چی چی» در سرعت‌های مختلف آن را تقلید کنند.

گام دوم : آیا می‌توانند مثال‌های دیگری بزنند؟

– دیدن و آرام راه رفتن

– ضربان قلب هنگام استراحت و ورزش

– حرکت خودروها در ترافیک یا مسابقات اتومبیل رانی

– و .....

ملودی (لحن)

درس دوم

هدف درس

■ درک و آشنایی با لحن

انتظارات عملکردی

- یک لحن دلخواه را با آواهایی مانند، ها، دا، آ و بدون کلام، بلند اجرا کنند.
- برای اصوات آهنگین و اصوات غیرآهنگین مثال‌هایی بزنند.
- برای اصوات بم و اصوات زیر مثال‌هایی بزنند.
- اصوات بم و اصوات زیر را با ابزار در دسترس تولید کنند.

شرح موضوع: لحن

اگر هر قطعه موسیقی‌ای را که شنیده‌اید با آواهایی مانند ها، دا، آ و... خوانده یا زمزمه شود، لحن آن قطعه را استخراج کرده‌اید. در قطعات موسیقی با کلام، شعر را حذف کنید. اگر این کار را انجام دهید، می‌بینید که می‌توانید همراه با زمزمه خود دست بزنید. زیرا در لحن، اصوات روی الگوهای وزنی که در درس قبل به آن پرداختیم، چیده می‌شود؛ به بیان دیگر لحن ترکیب اصوات با الگوهای وزنی است.

فرایند تدریس

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود یک قطعه موسیقی معروف مانند سرود جمهوری اسلامی ایران، ای ایران، یا یک ترانه محلی را با راهنمایی معلم، هماهنگ با هم بخوانند.

گام دوم: در این مرحله، همراه با خواندن قطعه موسیقی، مانند درس قبل، دست بزنند. صدای حاصل از دست آنها، وزن قطعه را نشان می‌دهد.

گام سوم: از دانش‌آموزان خواسته شود فقط آهنگ را بدون کلام و با آواهایی مانند ها، دا، آ بخوانند. پس از اجرا نتیجه‌گیری شود، صدای حاصل از این اصوات لحن (ملودی) است.

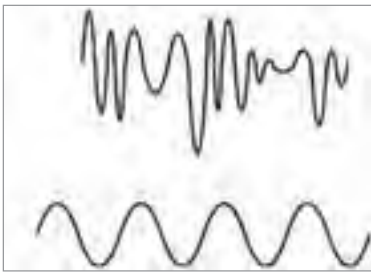
گام چهارم: از یک یا چند دانش‌آموز خواسته شود به نوبت یک آهنگ دلخواه را با آواهایی مانند ها،

دا، آ و بدون کلام، بلند اجرا کنند و دیگر دانش‌آموزان نام آن آهنگ را حدس بزنند؛ سپس پرسیده شود، چه چیزی باعث شد تا آن آهنگ را بشناسند. پاسخ لحن است.

شرح موضوع

تفاوت اصوات آهنگین و غیر آهنگین

صدا از طریق ارتعاش اجسام ایجاد می‌شود. این ارتعاش موجی ایجاد می‌کند که عامل اصلی شنیده شدن صداست. اگر موج حاصل از ارتعاش منبع صوت، شکلی منظم داشته باشد، اصوات آهنگین تولید خواهد شد و اگر موج منظم نباشد، اصوات غیر آهنگین است. (تصویر زیر)

۱ شکل بالا موج یک صدای غیر موسیقایی (غیر آهنگین)

۲ شکل پایین موج یک صدای موسیقایی (آهنگین)

به عنوان مثال صدای کوبیده شدن در غیر آهنگین است؛ چون شکل موج آن نامنظم است؛ ولی صدای حاصل از ضربه روی یک سنج کوچک به علت منظم بودن شکل موج آن آهنگین است.

فرایند تدریس

توضیح از طریق مثال و مقایسه با محیط پیرامون

با استفاده از مثال‌های کتاب درسی از دانش‌آموزان خواسته شود، صداهایی را که در طول روز می‌شنوند، نام ببرند و با راهنمایی معلم، بگویند کدام یک آهنگین و کدام یک غیر آهنگین است.

اجرای اصوات آهنگین

از دانش‌آموزان خواسته شود، یک جمله از یک قطعه موسیقی را بخوانند؛ مثلاً: ای ایران، ای مرز پر گهر سپس، هر بخش را جدا جدا و با مکث بخوانند مثلاً: ای / مکث / ای / مکث / ای / مکث / ران نتیجه: هر صدایی که به این روش تولید می‌کنند، صدایی آهنگین است.

شرح موضوع

زیر و بم بودن صدا

اصوات ممکن است زیر یا بم باشد. علت زیر و بمی اصوات، سرعت ارتعاش منبع صوت در واحد زمان است. هرچه میزان ارتعاش جسم در واحد زمان بیشتر باشد، صدا زیرتر و هرچه کمتر باشد، صدا بم‌تر است.

در آلات موسیقی، که مهم‌ترین منابع تولید اصوات موسیقایی است نیز همین طور است. به همین دلیل است که سازهای بزرگ‌تر، صدای بم‌تری نسبت به سازهای کوچک‌تر دارند. (عود با سه تار مقایسه شود.) حالا می‌توان تعریفی دقیق‌تر از لحن ارائه کرد: چینش اصوات آهنگین (موسیقایی) با زیر و بم‌های متفاوت روی الگوی وزنی، لحن را به وجود می‌آورد.

در تصویر زیر، گروه سازهای زهی را می‌بینید. در این تصویر هر چه اندازه سازها از راست به چپ بزرگ‌تر می‌شود، اصوات سازها بم‌تر می‌شود.

فرایند تدریس

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود صدای زنان را با مردان، صدای زنگ مدرسه را با بوق‌های ورزشگاه مقایسه کنند و بگویند کدام یک زیرتر و کدام یک بم‌تر است.

گام دوم: از دانش‌آموزان خواسته شود مثال‌هایی از اصوات زیر و بم بزنند که اطراف خود می‌شنوند.

گام سوم: از دانش‌آموزان خواسته شود بم‌ترین و زیرترین صدایی را که می‌توانند تولید کنند.

گام چهارم: در این مرحله معلم یک خط کش فلزی یا پلاستیکی را طوری کنار میز قرار بدهد که قسمتی از آن خارج از حاشیه میز باشد. با دست به آن ضربه زده شود تا به ارتعاش درآید. این کار در چند حالت انجام داده شود؛ یعنی با طول‌های متفاوت خط کش که بیرون از حاشیه میز قرار دارد. وقتی طول خط کش بلندتر است، صداها بم، و وقتی طول خط کش کوتاه است، صداها زیر است.

گام پنجم: از دانش‌آموزان خواسته شود لحن سرود ای ایران را با آوایی‌هایی مانند ها، دا، آ و بدون کلام، بلند اجرا کنند. آیا می‌توانند زیر و بمی صداها را تشخیص دهند؟ (این فعالیت دشوار است)

رنگ صوتی

درس سوم

هدف درس

■ شناخت رنگ صوتی

انتظارات عملکردی

■ از روی رنگ صوتی، صداهایی را که می شنوند، تشخیص دهند.

شرح موضوع

اصوات علاوه بر زیر و بم مشخص، رنگ یا طنین منحصر به خود دارند. صدای حاصل از دو ساز مختلف حتی اگر اصواتی با کشش مشابه و زیر و بمی یکسان تولید کند، باز با هم متفاوت و از یکدیگر قابل تشخیص است. علت، تفاوت در رنگ صوتی آن دو ساز است. رنگ در کنار امتداد و زیری و بمی که در دو درس قبل به آنها پرداختیم از ویژگی‌های اصوات موسیقایی است.

فرایند تدریس

گام اول: از دانش‌آموزان پرسیده شود، هنگامی که زکام می‌شوند، صدایشان چه تغییری می‌کند؟ پس از مباحثه نتیجه‌گیری شود: تو دماغی می‌شود؛ یعنی صدای آنها تمامی ویژگی‌های خود را حفظ، و فقط رنگ آن تغییر می‌کند. دانش‌آموزان مثال‌های دیگری می‌توانند بزنند.

گام دوم: از دانش‌آموزان پرسیده شود، هنگام صحبت تلفنی معمولاً چه زمانی بیشتر صدای یک نفر را با فرد دیگری اشتباه می‌گیرند؛ مثلاً صدای برادر بزرگ‌تر خود را با پدرشان یا مثال‌های مشابه. پس از مباحثه نتیجه‌گیری شود که شبیه بودن رنگ صدای دو نفر باعث بروز این اشتباه می‌شود.

گام سوم: دانش‌آموزان به دو گروه تقسیم شوند. از یک گروه خواسته شود چشمان خود را ببندند و از گروه دیگر خواسته شود به نوبت از روی یک متن بخوانند یا سرودی را اجرا کنند. گروه اول نام شخص گوینده را حدس بزنند؛ سپس سؤال شود: «کدام ویژگی سبب شناختن صدای فرد شد؟» پاسخ رنگ صوتی است.

شکل (فرم)

درس چهارم

هدف درس

■ شناخت مفهوم شکل در موسیقی

انتظارات عملکردی

■ با استفاده از آواهایی مانند ها، دا، آ و ... و تکرار آنها، آهنگی بسازند .

شرح موضوع

در درس دوم در تعریف لحن بیان شد که اصوات موسیقایی با اوزان مشخص است که قابل دنبال کردن و زمزمه کردن باشد .

چه عاملی سبب می شود که بتوان یک لحن را دنبال کرد و آن را به یاد سپرد؟ پاسخ فرم یا شکل لحن است . در یک قطعه موسیقی، عبارات موسیقایی تکرار می شود و در خلال این تکرارها، عبارت جدیدی معرفی، و سپس آن نیز تکرار می شود . هر چه تعداد تکرارها بیشتر باشد، پیگیری و به یاد سپردن قطعه ساده تر خواهد بود . به همین دلیل، لحن های محلی بسیار ساده، و یادگیری آنها آسان است .

فرایند تدریس

بیان مفهوم شکل از طریق خطوط بصری

چند خط پراکنده روی تابلو کشیده شود . از دانش آموزان سؤال شود، آیا شکل مشخصی روی تابلو می بینند؟

سپس همین خطوط را به شکل‌های مختلف هندسی تبدیل کنید و سؤال، تکرار شود.

توضیح دهید که خطوط به تنهایی و جدا از یکدیگر شکلی را ایجاد نمی‌کند و باید در قالبی قرار بگیرد که قابل تشخیص باشد. در موسیقی نیز همین طور است. اصوات موسیقایی باید با شکل مشخصی کنار هم قرار بگیرد تا بتوان آنها را زمزمه کرد و به یاد سپرد.

بیان مفهوم شکل از طریق ارتباط کلمه و جمله

چند کلمه به صورت پراکنده روی تابلو نوشته شود. می‌توان از جملات کتاب استفاده کرد.
شیء/ چیز/ برای/ داریم/ هر/ نیاز/ شناخت/ به/ چیزهایی/ چه/ یا/ ؟

از دانش‌آموزان خواسته شود مفهوم این کلمات پراکنده را بیان کنند. خواهند دید که امکان پذیر نیست، چون کلمات در صورتی که به صورت معنادار کنار هم قرار بگیرند، جمله را ایجاد می‌کنند و جمله مفهومی را می‌رساند. کلمات پراکنده چون به ساخت جمله منتهی نمی‌شوند، مفهومی را نیز نمی‌رسانند. در این جا جمله معادل شکل در نظر گرفته شده است. حالا جمله مرتب شده «برای شناخت هر شیء به چه چیز یا چیزهایی نیاز داریم؟» نوشته شود و با مرحله قبل مقایسه شود.

بیان مفهوم از طریق اجرای دانش‌آموزان

از دانش‌آموزان خواسته شود هر یک آوایی تولید کنند. خواهند دید که هرج و مرج و بی‌نظمی در کلاس ایجاد می‌شود. حالا آنها به گروه‌هایی تقسیم شوند و از آنها خواسته شود با ابزار در دسترس یا با استفاده از آواهایی مانند ها، دا، آ و غیره آهنگ بسازند. راهنمایی شود که از تکرار برای ایجاد شکلی منظم تر استفاده کنند. (این فعالیت ممکن است برای برخی از دانش‌آموزان دشوار باشد.)

نتیجه گیری

اجزا بدون ارتباط با یکدیگر نمی‌توانند شکلی ایجاد کنند. خطوط به تنهایی و به طور پراکنده شکلی نمی‌سازند و کلمات پراکنده به جمله تبدیل نمی‌شوند. ارتباط میان این اجزا است که شکل هندسی و جملات را ایجاد می‌کند که برای ما قابل تشخیص و پیگیری است. در موسیقی نیز همین طور است. اصوات باید با یکدیگر ارتباط معناداری داشته باشند تا شکل لحن قابل تشخیص باشد و در ذهن جای بگیرد.

بافت

درس پنجم

هدف درس

■ شناخت مفهوم بافت در موسیقی

انتظارات عملکردی

■ مفهوم موسیقی تک صدایی و چند صدایی را درک کنند.

شرح موضوع

یک قطعه موسیقی را می‌توان تنها با یک ساز یا یک خواننده اجرا کرد. در این صورت تنها یک صدا به گوش می‌رسد که در اصطلاح به آن یک خط می‌گویند. اگر بخواهیم این خط را به صورت بصری نشان دهیم، خطی ساده و نازک خواهد بود.

چند ساز با هم می‌توانند یک قطعه موسیقی را اجرا کنند یا چند خواننده با هم بخوانند. اگر تمامی سازها جملائی کاملاً شبیه با هم را بنوازند یا خوانندگان کاملاً شبیه به هم بخوانند، باز هم تنها یک خط، صدا ایجاد شده است. اما این بار این خط ضخیم‌تر و ترکیبی از رنگ‌های مختلف صوتی است.

در هر یک از این دو حالت، چه زمانی که قطعه‌ای با یک ساز به تنهایی اجرا شود و چه زمانی که چندین ساز کاملاً مشابه هم بنوازند، موسیقی حاصل تک صدایی است؛ اما ممکن است یک قطعه موسیقی با سازهای مختلف نواخته شود و تمامی سازها یک جمله عیناً مشابه را نوازند. در این حالت سازهای مختلف، جملات مختلفی هم‌زمان با هم می‌نوازند به طوری که اگر از سازها بخواهیم جدا جدا جملات خود را بنوازند، خواهیم دید که تفاوت وجود دارد. البته این تفاوت‌ها با استفاده از علوم مختلف آهنگسازی به گونه‌ای است که در نهایت لحن زیبایی به گوش خواهد رسید و هرج و مرج و بی‌نظمی ایجاد نخواهد کرد. به این موسیقی چند صدایی می‌گوییم. اگر بخواهیم با خطوط موسیقی چند صدایی را نشان دهیم، چند خط متفاوت خواهد بود که با هم یک شکل منظم و هماهنگ را به وجود آورده است.

ساز اول :

ساز دوم :
ساز سوم :

کل قطعۀ موسیقی

فرایند تدریس

توضیح بافت از طریق مقایسه با لباس : از جلسه قبل از دانش‌آموزان خواسته شود برای این درس یک لباس بافتنی، همراه خود بیاورند. در کلاس لباس‌ها با هم مقایسه شود. بعضی از آنها تنها از یک نوع پارچه یا کاموا به صورت تکرنگ است که با موسیقی تک صدایی مشابه است. در بعضی از آنها طرح‌هایی یا با همان پارچه و کاموا یا با پارچه و کاموای دیگری با رنگ و جنس متفاوت به کار رفته است که مشابه با موسیقی چند صدایی است. در نهایت دانش‌آموزان با هدایت معلم متوجه شوند که استفاده از چند مدل و رنگ کاموا در نهایت به تشکیل یک لباس منظم منجر شده است؛ درست مانند صدای سازهای مختلف در موسیقی چند صدایی. (به جای همراه داشتن لباس می‌توان از نمایش تصویر در این مورد استفاده کرد.)

توضیح با استفاده از شکل‌ها : از جلسه قبل از دانش‌آموزان خواسته شود، برای این درس یک تکه مقوا و چند تکه کوچک کاغذ یا کاغذ رنگی، چسب، قیچی با خود به کلاس بیاورند.

مرحله ۱ : مقوا را به‌طور ساده روی میز بگذارند. این شبیه یک موسیقی تک صدایی است.

مرحله ۲ : با همان مقوا یک مکعب یا مکعب مستطیل بسازند؛ چون از همان یک مقوا استفاده، و فقط حجم زیاد شده است؛ این مرحله مشابه موسیقی تک صدایی حاصل از نواختن مشابه چندین ساز با هم است.

مرحله ۳ : با کاغذ یا کاغذ رنگی، اجزایی را به مکعب خود اضافه کنند و یک شکل معنی‌دار بسازند. شکل حاصل، مشابه موسیقی چند صدایی است.

توضیح از طریق مقایسه و مثال محیط پیرامون

مرحله ۱ : دانش‌آموزان به دو گروه تقسیم شوند و از آنها خواسته شود با آوای «هو هو چی چی» صدای قطار را تقلید کنند. یک گروه «هو هو» و گروه دیگر «چی چی» را به نوبت بگویند. این مرحله نشان‌دهنده موسیقی تک صدایی است.

گروه اول	گروه دوم	گروه اول	گروه دوم
هو هو	چی چی	هو هو	چی چی

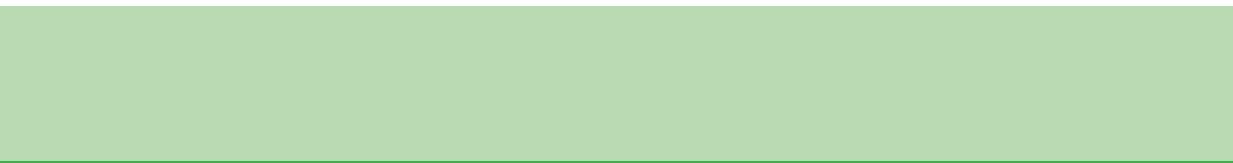
مرحله ۲ : حالا از هر دو گروه خواسته شود، هم‌زمان با هم یک گروه «هو هو» و گروه دیگر «چی چی» را بگویند. این مرحله نشان‌دهنده موسیقی چند صدایی است.

گروه اول	هو هو	هو هو
گروه دوم	چی چی	چی چی

مرحله ۳ : می‌توان یک خط به این موسیقی چند صدایی اضافه کرد. به این ترتیب که دانش‌آموزان به سه گروه تقسیم شوند : گروه اول و دوم مشابه مرحله قبل عمل، و گروه سوم پس از دو بار «هو هو چی چی» صدای بوق قطار را تقلید کنند.

گروه اول	هو هو	هو هو	هو هو	هو هو	هو هو	هو هو
گروه دوم	چی چی	چی چی	چی چی	چی چی	چی چی	چی چی
گروه سوم	-	-	بوق	-	-	بوق

مرحله ۴ : آیا می‌توانند مثال‌های دیگری بزنند؟

پایه هفتم

بخش پنجم

هنرهای نمایشی

آشنایی با بازیگری

درس اول

هدف درس

■ آشنایی با اهمیت بدن و بیان در بازیگری

انتظارات عملکردی

- تنفس شکمی را به طور صحیح انجام دهند.
- با بیان واضح و صحیح داستان بخوانند.
- در یک نمایش ساده بازی کنند.

شرح موضوع

در هنرهای نمایشی، هنرمند با استفاده از بدن و فیزیک خود به خلق اثر هنری می‌پردازد. تئاتر (زنده و عروسکی) و سینما زیر مجموعه هنرهای نمایشی به‌شمار می‌رود. در زبان فارسی به واژه یونانی تئاتر، نمایش گفته می‌شود. نمایش عمل و کنشی است که روی صحنه و در برابر چشم تماشاگران روی می‌دهد و از دو جزء داستان و ساختار نمایشی تشکیل شده است.

داستان بیشتر از تخیل نویسنده نشئت می‌گیرد. ساختار نمایشی ناشی از تمهیداتی است که نویسنده برای مؤثر کردن اتفاقات داستان به کار می‌برد. در نمایشنامه آنچه بیش از همه مهم است، قوه ابتکار و آفرینش فرد در خلق موقعیت‌های نمایشی است. نمایش تنها با حضور یک بازیگر و در فضایی خالی با بداهه پردازی هم می‌تواند شکل بگیرد. پس اولین مسئله‌ای که در هنرهای نمایشی باید به آن پرداخت، بازیگری است. در شروع آموزش نمایش به کودکان و نوجوانان، استفاده از قالب‌های ساده بازی، بسیار مهم است. در بازی‌ها عموماً پایه بر خلاقیت و بدن است. به همین منظور در ابتدا به مبحث بازیگری می‌پردازیم و در دوره‌های بعد به نمایشنامه‌نویسی و سپس به کارگردانی خواهیم پرداخت. در این درس، هدف، توجه دادن دانش‌آموزان به حرکت (بدن)، بیان (صدا) و ذهن (تخیل، تمرکز و تفکر) است. تأکید بر این موضوعات باعث توانمندسازی و کشف استعداد‌های جدید بین دانش‌آموزان خواهد شد. برای تقویت این عوامل و در نتیجه ارتقای توان بازیگری، تمرین‌های زیر سودمند است:

1 ■ **تمرین‌های حرکت:** هدف این تمرین‌ها رهایی عضلات از گرفتگی و ایجاد انعطاف‌پذیری بیشتر در

بدن است. تمرین‌های کششی مناسب، قبل از پرداختن به نمایشنامه، می‌تواند بازیگر را برای ایفای نقش آماده کند. غیر از حرکات درشت بدن، عضلات صورت (میمیک) نیز نقش حائز اهمیتی در کیفیت ارائه بازی دارد. حرکت مردمک چشم‌ها، چرخش زبان در دهان، حرکات ابرو (تا حد امکان)، حرکت درشت لب‌ها و منبسط و منقبض کردن صورت به شکل اغراق آمیز قبل از کار می‌تواند در آمادگی انتقال حس بازیگر تأثیر بسزایی داشته باشد.

فرایند تدریس

مرحله اول (شناخت بدن و کاربرد آن در بازیگری)

وسایل لازم برای دانش‌آموزان: لباس راحت، دفتر یادداشت مفاهیم، خودکار، دو عدد کتاب
گام اول: (در تمرینات نمایش بهتر است دانش‌آموزان با لباس ورزشی حاضر شوند.) از همه دانش‌آموزان خواسته شود، بعد از تشکیل یک دایره، چند حرکت آرام ورزشی، کششی انجام دهند.
گام دوم: بعد از گرم کردن بدن از آنها خواسته شود تا دست‌ها را روی شکم بگذارند و چگونگی تنفس خود را کشف کنند.

گام سوم: در این مرحله باید به دانش‌آموزان، چگونگی صحیح تنفس شکمی یا اصطلاحاً دیافراگمی، آموزش داده شود. یکی از اصولی که در جریان صداسازی یا تقویت صدا از اهمیت اساسی برخوردار است، اصلاح تنفس است که ما آن را به نام تنفس دیافراگمی می‌شناسیم. هر چقدر بتوان پرده دیافراگم را تقویت کرد، تنفس، بهتر و در نتیجه صدا و بیان بهتری خواهیم داشت. تنفس دیافراگمی یا شکمی تمرینات ساده‌ای دارد. از اولین و راحت‌ترین آن، دراز کشیدن به پشت طوری که قفسه سینه روبه بالا باشد. از دانش‌آموزان خواسته شود، روی زمین دراز بکشند. یک کتاب روی سینه و یک کتاب روی شکم خود بگذارند. حالا نفس عمیق بکشند و به کتاب‌ها توجه کنند. کتاب روی شکم بالا و پایین می‌رود؛ یعنی هوای وارد شده،

وارد ناحیه شکمی ما می‌شود. تنفس شکمی دقیقاً این‌گونه اتفاق می‌افتد که قفسه سینه ثابت، و شکم درگیر تنفس باشد و باید دانش‌آموزان با تمرین به این مهارت دست پیدا کنند که در هر وضعیتی حتی نشسته و ایستاده، تنفس شکمی کنند. (توصیه می‌شود این تمرینات در نمازخانه مدرسه صورت

گیرد. اگر چنین امکانی وجود نداشت، تمرین تنفس شکمی را به صورت ایستاده و با گذاشتن دست روی شکم می‌توان انجام داد.)

گام چهارم: معلم از گروه‌ها می‌خواهد تا شغلی را با مشورت در نظر بگیرند و در مدت زمانی محدود، بدون استفاده از کلام و تنها با کمک گرفتن از حرکات بدن، شغل مورد نظر را به نمایش بگذارند و گروه‌های دیگر آن را حدس بزنند. هیجان انگیز برگزار شدن این بخش، مسئله مهمی است.

گام پنجم: معلم به صورت کنترل شده از بچه‌ها می‌خواهد تا در مورد نقاط قوت و ضعف اجراهای یکدیگر صحبت کنند و در راستای اجرای بهتر کار دیگران و تصحیح حرکات، نظر بدهند.

گام ششم: از گروه‌ها خواسته شود تا در مورد کاربردها و اهمیت وجود نقش بدن در نمایش گفت‌وگو و نتیجه را به کلاس ارائه کنند.

گام هفتم: با توجه به این سؤال از گروه‌ها خواسته می‌شود در جدولی تفاوت‌های بازیگری در سینما و نمایش را بنویسند.

گام هشتم: هر گروه یک اجرای پantomim در کلاس ارائه کنند. (به اجرای نمایش بی‌کلام فقط با استفاده از حرکات بدن پantomim می‌گویند.)

شرح موضوع

۲ **تمرین بیان:** ارائه بیان مناسب در نمایش از سینما بسیار سخت‌تر است. تمرین آواها و یا شعرهای کوتاه با تن صداهای مختلف می‌تواند کمک خوبی در این مورد باشد. شایان ذکر است که هر بازیگر باید بتواند صدای درگوشی را طوری بیان کند که تماشاگران انتهای سالن نیز آن را بشنوند و بفهمند. صدای بازیگر باید واضح و مفهوم باشد.

جملات در نمایش باید کاملاً واضح بیان شود و تک تک حروف و کلمات قابل تشخیص باشد. در این راستا تمرین‌های زیر سودمند است (در این تمرین‌ها تمام حروف را باید با صدای بلند و واضح ادا کرد):

سرو چمان من چرا میل چمن نمی‌کند	همدم گل نمی‌شود، یاد سمن نمی‌کند
تو گرد دلم گردان من گرد درت گردان	در دست تو در گردش سرگشته چو پرگارم
افروختن و سوختن و جامه دریدن	پروانه زمن، شمع زمن، گل زمن آموخت
بر او راست خم کرد و چپ کرد راست	خروش از خم چرخ چاچی بخاست
خیزید و خز آرید که هنگام خزان است	باد خنک از جانب خوارزم وزان است

خیال خال تو با خود به خواب خواهیم برد
قیامت قیامت ای قیامت قیامت
مؤذن گر ببیند قامتت را
زهر سو زبانه همی برکشید
کشتی شکستگانیم ای باد شرطه برخیز
جهان فانی و باقی فدای عارض ساقی
قصور عقل کجا و قیاس قامت عشق
زندگی ضرب زمین در ضربان دل ماست
در زلف تویند بود داد دل ما
ای داد به داد دل ما کس نرسید
در این درگه که گه که که شود ناگه
که تا زخال تو خاکم شود عبیر آمیز
قیامت می کند این قد و قامت
به قد قامت بماند تا قیامت
کسی خود و اسب سیاوش ندید
شاید که باز بینیم دیدار آشنا را
که سلطانی عالم را طفیل عشق می بینم
تو هر قبا که بدوزی به قد ادراک است
زندگی هندسه ساده یکسان نفس هاست
در بند کمند بود داد دل ما
از بس که بلند بود داد دل ما
مشو غره به امروزت که از فردا نی ای آگه

فرایند تدریس

مرحله دوم (بیان)

گام اول : معلم از دانش آموزان می خواهد تا به صورت فردی شعری را که از بردارند، بخوانند.
گام دوم : از دانش آموزان خواسته شود تا در مورد نقاط قوت و ضعف شعر خواندن دوستان خود صحبت کنند.

گام سوم : معلم شعری را از کتاب فارسی انتخاب کند و از بچه ها بخواهد تا یک نفر داوطلب خواندن شعر شود. پس از شنیدن اشعار از دانش آموزان بخواهد تا به درست خواندن شعر کمک کنند.
گام چهارم : از بچه ها خواسته می شود همه با هم شعر را با ضرب آهنگ و صورت درست کلمات به طور هماهنگ بخوانند.

گام پنجم : گروه ها با مشورت، راهکارهای خود را در زمینه صحیح خواندن و هماهنگ تر خواندن اشعار بیان کنند.

گام ششم: معلم به جمع‌بندی مطالب و هدایت بحث می‌پردازد و به اهمیت کتاب‌خوانی و وسعت دایره واژگانی اشاره، و برای صحیح ادا کردن وزن شعر و بیان درست کلمات، تأکید می‌کند.

گام هفتم: از گروه‌ها خواسته شود تا در مورد تفاوت بیان در بازیگری سینما و نمایش مشورت، و نتیجه را به کلاس ارائه کنند.

گام هشتم: دانش‌آموزان دستاوردهای خود را از این تجربه در دفتر خود یادداشت کنند.

شرح موضوع

۳ **تمرین سه اصل ذهنی تفکر، تخیل و تمرکز:** در این مورد تمرین‌های بداهه‌پردازی (بداهه‌پرداز در نمایش، شش مهارت کسب می‌کند: اعتماد کردن، رهایی، پذیرفتن پیشنهاد، گوش سپردن، دقت نظر، داستان‌گویی و برقراری ارتباط غیرکلامی)، خلاقیت در ایفای نقش‌ها در موقعیت‌های خاص بدون ارائه گفت‌وگو، و آماده‌سازی بازیگر به شکل رؤیاپردازی و تخیل با چشمان بسته و در سکوت (فقط با تصویرسازی معلم که در اینجا نقش کارگردان را دارد و صحبت‌های آرام او) که برای رهایی از دغدغه‌ها و مشغولیات فکری خارج از کار صورت می‌گیرد، می‌تواند سودمند باشد.

فرایند تدریس

مرحله سوم تربیت حس، ذهن

گام اول: معلم از بچه‌ها می‌خواهد تا در حلقه‌ای که درست کرده‌اند، شروع به خواندن شعر کنند و در دو گروه پرسش و پاسخ، شروع به طراحی حرکت کنند.

گام دوم: معلم برای هماهنگی بدن و حرکت با دانش‌آموزان همفکری می‌کند.

گام سوم: از بچه‌ها خواسته می‌شود تا در گروه‌های چند نفره خود، شعری را آماده، و برای آن حرکات مناسب با گفتار، طراحی کنند.

گام چهارم: بعد از به نتیجه رسیدن گام سوم با کمک و راهنمایی معلم برای اجرا آماده شوند.

گام پنجم: از بچه‌ها خواسته شود در زمان مقرر کار خود را اجرا کنند.

گام ششم: دانش‌آموزان به بررسی و نقد منصفانه کارهای یکدیگر بپردازند و معلم در به نتیجه رسیدن تجربیات آنها کمک کند.

گام هفتم: دانش‌آموزان دستاوردهای خود را از این تجربه در دفتر خود یادداشت کنند.

آشنایی با نقالی

درس دوم

هدف درس

■ آشنایی با نقالی، (میراثی غیرمنقول)

انتظارات عملکردی

- دانش آموزان بیان روان و شمرده را تمرین کنند.
- یک نقالی کوتاه اجرا کنند.

شرح موضوع

مرحوم مرشد ولی الله ترابی از
نقالان برجسته ایرانی

نقال، داستان‌ها و وقایع هیجان انگیز و جذابی را که شنیده و یا خوانده است برای سرگرم کردن مردم نقل و بیان می‌کند. نقالان داستان‌هایی از حماسه‌های قومی، ملی، دینی و وقایع تاریخی، شبه تاریخی و مذهبی را با کلامی سنجیده و آهنگین و بیانی گرم و رسا در میان جمع مردم و در فضاهای عمومی یا محفل‌های خصوصی، نقل و روایت می‌کنند. نقالان در نقل داستان‌ها و بازنمایی وقایع و القای رخداد‌های هیجان انگیز استعداد و هنر فراوانی داشتند و در شیوه بیان، طرز نمایش وقایع و تقلید حرکات و رفتار، صاحب ذوق و هنر بودند. آنها می‌دانستند که در هر مجلس نقل به اقتضای شعور فرهنگی جماعت مجلس، چگونه سخن بگویند و تقلید کنند. آنها در نقل روایت‌ها به بداهه پردازی و زبان آوری می‌پرداختند و موضوع داستان‌ها را با پند و اندرز، مثل و شوخی و لطیفه می‌آمیختند و در نشان دادن شخصیت‌های داستان با حرکات دست و بدن بازی و تقلید درمی‌آوردند.

پرده خوانی: به نمایشی گفته می‌شود که در آن تصاویری روی پرده نقاشی شده است و راوی طبق این پرده به نقل کردن نمایش می‌پردازد. این نوع نمایش بیشتر در زمان‌های قدیم استفاده می‌شد که به نمایش قهوه‌خانه‌ای معروف است.

فرایند تدریس

(روش دریافت مفهوم، بخش کلیات، ص ۱۳ مطالعه شود)

خیر	بلی
بدون کلام	داستان
عروسکی	بیان
دکور	حرکات دست
نورپردازی	میراث فرهنگی

گام اول: می‌توان این درس را با استفاده از روش دریافت مفهوم تدریس کرد (برای اطلاعات بیشتر به بخش اول کلیات، روش دریافت مفهوم مراجعه بفرمایید). استفاده از این روش به تقویت تفکر دانش‌آموزان و شادایی و نشاط در کلاس کمک می‌کند. در اولین مرحله، باید جدولی را پای تخته رسم کرد و برای دانش‌آموزان توضیح داد، آنچه به درس امروز مربوط است، زیر ستون بلی قرار دارد و آنچه مد نظر نیست، زیر ستون خیر وجود دارد. با استفاده از

اطلاعات جدول حدس بزنید امروز در مورد چه مبحثی از نمایش، می‌خواهیم صحبت کنیم.

گام دوم: دانش‌آموزان شروع به حدس زدن می‌کنند تا به نتیجه صحیح برسند. سپس باید از دانش‌آموزان سؤال شود چطور به این نتیجه رسیدید. در ابتدا به چه چیزی فکر می‌کردید؟ پس از بررسی جریان فکری دانش‌آموزان و فرضیه‌ها، می‌توان به ادامه مراحل تدریس پرداخت.

گام سوم: در اولین مرحله از دانش‌آموزان خواسته شود، یک دایره تشکیل دهند و چند حرکت آرام ورزشی، کششی انجام دهند. بعد از گرم کردن بدن از آنها خواسته شود خود را در چند جمله معرفی کنند و در مورد داشته‌ها و توانمندی‌های خود صحبت کنند.

گام چهارم: معلم در این بخش، میزان بلندی و آهستگی صدا، سرعت حرف زدن، انتخاب کلمات مناسب، چگونگی صحیح ادای کلمات، ایستایی صحیح هنگام صحبت کردن و سنجیدن موقعیت مخاطب را به آنها آموزش می‌دهد.

گام پنجم: از دانش‌آموزان خواسته شود با مشورت، یک داستان از زندگی روزمره انتخاب، و برای دیگران تعریف کنند.

گام ششم: دانش‌آموزان با هدایت معلم، نقاط قوت و ضعف اجرای بیان خاطرات را فهرست می‌کنند و در مورد اجرای بهتر دریافت و انتقال حس در نمایش و تصحیح کارها، راهکار ارائه می‌کنند.

گام هفتم: معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا هر دو نفر در یک گروه قرار بگیرند و در جای شخصیت‌های داستان زندگی روزمره (گام چهارم) قرار بگیرند و از طریق بازی و گفت‌وگو، داستان جدید را برای مخاطبان اجرا کنند.

گام هشتم: در این مرحله دانش‌آموزان به کمک معلم به نقد صحیح کارها می‌پردازند.

گام نهم: معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد یافته‌های جدیدشان را یادداشت کنند.

آشنایی با نمایش عروسکی

درس سوم

هدف درس

■ آشنایی با نمایش عروسکی

انتظارات عملکردی

- به صورت خلاقانه عروسک بسازند.
- نمایش عروسکی کوتاهی طراحی کنند.
- نمایش عروسکی کوتاهی اجرا کنند.

شرح موضوع

نمایش عروسکی از دیرباز در زندگی انسان از حضور ویژه‌ای برخوردار بوده است، امروزه علاوه بر استفاده در آموزش برای کودکان و نوجوانان در زمینه روان‌شناسی و روان‌درمانی با عنوان عروسک‌درمانی در سراسر دنیا استفاده می‌شود. از شیوه‌های مختلف نمایش عروسکی می‌توان به دستکشی، میله‌ای، سایه و نخ، مپت و... اشاره کرد. شایان ذکر است در نمایش عروسکی، محدودیتی از جهت خلاقیت در ساختار و انتخاب جنس برای ساخت عروسک وجود ندارد. عروسک‌های خلاقانه، عروسک‌های کاغذی، عروسک‌های انگشتی، عروسک‌های جعبه‌ای، عروسک‌های پاکتی و عروسک‌های لوله‌ای از انواع این عروسک‌ها هستند و به‌طور کلی در کارهای عروسکی ابداعی، هر شیء می‌تواند جای عروسک را بگیرد؛ برای مثال یک جفت دستکش، یک جفت کفش، تکه‌ای آجر یا یک قیچی می‌تواند نقش شخصیت اصلی نمایش را ایفا کند.

عروسک‌های ماریونت

عروسک‌های میله‌ای

عروسک‌های انگشتی

عروسک‌های باکتی

عروسک سایه‌ای

عروسک‌های مایب

برای کسب اطلاعات سودمندتر، کتاب‌های اردشیر کشاورزی و بهروز غریب پور پیشنهاد می‌شود.

فرایند تدریس

مرحله اول (آشنایی با شخصیت و نمایش عروسکی)

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود، یک دایره تشکیل دهند و چند حرکت آرام ورزشی، کششی انجام دهند.

گام دوم: بعد از گرم کردن بدن در گروه‌های چند نفره قرار بگیرند و یک نفر نقش عروسک و بقیه عروسک گردان باشند و به جای او حرف بزنند و به صورت بداهه داستان تعریف کنند.

گام سوم: معلم با تصحیح و نظرسنجی در مورد کارها آنها را با مفهوم شخصیت‌پردازی و مونولوگ (تک‌گویی) آشنا، و در مورد انواع عروسک‌های نمایشی صحبت کند درحالی که بچه‌ها را به سمت ساخت عروسک‌های ساده هدایت می‌کند.

گام چهارم: از گروه‌ها خواسته شود با همفکری یکدیگر با استفاده از روزنامه و نخ با خلاقیت خود عروسک بسازند و برای عروسک خود شناسنامه بنویسند.

گام پنجم: پس از پایان کار از بچه‌ها خواسته شود به چند گروه تقسیم شوند و یک نمایش عروسکی کوتاه طراحی کنند؛ برای کار خود موسیقی بسازند یا انتخاب کنند. سپس کار را اجرا کنند. در انتخاب گروه‌ها تا حد امکان گروه‌ها با افراد جدیدی که با هم کار نکرده‌اند انتخاب شوند.

گام ششم: معلم پس از توضیحات و نقد منصفانه و صحیح نمایش‌ها در مورد کاربردها و اهمیت شناخت شخصیت در نمایش و صداسازی متناسب با نقش و انتقال حس از طریق حرکت و صدا به تماشاچی و مخاطب صحبت کند.

گام هفتم: در این مرحله از بچه‌ها خواسته شود، تجربیات جدید خود را در دفترچه یادداشت کنند.

گام هشتم: گروه‌ها برای جلسه بعد یک کار ارائه کنند. کار می‌تواند اجرای نمایش با استفاده از بازیگران و یا نمایش عروسکی باشد.

آشنایی با اجرای نمایش

درس چهارم

هدف درس

■ آشنایی با اجرای نمایش

انتظارات عملکردی

■ یک نمایش کوتاه اجرا کنند.

شرح موضوع

نظم و ترتیب و آرامش روانی دانش‌آموزان از مهم‌ترین مسائل در ابتدای کار است؛ هدف در آموزش یادگیری، همراه با لذت بردن از تجربه فرایند کار است؛ پس دانش‌آموزان باید از کاری که انجام می‌دهند، لذت ببرند. معلم می‌تواند به دانش‌آموزان برای اجرای بهتر کمک کند.

فرایند تدریس

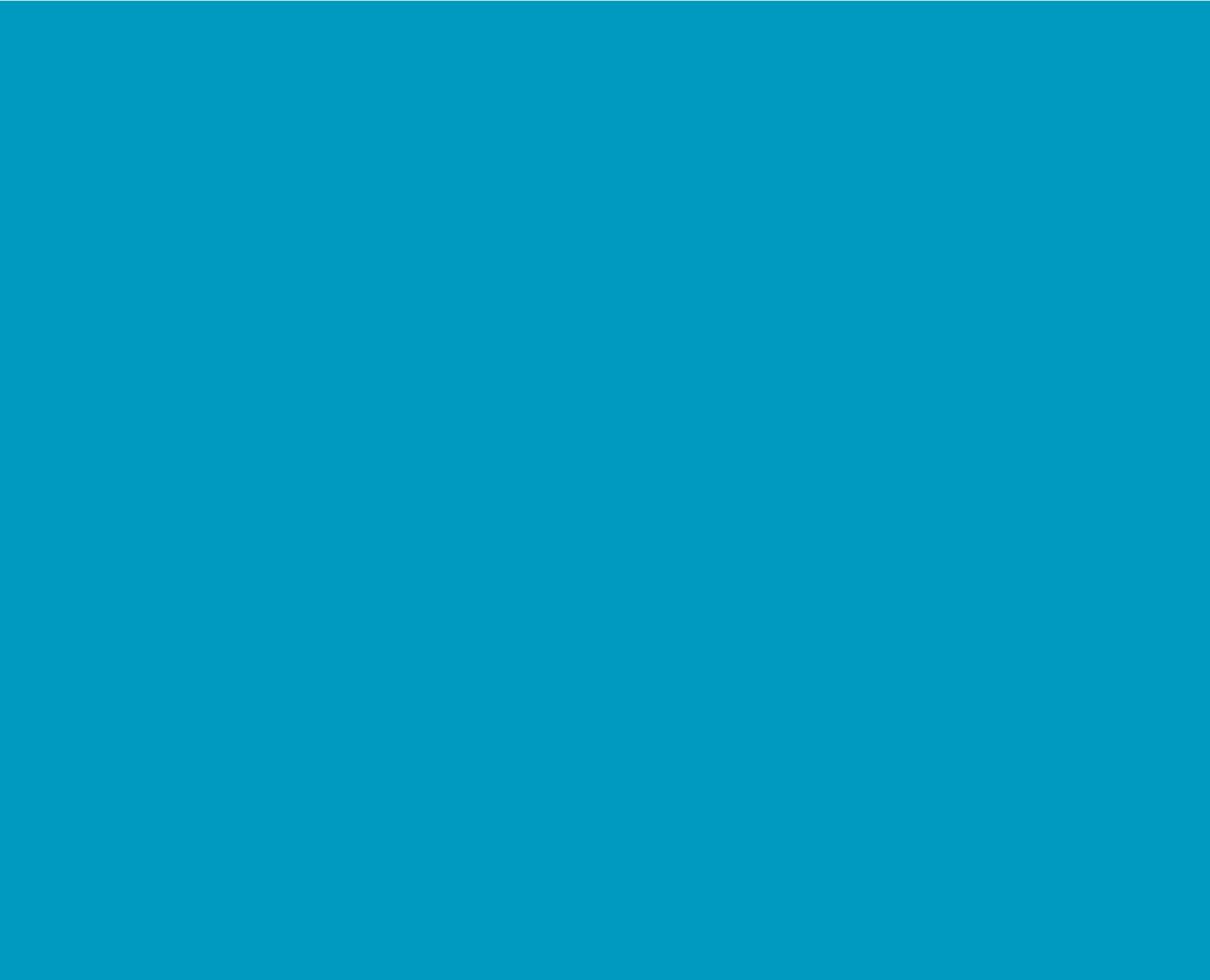
تجربه اجرا

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته می‌شود به صورت گروهی نظریاتی برای چیدمان فضای موجود و تبدیل آن به صحنه نمایش ارائه کنند و با کمک معلم نظریاتی با امکان اجرایی به عمل درآورند و برای اجرای کارها آماده کنند.

گام دوم: اجرای کار دانش‌آموزان دیده می‌شود.

گام سوم: پس از پایان نمایش با تأکید معلم بر نقد منصفانه، اجرای هر گروه را گروه دیگر داوری می‌کند و داوری آنها را بقیه گروه‌ها داوری می‌کنند.

گام چهارم: معلم در پایان نقاط قوت و ضعف کارها را به صورت کلی توضیح می‌دهد و یک نکته مثبت از کار هر گروه را با نام کار، عنوان می‌کند. در این بخش معلم به صورت تیتروار مطالبی را که تا کنون در کلاس گفته است، یادآوری می‌کند. و به اتفاقات ماندگاری که در مورد هریک از تیترا در کلاس رخ داده و در به یاد سپردن مطلب به دانش‌آموزان می‌تواند کمک کند، اشاره می‌نماید.

پایه هشتم

بخش اول

هنرهای تجسمی

طراحی دوبعدی (سطح)، نقش برجسته و طراحی سه بعد نما

درس اول

اهداف درس

- آشنایی با مفهوم دوبعدی، سه بعد نما و حجم در آثار هنری و میراث فرهنگی ایران و جهان
- طراحی خلاق از حیوانات در قالب‌های دوبعدی، سه بعد نما و حجم

انتظارات عملکردی

- با توجه به خلاقیت فردی و شیوه شخصی خود از حیوانات طراحی خلاقانه ارائه کنند.
- با استفاده از شیوه دلخواه خود با موضوع حیوانات اثری بسازند.

مقدمه

عنوان «طراحی دوبعدی، سه بعد نما و حجم» و ارائه اطلاعات و تمرین‌های عملی برای درس اول طراحی، کتاب پایه هشتم، دانش‌آموزان را با چالش‌های گوناگونی روبه‌رو، و تلاش می‌کند امکان آشنایی با سبک‌ها و روش‌های مختلف طراحی و نیز کسب مهارت عملی و اجرایی در گرایش به شیوه و بیان شخصی و منحصر به فرد را برای دانش‌آموزان این گروه سنی فراهم آورد؛ چرا که لذت طراحی می‌تواند غیر از تصویر دقیق موضوع قابل رویت باشد. «طراحی می‌تواند این فرصت را در اختیار ما بگذارد که احساسات یا واکنش خود را به یک چیز یا موضوع نشان دهیم که مستقیماً دیده می‌شود یا حاصل تخیل یا حافظه‌مان

است؛ به عبارت دیگر [می‌توانیم توجه دانش‌آموزانمان را به این نکته جلب کنیم که ما] طراحی می‌کنیم تا نشان دهیم چه چیزی را می‌بینیم، یا چه کسی هستیم؛ چه احساسی داریم و چگونه فکر می‌کنیم یا چگونه می‌بینیم. (دانتزیک، ۱۳۸۴، ۲۰).

شرح موضوع

طراحی

بنا به تعاریف آشنا، طراحی، قرار گرفتن شکلی از خطوط یا نشانه‌هایی است که با مواد و ابزار اثرگذار روی سطح دو بعدی به وجود آمده، و قابل دیدن باشد. اگر این تعریف را از طراحی بپذیریم، آیا آثار هنری را که با شیوه‌های چاپ دستی نظیر لیتوگرافی، چاپ لیتو و... همچنین آثاری که با رنگ و قلم مو روی بوم اجرا شده است، نمی‌توان طراحی نامید؟ (تصاویر زیر)

کار با مرکب رنگی و قلم مو

چاپ دستی - اثر ای. ریس ۱۹۲۸

«امروزه طراحی در معنایی وسیع‌تر از ترسیم به کار برده می‌شود و به روند ساماندهی عناصری چون خط، شکل، رنگ، بافت و فضا با تکیه بر (اصول طرح) دلالت دارد. این اصول برحسب ویژگی‌های هر یک از قالب‌های هنری کمابیش تغییر می‌کند. (پاکباز، ۱۳۸۶، ۳۴۹). به همین دلیل در این فصل با ارائه تصاویری از آثار تاریخ هنر گذشته و معاصر ایران و آثاری از هنر جهان و ارائه تجربه‌ها و فعالیت‌های گوناگون، تلاش می‌شود دانش‌آموزان نه تنها با تفاوت‌های احتمالی بین گرایش‌های متنوع هنری بلکه، با امکانات گوناگون بیان هنری آشنا شوند که هر یک در اختیارشان قرار می‌دهد.

طراحی ذهنی

تعریف این مبحث با پیام یوهانس ایتن^۱ در این زمینه آغاز می‌شود. او می‌نویسد: «رابطه ذاتی بین احساسات و ویژگی شخصی افراد و فرم‌های هنری‌ای وجود دارد که خلق می‌کنند و هر کاری که انجام می‌دهند، بازتابی از نیروهای فرمی و ذاتی آنها است... نتیجتاً، کار و هدف اصلی هر معلمی باید این باشد که امکان رشد مشاهده اصیل، حس اصیل و تفکر اصیل را در [دانش‌آموز خود] فراهم آورد.» (ایتن، ۱۳۸۳، ۱۳۲). البته تأیید این نکته را در مطالعه آثار بزرگان تاریخ هنر ایران و جهان و همچنین گرایش‌های نوین و معاصر هنری، می‌توان جستجو کرد؛ چرا که بهره‌گیری بی‌واسطه از تصاویر و فرم‌های ذهنی، با الهام از طبیعت و یا کاملاً دور از آن، شالوده فلسفه فکری و عملی آنها است. این اصطلاح را، که در مراحل مختلف تدریس با آن روبه‌رو خواهیم شد، می‌توان در مورد آثار افرادی هم به کار برد که هنوز تحت تأثیر آموزش‌های (علمی، سنتی و کارگاهی) قرار نگرفته‌اند و اغلب بر اساس فرم‌ها و رنگ‌های ذهنی خود عمل می‌کنند. (تصاویر ص ۱۶۵).

طراحی ذهنی به روش دوبعدی. هنرمند با استفاده از خطوط نازک و ضخیم، حرکات سر برنده را ثبت کرده است.

طرحی از «سهراب سپهری»، طراحی سریع خطی «اسکس» طراحی دوبعدی است که می‌تواند مستقیماً از روی الگوی زنده اجرا، و یا به شکل طراحی ذهنی و با الهام از ویژگی‌های طبیعی سوژه و با اتکا به تجربه و دانش هنرمند از تناسبات اصلی اجرا شده باشد.

۱- یوهانس ایتن، مدرس مدرسه باهاوس، کتاب ارزشمند «طرح و فرم» که در سال ۱۹۶۳ منتشر شده، دوره مبانی هنرهای تجسمی در این مدرسه را همراه با ویژگی‌های شخصی آموزش او و توصیف گام به گام تمرین‌های اجرا شده در کارگاه‌های وی را، ارائه کرده است.

دو اثر از پیکاسو که به شیوه طراحی ذهنی اجرا شده است. تصویر اول سمت راست، طراحی ذهنی است (با بازنمایی پر جاذبه یک مرغ مادر و جوجه‌های بشمالوی آن، ولی در تصویر دوم سمت چپ - در تصویر گردن یک خروس جوان به بازنمایی ساده این پرنده اکتفا نکرده است و خواسته حالت پرخاشگری و گستاخی آن را نیز نشان دهد). (گامبریچ، ۱۲، ۱۳۷۹).

طراحی سه بعد نما (طبیعت گرا)

«در این سبک هنری، طبیعت بدون تفسیر یا اعمال نظر و یا دخالت عواطف بازنمایی می‌شود [به گونه‌ای که اثر هنری طراحی و نقاشی به عکس شباهت دارد] و در مجسمه‌سازی طبیعت‌گرا، اثر نهایی به قالب‌گیری از الگو نزدیک است.» تصاویر زیر از سه گرایش هنری (حجم‌سازی، طراحی، نقاشی) که در اجرای آنها، از روش طبیعت‌گرا (سه بعد نما) پیروی شده است.

سه تصویر از سه گرایش هنری (حجم‌سازی، طراحی، نقاشی) که در اجرای آنها، از روش طبیعت‌گرا (سه بعد نما) پیروی شده است.

روش آموزش این مفاهیم غیرمستقیم است که از طریق تقویت مشاهده دقیق و آشنایی با ویژگی‌های پدیده‌های متعدد طبیعی و مصنوعی، امکان‌پذیر خواهد بود که به شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان و رشد توان ذهنی و هوش مکانی آنها منجر خواهد شد که با فعالیت‌های عملی و کارگاهی، میزان رشد اطلاعات نظری و عملی آنها، قابل تشخیص خواهد بود؛ اما بخش طراحی درس اول و دوم کتاب پایه هشتم فرهنگ

و هنر با همان رویکرد کتاب پایه هفتم، «روش آموزش غیرمستقیم» است که تلاش می‌کند مفهوم اساسی و مهم «طراحی دوبعدی، سه بعد نما و حجم» را در قالب موضوعات طراحی حیوانات و طراحی پرندگان ارائه کند و انتظار دارد در پایان، دانش‌آموزان با مفهوم طراحی دوبعدی و سه بعد نما و حجم به شکل نظری و عملی آشنا شوند؛ تفاوت آنها را بدانند و بشناسند و همچنین با الهام از نمونه‌های حیوانات طبیعی به خلق آثار هنری خلاق، ذهنی و در صورت تمایل دانش‌آموز به روش سه بعد نما و حجم پردازی در گرایش‌های مختلف طراحی، نقش برجسته، حجم سازی، ماکت‌سازی و... بپردازند.

فرایند تدریس

گام اول: («مشق بصری» تصاویر هدفمند) بحث و گفتگو درباره تصاویر کتاب دانش‌آموز و کتاب راهنمای معلم و هدایت توجه دانش‌آموزان به تفاوت چگونگی طراحی و اجرای آثار (معلم می‌تواند هدایت تجزیه و تحلیل و نقد و بررسی آثار را به عهده بگیرد و در جهت تفسیر و بررسی آثار و در صورت نیاز «رمزگشایی» آثار گوناگون هنری، نقش راهنما و راهبر را ایفا کند.)

گام دوم: تصاویر زیر را به نمایش درمی‌آورد و از دانش‌آموزان می‌خواهد حدس بزنند هر حجم برای چه کاربردی ساخته شده است و چه داستانی دارد و کشف رمز و راز هر اثر چیست (تصاویر زیر).

تصویر دوم «دسته چاقو تیز کن» (۱۱۰۰ تا ۹۰۰ پیش از میلاد، جنس برنز و ارتفاع ۲۲/۳ سانتی‌متر، لرستان). اغراق در اندازه سرنسبت به بدن در طراحی بز و دقت در جزئیات گوش، چشم، پوزه و شکل متفاوت شاخ‌ها و همچنین کاربردی بودن آن از نکاتی است که می‌توان، توجه دانش‌آموزان را به آن جلب کرد.

تصویر اول «طراحی ذهنی دوبعدی و ارائه سه بعدی» شیردال، نگهبان و محافظ اموال و گنجه‌ها، که ۳۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح به عنوان نگهبان بر دروازه شهرها، نصب شده و سپس در درون کاخ‌ها برای نگهبانی از اموال و خزانه مورد استفاده قرار می‌گرفته است. شیردال با چشمان خیره و گوش‌هایی که به جلو متوجه است، هوشیار و تأثیرگذار جلوه می‌کند و گمان بر این بوده است که قدرت غلبه بر نیروهای شر و شیاطین را دارد. این موجود افسانه‌ای ترکیبی از سه حیوان، تن شیر و سر عقاب و گوش و یال اسب است. بسیاری بر این گمانند، سیمرغ، که در درس دوم به آن اشاره شده است، نمودی نوین از شیردال است.

شرح موضوع (مفهوم طراحی ذهنی و شیوه شخصی)

هر اجرا توسط دانش‌آموزان، کیفیتی متفاوت از مشاهده را به تصویر می‌کشد که همان شیوه شخصی است. معرفی آثار هنرمندان شناخته شده و نام‌آشنای ایران و جهان، که با موضوع حیوانات به تجربه می‌پردازند، می‌تواند کیفیات مختلف مشاهده را نمایش دهد و اشتیاق اجرای آثاری خلاق و ذهنی را در دانش‌آموزان ایجاد کند. در این مرحله، معرفی و نمایش آثار هنرمندان نام‌آشنا در کنار هنرمندان دانش‌نیاموخته، که گرایش همه آنها طراحی ذهنی و باز نمود فضای شخصی است، می‌تواند اعتماد دانش‌آموزان را به اعتبار طرح‌های ذهنی‌شان تقویت کند؛ از جمله ناصر اویسی، متولد ۱۳۱۳ تهران، دانش‌آموخته حقوق از دانشگاه تهران، دارای دیپلم هنرهای زیبا، نقاشی، سرامیک، لیتوگرافی و طلاکاری است. وی نمایشگاه‌های گروهی متعددی با بزرگان هنر جهان از جمله دالی و پیکاسو برگزار کرده است. (تصویر اسب نشسته) مکرمه قنبری، هنرمند درس نیاموخته مازندرانی بر دیوار خانه‌اش آرزوها، شادی‌ها و رنج‌هایش را به شیوه‌ای کاملاً شخصی و به دور از هر گونه آموزشی به تصویر می‌کشد. زمانی که پسر مکرمه متوجه استعداد مادر شد با خرید ابزار و نمایش آثار مادر در گالری سبحون، او را نه تنها در سن ۷۰ سالگی به کار تشویق کرد، بلکه او را به جامعه جهانی معرفی نمود. او به چند کشور اروپایی سفر کرده و آثار بدیع خود را به نمایش گذاشته است. ماریا پریماشنکو، نقاش اوکراینی (۱۹۰۸-۱۹۹۷) او نیز مانند مکرمه، نقاشی است. درس نیاموخته، که پس از سال‌ها درگیری با فلج اطفال، دیوارهای خانه خود را با نقاشی‌هایش پوشاند. این زن روستایی درون‌گرا و طبیعت دوست، تصاویری را که در رؤیاهایش می‌دید، با جانوران افسانه‌ای اوکراینی ترکیب می‌کرد و به روشی شخصی به تصویر می‌کشید.

ماریا پریماشنکو

مکرمه قنبری

ناصر اویسی — اسب نشسته

فرایند تدریس

اجرای چند مرحله‌ای طراحی ذهنی

وسایل مورد نیاز: روگرفت سیاه سفید عکس حیوانات یا بریده مجلات، کاغذ کالک، کاغذ A۴، مداد HB, B۳.

گام اول: دانش‌آموزان روگرفت‌های سیاه سفید تصاویر حیوانات را روی میز قرار دهند و با استفاده از کاغذ کالک، خط محیطی حیوان را کپی کنند. (صورتی که قرار است دانش‌آموزان به طراحی نقوش تزئینی هدایت شوند تصاویر در اندازه کوچک انتخاب شود.)

گام دوم: در مرحله بعد از دانش‌آموزان خواسته می‌شود، خطوط منحنی در طرح خود را به خطوط شکسته تبدیل کنند و بدین ترتیب آنها به اولین تغییر طرح اولیه به نقشی ساده شده می‌رسند و آن‌را به راحتی تجربه می‌کنند.

گام سوم: از آنها می‌خواهیم با نگاهی اغراق‌آمیز، طنز آلود و... طرح ساده شده خود را تغییر دهند. برای مثال، تغییر اندازه شاخ‌های گوزن و ایجاد شباهت آنها به شکل شاخه‌های درخت به گونه‌ای که حتی تعدادی پرنده روی آنها لانه ساخته‌اند.

ناصر اویسی

گام چهارم: روش‌های مختلف بهره‌برداری از طرح که مشخصاً، نتایج متفاوت و گوناگونی خواهد داشت؛ مانند

■ تغییر ضخامت خطوط محیطی طرح و تکرار آن به شیوه‌های منظم در حاشیه کاغذ، پارچه و...

■ تکرار طرح به شکل قرینه و ایجاد طرحی جدید با فضاسازی متفاوت و یا تکرار بی‌نظم در صفحه طوری که بخش‌هایی از طرح روی یکدیگر قرار گیرد (هم پوشانی).

❁ نکته: در تکرار شکل و تغییر اندازه اصلی آن و تغییر ضخامت خطوط محیطی و بازی با سایه‌ها برخی از نقوش خطی باقی می‌ماند و برخی سایه می‌خورد. برای درک بهتر این تمرین اثر ناصر اویسی می‌تواند برای دانش‌آموزان نمایش داده شود.

– تکرار به شیوه هم پوشانی در حالی که فضاهای مختلف در اثر قرار گرفتن بخش‌های مختلف طرح روی یکدیگر به وسیله تالیته خاکستری‌های گوناگون با مداد B۳ و با شیوه سایه نرم یا هاشور پر می‌شود.

سرانجام اینکه این تمرین امکان گسترش به انواع روش‌های چاپ، فضاسازی‌های تزئینی و فضاسازی مدرن را داراست.

طراحی از پرندگان

درس دوم

هدف درس

■ آشنایی با طراحی خلاق در میراث فرهنگی

انتظارات عملکردی

■ با الهام از طبیعت و آثار هنری ایران، از پرندگان، طرح‌های خلاق ارائه کنند.

شرح موضوع

درس اول به لحاظ شیوه و چگونگی پرداخت به موضوع «انواع بیان هنری» می‌پردازد و تلاش می‌کند راه‌های ارائه تصاویر ناب ذهنی را در اختیار دانش‌آموز قرار دهد و درس دوم با موضوع پرندگان به جنبه معنایی بیان شخصی توجه دارد با این هدف که دانش‌آموزان را به خلق آثاری بدیع و خلاق تشویق کند. «بسیاری از نقش‌مایه‌های دوره‌های باستانی و تاریخی هنر ایران بر مبنای مفاهیم نمادین و به صورت انتزاعی طراحی شده است (حسینی، ۲۱، ۱۳۹۲). در این میان، پرندگان، همواره مورد توجه مردم باستان بوده‌اند؛ چرا که با انواع این موجودات همزیستی داشته‌اند و منبع خوراک ارزنده‌ای برای آنها به‌شمار می‌رفته است، و با گذشت زمان، پرندگان مظهر و نماد مفاهیم متعدد دینی و آیینی و اعتقادی شده است. به این ترتیب «نقوش پرندگان را در یک دسته‌بندی کلی می‌توان به نقوش پرندگان واقعی و پرندگان افسانه‌ای یا اساطیری تقسیم کرد، که در دسته دوم، پرنده معروف به سیمرخ از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. انواع مختلفی از پرنده با نام سیمرخ ذکر شده است که بعضاً به لحاظ ویژگی با یکدیگر متفاوت‌اند. جایگاه نمادین سیمرخ، نه تنها در آثار هنری فلزی، منسوجات، تزیینات در معماری، و نقش برجسته و همچنین اشعار عرفانی و ادب فارسی، بلکه به فلسفه اسلامی نیز راه یافته است؛ چرا که تغییر مفهوم و ماهیت نمادین سیمرخ در فرهنگ اسلامی را از نقشمایه‌ای اساطیری به جایگاهی والاتر و صورت‌های مثالی در اندیشه‌های سهروردی، می‌توان به روشن‌ترین بیان خود مشاهده کرد. او سیمرخ را مظهري از حقیقت راستین می‌داند. عواملی چون پیشینه تاریخی، اسطوره‌ای و عرفانی پرندگان در فرهنگ و هنر ایران، و همچنین ویژگی خاص جسمی آنها، که امکان تخیل‌پردازی بیشتری را نسبت به دیگر موجودات در اختیار هنرمندان قرار می‌دهد، این گونه است که

شاهد بهره گرفتن هنرمندان در انواع گرایش‌های هنری به شکلی خیره‌کننده و خلاقانه با این موضوع هستیم؛ «از جمله در مینیاتور، تذهیب، معرق‌کاری، منبت‌کاری و طراحی جلد کتاب، مصورسازی و طراحی پوستر و ... همچنین برخی از گرایش‌های معاصر از جمله جیدمان» مانند: تصویر سیمرغ در چمنزار.

تندیس نقره‌ای خروس، متعلق به پیش از هخامنشیان سیمرغ در چمنزار، اثر استاد پرویز تناولی با استفاده از اشیای بازیافتی

بدین ترتیب و پس از ارائه تصاویر هدفمند و توضیحات مدرس در زمینه نقش پرندگان و جایگاه آنها در فرهنگ و عرفان ایرانی - اسلامی و همچنین، اهمیت تلاش برای رسیدن به بیان شخصی و مفهومی از آنها خواسته می‌شود، تصاویر ذهنی خود را با توجه به تجربه پیشین خود در درس اول به شکل دو بعدی (ذهنی) و یا سه بعد نما (طبیعت‌گرا) طراحی و با برنامه‌ریزی معلم، طرح را با گرایش‌های مختلف طراحی، نقاشی، کاردستی، نقش برجسته و حجم‌سازی به شکلی خلاقانه اجرا کنند. ممکن است در ابتدا برخی از طرح‌های ذهنی دانش‌آموزان، خام دستانه و دور از حد انتظار باشد که مسلماً با کمی هدایت و راهنمایی به نتیجه مطلوب می‌رسند. در این موارد، شیوه‌های متعدد هنری، می‌تواند دانش‌آموز را به کسب تجربه اثر بخش برساند؛ برای مثال، تمرین‌هایی که در ادامه ذکر شده، از این دست تجربه است.

فرایند تدریس

(طرح چاپ تزیینی) با کاربردهایی از جمله «حاشیه کاغذ، حاشیه تزیینی روسری و حاشیه چایی برای کیف دستی، حاشیه‌ای برای هنرهای دستی: گلدوزی، تکه دوزی و دست بافته تزیینی و ...»

گام اول: طرح ذهنی دانش‌آموز که با موضوع حیوانات و به روش ساده شده تکمیل شده است و یا طراحی نقش ساده شده پرندگان (توضیحات در درس اول ارائه شد).

گام دوم: طرح آماده روی فوم گذاشته، و با فشار مداد روی طرح، شکل فرو رفته آن، روی فوم ایجاد می‌شود.

گام سوم: اثر به جا مانده از طرح روی فوم را می توان، با ایجاد نقوش تزئینی (مستقیماً روی فوم) کامل کرد.

گام چهارم: مرحله آخر آغشته کردن مهر آماده شده است به رنگ و چاپ زدن آن روی سطوح یکدست؛ از جمله کاغذ، پارچه، آینه و... (رنگ مناسب این تمرین، گواش یا اکریلیک است.)
نکته: هرچه قطع مهر دست ساز کوچک تر باشد، رنگ هنگام چاپ دیرتر خشک می شود و نتیجه کار، مطلوب تر خواهد بود.

گام پنجم: سیمرغ، عموماً به شکل سی عدد پرنده در ذهن تداعی می شود که شکل پرنده ای واحد را تشکیل می دهد. این مفهوم می تواند در قالب طرح چیدمان^۱، در کلاس برنامه ریزی و اجرا شود. ساخت حجم نوعی از انواع پرندگان توسط تک تک دانش آموزان با توجه به طرحی ذهنی با استفاده از انواع مواد حجم سازی مانند کاغذ و تا (اورینگامی)، گل سفالگری، خمیر مجسمه سازی، خمیر کاغذ (ترکیب چسب چوب + خورده کاغذ) و در صورت آشنایی دانش آموزان با شیوه های کنده کاری چوب، منبت و شیوه معرق، ساخته می شود و در چیدمانی مفهومی در مدرسه و یا نمایشگاه به گونه ای چیده و ارائه می شود که طرح سیمرغ را تداعی کند.

ساخت تصویر دو بعدی «پرندگان» با برگ های تازه: در این روش طرح ذهنی با چیدن برگ های رنگی درختان به صورت دو بعدی و در فضای طبیعت اجرا می شود؛ پس از پایان اثر با عکاسی از آن و پیش از خشک شدن برگ ها، اثر هنری ثبت می شود.

۱- «چیدمان» installationart، گرایشی است که از هنر مفهومی پدیدار شده است؛ اما شکل گیری آن، به افزایش درک هنرمند از مواد و فضا و توان مختلف بیان هنری ارتباط مستقیمی دارد. همچنین، نوعی هنر مشارکتی به شمار می رود و ممکن است مخاطب، در روند ساخت اثر و فضا سازی، اجازه دخالت داشته باشد و حتی بخشی از آن را تغییر دهد. در این گرایش، هنرمند یا گروهی از هنرمندان برای ارائه مفهوم ذهنی خود - با هدف تأثیر گذاری بیشتر و مؤثرتر - از انواع عناصر طبیعی (سنگ، چوب، خاک و...)، دست ساخته خود هنرمندان و یا ابزار مورد استفاده در زندگی روزمره بهره می برند (یونسی، ۱۳۹۰، ۱۱).

طراحی بناها و فضاهای معماری

درس سوم

اهداف درس

- درک مفهوم تعادل در آثار هنری و معماری
- آشنایی با طراحی خلاق در معماری

انتظارات عملکردی

- با استفاده از شکل‌های هندسی یک ترکیب متعادل بسازند.
- با الهام از طبیعت، طرح‌های خلاقانه ارائه کنند.

شرح موضوع

«خود را مدیون کسانی که خانه‌ها و کوچه‌ها و بازارچه‌ها را به این زیبایی ساخته‌اند، می‌دانستم؛ چشم‌اندازهایی که سال‌ها بهانه و دل مشغولی من و نقاشی‌هایم بوده است. (پرویز کلانتری).
تنوع بناها و فضاهای مختلف معماری به عوامل متعددی بستگی دارد. شکل طبیعی زمین، پستی و بلندی، رطوبت هوا و جنس خاک، مواد و مصالح هر منطقه و عوامل متعدد دیگر که هر کدام به نوبه خود،

پرویز کلانتری، متولد اول فروردین ۱۳۱۰ در زنجان است. او در سال‌های گذشته یکی از نقاشان مطرح نوگرای ایران و از فعال‌ترین آنها بوده است. طراحی از بناها نیز همواره مورد توجه او بوده است.
کندوان یکی از روستاهای استان آذربایجان شرقی است که در دهستان سهند بخش مرکزی شهرستان اسکو واقع شده است. معماری بومی روستای کندوان معماری صخره‌ای است. کندوان یکی از سه روستای صخره‌ای جهان است.

سالن نمایش و کنسرت واقع در برزیل

طرح معماری را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ مانند شهر صخره‌ای کندوان و میمند که شکل طبیعی زمین به طور کامل طرح معماری را تحت تأثیر خود قرار داده است. همچنین، آب و هوای گرم در شهرهای کویری، تأثیر خود را در طراحی بادگیرها نشان می‌دهد. آنچه باید در این مبحث بر آن تأکید کرد، توجه و ارزش‌گذاری به طراحی معماری، متناسب با طبیعت پیرامون و استفاده از رعایت اصول صحیح است؛ همان‌گونه که در معماری بافت‌های قدیمی شاهد آن هستیم؛ مانند بافت قدیمی شهر یزد. همچنین لازم است برداشت از شکل‌های طبیعت در طراحی معماری مورد توجه قرار گیرد؛ مانند، سالن نمایش و کنسرت واقع در برزیل، برگرفته از شکل طبیعت. اما نکته مهم در تمامی آثار، رعایت تعادل است.

تعادل: هر اثر هنری زمانی از لحاظ ترکیب بندی موفق است که دارای نظم بصری باشد؛ بدین معنا که وحدت، میان تمامی اجزای آن باشد و عناصر سازنده از کل اثر قابل تفکیک نباشند.

اثر هنری چگونه به وضعیت تعادل خواهد رسید؟

ایجاد ترکیب‌بندی صحیح به شناخت اصول و مبانی هنرهای تجسمی نیاز دارد. یکی از اصول مهم هنرهای تجسمی تعادل است. انسان، ناخود آگاه به تعادل و توازن در محیط پیرامون خود توجه می‌کند. تعادل وقتی در اثر هنری ایجاد می‌شود که انرژی بصری هیچ بخشی بر بقیه قسمت‌ها غلبه نکند و به صورت یکپارچه، موزون و متناسب دیده شود (وحدت اجزا). این امر باعث استواری نیروهای بصری اثر می‌شود.

تعادل در هنرهای تجسمی به دو صورت به دست می‌آید: تعادل متقارن و غیر متقارن

تعادل متقارن: یکی از اصول بنیادین در معماری ایران و معماری کلاسیک در اروپا، برای به دست آوردن تعادل، اصل تقارن است. تقارن یکی از آسان‌ترین راه‌های رسیدن به، تعادل و توازن است. تقارن به معنی تطابق دوشکل در دو سوی یک نقطه یا یک خط است (عمید، ۱۳۸۹).

در تعادل متقارن همه عناصر نسبت به محورهای افقی و عمودی و حتی مورب سنجیده می‌شود. ترکیب قرینه معرف زمان، محیط و ذهنیتی آرام، متعادل، متوازن و پایدار است. تعادل متقارن در هنرهای دیگر نیز

مسجد شیخ لطف الله متعلق به قرن یازدهم

باغ شاهزاده ماهان کرمان — این بنا در سال ۱۳۵۳ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده است؛ تقارن محوری.

دیده می‌شود. تقارن به انواع گوناگونی در آثار هنری دیده می‌شود؛ از جمله تقارن محوری یا عرضی مانند باغ شاهزاده کرمان، تقارن انتقالی مانند نقش برجسته سربازان در تخت جمشید و یا گره در کاشی‌کاری‌ها و تقارن مرکزی یا شعاعی مانند گنبد مسجد شیخ لطف الله.

تعدادل غیرممتقارن: در این روش تعادل عناصر بر اساس بافت، جهت، تیرگی و روشنی، اندازه و رنگ و... ایجاد می‌شود. این نوع تعادل بسیار پرتحرک‌تر از تعادل ممتقارن است. به دلیل تغییر شکل زندگی، در عصر حاضر این نوع تعادل بیشتر مورد توجه و پسند قرار گرفته است.

خانه مشا در نزدیکی تهران — برنده جایزه جامعه معماران امریکا — طراح لیدا الماسیان و همکاران، تعادل نامتقارن

مرکز فرهنگی حیدر علی اف در باکو — طراح زها حدید — طراح بریتانیایی عراقی تعادل نامتقارن

فرایند تدریسی

مرحله اول (انواع قرینه)

وسایل مورد نیاز: کاغذ (معمولی و پوستی)، پرگار، خط‌کش، ابزار رنگ آمیزی
 گام اول: در ابتدا از گروه‌ها خواسته شود تا نصف، ربع، یک پنجم یا یک ششم طرحی را روی کاغذی

رسم کنند. (در این مرحله می‌توان، دانش‌آموزان را به طراحی از ترکیب گل‌های ختایی و اسلیمی پایه هفتم تشویق کرد؛ اما به‌طور کلی بهتر است در انتخاب طرح آزاد باشند.) سپس از آنها خواسته شود به هر چند روش که می‌تواند طرح خود را روی کاغذ، تکرار کنند.

گام دوم: در این مرحله کارها به نمایش گذاشته، و روش انتقال طرح‌ها بررسی می‌شود و با طرح پرسش‌هایی از قبیل «تعریف تقارن چیست؟» «انواع تقارن چیست؟» با پاسخ دانش‌آموزان و هدایت معلم، دانش‌آموزان به کشف مفهوم تقارن و انواع آن می‌رسند.

گام سوم: دانش‌آموزان با ابزار دلخواه به رنگ‌آمیزی طرح‌ها می‌پردازند و کارها به نمایش گذاشته می‌شود.

مرحله دوم (ترکیب بندی)

وسایل مورد نیاز: کاغذ، شکل‌های هندسی بریده شده از کاغذهای رنگی، چسب کاغذ، خط‌کش
گام اول: (روش حل مسئله، بخش کلیات) از گروه‌ها خواسته شود در دو کادر جدا و یک اندازه با استفاده از شکل‌های هندسی یکسان، (به‌طور مثال مربع، مثلث، دایره) یک ترکیب متقارن و یک ترکیب غیر متقارن بسازند به گونه‌ای که هر دو ترکیب بندی، یکپارچه و منسجم به نظر آید. (از هر شکل ۲ عدد برش زده شود)

■ بهتر است اندازه شکل‌های هندسی بریده شده توسط دبیر تعیین شود تا مقایسه و تحلیل کارها برای دانش‌آموزان راحت تر صورت گیرد.

گام دوم: کارها در کلاس به نمایش گذاشته شود و هر گروه با مشورت و همفکری، بهترین ترکیب متقارن و غیر متقارن را با ذکر دلیل انتخاب و تحلیل کنند. (طرح پرسش‌های زیر به هدایت بحث برای رسیدن به اهداف کمک می‌کند.):

■ گزینه بودن چه ویژگی‌هایی را به کار می‌بخشد؟

■ تعادل چیست؟

■ آیا ترکیب بندی‌های غیر قرینه می‌تواند متعادل باشد؟

■ تعادل به چند روش به دست می‌آید؟

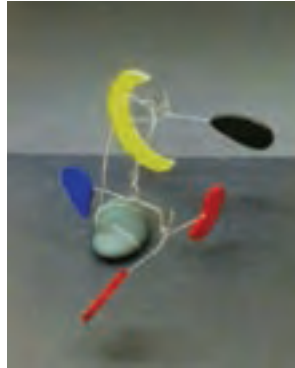
گام سوم: سؤالاتی از سوی معلم مطرح می‌شود: آیا طرح شما دارای تقارن است؟ کار شما در کدام دسته از تقارن‌ها قرار دارد؟ از نمونه‌های تقارن در طبیعت مثال بزنید؟

مرحله سوم (تعادل)

از گروه‌ها خواسته می‌شود با استفاده از وسایل در دسترس یک حجم متعادل غیر متقارن بسازند (با استفاده از مواد در دسترس مانند خلال دندان، ماکارونی، سیب، چوب، مقوا، فوم، خمیر بازی، خمیر آرد، پاستیل خوراکی، میوه، سنگ و مانند آن).

ساخت سازه متعادل با خلال دندان و چسب

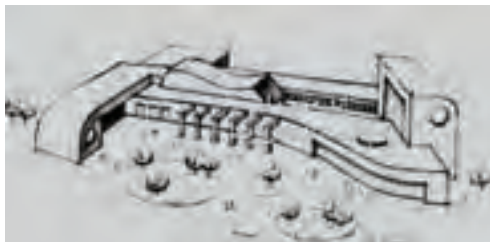
ساخت سازه متعادل با اجسام در دسترس

ساخت سازه متعادل با ماکارونی
انتر دانش آموزان خراسان رضوی

مرحله چهارم (فعالیت‌های تکمیلی)

گام اول: (فعالیت گروهی) از هر گروه خواسته شود یک بنای غیرمتقارن با رعایت اصل تعادل در ترکیب بندی و با الهام از طبیعت و محیط پیرامون و یا چیدمان اجسام در دسترس، طراحی کنند.

طراح عماد الدین زند

گام دوم: در این مرحله گروه‌ها می‌توانند، نمونه‌های ساده‌ای از طرح موردنظر خود را، با استفاده از مواد در دسترس بسازند.

نمونه با استفاده از خمیر کاغذ و مواد در دسترس

توصیه: در این درس بازدید از بناهای تاریخی و بررسی نوع تعادل ساختمان به تفهیم درس کمک می‌کند.

گام سوم: پس از بازدید از بنای تاریخی از دانش‌آموزان خواسته شود تا مدتی در سکوت در محل انتخابی خود بنشینند و خود را جای ساکنان یا اجسام و یا خود بنا بگذارند و سپس از قول آنها سخن بگویند. متن خود را در همان مکان بنویسند و در کلاس ارائه کنند.

گام چهارم: برای جلسه بعد و تدریس درس تزئینات در معماری از دانش‌آموزان خواسته شود، یک طرح ساده را روی یک قطعه صابون با چاقوی میوه خوری خراش دهند و سپس مانند شکل دور تا دور آن را خالی کنند و همراه با ایزاری برای تزئینات ظریف (مانند سوهان ناخن و...) به کلاس بیاورند. به جای صابون می‌توان از شمع‌های قطور ترینی، خمیر کاغذ، خمیر مجسمه‌سازی، گل سفالگری نیز به منظور کنده‌کاری و یا برجسته‌کاری استفاده کرد.

انداختن نقش نیم برجسته روی صابون - اثر مصطفی اکبری

تزینات در معماری

هدف درس

■ ارزش گذاری نسبت به میراث فرهنگی (تزینات بناهای تاریخی)

انتظارات عملکردی

- با تزینات در معماری آشنا شوند.
- با توجه به تزینات، آثار هنری طراحی و اجرا کنند.
- با الهام از تزین بناها، نظریه پردازی کنند.

شرح موضوع

انسان همیشه در تلاش برای زیبا سازی محیط زندگی خویش بوده و بناها از گذشته محلی برای بروز چنین فعالیتی بوده است. به همین دلیل هنرمندان برای تزین کف، دیوارها و سقف‌ها از روش‌ها، مواد و مصالح گوناگونی در دوره‌های مختلف استفاده کرده‌اند. تزینات بناها را می‌توان به دو دوره تقسیم کرد:

آجر لعاب‌دار - گاو بال‌دار - دوره هخامنشی

۱ تزینات قبل از اسلام

۲ تزینات بعد از اسلام

۳ تزینات قبل از اسلام: از لحاظ استفاده از مواد و نوع کار

شامل حجاری روی سنگ، آجر لعاب‌دار، گچ‌بری، موزاییک کاری، کاشی‌های رنگی و نقاشی بوده است، و از لحاظ نقش و طرح شامل نقوش حیوانی از قبیل شیر، گاو و مانند آن، همچنین جانوران افسانه‌ای (گریفون به شکل سر عقاب و تنه شیر در سرستون‌های تخت جمشید، گاو بالدار، شیر بالدار و یا اسفنگس با بدن حیوانات و سر انسان) و نقوش گیاهی شامل گل دوازده پر، درخت سرو، که یا به تنهایی و یا در کنار تصاویر شکار حیوانات ترسیم می‌شد و نقوش انسانی شامل مراسم حکومتی و تشریفاتی، صف سپاهیان، شکار، و مانند آن انجام می‌شد.

۱ **تزئینات در دوره اسلامی:** تزئینات این دوره از لحاظ مواد و نوع کار شامل آجرکاری، گچ‌بری، کاشی‌کاری و کار روی چوب می‌باشد و از لحاظ طرح و نقش شامل ختایی، اسلیمی، نقوش هندسی و خطوط می‌شود. در هر دوره عناصر تزئینی و فنون ساختمان‌سازی روش ویژه خود را داشته است؛ مثلاً در دوره سلجوقی استفاده از آجر برای تزئینات به اوج خود رسیده است (مانند بنای برج مهماندوست دامغان).

آجر کاری — برج مهماندوست دامغان

فرایند تدریسی

پیشنهاد می‌شود قبل از شروع درس یا در همان جلسه، دانش‌آموزان به دیدن یکی از بناهای میراث فرهنگی و یا نزدیک‌ترین مسجد محل بروند. در صورت امکان و وجود شرایط، تشکیل کلاس در همان محل، در تدریس تأثیر بسزایی خواهد داشت.

گام اول: بازدید از نزدیک‌ترین مسجد محل و یا یکی از بناهای تاریخی و بررسی تزئینات بنا. از دانش‌آموزان بخواهید تزئینات بنای بازدید شده را با ساختمان‌های جدید مقایسه کنند.

گام دوم: (فعالیت گروهی) از هر گروه خواسته شود تا تزئیناتی را که از گذشته تا امروز در بناها رواج بیشتری داشته است در جدولی مانند جدول زیر دسته‌بندی کنند:

ردیف	تزئینات نمای بنا	گذشته	امروزه	تزئینات داخلی بنا	گذشته	امروزه
۱	ترکیب آجر و کاشی			کاشی کاری		
۲	کاه گل			آینه کاری		
۳	شیشه			کاغذ دیواری		
۴						

هر گروه نتیجه کار خود را به کلاس ارائه، و موارد جدید را به جدول پای تخته اضافه می کند.

گام سوم: معلم به تکمیل جدول می پردازد و در مورد آن از دانش آموزان سؤال می کند.

■ تفاوت کاربرد مصالح تزئینات بنا در گذشته و حال چیست؟

■ مزایای استفاده از مصالح بوم آورد (استفاده از مصالح منطقه) چیست؟

■ مزایا و معایب استفاده از مصالح غیر بومی برای تزئین بنا چیست؟

گام چهارم: جمع بندی و نتیجه گیری درس با کمک دانش آموزان صورت می گیرد.

گام پنجم: از دانش آموزان خواسته شود تا به صورت گروهی، بین نقوش و چگونگی تزئین (روش کار

و مواد و مصالح) بناها، قبل از اسلام و بعد از اسلام مقایسه ای انجام دهند و با خود به کلاس بیاورند. در

صورت امکان طرحی از این تزئینات را با خود به همراه بیاورند.

فعالیت دوم (نقش برجسته با الهام از گچ ببری، سنگ تراشی و منبت در معماری)

گام اول: دانش آموزان طرح های خود را که روی صابون منتقل، و دور آن را خالی کرده اند به کلاس

می آورند و با ابزارهای در دسترس از قبیل سوهان ناخن و غیره تزئین می کنند. (مطابق شکل زیر).

کنده کاری روی صابون با الهام از گچ ببری اثر مصطفی اکبری

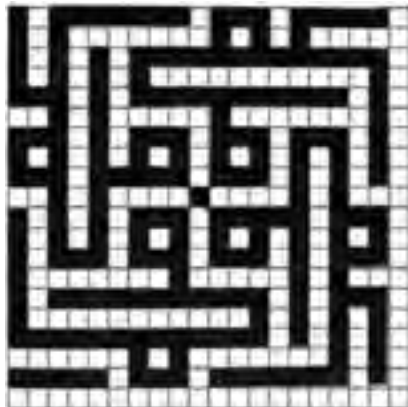
فعالیت سوم (کاشی کاری)

لوازم مورد نیاز : تخته سه لایی یا مقوای نمونک 15×15 به تعداد طرح مورد نظر، طرح کاشی، کاغذ کاربن، ابزار رنگ آمیزی (مداد رنگی یا گواش و...)
گام اول : (فعالیت گروهی) ابتدا طرح مورد نظر با کاربن روی چوب ها و یا مقوای نمونک برش خورده منتقل گردد.

گام دوم : سپس گروه با توجه به رنگ الگو به رنگ آمیزی کاشی ها به طور جداگانه می پردازد.
گام سوم : قطعات به ترتیب کنار هم روی یک سطح با چسب چسبانده شود. این کار برای تزئین دیوارهای کلاس هم استفاده می شود و یا اگر به پشت آنها آهنربا وصل شود به چار چوب درهای ورودی امکان اتصال دارد.

نمای کاشی با استفاده از چوب های ۱۵ سانتی
کار گروهی دانش آموزان روی چوب

خط بنایی - تکرار نام پیامبر «محمد»

فعالیت چهارم (خط بنایی)

در این مرحله دانش آموزان با راهنمایی دبیر خود می‌توانند کلمات (مانند نام‌های مبارک ائمه) را روی کاغذ شطرنجی طراحی و رنگ آمیزی کنند تا با خطوط بنایی بیشتر آشنا شوند.

پنجره‌های رنگی

گام اول: از دانش آموزان خواسته شود تا طرح شمسه را، که در پایه هفتم یاد گرفته‌اند در مربعی به اندازه ۱۰×۱۰ روی کاغذ رسم کنند.

گام دوم: سپس به تمام خطوط آن، ضخامت نیم سانتی داده شود. درون شکل برش زده، و خالی شود (با استفاده از سوزن پرگار یا قیچی).

گام سوم: در پشت کار تلق‌های رنگی چسبانده شود.

گام چهارم: شمسه‌های رنگی آماده شده به پنجره کلاس کنار هم چسبانده شود تا نمایی از پنجره‌های رنگی قدیمی در کلاس ایجاد شود. این کار را می‌توان برای درست کردن فانوس مکعب شکل و یا ساک دستی نیز استفاده نمود.

ساخت ساک دستی با استفاده از مقوا و تلق رنگی با الهام از هندسه نقوش، اثر گروهی دانش آموزان

ساخت پنجره‌های رنگی با استفاده از مقوا و تلق رنگی با الهام از هندسه نقوش، اثر گروهی دانش آموزان

انواع خط

درس اول

هدف درس

■ آشنایی با انواع خط و تأثیر بیانی آن

انتظارات عملکردی

- تأثیر بیانی خط را در تصاویر مختلف بررسی کنند.
- تصاویر را با خطوط مختلف طراحی کنند.

شرح موضوع

انواع خط

خط از نظر جهت به صورت خط افق، عمود و مورب وجود دارد و از لحاظ حالت به صورت خطوط منحنی و مارپیچ، شکسته و دندانه دار دیده می‌شود. هر کدام از این خطوط، ویژگی‌های بیانی متفاوتی دارد. خط افق نمایانگر آرامش، سکون، اعتدال؛ خط عمود، نشان دهنده وقار، ایستایی و خط مورب، خطی پویا و نشان‌دهنده حرکت و جهت است. خط منحنی و مارپیچ خطوطی سیال و روان است که به راحتی می‌تواند هر گونه سطح یا فضایی را پر کند و بیشتر برای طراحی فضاهای آرام، رمز آلود و رویاگونه استفاده می‌شود. خطوط شکسته و دندانه دار همانند خطوط منحنی امکان انطباق با همه نوع سطح یا فضا را دارد؛ ولی بیشتر برای طراحی موضوعات خشن کاربرد دارد.

فرایند تدریس

وسایل لازم: چند تصویر سازی (مانند کتاب‌های داستان و شعر کودکان و همچنین کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و...)، یک عکس از حیوان مورد علاقه، خودکار یا روان نویس، کاغذ یا کاغذ پوستی
گام اول: ابتدا معلم یک نمونه تصویر را از جهت نوع خط و تأثیر بیانی خطوط نقد و بررسی می‌کند؛ سپس از گروه‌ها خواسته می‌شود، تصاویر خود را از نظر نوع خط و تأثیر بیانی در گروه با همفکری و مشورت بررسی، و بر اساس نوع و حالت خطوط دسته‌بندی کنند.

گام دوم: گروه‌ها حاصل کار خود را به کلاس ارائه می‌کنند.

گام سوم: از دانش‌آموزان خواسته شود تا عکسی از یک حیوان انتخاب کنند و با خود به کلاس بیاورند؛ سپس مانند تصاویر زیر برداشت ذهنی خود را از آن حیوان با خطوط در هم (منحنی، کلافی و آزاد) با خودکار و یا روان نویس طراحی کنند.

گام چهارم : با یاد آوری انواع خطوط عمود، افق، اریب، شکسته و مانند آن از دانش آموزان خواسته شود روی همان تصاویر با نوع دیگری از خطوط طراحی، و سپس تغییرات را از لحاظ بصری و روانی با هم مقایسه کنند.

کیفیت سطوح در تصویرسازی

درس دوم

اهداف درس

- آشنایی با رنگ‌های گرم و سرد
- آشنایی با بافت و روش‌های ایجاد آن

انتظارات عملکردی

- رنگ‌های سرد و گرم در تصویرسازی به کار ببرند.
- در کار خود از ایجاد بافت‌های متناسب استفاده کنند.
- با استفاده از شکل‌های هندسی ساده، شخصیت‌سازی و فضا‌سازی کنند.

شرح موضوع

خط

از تکرار خط، سطح به وجود می‌آید. سطح به دو صورت هندسی و غیرهندسی وجود دارد. سطح غیرهندسی را می‌توان با حرکت آزاد خط در صفحه (خطوط بسته) و استفاده از پهنای زغال یا گچ، ریختن و یا پاشیدن رنگ روی زمینه، رنگ کردن سطح بیرونی اجسام (یا دست و پا و...) و فشار مستقیم آنها روی کاغذ و مانند آن به وجود آورد.

سطح‌های هندسی شامل مربع، دایره و مثلث به عنوان سه شکل پایه است که دیگر سطوح از ترکیب یا برش آنها به وجود می‌آید.

همانند خط، هر کدام از شکل‌های هندسی روی شخصیت‌ها و فضاها تأثیر روان‌شناختی متفاوتی دارند. دایره برای طراحی شخصیت‌های مهربان و ساده، مربع برای طراحی شخصیت‌های مصمم و جدی و مثلث برای طراحی شخصیت‌های موزی و خشن مناسب است. برای این درس فعالیت‌های پیشنهادی زیر در نظر گرفته شده است:

فرایند تدریس

گام اول : روی کاغذ خطوط آزادی برای دانش‌آموزان رسم شود و یا لکه‌هایی با ریختن و پاشیدن مرکب و یا گواش رقیق شده و مانند آن به وجود بیاورید. می‌توان از پهنای زغال نیز برای ایجاد لکه‌ها استفاده کرد. از هنرجو خواسته شود تا با استفاده از این خطوط و لکه‌ها، فضاهای جدید، اجسام و شخصیت‌های متفاوت انسانی و حیوانی را به وجود بیاورند.

گام دوم : از دانش‌آموزان خواسته شود با استفاده از شکل دایره و با الهام از طبیعت و محیط پیرامون خود انواع درخت، گل، حیوانات و شخصیت‌های انسانی را طراحی کنند و با گذاشتن چشم و ابرو و یا دست و پا به اجسام شخصیت دهند؛ سپس همان طرح‌ها را بار دیگر با شکل مربع و مثلث دوباره طراحی کنند. کارها در کلاس به نمایش گذاشته، و تفاوت استفاده از دایره و مربع و مثلث در ویژگی روانی شخصیت‌ها با کمک دانش‌آموزان بررسی شود.

شرح موضوع

بافت

استفاده از بافت‌های متفاوت علاوه بر زیبایی، ایجاد جاذبه بصری از یکنواختی کار نیز می‌کاهد. بافت به دو صورت بصری و لامسه‌ای وجود دارد.

برای ایجاد بافت بصری می‌توان از روش‌های زیر استفاده کرد:

تکرار نقطه (نقطه به صورت ساده و یا نقاط شکل‌دار مانند نقاط ستاره‌ای، تکرار خط، انواع هاشورهای منظم، متقاطع، کلافی و...) و یا استفاده از عکس‌های مختلف، روزنامه به عنوان زمینه کار (بافت تصویری) و پاشیدن و ریختن و خراش رنگ، استفاده از ابزارهای رنگ‌گذار متفاوت (حرکت قلم موهای تخت و گرد، استفاده از پاستل روغنی و حرارت دادن با اتو و یا خراش آن و...).

بافت لامسه‌ای با چسباندن سطوح مختلف بافت دار (مانند انواع پارچه، کاموا، چوب، مهره و...) و با استفاده از روش کولاژ یا تکه چسبانی به دست می‌آید.

همچنین می‌توان با استفاده از تلق و سوزن پرگار یا قیچی (برای برش) از همان طرح‌ها یک شابلون تهیه کرد. در تصاویر ذیل طرز تهیه شابلون را ملاحظه می‌کنید:

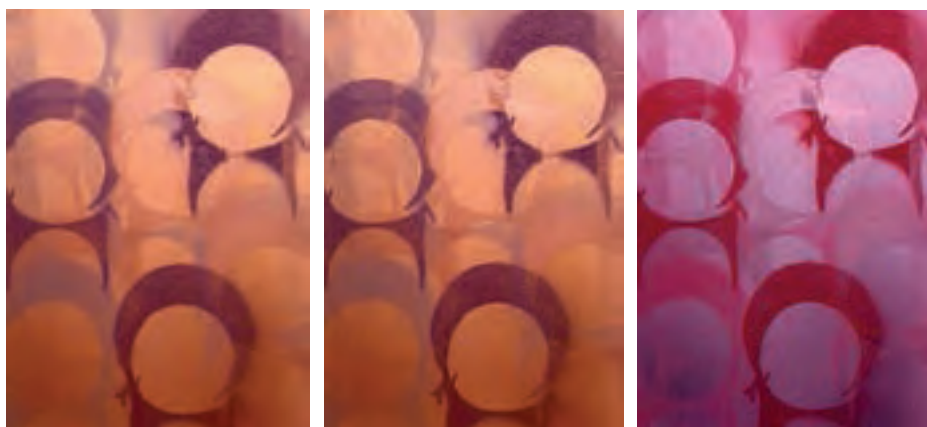

مراحل تهیه شابلون

فرایند تدریس

گام اول: برای شناساندن و معرفی تصویر سازی تبلیغاتی از دانش‌آموزان خواسته شود با استفاده از تلق، یکی از طرح‌های خودشان را به صورت شابلون در آورند.

گام دوم: سپس رنگ‌آمیزی را با رنگ‌های افشان یا گواش انجام دهند. استفاده از شابلون علاوه بر اینکه دانش‌آموزان را با یکی از شیوه‌های چاپ آشنا می‌کند، روش بسیار خوبی برای آموزش و تمرین رنگ‌های سرد و گرم است.

چاپ طرح با استفاده از شابلون با رنگ‌های متفاوت

ویژگی‌های تصویرسازی

هدف درس

■ آشنایی با ابزار و انواع تصویرسازی

انتظارات عملکردی

■ به صورت گروهی تصویرسازی کنند.

شرح موضوع

از ابتدای زندگی بشر، طراحی و نقاشی بهترین راه بیان نیاز و همچنین برقراری ارتباط انسان با هم‌نوعش بوده است. تصاویر نقاشی شده درون غارها توسط بشر اولیه نشان می‌دهد که هیچ کدام از آنها جنبه تزئینی و نمایشی نداشته است به گونه‌ای که می‌توان این آثار را در زمره نخستین آثار تصویرسازی بشر در طول تاریخ به شمار آورد. از همان ابتدای تاریخ تا امروز، هنر تصویرسازی به نوعی به نقاشی وابسته بوده است و این دو زمینه هنری، علاوه بر پیشینه تاریخی، وجوه اشتراک زیادی دارد. هدف تصویرسازی انتقال پیام و برقراری ارتباط با مخاطب است. ساده‌سازی، خلاصه‌نگاری، نشانه‌شناسی تصویری، رویکردهای عاطفی و روان‌شناختی از نکاتی است که باید در تصویرسازی مورد توجه قرار گیرد.

به طور کلی تصویرسازی از لحاظ چگونگی اجرا و نگرش به موضوع به دو صورت

■ تصویرسازی عینی (واقع‌گرا)

■ تصویرسازی ذهنی

وجود دارد؛ ولی از لحاظ کاربرد در انواع گوناگونی مانند تصویرسازی واقع‌نما (رئالیستی)، تصویرسازی تبلیغاتی، تصویرسازی کتاب کودک، تصویرسازی کتاب‌های درسی علمی، تصویرسازی برای مجلات و... دیده می‌شود. در تصویرسازی همانند نقاشی از ابزارهای متفاوتی استفاده می‌شود. در درس قبل روش‌هایی مانند تکه چسبانی و چاپ معرفی شد. در زمینه رنگ‌آمیزی، مداد رنگی از رایج‌ترین و در دسترس‌ترین ابزارهای رایج در تصویرسازی است. در رنگ‌آمیزی با مداد رنگی از مقوای بدون بافت استفاده می‌شود. برای رنگ‌آمیزی ابتدا باید با رنگ‌های روشن شروع، و به تدریج رنگ‌های تیره‌تر را اضافه کرد. رنگ‌آمیزی با

استفاده از مداد رنگی در تصویرسازی

مداد رنگی را می‌توان به صورت سایه و روشن و یا تخت انجام داد. در تصویر سازی برای کودکان، استفاده از روش رنگ آمیزی تخت رایج‌تر است و به خصوص برای مبتدیان بیشتر پیشنهاد می‌شود. پاستل روغنی (مداد شمعی) به دلیل نرمی و شفافیت و اشباع زیاد رنگ‌ها، جاذبه بسیار زیادی برای دانش‌آموزان نوجوان دارد. پاستل روغنی را می‌توان روی مقوای بافت دار و بدون بافت اجرا کرد. همان‌طور که در درس قبل اشاره شد با حرارت دادن و خراش سطوح حاصل از پاستل‌های روغنی نیز می‌توان فضا و بافت‌های جدیدی ایجاد کرد.

آبرنگ نیز از دیگر ابزارهای رایج در تصویر سازی است. برای آبرنگ از قلم‌مو و مقوای مخصوص آبرنگ (با گرم زیاد) استفاده می‌شود. در رنگ آمیزی با آبرنگ همانند مداد رنگی، ابتدا باید از رنگ‌های روشن شروع، و به تدریج رنگ‌های تیره را اضافه کرد. هنگام استفاده از آبرنگ از دانش‌آموزان خواسته

استفاده از آبرنگ در تصویرسازی

شود تا طرح اولیه را با مدادرنگی و بسیار کم رنگ روی مقوای مخصوص آبرنگ، منتقل کنند. رنگ آمیزی را حتماً از پس زمینه کار شروع کنند و به تدریج به سمت قسمت‌های جلوی تصویر ادامه دهند. استفاده از آبرنگ به دلیل هزینه زیاد (قلم مو و مقوا و آبرنگ مرغوب) توصیه نمی‌شود. در تصویرسازی کودک استفاده از قلم‌گیری (محدود کردن رنگ‌ها با رنگ تیره و به خصوص مشکی با استفاده از روان‌نویس و...) و اجرای نقوش تزئینی توصیه می‌شود. این روش، علاوه بر ایجاد جاذبه بصری از یکنواختی کار می‌کاهد و همچنین ضعف رنگ آمیزی را می‌پوشاند. گواش نیز از دیگر وسایل تصویرسازی است که همانند پاستل روغنی به دلیل اشباع رنگ و آسانی رنگ آمیزی، جذابیت زیادی دارد. گواش را به خصوص در حالت غلیظ و تخت می‌توان روی هر مقوا و یا بسترهای دیگر مانند سفال اجرا کرد.

اثر علی اکبر صادقی، آبرنگ و جوهر

فرایند تدریس

گام اول: یکی از آثار تصویرسازی استادان مطرح انتخاب شود. مقوای بزرگی توسط گروه تهیه شود. از دانش‌آموزان خواسته شود به صورت گروهی و با مشورت با ابزارهای گوناگون رنگ آمیزی، و شیوه‌های متفاوتی مانند چاپ، تکه چسبانی و... آن را اجرا کنند.

روند تصویر سازی

هدف درس

■ آشنایی با شخصیت پردازی و فضا سازی در تصویرگری

انتظارات عملکردی

- با توجه به داستان‌های ایرانی و یا شعر، شخصیت‌ها و فضاها را طراحی کنند.
- قسمتی از یک متن یا شعر را تصویر سازی کنند.
- طراحی را رنگ آمیزی کنند.

شرح موضوع

ابتدایی‌ترین گام برای شروع تصویرسازی، طراحی شخصیت‌ها و فضاها بر مبنای متن یا شعر است. طراح باید تشخیص دهد که کدام قسمت داستان یا شعر، نقطه عطف آن است و همچنین توان لازم را برای خلق فضای تصویری دارد. تصویرگر باید در طراحی فضا به نکاتی اشاره کند که در متن به آنها اشاره نشده است؛ ولی با اضافه کردن آنها می‌تواند به انتقال بهتر مفهوم متن کمک کند. این بخش نقطه اوج خلاقیت طراح است و نباید با روند کلی متن یا داستان مغایرت داشته باشد.

انتخاب زاویه دید، پلان‌بندی (قسمت‌های پیش زمینه یا جلوی تصویر، پس زمینه یا عقب تصویر و لایه‌های میانی تصویر) و همچنین نوع ترکیب‌بندی از نکاتی است که در طراحی فضاهای تصویری باید در نظر گرفته شود.

تصویرگری — اثر مرجان ترنج
چیدمان صحیح عناصر بصری

زاویه دید از بالا

ترکیب نقاشی و کلاژ — زاویه دید از روبه‌رو

منظور از زاویه دید، نوع نمایش سوژه از جهات روبه‌رو، بالا و یا پایین است. زاویه دید از روبه‌رو، علاوه بر آسانی طراحی، رایج‌ترین زاویه دید است.

در ترکیب‌بندی چیدمان عناصر تصویری، باید ارتباط بصری عناصر حفظ شود. بهتر است، دانش‌آموزان، این ارتباط را به طور حسی برقرار کنند و از قواعد کلاسیک و رایج در اصول ترکیب‌بندی به طور مستقیم و نظری در کلاس استفاده نشود.

خلق فضاهای تخیلی و ذهنی در تصویرسازی بسیار کاربرد دارد. یکی از راه‌های ایجاد فضاهای تخیلی، تغییر اندازه (بزرگ‌نمایی یا کوچک‌نمایی بیش از حد) است. تغییر اندازه را می‌توان در قسمتی از شکل انجام داد؛ مثلاً بزرگ کردن سر یا چشم‌ها یا دراز کردن دست و پاها و... و یا تغییر اندازه بین دو شکل متفاوت. با این کار می‌توان فضاهای تخیلی زیبایی به وجود آورد. تغییر اندازه به خصوص برای تصویرسازی کودک بسیار مورد استفاده قرار می‌گیرد.

فرایند تدریس

گام اول: شعری از شاهنامه انتخاب شده، روخوانی و در مورد آن گفت‌وگو شود.
گام دوم: به هر کدام از گروه‌ها قسمتی از متن داده شده و در مورد شخصیت‌ها و ویژگی‌های آنها بحث کنند.

گام سوم: گروه در مورد ویژگی‌های ظاهری شخصیت‌های متن خود توضیح دهند.
گام چهارم: معلم دانش‌آموزان را به تحقیق در مورد ویژگی‌های اسطوره‌ها در منابع مختلف ترغیب کند.

گام پنجم: گروه‌ها به طراحی شخصیت‌ها و فضا پردازند.
گام ششم: کارها در کلاس به نمایش گذاشته شده و تجزیه و تحلیل شود.

مقدمه

همان‌طور که در قسمت عکاسی پایه هفتم در همین کتاب آمده است، عکاس قبل از تسلط بر ابزار عکاسی باید دارای نگاهی قوی، ذهن پرسش‌گر و تفکر جانبی فعال باشد. به همین منظور توصیه می‌شود در این پایه هم، جلساتی را به صلاحدید و امکانات خود به عکاسی بدون دوربین اختصاص دهید که در پایه هفتم به‌طور مفصل بیان شد؛ با این تفاوت که در این پایه پس از نوشتن طرح، دانش‌آموزان عکس‌های خود را در کلاس به صورت نمایش اجرا کنند و پس از اجرای رخداد در قالب نمایش برای بستن قاب عکس به همان صورت، که یادداشت کرده‌اند، هرکسی در جای خود برای چند لحظه ثابت بایستد تا عکس به‌تصویر درآید. سپس اندیشه توسط نویسنده خوانده شود؛ بدین‌گونه عکاسی بدون دوربین یک مرحله پیشرفته‌تر با تلفیق هنر نمایش برگزار می‌شود و دانش‌آموزان از ترکیب چند مهارت خود (نگاه کردن، اندیشیدن، عکاسی، نوشتن، حرکت و بیان) به اجرا (پرفورمنس) می‌رسند.

در عکاسی این پایه، همان‌طور که در بخش اول (کلیات) توضیح داده شد، مواردی به چشم می‌خورد که در کتاب دانش‌آموز به آن پرداخته نشده است؛ اما دانستن آن به دانش‌آموزان در عکاسی موفق کمک می‌کند. لازم است در کلاس به این ترتیب عمل شود: در اینجا ابتدا عناصر بصری معرفی می‌شود و درجای خود به موارد ذکر شده در کتاب خواهیم پرداخت.

عناصر بصری در عکاسی (بافت و رنگ)

درس اول
و چهارم

هدف درس

■ آشنایی با عناصر بصری در عکاسی

انتظارات عملکردی

- عناصر بصری را در تصاویر جداسازی کنند.
- از عناصر بصری در طبیعت عکاسی کنند.

شرح موضوع، عناصر بصری

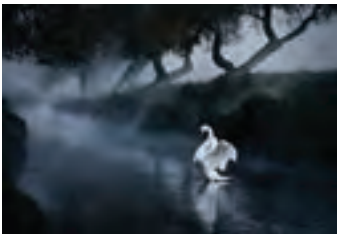
قبل از پرداختن به بافت، یادآوری می‌شود، در هنرهای تجسمی، عناصر بصری به دو بخش کلی تقسیم می‌شود:

۱ بخشى که با آن به طور ملموس و فیزیکی سر و کار داریم و همان عناصر اولیه بصری به شمار می‌رود؛ مانند نقطه، خط، سطح، شکل، حجم، رنگ، بافت، اندازه و تیرگی و روشنی.

۲ بخش دیگر، کیفیات خاص بصری است که بسیار گوناگون و متعدد است؛ مانند توازن یا تعادل، تضاد، هماهنگی، ریتم، تأکید، حرکت، تراکم و... .

تشخیص و به‌کارگیری عناصر بصری برای عکاس، هنگام عکاسی ضروری است.

عناصر اولیه بصری

نقطه: نقطه الزاماً گرد نیست و می‌تواند شکل‌های گوناگونی داشته باشد؛ به‌طور مثال دایره، مثلث، مربع، مستطیل و غیره؛ حتی

می‌تواند شکل‌های آزادی را به وجود آورد. از سوی دیگر، دور نقطه می‌تواند نامنظم و حتی دندانه‌دار باشد. مفاهیم خطوط عمودی، افقی، مورب، منحنی: در هنرهای بصری، خط به دلیل ماهیت خاصش دارای توان و انرژی بسیار است. خط هرگز ساکن و ایستا نیست؛ بلکه همیشه پرتحرک است. در واقع خطوط ابزاری است که چشم بیننده را به جایی هدایت می‌کند که عکاس می‌خواهد. خطوط به چهار دسته اصلی تقسیم می‌شود که عبارت است از:

عکس از Junichi Hakoyama

خطوط افقی، آرام‌ترین خطوط تصویر است که به عکس آرامش می‌دهد. خطوط عمودی، خطوطی قوی و پرتحرک است که باعث القای حس عظمت می‌شود. خطوط مورب، مهیج‌ترین خطوط کادر است که می‌تواند نگاه را به سرعت به محل سوژه در عکس حرکت دهد تا بیننده به سوژه توجه زیادی کند. خطوط منحنی، معمولاً القاکننده حس حرکت و پویایی به بیننده است. از سوی دیگر به دلیل انحنای این خطوط، نوعی حس آرامش بین اجزای درون کادر نیز ایجاد می‌شود.

خطوط زیگزاگ

خطوط مورب

خط عمودی Aleksandar Budjevac

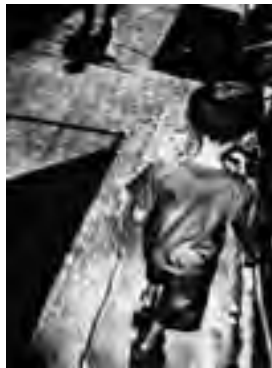
خطوط مارپیچ Miha Pavlin

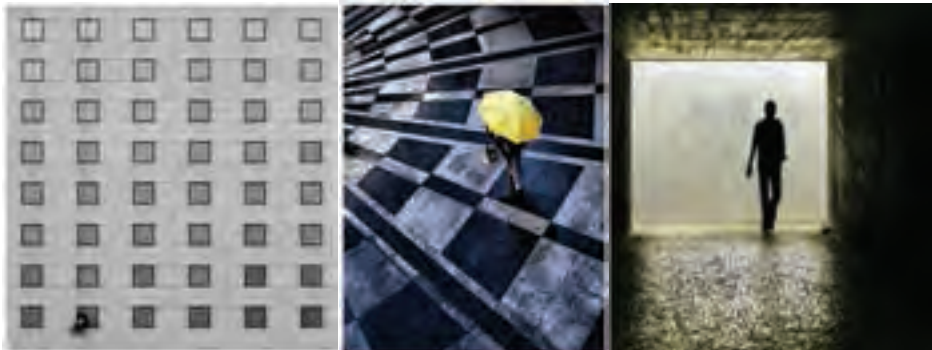
خطوط منحنی

سطوح و شکل های هندسی

سطوح در طبیعت و محیط پیرامون به شکل های گوناگون وجود دارد. سطح اجسام در طبیعت گاه به صورت هموار و گاه ناهموار و دارای بافت ها و نقش های مختلف است. همه سطح ها از سه شکل هندسی دایره، مربع، مثلث یا ترکیبی از آنها به وجود می آید. این شکل ها هر یک ویژگی های قابل مطالعه ای دارد. دایره: دایره شکل کاملی است که حرکت جاودانه و مداومی را نشان می دهد. همچنین دایره نماد نرمی، لطافت، سیالیت، تکرار، درون گرایی، آرامش روحانی و آسمانی، پاکی و صمیمیت به شمار می آید. مربع: مربع بر خلاف دایره نماد صلابت، استحکام و سکون است. این شکل مظهر قدرت زمین و مادی و در عین حال از زیباترین شکل های هندسی است. مثلث: مثلث به دلیل زوایای تندی که دارد، سطحی مهاجم و شکلی ستیزنده به نظر می رسد که همواره در حال تحول و پویایی است.

عکس از Jacob Aue Sobol

چشم انسان رابطه ای را میان نقطه، خط و سطح برقرار می سازد.

بافت

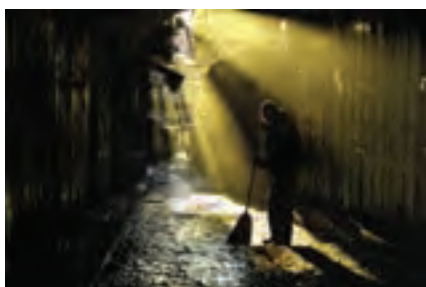
بافت از عوامل مهم بیان تصویری است که هم در رابطه با قوه بینایی عمل می‌کند و هم با قوه لامسه قابل درک است. بافت می‌تواند تا حد زیادی بر جذابیت عکس بیفزاید. هنگامی که بیننده، بافت جسم را در عکس ببیند، تخیل خود را بیش از پیش به کار می‌اندازد و تصور لمس این جسم را در مغز خود ایجاد می‌کند. این کار مخاطب را بیش از پیش وارد دنیای عکس می‌کند.

بافت به خصوص هنگام عکاسی از صخره‌ها، دیوارها، سطوح مختلف، دست‌ها و برگ درختان تأثیرگذار خواهد بود. برای اینکه از قابل رؤیت بودن بافت اجسام در عکس اطمینان یابید، باید نور طوری تنظیم شود که از کنار بر سطح بتابد و با ایجاد نور و سایه، بافت سطح را به نمایش بگذارد.

کنتراست (کنتراست بین نور و سایه)

اگر نواحی روشن و تاریک در عکس باشد، آن عکس از لحاظ نوری دارای کنتراست است. عکس‌هایی که اختلاف روشنایی زیادی دارد، عکس‌های پرکنتراست به‌شمار می‌رود و بالعکس عکس‌هایی که اختلاف روشنایی کمی دارد، عکس‌های کم کنتراست است.

نکته: تأثیر هر موضوع روشن، وقتی در پس‌زمینه تاریک قرار داده شود به شدت افزایش می‌یابد و همچنین ناحیه‌ای کوچک اما روشن، بیشتر از ناحیه‌ای بزرگ اما تاریک جلب توجه می‌کند.

عکس از دیوید مور، عکس پرکنتراست (Davidmor)

عکس از آرش خاموشی، عکس پرکنتراست

عکس از شهروز شریفی نسب، عکس پرکنتراست

رنگ

عکاس: جوزف آلیسی

عکاس: اندریو - اس - گیسون

رنگ‌ها، احساسات و عواطف را به عکس وارد می‌کند. ترکیب‌بندی رنگ‌هایی خاص، می‌تواند موجب بهت و حیرت بیننده شود. رنگ‌ها می‌تواند هر نوع تأثیر و تأکیدی را ایجاد کند؛ اما باید مراقب باشید که با بازی رنگ‌ها، توجه از موضوع اصلی دور می‌شود.

وقتی عکسی می‌گیرید به رنگ‌های عکس توجه کنید. آیا رنگ‌های سوژه با رنگ‌های پس‌زمینه تضاد دارد یا همخوانی؟ رنگ‌های گرم (نارنجی، زرد، قرمز) نگاه بیننده را جذب می‌کند و رنگ‌های سرد (آبی و سبز) جاذبه بصری کمتری دارد. رنگ‌های گرم: زرد، زرد نارنجی، نارنجی، قرمز نارنجی، قرمز، قرمز بنفش

رنگ‌های سرد: سبز متمایل به زرد، سبز، آبی سبز، آبی،

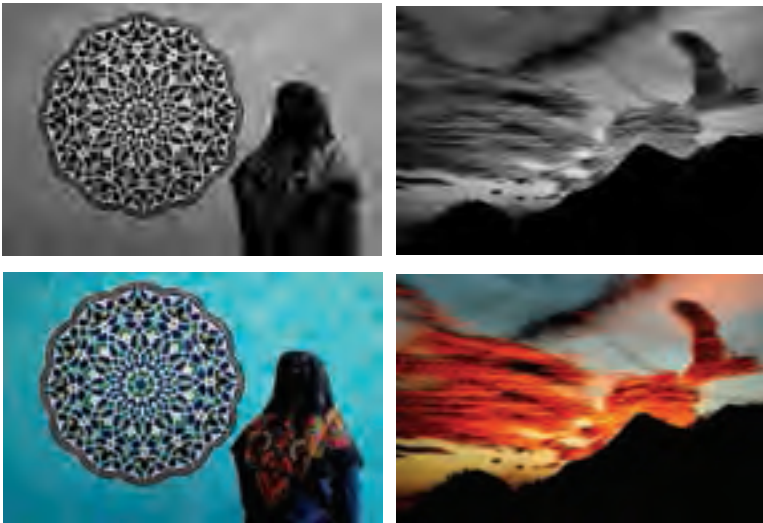
آبی بنفش

یک رنگ ممکن است در کنار رنگی خاص، گرم به‌شمار آید و در برابر رنگ دیگر سرد باشد؛ مثلاً بنفش در مقابل نارنجی سرد به نظر می‌رسد؛ اما نسبت به آبی گرم است.

عکاسی سیاه و سفید یا رنگی؟

امروزه به سادگی عکس‌های رنگی به عکس‌های سیاه و سفید تبدیل می‌شود؛ اما چه زمانی باید عکس رنگی یا سیاه و سفید گرفت؟

هر کدام از این دو شیوه ارائه عکس، جایگاه خود را دارد و متفاوت از یکدیگر است. رنگ یکی از عناصر بصری است. اگر رنگ نقش کلیدی و مهمی در عکس داشته باشد، عکس، باید رنگی ثبت شود؛ چرا که رنگ عکس در انتقال معنا و مفهومی که به مخاطب منتقل می‌شود، مؤثر است. در این صورت اگر رنگ را از عکس حذف کنیم، عکس کاملاً معنا و مفهوم و یا زیبایی بصری خود را از دست می‌دهد. اما خیلی از اوقات نیز حذف رنگ باعث می‌شود عکس شما گویاتر شود و توجه مخاطب به موضوع عکس و شکل و فرم و بافت آن بیشتر جلب شود. پس اگر بتوانیم رنگ را در عکسی حذف کنیم و به عکس بهتری برسیم، نشان می‌دهد رنگ در آن عکس عنصر کلیدی نیست و عناصر و مفاهیم دیگری اولویت دارد. بعضی مواقع نیز برای یک عکس هر دو شکل رنگی یا سیاه و سفید می‌تواند مناسب باشد. در این صورت

عکس‌ها از عبدالعلی حدادیان

انتخاب به عهده عکاس است. بعضی از دوربین‌ها امکان سیاه و سفید کردن عکس را در خود دارند. بهتر است همیشه رنگی عکاسی کرد و بعد از دیدن عکس تصمیم گرفت عکس رنگی یا سیاه و سفید ارائه شود. همچنین اگر از ابتدا تنها به شکل رنگی یا سیاه و سفید عکاسی می‌شود، قبل از عکاسی مطمئن شوید سوژه مناسب آن شکل از عکاسی هست. این قدرت انتخاب، نیازمند تمرین و آزمون و خطاست.

کیفیات بصری (توازن یا تعادل)

عکاس: رابرت فرانک

در صورتی که سوژه اصلی از مرکز تصویر دور شود (مانند آنچه در قاعده یک سوم‌ها گفته شد)، تصویر جالب‌تری خواهید داشت. در این حالت، فضایی خالی در تصویر ایجاد می‌شود. بهتر است برای اینکه عکس حالت توازن داشته باشد، عنصر دیگری نیز وارد تصویر شود تا فضای خالی را پر کند. دقت کنید که این عنصر دوم باید به مراتب نسبت به سوژه اصلی اهمیت کمتری داشته باشد.

وزن و تکرار: گاهی سوژه شما الگو و نقش و نگاری است که از کنار هم قرار گرفتن و تکرار شدن تعدادی از اشیا به وجود آمده است. به خطوط و شکل‌هایی که با تکرار خود یک وزن به وجود آورده‌اند دقت شود. مجموعه‌ای از عناصر ساده می‌تواند سوژه یک عکس زنده و جالب باشد.

تقارن: دنیای اطراف ما پر از تقارن و الگو است؛ هم به صورت طبیعی و هم به صورت مصنوعی که می‌تواند ترکیب‌بندی چشم‌نوازی ایجاد کند. راه دیگر استفاده از تقارن، شکستن آن است به گونه‌ای که نشان‌دهنده تنش یا تمرکز روی یک نقطه در تصویر باشد.

فرایند تدریس

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود تا عکس‌هایی از مناظر طبیعی (بریده روزنامه‌ها، مجلات و...) با خود به کلاس بیاورند.

گام دوم: هر گروه با توجه به عکس‌های موجود، فهرستی از عناصر بصری را تهیه و روی تصاویر مشخص کنند که در تصاویر مشاهده می‌کنند.

گام سوم: هر گروه نتیجه کار خود را به کلاس ارائه کند.

گام چهارم: فهرست عناصر تشکیل‌دهنده تصاویر روی تخته نوشته، و با توضیحات معلم عناصر و کیفیات بصری تفکیک و تشریح شود.

گام پنجم: از دانش‌آموزان خواسته شود تا از عناصر بصری در محیط پیرامون خود عکاسی کنند و به کلاس بیاورند.

گام ششم: تعریفی از بافت و انواع آن را با مشورت در گروه ارائه، و بافت‌های کلاس یا محیط زندگی خود را در جدولی فهرست کنند.

گام هفتم: با توجه به تصاویری که معلم در کلاس به نمایش می‌گذارد، تأثیر نورپردازی در بافت بررسی شود.

گام هشتم: عکس‌های سیاه و سفیدی در کلاس به نمایش گذاشته، و سپس همان عکس‌ها به صورت رنگی نشان داده، و از دانش‌آموزان سؤالاتی شود تا به اهمیت رنگ در عکاسی بی‌بیرند.

■ به نظر شما رنگ در مفهوم عکس چه تأثیری دارد؟

■ رنگ در جذابیت عکس چه تأثیری دارد؟

■ آیا همه عکس‌ها به رنگ نیاز دارند؟

■ چه زمانی اجازه داریم رنگ را از عکس حذف کنیم؟

پاسخ‌ها با توضیحات معلم تکمیل می‌شود.

گام نهم: از دانش‌آموزان خواسته شود تا از بافت‌ها در محیط زندگی خود یک بار با نورپردازی و یک بار بدون نورپردازی عکاسی کنند. (معمولاً در آشپزخانه برای عکاسی از بافت‌ها تنوع زیادی وجود دارد.)

گام دهم: از دانش‌آموزان خواسته شود تا عکس‌هایی از مجلات و روزنامه‌ها و یا اینترنت با موضوع کنتراست به صورت گروهی به کلاس بیاورند و یا خود به تجربه عکاسی از کنتراست بپردازند.

ترکیب بندی در عکاسی (قاب بندی و زاویه دید)

درس دوم
و سوم

هدف درس

■ آشنایی با ترکیب بندی و زاویه دید در عکاسی

انتظارات عملکردی

- با توجه به اصول ترکیب بندی عکاسی کنند.
- از زوایای دید مختلف از یک سوژه عکاسی کنند.
- عکس های هم کلاسی های خود را تحلیل کنند.

شرح موضوع

زمانی که قصد دارید، کادر خود را تنظیم کنید، باید توجه کنید، که چه چیزهایی را می خواهید در کادر بگنجانید و از خود بپرسید چه چیزهایی در این حالت حذف می شود. حال به عنوان عکاس، باید عناصری را ترکیب بندی کنید که در تصویر قرار می دهید. به محل و چگونگی قرارگیری اجزای تشکیل دهنده تصویر، ترکیب بندی گفته می شود.

اصول ترکیب بندی

در اینجا برخی اصول مرور می شود. ممکن است در صحنه ای نتوان از این اصول استفاده کرد و یا کاری مخالف با این اصول نتیجه بهتری داشته باشد؛ در این صورت می توان آنها را نادیده گرفت و از خلاقیت خود استفاده کرد؛ ولی دانستن این اصول ضروری است.

«مانند یک حرفه ای قوانین را یاد بگیرید، تا بتوانید مانند یک هنرمند آنها را بشکنید» (پابلو پیکاسو). بعد از مدتی که این اصول در عکاسی رعایت شد به مرور ملکه ذهن می شود و بدون اینکه به آنها فکر شود در مواقع لزوم از آنها پیروی می شود. این اصول کمک می کند تا به ترکیب بندی بهتری در تصویر برسیم. همچنین چگونگی به کارگیری این اصول در رساندن پیام و محتوای عکس نیز تأثیر بسزایی دارد. در این قسمت به اصول ترکیب بندی می پردازیم:

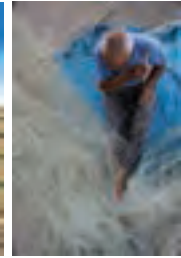
زاویه دید: عکاس قبل از عکاسی باید بهترین مکان بهتر نشان دادن سوژه را بیابد و فقط از زاویه هم سطح چشم عکاسی نکند.

عکس از Prateek Dubey - زاویه دید از روبه‌رو (هم سطح چشم)

عکس از زاویه دید از پایین

عکس از گلرخ راوش
زاویه دید از بالا

عکس از شهروز شریفی کادر عمودی

عکس از محمدرضا معصومی کادر افقی

کادر افقی یا عمودی یا مربع: یکی از اولین نکاتی که در ترکیب بندی عکس باید در موردش تصمیم گرفت، انتخاب کادر است.

عکس از مایکل کنا

انتخاب کادر عمودی، افقی یا مربع حالت کلی سوژه و عواملی که چشم را هدایت می کند، مانند جهت دید، خط‌ها و سمت حرکت سوژه به عکاس کمک می کند تا تصمیم بگیرد چه نوع کادری را انتخاب کند. کادر افقی: کادر افقی با عناصری که در امتداد خط افق گسترده شده اند، متناسب است. موضوعات در این کادر سکون و آرامش بیشتری دارد.

کادر عمودی: کادر عمودی با عناصری که شکل کلی آنها، عمودی است متناسب است. موضوعات در این کادر، پر جنب و جوش تر به نظر می رسد.

کادر مربع: بعد از عکاسی برای به دست آوردن ترکیبی مناسب تر می توان کادر را برش داد. در کادر مربع به علت تساوی چهار ضلع، حالت تساوی و سکون به بیننده القا می شود.

نکته: در عکاسی این امکان هست که دوربین را بچرخانید و کادر کجی به دست بیاورید. این بستگی به عکاس دارد که تشخیص دهد به این وسیله به ترکیب بندی بهتری دست پیدا می کند. میزان چرخش دوربین به ترکیب بندی عکس بستگی دارد و عکاس آن را تشخیص می دهد. کادر کج، پویا و پر جنب و جوش است.

عکس از گلرخ راوش،
ترکیب بندی پیچیده با کادر کج

عکس از الیزابت کری، (Elizabeth Cray)
ترکیب بندی ساده با کادر کج

عکس از حسن رجبی نژاد،
ترکیب بندی پیچیده، با کادر کج

عوامل شلوغ کننده تصویر: همان قدر که قرار گرفتن بعضی عناصر در کادر مهم است، اینکه به عنوان عکاس چه چیزهایی را حذف می کنیم، نیز مهم است. عوامل شلوغ کننده عکس ممکن است مردم، حیوانات یا اشیایی باشند که ناخواسته وارد کادر می شوند. بعضی از این عوامل را نمی توان کنترل کرد؛ اما می توان با تغییر زاویه یا نزدیک تر شدن به موضوع بعضی از آنها را از کادر حذف کرد. به طور کلی عکس ها یا دارای ترکیب بندی ساده هستند و یا ترکیب بندی پیچیده.

کادری کردن: در بعضی از مواقع شما می توانید بعد از عکاسی کردن با بررسی عکس های خود، کادری جدیدی را از داخل عکستان برش دهید و به ترکیب بندی جدیدی برسید.

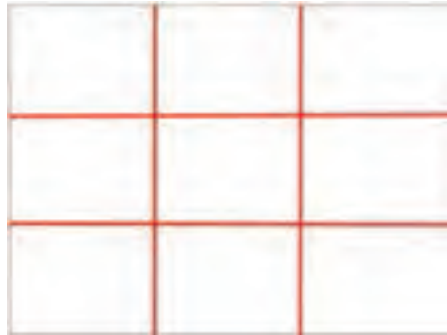
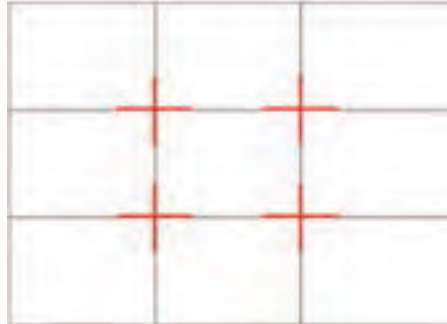
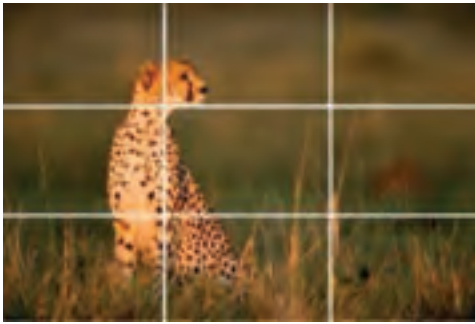
عکس از آرنولد نیومن، کادری کردن عکس

قانون یک سوم

اگر کادر را به سه قسمت فرضی عمودی و افقی تقسیم کنیم، این خطوط عمودی و افقی، عکس را به نه بخش تقسیم می‌کند. اگر عناصر مهم تصویر روی این خطوط قرار گیرد، بیشتر جلب توجه می‌کند؛ بنابراین می‌توان از این خطوط فرضی کمک گرفت و عناصر اصلی را روی خطوط عمودی یک سوم راست یا چپ و یا خطوط افقی یک سوم بالا یا پایین قرار داد و ترکیب بندی زیبایی در تصویر به وجود آورد.

قانون نقاط طلایی

چهار نقطه‌ای که در شکل می‌بینید، نقاط طلایی کادر است. بهتر است سعی شود نقاط تأکیدی عکس در این نقاط قرار داده شود. قبل از گرفتن عکس تعیین کنید کدام قسمت‌ها در کادر مهمتر است.

سوژه در مرکز کادر

می‌توان سوژه را در مرکز کادر جای داد تا چشم مخاطب در مرکز تصویر نگه داشته شود و حتی می‌توان با قرار ندادن سوژه در مرکز، چشم بیننده را درعکس به گردش درآورد.

عکس از غزال مفاخری، قرار دادن سوژه در مرکز کادر

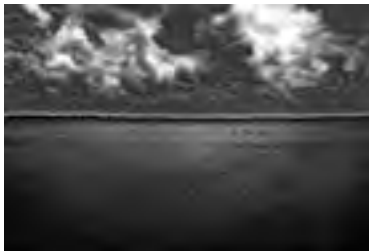

قرار ندادن سوژه در مرکز کادر

خط افق

خط افق، می‌تواند در عکس به صورت مستقیم یا مورب قرار بگیرد. هنگامی که موضوع اصلی ما زیر خط افق باشد، خط افق را بالای کادر قرار می‌دهیم و بالعکس. و اگر بالا و پایین خط افق هر دو به یک مقدار مهم باشد، می‌توان خط افق را وسط کادر قرار داد.

در یک موقعیت ممکن است شما گزینه‌های مختلفی به نظرتان برسد. این شما هستید که به عنوان عکاس انتخاب می‌کنید، عکس را عمودی بگیرید یا افقی؛ محل قرارگیری خط افق کجا باشد و یا سوژه اصلی را کجای کادر قرار دهید.

عکس از فرید نانی

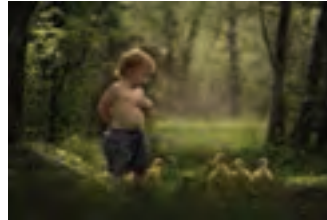

عکس از مونم و اسیف Munem Wasif

نگاه سوژه

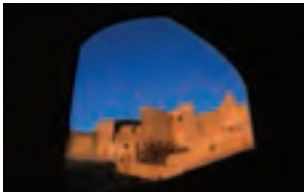
امتداد نگاه سوژه می‌تواند هم در داخل کادر باشد و هم خارج از کادر؛ اما بهتر است نگاه سوژه در داخل کادر باشد تا چشم بیننده به داخل عکس هدایت شود. برای سوژه‌های متحرک نیز بهتر است فضایی باز در مقابلشان در نظر بگیریم.

عکس از لنا میشلوا، نگاه سوژه به داخل کادر. عکس از مهدی قاسمی، نگاه سوژه به خارج از کادر

قاب بندی

برای تأکید بیشتر روی سوژه اصلی می‌توانیم قاب‌هایی را اطراف سوژه قرار دهیم. این کار، سوژه اصلی را از فضای اطراف جدا می‌کند.

عکس از: رحیم بنی‌اسد آزاد، قاب بندی در عکاسی معماری

عکس از امیرحسامی نژاد، قاب بندی در عکاسی مستند

عکس از پیمان یزدانی، قاب بندی در عکاسی طبیعت

فرایند تدریس

گام اول: مشاهده عکس‌های دانش‌آموزان و تحلیل و بررسی آنها به کمک دانش‌آموزان

گام دوم: طرح سؤالات زیر برای شروع مبحث ترکیب بندی:

■ بهترین نقطه برای قرار دادن سوژه اصلی کدام قسمت از تصویر است؟

■ خط افق یا خط زمین در عکاسی بهتر است در کدام قسمت تصویر قرار گیرد؟

■ آیا می‌توان سوژه‌ای را در وسط کادر قرار داد؟

■ چند نوع کادر بندی در عکاسی وجود دارد؟ بهترین نوع آن کدام است؟

گام سوم: دانش‌آموزان به سؤالات پاسخ‌هایی می‌دهند که با توضیحات معلم و مثال‌های تصویری تکمیل

می‌شود.

گام چهارم: از دانش‌آموزان خواسته شود از موضوعاتی مانند مشاغل، حیوانات، وسایل نقلیه، گیاهان

و... عکاسی کنند.

پایه هشتم

بخش دوم

خوشنویسی

معرفی خط شکسته نستعلیق

درس اول

اهداف درس

- آشنایی با خط شکسته نستعلیق
- ارزش‌گذاری به میراث فرهنگی (خط شکسته نستعلیق)

انتظارات عملکردی

- با استفاده از حروف و کلمه‌ها نقش و ترکیبی تازه ایجاد کنند.
- فرم‌های خط شکسته نستعلیق را در آثار خود به کار گیرند.

فرایند تدریس

وسایل مورد نیاز

۱ نقش حروف و کلمه‌های خط شکسته نستعلیق به صورت خط محیطی در اندازه‌های مختلف (۵ اندازه) (برای تهیه الگوهای آماده به سایت دفتر تألیف کتاب‌های درسی، گروه هنر <http://art-dept.talif.sch.ir> مراجعه فرمایید).

۲ تصویر چند سطر به خط شکسته نستعلیق و همان سطرها به خط نستعلیق (برای مقایسه)

۳ چند اثر خوشنویسی به خط شکسته نستعلیق

۴ کاغذ پوستی، کاربن و... برای انتقال الگوی کلمات

۵ مداد رنگ یا آبرنگ یا گواش، خط کش و...

گام اول: در ابتدا، نمونه‌هایی که به خط نستعلیق و شکسته نستعلیق نوشته شده است در اختیار گروه‌ها قرار می‌گیرد و از آنها خواسته می‌شود که به وسیله کاغذ پوستی خط‌ها را با هم مقایسه کنند و شباهت‌ها و تفاوت‌ها را بنویسند و در کلاس ارائه کنند.

گام دوم: بهتر است به منظور ترغیب دانش‌آموزان به تفکر خلاق و همفکری در گروه، سؤالات زیر طرح شود:

برای مثال : چگونه می‌توان با استفاده از این نقوش به نقوش جدید و زیباتری رسید؟

جواب‌های دانش‌آموزان دسته‌بندی، و روی تابلو نوشته می‌شود.

ممکن است نظر دانش‌آموزان به این ترتیب باشد : ۱- با کنار هم قراردادن ۲- با قرینه کردن ۳- با

تکرار آزاد ۴- با تکرار قسمتی از شکل ۵- ترکیب با شکل‌های هندسی ۶- وارونه کردن و آینه کردن

۷- با چرخاندن حول یک نقطه و...

گام سوم : ادامه کار را می‌توان با سؤالات دیگری برنامه‌ریزی کرد؛ به طور مثال :

- به نظر شما چه تصاویری را می‌توان با استفاده از این الگوها (حروف و کلمه‌ها) طراحی کرد؟

جواب‌های دانش‌آموزان روی تابلو نوشته، و دسته‌بندی می‌شود. ممکن است جواب‌هایی شبیه به این

جواب‌ها از طرف دانش‌آموزان داده شود : ۱- گل ۲- میز ۳- پرند - آدم - ظرف و...

نکته : سعی شود دانش‌آموزان به این باور برسند که تقریباً خیلی از تصاویر را می‌توان با الهام از این

نقوش طراحی کرد. لازم نیست تصاویر حتماً واقع‌گرایانه باشد. رسیدن به تصاویر انتزاعی نشانه شکوفایی

ذهنی دانش‌آموز است.

گام چهارم : در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته شود تا به صورت گروهی با ترکیب حروف به خلق

یک اثر دست بزنند.

آموزش خط تحریری شکسته نستعلیق

هدف درس

■ آموزش مهارت زیبانویسی

انتظارات عملکردی

- به مقایسه حروف بپردازند و تفاوت‌ها را بیابند.
  - به کارهای گروهی و زیبانویسی بپردازند.
  - با تکرار در نوشتن متون ادبی، نکات اخلاقی و آموزه‌های دینی را به صورت غیرمستقیم بیاموزند.
- و سایر موردنیاز : دفتر خط دار، مداد، خودکار، خودنویس، کاغذ شفاف (کاغذ پوستی) خط کش، الگوی استاندارد خط شکسته تحریری (حروف و کلمه‌های کلیدی)
- طرح خط شکسته تحریری

فرایند تدریس

بهتر است معلم، آموزش خط تحریری را به صورت طرح تعریف و دانش‌آموز را از مراحل آن و کارهایی آگاه کند، که باید انجام دهند.

مثال : این درس به روش تفکر استقرایی در صفحه ۱۷ بخش کلیات تدریس می‌شود.

گام اول : برای آسان بودن یادگیری و امکان تدریس در کلاس‌های پرجمعیت، استفاده از کاغذ شفاف (پوستی) توصیه می‌شود. در ابتدا از دانش‌آموزان خواسته شود تا با استفاده از کاغذ شفاف، حروف و کلمه‌های کلیدی (کلمه کلیدی به کلمه‌هایی گفته می‌شود که شکل آن در ساختار بقیه کلمه‌ها تکرار می‌شود.) را با کپی کردن بیاموزند و به مقایسه و تحلیل نوشته خود بپردازند. (لازم است از دانش‌آموزان خواسته شود برای ارزشیابی آموخته‌هایشان آنچه را تمرین کرده‌اند روی کاغذ شفاف بنویسند و روی الگوی استاندارد قرار دهند و میزان درست نوشتن آن را بسنجند. این کار باعث می‌شود که در کلاس‌های پرجمعیت کمتر از معلم راهنمایی بخواهند.)

حرف دگر بگردد خفا گشته کجاست

آداب بس گزیند حرف در دهان طعم

نقش لفظ جامع سر

مهر مری

با کاف صاحب الالایب تنها نیست سخن مال

عطف صاحب سخن صاحب سار بر بلا مراد

ببین شب سیر سیر سیر سیر سیر

پر پر پر پر پر پر پر پر پر پر

ص ص ص ص ص ص ص ص ص ص

بازت س ص ص ص ص ص ص ص ص

بن سیر سیر سیر سیر سیر سیر سیر

بم سیر سیر سیر سیر سیر سیر سیر

گام دوم: در این مرحله دانش‌آموز هم شکل‌های حروف و کلمه‌های کلیدی را پیدا، و دسته‌بندی می‌کند. (مانند گام دوم خوشنویسی پایه هفتم)

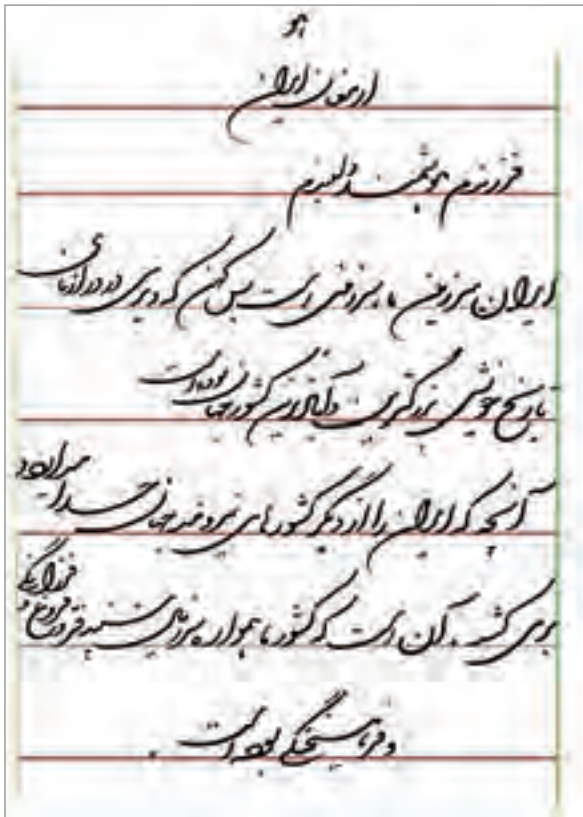
هم شکل‌های حرف «ر»: «ز» و «ژ» و

هم شکل‌های حرف «ب»: «پ»، «ت» و «ث»

هم شکل‌های کلمه «بیا»: «تتا»، «نیا»، «تیا»، «بنا»، «نبا»، «پبا»، «بتا» را.

پیدا کردن هم شکل‌ها به این دلیل مهم است که دانش‌آموزان در خوشنویسی کلمه‌های جدید، شکل کلمه را زودتر به یاد می‌آورند و یاد می‌گیرند که یکی از دلیل هماهنگی نوشته‌ها وجود کلمه‌های هم شکل است.

گام سوم: دانش‌آموز کاربرد کلمه‌های کلیدی یا حروف را در ترکیب کلمات دیگر بررسی می‌کند. کلمه‌های کلیدی در نوشتن بعضی از کلمه‌ها بدون هیچ‌گونه تغییری وجود دارد و فقط در کنار حروف و کلمه‌های دیگر قرار می‌گیرد؛ مانند کلمه کلیدی «بیا» که در کلمه‌های «انبار»، «بیات» و «نیاز» آمده است؛ اما در برخی از کلمه‌ها (کلمه‌های ترکیبی) کلمه‌های کلیدی به حروف یا کلمات کلیدی دیگر وصل می‌شود؛ مانند «بیا» در کلمه‌های «نیک» و «یکتا».

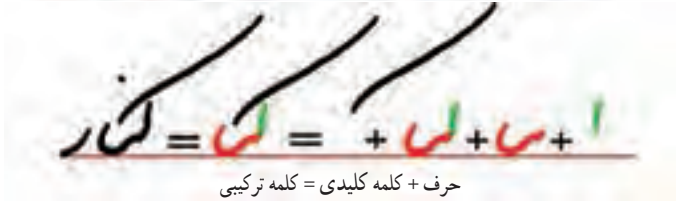
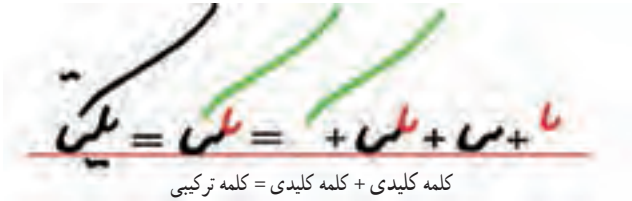
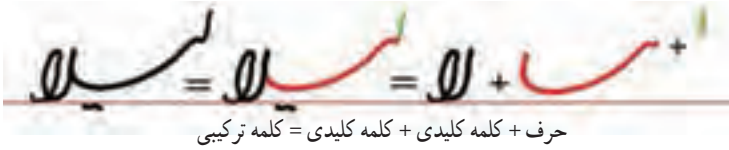

در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته می‌شود که از یک یا چند متن که به خط شکسته نستعلیق تحریری نوشته شده است، کلمات کلیدی را بررسی کنند و برای هر کلمه دست کم ده مثال بیاورند. (نمونه متن در پایان همین فصل آمده است.)

گام چهارم: دانش‌آموز یک متن را در سه قسمت جدا (حروف، کلمه‌های کلیدی و کلمه‌های ترکیبی) دسته‌بندی و یادداشت می‌کند. (مانند گام چهارم خوشنویسی پایه هفتم)

ساختار کلمه‌های ترکیبی

نکته: هر چقدر شناخت کلمه‌های کلیدی و حروف که در گام اول آمده است، درست‌تر باشد، شناخت و بررسی کلمه‌های ترکیبی راحت‌تر صورت می‌گیرد.

در این مرحله دانش‌آموز، کلمه‌ای را تجزیه، و در دفتر دسته‌بندی می‌کند.

گام ششم: دانش‌آموزان با مطرح کردن چند سؤال، تشویق شوند تا با همفکری گروه، قانون‌های خط تحریری را استخراج کنند.

■ ارتفاع حروف و کلمه‌ها نسبت به خط‌زمینه چه تفاوتی باهم دارد؟ (متوجه کردن دانش‌آموزان نسبت به شیب کلمه‌ها)

■ آخرین حرف یا کلمه سطر نسبت به جای اصلی آن چه تغییری می‌کند؟

■ حروف از نظر قرار گرفتن نسبت به خط‌زمینه به چند دسته تقسیم می‌شود؟

■ در هر جمله به صورت متوسط چند کلمه کشیده نوشته می‌شود؟

تلاش دانش‌آموزان برای پاسخ به این سؤال‌ها و راهنمایی معلم، آنها را با قوانین کلی خوشنویسی آشنا می‌کند. در این مرحله قوانین کلی خط شکسته نستعلیق تحریری توسط گروه نوشته می‌شود و هر فرد به طور جداگانه در پوشه کار خود قرار می‌دهد.

گام هفتم: دانش‌آموز متنی را که اندازه آن شکسته نستعلیق نیست با خط شکسته نستعلیق تحریری خوشنویسی کند. (خوشنویسی بدون الگو)

خوشنویسی با قلم نی

درس سوم

اهداف درس

- تقویت هماهنگی دست، چشم و مغز
- آشنایی با ترکیب بندی

انتظارات عملکردی

- دانش آموز قلم نی را درست و با زاویه خط نستعلیق در دست بگیرد.
- با استفاده از کاغذ پوستی، تمرین مهارت استفاده از کل قلم نی را تمرین کند.
- با تمام پهنای قلم نی بنویسد.
- اندازه مرکب برای نوشتن را تنظیم کند.
- حروف و کلمه‌ها را در کنار هم (متصل و منفصل) بنویسد و ترکیب بندی کند (مثلاً ترکیب با نقطه).

وسایل مورد نیاز

- ۱ الگوی استاندارد حروف و کلمه‌هایی که با تمام پهنای قلم نی نوشته می‌شود (سرمشق).
- ۲ قلم نی‌های پارویی آماده (قلم نی در چند اندازه)
- ۳ مرکب و دوات در اندازه‌های متوسط و بزرگ
- ۴ کاغذ پوستی روغنی (حالت گلاسه دارد)
- ۵ کاغذ یا مقوا گلاسه
- ۶ کاغذ و قیچی و چسب و خط‌کش و پرگار

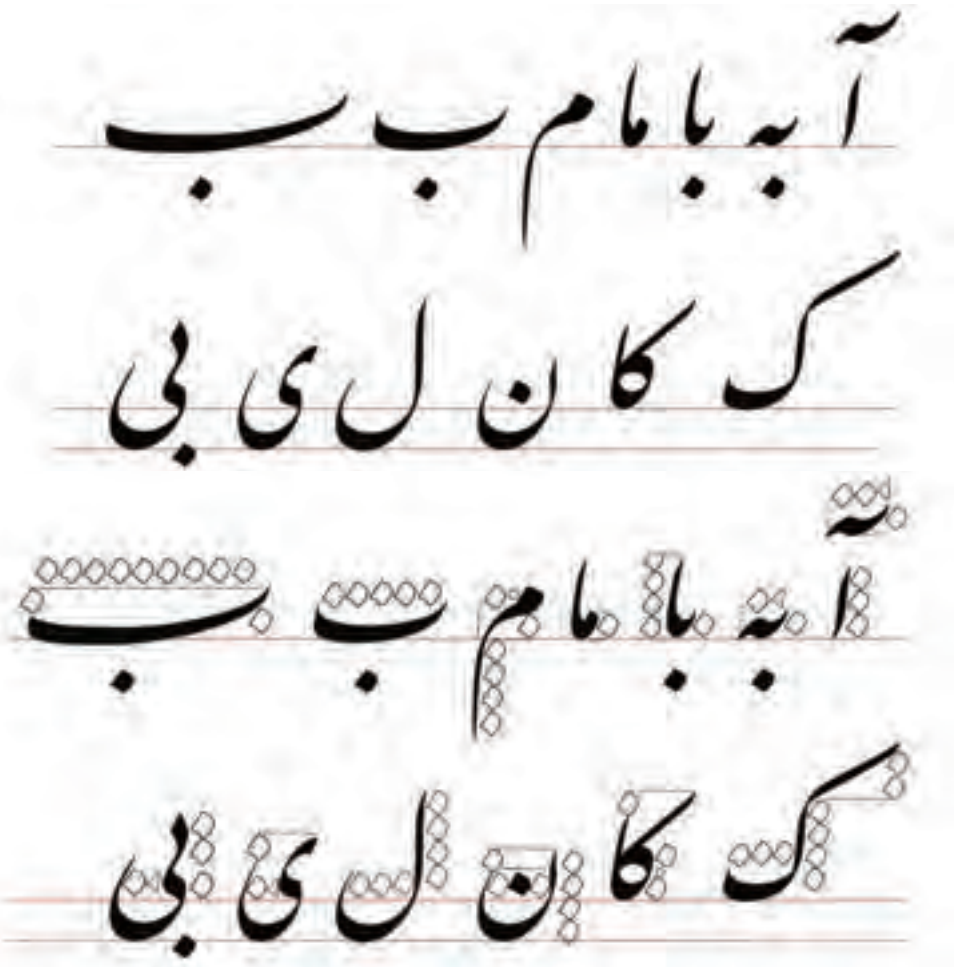
شرح موضوع

با توجه به رعایت اصل ساده به مشکل در آموزش بهتر است آموزش مهارت نوشتن با قلم نی از مهارت نوشتن با تمام پهنای قلم شروع شود. ابتدا باید حروف و کلمه‌هایی را شناخت که با تمام پهنای قلم نوشته می‌شود. برخی از حروف و کلمه‌هایی که با تمام پهنای قلم نوشته می‌شود، عبارت است از:

«آ» «ب» «ک» «ل» «م» «ن» «ی»
«به» «با» «ما» «لی» «یک» «بله» «تکه» «یکی» «لک» «لکه»

فرایند تدریس

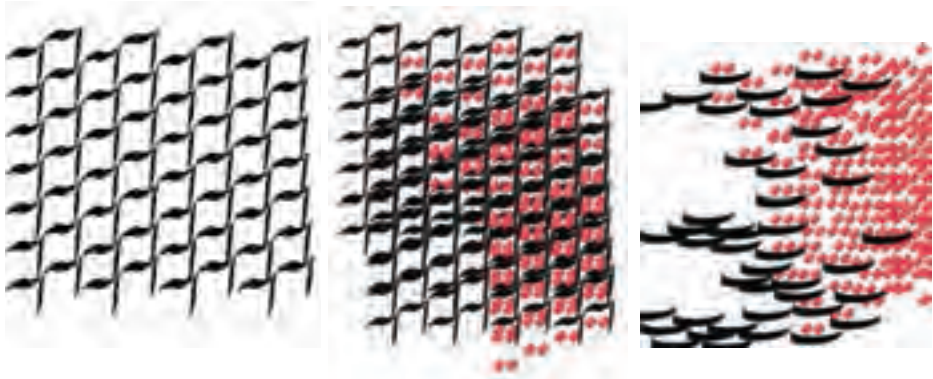
گام اول: ابتدا «الگوی استاندارد» از حروف و کلمه‌هایی تهیه شود که با تمام پهنای قلم‌نی نوشته می‌شود (بهتر است این الگو هم با تناسبات (نقطه‌گذاری) و هم بدون نقطه‌گذاری آماده شود) و در دسترس دانش‌آموز قرار بگیرد. (الگوی اصلی در سایت <http://art-dept.talif.sch.ir> و یا لوح فشرده همراه کتاب موجود است.)

نکته: اندازه سرمشق، باید با قلم دانش‌آموز یکی باشد برای این منظور یک قلم مشقی (۳ میلیمتر) انتخاب شود. سرمشق نیز با قلم ۳ میلیمتر نوشته و تکثیر شود و در اختیار دانش‌آموز قرار گیرد.

گام دوم : (روش گرفتن قلم نی و زاویه مناسب) پیشنهاد می‌شود برای شناخت زاویه درست در خط نستعلیق از کاغذ شفاف استفاده شود. دانش‌آموز، کاغذ شفاف را روی سرمشق می‌گذارد و با قلم نی بدون مرکب سعی کند قلم را روی نوشته‌ها حرکت دهد و نوشتن را تقلید کند. در ادامه به همین روش با قلم نی و مرکب مهارت نوشتن را روی کاغذ پوستی تمرین کند. پس از اینکه با کپی کردن روی کاغذ پوستی، مهارت نسبی کسب کرد به صورت مستقل روی کاغذ پوستی بنویسد و آن را روی سرمشق بگذارد و مقایسه کند و در ادامه بر روی کاغذ خوشنویسی کند.

گام سوم : (ترکیب بندی خلاقانه حروف) این تمرین باعث ایجاد علاقه در مهارت نوشتن با تمام پهنای قلم نی می‌شود و کمک می‌کند تا حروف و کلمه‌هایی را که به صورت نسبی یاد گرفته‌اند در ترکیب بندی تازه به کار ببرند.

ترکیب بندی حروف

مثال : از ترکیب «نقطه»، حرف «آ»، کلمه «به» به صورت آزاد با قلم نی در اندازه دلخواه و با رنگ دلخواه، یک اثر زیبا به وجود بیاورید.

با طرح سؤالاتی می‌توان دانش‌آموزان را برای خلق آثار با رویکرد کاربردی هدایت کرد. به عنوان مثال : طرح‌ها و ترکیب بندی‌هایی که به وجود آورده‌اید، چه کاربردی می‌تواند داشته باشند؟ جواب‌های آنها روی تابلو نوشته شود؛ مثال : برای تزئین وسایل و ظروف، برای طرح پارچه و کاغذ دیواری، طرح کاشی و تزئین بناها و ...

گام چهارم : در ادامه پیشنهاد می‌شود که دانش‌آموزان یک صفحه را با قسمت‌های مختلفی تقسیم بندی کنند. این تقسیم بندی می‌تواند به صورت شکل‌های هندسی و یا تقسیمات آزاد صورت گیرد. (تداخل مربع، دایره و ...). سپس با نوشتن حروف و کلمه‌ها با قلم نی و مرکب ایجاد بافت، و یک اثر هنری خلق کنند. آثار دانش‌آموزان در پوشه کار جمع‌آوری شود.

تلفیق خوشنویسی با دیگر موضوعات کتاب فرهنگ و هنر

اهداف کلی

- ۱ استفاده از امکان شکل حروف و کلمه‌ها در طراحی
- ۲ تقویت مهارت دیدن
- ۳ تقویت قدرت مقایسه و تطبیق
- ۴ تفکر فعال و کارهای خلاقانه
- ۵ توانایی درک ارتباط بین رشته‌های هنری
- ۶ توانایی کارهای گروهی
- ۷ ارتقای حس زیباییشناسی

وسایل مورد نیاز

حروف و کلمه‌های کلیدی به صورت خط محیطی (خط نستعلیق و شکسته نستعلیق) کاغذ سفید، کاغذ شفاف، تصاویری از حیوانات و پرندگان، مداد رنگی، آبرنگ با گواش، خط کش (خوشنویسی اسم برخی از حیوانات یا پرندگان در چند اندازه)

فعالیت اول: استفاده از خوشنویسی در طراحی خلاق حیوانات (درس اول، فصل اول)

در درس اول از فصل اول فعالیت اول، از تلفیق خوشنویسی با طرح حیوانات به عنوان یکی از روش‌های طراحی خلاق حیوانات می‌توان استفاده کرد.

بهتر است با یک سؤال از دانش‌آموزان شروع شود. چگونه می‌توان در طرح‌های خلاق که با استفاده از نقش حیوانات به وجود آورده‌اید از خوشنویسی نیز استفاده شود؟ اگر جواب‌های دانش‌آموزان روی تابلو کلاس نوشته، و هدفمند هدایت شود، ممکن است جواب‌هایی نظیر جواب‌های زیر به دست آید:

- ترکیب شکل حیوانات (ساده شده) با خوشنویسی نام آن حیوانات
- تغییر دادن شکل حروف یا کلمه‌ها و تبدیل به طرح حیوانات
- استفاده از شکل‌های خوشنویسی در طراحی تخیلی از حیوانات
- حروف و کلمه‌ها طوری در کنار هم قرار بگیرد که تداعی کننده شکل حیوانات باشد.

فعالیت دوم: ترکیب شکل ساده حیوانات با نام حیوان

ابتدا دانش‌آموزان به وسیله کاغذ شفاف، طرح ساده‌ای از حیوان مورد نظر را که با خود به کلاس آورده اند می‌کشند و کاغذ شفاف را روی خوشنویسی نام حیوان قرار می‌دهند. با حرکت کاغذ شفاف روی خوشنویسی نام حیوان، چند طرح را تنظیم، و از بین طرح‌ها بهترین آن را انتخاب می‌کنند.

ترکیب اسم حیوان می‌تواند با قسمتی از شکل حیوان باشد (مثلاً سر حیوان). این طرح برای طراحی نمادها و نشانه‌ها می‌تواند کاربرد داشته باشد. چینش حروف و کلمه‌ها باید به گونه‌ای تنظیم شود که تداعی‌کننده حیوان باشد.

ابتدا دانش‌آموز با کاغذ پوستی شکل ساده شده حیوان را رسم می‌کند و آن‌گاه روی حروف و کلمه‌ها قرار می‌دهد و مناسب‌ترین شکل را برای قسمت‌های مختلف طرح انتخاب می‌کند. در مراحل پایانی، خط‌های محیطی شکل حیوان را پاک می‌کند (یا از کاغذ پوستی به روی کاغذ سفید انتقال نمی‌دهد) تا حروف و کلمه‌ها تداعی‌کننده حیوان مورد نظر باشد.

فعالیت سوم: استفاده از خوشنویسی در طراحی خلاق پرندگان (درس دوم، فصل اول)

به نظر می‌رسد در درس طراحی خلاق از پرندگان جای «مرغ بسم الله» خالی باشد. مرغ بسم الله نیز می‌تواند جزء مجموعه طرح‌های خلاق با استفاده از طرح پرنده‌ها باشد. در روش‌های مختلف طراحی خلاق از پرندگان می‌شود از خوشنویسی هم استفاده کرد.

این موضوع را نیز می‌توان با نظرخواهی از گروه‌های دانش‌آموزان در کلاس شروع کرد. پاسخ‌ها روی تابلو نوشته شود، می‌توان علاوه بر مرغ بسم الله با روش‌های زیر نیز از تلفیق خوشنویسی و طرح پرندگان طرح‌های خلاقانه‌ای طراحی کرد.

طراحی ذهنی پرنده با استفاده از حروف

■ تلفیق شکل خطی پرنده با خوشنویسی اسم پرنده یا نوشته‌های دیگر (شبیه به درس طراحی خلاق حیوانات عمل شود).

■ استفاده از شکل‌های خوشنویسی در طراحی ذهنی و تخیلی از پرندگان

■ تغییر دادن شکل حروف و کلمه‌ها و تبدیل به طرح پرنده

■ استفاده از خوشنویسی در طراحی ذهنی و تخیلی از پرندگان. در این قسمت از دانش‌آموزان خواسته شود که به شکل حروف و کلمه‌های مختلف با دقت نگاه، و شباهت حروف و کلمه‌ها را با اندام‌های مختلف پرندگان پیدا کنند و در طراحی ذهنی خود به کار برند.

شکل بیضی مانند دوایر در خوشنویسی با شکل کلی پرندگان بی ارتباط نیست و با اضافه کردن جزئیات به شکل دوایر می‌توان در طراحی پرندگان از آن بهره گرفت.

فضای منفی بعضی از کلمه‌ها نیز تداعی کننده سر پرنده است.

فضای منفی کلمه‌ها نیز در طراحی مورد توجه است.

فعالیت چهارم: طراحی تزیینات بنا و فضاهای معماری

(طراحی تزیینات در معماری درس چهارم، فصل اول)

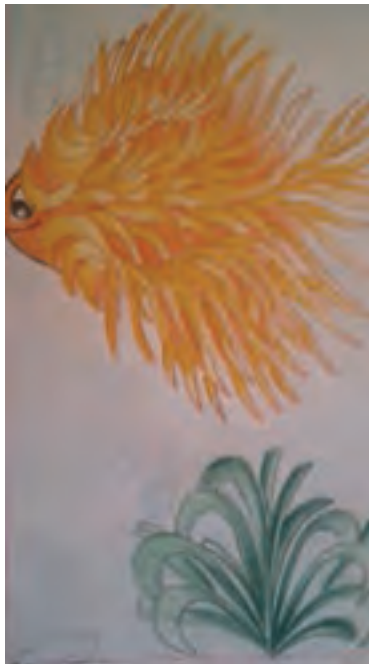
با توجه به اینکه خوشنویسی به صورت گچ‌بری و یا نوشتن روی کاشی و... از دیرباز تاکنون برای تزیین بناها استفاده شده است، اکنون نیز می‌تواند با بازنگری برای تزیین در بناها استفاده شود. می‌توان از ترکیب نقش حروف و کلمه‌ها نقش‌هایی برای تزیین بنا به وجود آورد. این نقوش را می‌توان به شکل ایجاد گره نیز تنظیم کرد. (مانند تلفیق خوشنویسی با طراحی سنتی در پایه هفتم)

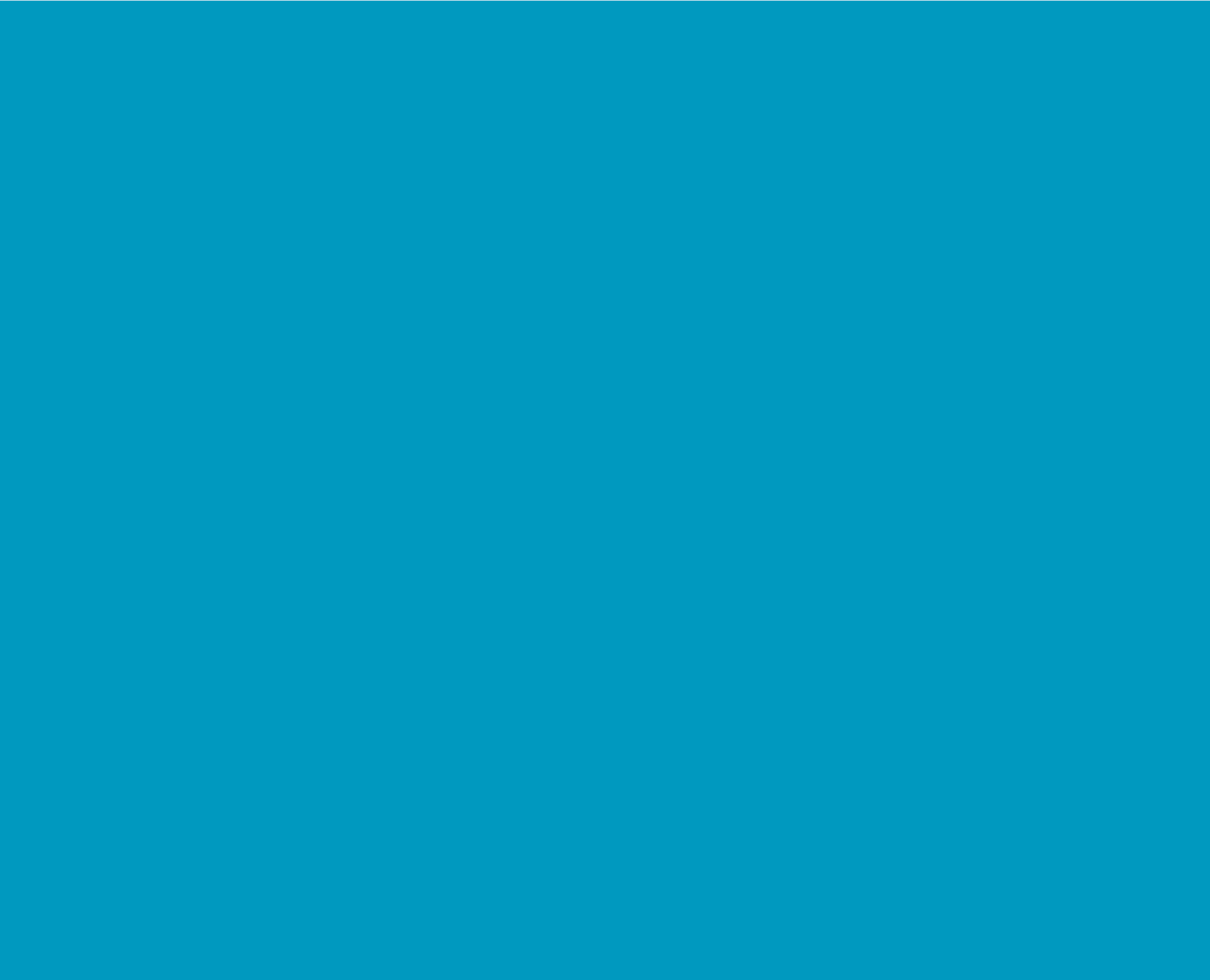
دانش‌آموزان با استفاده از تصویر یک بنا یک قاب را با مشخص کردن، مقیاس در نظر می‌گیرند (یک قاب مربع شکل یا مستطیل یا قاب‌های محرابی شکل)؛ این قاب را نیز روی کاغذ ترسیم می‌کنند و در صورت نیاز برای آن حاشیه در نظر می‌گیرند. آن‌گاه با ترکیب حروف و کلمه‌ها نقش آن را تنظیم می‌کنند.

می‌توان سفارش کرد که طرح در $\frac{1}{4}$ قاب تنظیم، و از روش قرینه‌سازی $\frac{3}{4}$ باقی‌مانده کامل شود و با نقش‌ها با آزادی بیشتری به وجود بیاید. (قرینه نباشد)

فعالیت پنجم: تصویرسازی

برای تصویرسازی با استفاده از حروف و کلمه‌ها فضای نامحدودی وجود دارد. دانش‌آموزان با استفاده از حروف و یا کلمات، می‌توانند تصاویر متعددی را به وجود بیاورند. ابتدا دانش‌آموزان حرف یا کلمه‌ای را با کاغذ پوستی کمی، و سپس با دقت شباهت حرف و پدیده‌ای ویژه را درک می‌کنند و با تغییراتی که می‌دهند، آن را تصویرسازی می‌کنند. اگر دانش‌آموزان، بعد از اینکه حرف یا کلمه‌ای را کمی، و به آن نگاه کردند و به نتیجه دلخواه نرسیدند (شباهت آن را با پدیده‌ای درک نکردند...) با تکرار، تغییر و یا قرینه کردن، آن کار را دنبال کنند.

پایه هشتم

بخش سوم

هنرهای نمایشی

مقدمه

با توجه به توضیحاتی که در بخش اول (کلیات)، قسمت ساختار کتاب آمده است به دلیل بازخوردهای گرفته شده از همکاران و آنچه استانداردهای آموزشی ایجاب می‌کرد، در راهنمای معلم، تغییراتی در برخی از بخش‌ها به وجود آمده است. یکی از این تغییرات، آوردن فصل هنرهای نمایشی در راهنمای معلم است که در کتاب دانش‌آموز وجود ندارد؛ اما از معلمان محترم خواهشمندیم این فصل را در بودجه‌بندی تدریس خود قرار دهند. از تغییرات دیگر انتقال مبحث نمایشنامه‌نویسی از پایه هفتم به پایه هشتم و نمایشنامه‌خوانی از پایه نهم به پایه هشتم است. دلیل این تغییر، آموزش غیرمستقیم است. آموزش نمایش کودک و نوجوان بر پایه کشف و شهود و از طریق بازی صورت می‌گیرد و دانش‌آموزان پس از ورود به فضای بازیگری در پایه هفتم، نیاز به داستان را احساس می‌کنند و برحسب نیاز با آمادگی کامل در پایه هشتم به سراغ داستان و نمایشنامه‌نویسی می‌روند؛ سپس در پایه نهم به فضای کارگردانی ورود می‌کنند و می‌آموزند تا با جست‌وجو کردن و مطالعه، به نیازها و دغدغه‌هایشان پاسخ بدهند. (البته معلمان محترم می‌توانند به حسب صلاحدید به ترتیب کتاب دانش‌آموز نیز پیش روند.)

آشنایی با داستان

درس اول

هدف درس

■ آشنایی با عناصر داستان

انتظارات عملکردی

- یک داستان کوتاه بنویسند.
- داستان را با حس و لحن صحیح بخوانند.
- یک گفت‌وگو بنویسند.

شرح موضوع

داستان حادثه‌ای را نقل می‌کند که در آن تخیل به کار رفته است. در مورد تعداد و ترکیب عناصر بنیادین داستان، اتفاق نظری نیست؛ اما به طور کلی داستان دربردارنده سه عنصر مهم است: ۱- پیرنگ (توجه کنید بی در تلفظ این کلمه مانند پی ساختمان یا پیگرد خوانده می‌شود). ۲- شخصیت ۳- مکان (صحنه) از دیگر عناصر داستان می‌توان به درونمایه (تم)، کنش یا کشمکش، زاویه دید، سبک و گفت‌وگو اشاره کرد.

۱- پیرنگ (طرح)

به زبان ساده، رابطه علت و معلولی بین رخداد‌های داستان است که نویسنده قبل از نوشتن داستان، باید آنها را برای خود مشخص کند، زیرا این مسئله باعث می‌شود تا داستان بر بنیان استواری شکل بگیرد؛ به بیان دیگر همان حوادث اصلی داستان یا رمانی است که به هم پیوسته توسط نویسنده خلق و ارائه می‌شود. فرق پیرنگ (طرح) و داستان در چیست؟

«شاه مُرد و سپس ملکه مُرد». این یک داستان است درحالی‌که «شاه مرد و بعد ملکه از اندوه دق کرد.» یک پیرنگ است. پیرنگ به رابطه علت و معلولی بین رخداد‌های داستان دلالت می‌کند.

۲- شخصیت

شخصیت‌پردازی از عناصر اصلی داستان است. شخصیت در بیشتر مواقع، انسان است و داستان را

پیش می‌برد و می‌تواند هویت و ویژگی‌های گوناگونی داشته باشد که از دل داستان برآمده است. برخی از گونه‌های مختلف شخصیت‌های داستانی از این قرار است:

■ **شخصیت راوی:** شخصیتی است که مخاطب، داستان را از زاویه دید او تجربه می‌کند؛ با او همدردی، و از او طرفداری می‌کند و از این رو شخصیت اصلی داستان است.

■ **قهرمان:** شخصیتی است که کنش (وقایع یا اتفاقات) داستان را پیش می‌برد و انتظار می‌رود به هدف غایی داستان برسد. در شیوه داستان‌گویی غربی، قهرمان عموماً شخصیت اصلی داستان است.

■ **ضدقهرمان:** شخصیتی است که در برابر قهرمان قد علم می‌کند.

■ **شخصیت ایستا:** شخصیتی است که در روند داستان دچار تغییر محسوسی نمی‌شود.

■ **شخصیت پویا:** شخصیتی است که در روند داستان دستخوش تغییرات شخصیتی می‌شود.

■ **شخصیت فرعی:** شخصیتی است که نقش کوچکی در داستان دارد.

شیوه‌های پرداخت شخصیت

ظاهر شخصیت: ویژگی‌های ظاهری شخصیت توصیف می‌شود تا خواننده بتواند او را بشناسد.
گفت‌وگوها: شخصیت چه می‌گوید و چگونه می‌گوید. در واقع گفت‌وگوها داستان را پیش می‌برد. و اطلاعات را انتقال می‌دهد و شخصیت‌پردازی را کامل می‌کند.
کنش‌ها: کارهایی که شخصیت انجام می‌دهد و چگونگی آنها.
واکنش دیگران: شخصیت‌های دیگر او را چگونه می‌بینند و با او چه رفتاری دارند.

۳- مکان (صحنه، فضا)

صحنه، محل و ظرف زمانی وقوع حوادث داستانی است؛ به بیانی دیگر، هر داستان در جایی و در محدوده زمانی خاصی اتفاق می‌افتد و همین موقعیت زمانی و مکانی وقوع حوادث داستان، صحنه‌های داستان را تشکیل می‌دهد؛ صحنه مرکبی برای حضور شخصیت‌های داستان فراهم می‌کند؛ محیطی مؤثر بر رفتار و کردار شخصیت‌ها به وجود می‌آورد و گاه می‌تواند متضمن معنایی عمیق و نمادین باشد؛ مثلاً صحنه رعد و برق و توفان، پشت پنجره در یک داستان، می‌تواند نمادی برای درون متلاطم شخصیت باشد.

۴- درون مایه یا تم

عنصر وحدت‌بخش داستان و یا مفهوم یا فکر محوری داستان، و به‌طور خلاصه فشرده مفهومی داستان است. اغلب آن را یکی از عناصر بنیادی ادبیات داستانی می‌دانند. اگر بپرسند «از این داستان چه چیزی یاد گرفتید؟» پاسخ همان درونمایه یا تم خواهد بود.

۵- کشمکش

به معنای چالشی است که قهرمان با آن روبه‌رو می‌شود که در تمام گونه‌های ادبیات کاربرد دارد. انواع کشمکش را بر اساس ویژگی‌های قهرمان و ضدقهرمان معمولاً به این شکل طبقه‌بندی می‌کنند :

انواع کشمکش :

■ فرد علیه خود

■ فرد علیه فرد

■ فرد علیه جامعه

■ فرد علیه طبیعت

■ فرد علیه فراطبیعت

■ فرد علیه ماشین/فناوری (در دوران مدرن، فرد علیه ماشین یا فرد علیه فناوری هم به این طبقه‌بندی افزوده شده است)

۶- نقاط عطف و اوج

هنگامی که اتفاقی خاص، شخصیت را تکان می‌دهد و او را به سوی گره‌گشایی می‌کشانند، هیجانی‌ترین بخش نوشته به وجود می‌آید که اوج نام دارد. اوج قله‌ای است که شخصیت تصمیم می‌گیرد باید چه کند و چه راهی را در پیش بگیرد. اوج در نمایشنامه به نام نقطه عطف تعریف می‌شود؛ یعنی چیزی که در ماجرا چنگ می‌اندازد و آن را به سمت دیگری پرتاب می‌کند. شمار نقاط عطف در نمایشنامه بیشتر است تا اوج در داستان.

۷- زاویه دید

شیوه‌ای است که نویسنده از طریق آن، داستان را ارائه می‌کند. به عبارت روشن‌تر، زاویه دید، روش روایت داستان است؛ مثلاً راوی، خود نویسنده باشد (زاویه دید بیرونی) یا یکی از شخصیت‌های داستان (زاویه دید درونی)

۸- سبک

چیزی نیست که نوشته شده، بلکه چگونه نوشتن آن است. سبک در ادبیات داستانی به قراردادهای زبانی اشاره دارد که در ساختمان اثر به کار می‌رود. داستان‌نویس ممکن است بیان، ساختار جمله، جمله‌بندی، گفت‌وگو نویسی یا دیگر جنبه‌های زبانی را دستکاری کند تا سبک یا حال و هوای خاصی را خلق کند.

نمایشنامه چیست

نمایشنامه و فیلمنامه، داستانی است که با تصویر بنا می‌شود. نوشته‌ای که شخص یا اشخاص را در مکان یا اماکنی در حال کار یا کارهایشان نشان می‌دهد؛ به تعریف دیگر نمایشنامه مجموعه پرده‌هایی است که توسط عواملی چون بازیگر و کارگردان جان می‌گیرد و حرف می‌زند.

مقایسه داستان و نمایشنامه

عناصری مانند روایت داستان، شخصیت، کشمکش، موقعیت زمانی و مکانی، گفت‌وگو و تک‌گویی (دیالوگ و مونولوگ)، زاویه دید و نقاط عطف و اوج شباهت‌های داستان و نمایشنامه را به وجود می‌آورد. ولی تفاوت‌های داستان و نمایشنامه بیشتر خود را در نوع بیان روایت، صحنه و فضا سازی نشان می‌دهد و معمولاً در نگاه اول قابل دیدن است.

روایت در نمایشنامه، تکه تکه و در قالب صحنه‌های متفاوت بیان می‌شود. همچنین نویسنده در نمایشنامه از افعال مضارع استفاده می‌کند؛ اما در داستان برای استفاده از افعال محدودیتی نیست. در رابطه با صحنه و فضا سازی نیز این دو تعریفی واحد از یک ساختار نیست. صحنه، بستر روایی نمایشنامه است و فضا سازی به بیان موقعیت‌های داستان مربوط می‌شود. در نمایشنامه صحنه را با نوشته‌ای فنی برای استفاده کارگردان می‌نویسند؛ اما نکته قابل اشاره این است که بیشترین بار احساسی نمایشنامه بر دوش بازیگر است. او احساسات را به مخاطب منتقل می‌کند؛ اما داستان به هیچ پلی برای انتقال احساسات نیاز ندارد.

فرایند تدریس

مرحله اول داستان نویسی

گام اول: معلم داستان کوتاهی را با صدای بلند و به طور صحیح می‌خواند و از بچه‌ها می‌خواهد خوب گوش بدهند.

گام دوم: از دانش‌آموزان خواسته شود تا با تغییر در داستان، داستان کوتاه جدیدی بنویسند.

گام سوم: معلم از بچه‌ها می‌خواهد تا داستان‌های خود را با صدای بلند و با حس بخوانند.

گام چهارم: معلم به صورت کنترل شده از بچه‌ها می‌خواهد تا در مورد نقاط قوت و ضعف خوانش یکدیگر صحبت کنند.

گام پنجم: معلم پس از شنیدن داستان‌ها در مورد تغییرات صحیح و خلاقانه در مورد داستان‌های ابداعی آنها صحبت می‌کند و در مورد چگونگی صحیح خواندن داستان، حس گرفتن و بیان صحیح (در هنرهای نمایشی پایه هفتم توضیح داده شد) نکاتی را یادآور می‌شود.

مرحله دوم گفت و گونویسی

- گام اول :** معلم از دانش آموزان می خواهد تا در گروه های دونفره، داستان جدیدی را که نوشته اند از زبان شخصیت های داستان بیان کنند (معلم دانش آموزان را هدایت می کند).
- گام دوم :** سپس هریک نقشی را به عهده بگیرند و کارهای نوشته شده خود را بخوانند.
- گام سوم :** معلم بعد از شنیدن کارها از بچه ها می خواهد تا به نقد بپردازند. در این بخش مبحث تفاوت داستان و نمایشنامه و اصول کلی نمایشنامه خوانی شرح داده می شود.
- گام چهارم :** از بچه ها خواسته می شود تا تمام سعی خود را به کارگیرند تا در خانه بر اساس یک داستان ایرانی و ساده، یک نمایشنامه کوتاه بنویسند.
- گام پنجم :** دانش آموزان در انتهای کلاس تجربیات این کلاس را یادداشت می کنند.

نمایشنامه

درس دوم

هدف درس

■ آشنایی با عناصر نمایشی در متن

انتظارات عملکردی

- یک نمایشنامه کوتاه بنویسند.
- برای شخصیت‌های داستان خود یک شناسنامه بنویسند.
- نمایشنامه را با لحن و بیان صحیح بخوانند.

شرح موضوع

متن نمایشنامه، یکی از مهم‌ترین ارکان تشکیل دهنده نمایش است. نمایشی یافت نمی‌شود که متن نداشته باشد. متن، صرفاً بیان کلمات توسط بازیگران نیست. همین‌که آنها بر پایه متن نمایشنامه، بدون استفاده از کلام، داستان یا مفهومی را به تماشاگر منتقل کنند از متن استفاده کرده‌اند. تاریخچه متن‌های ماندگار نیز مانند خود نمایش به یونان باستان بازمی‌گردد.

برای نوشتن هر نمایش هفت مرحله را در نظر می‌گیریم:

- ۱ **مقدمه:** دادن اطلاعات لازم مانند شناسنامه شخصیت و پرداختن به روابط او
- ۲ **گره افکنی:** در این بخش هنگامی که قصد شخصیت نمایش مشخص شد، ایجاد گره و ستیز بر سر راه او نمایش را به پیش می‌برد.
- ۳ **درگیری و ستیزه:** این حالت با خلق شخصیت‌هایی متضاد و هدف مشترک به وجود می‌آید. البته این درگیری با خویشتن و با انسان‌های دیگر یا عوامل بیرونی است.
- ۴ **نقطه اوج:** هنگامی است که نتیجه همه درگیری‌ها مشخص می‌شود.
- ۵ **گره‌گشایی:** درگیری‌ها به پایان می‌رسد و به اصطلاح تمام گره‌ها باز می‌شود.
- ۶ **نتیجه نهایی:** گره‌ها باز شده است. ماهیت همه چیز مشخص است. هیچ ابهامی در ذهن تماشاگر وجود ندارد.

فکر نوشتن نمایشنامه می تواند منابع مختلفی داشته باشد. گاهی فکر نمایشنامه از اتفاقاتی است که برای نویسنده به وجود آمده است. در این موارد نویسنده با علم و آگاهی و اشراف کاملی که بر موضوع دارد و با بررسی دقیق و همه جانبه آن شروع به نوشتن نمایشنامه می کند. گاه تمام داستان عیناً، نقطه به نقطه مانند داستان اصلی است و گاهی نویسنده فقط به سوژه وفادار می ماند.

گاهی اوقات بازنگری و تفکر درباره مسائلی که ساده از کنار آنها می گذرید، سبب خلق نمایشنامه ای جدید می شود که طبیعتاً موضوعی جسورانه خواهد داشت؛ چرا که به بیان مطلبی پرداخته شده است که برای ما کاملاً عادی و پیش بافتاده تلقی می شود؛ اما در بیشتر مواقع، نویسنده با الهام از زندگی دیگران نمایشنامه ای را می نگارد. در این گونه از نمایش ها، معمولاً نویسنده به دلیل درگیری عاطفی کمتری که با موضوع دارد، قضاوت بهتری می کند و نویسنده بهتر می تواند از همه جهات موضوع را بررسی کند و بی طرفانه تر متن خود را بنویسد. گاهی هم بیان حوادث و اتفاقاتی که برای افراد مهم پیش آمده است در قالب زندگینامه عنوان می شود و در واقع کل زندگی یک فرد تأثیرگذار به صورت متن نمایشی درمی آید.

برداشت آزاد از مطالب روزنامه و حوادثی که نقل شده است نیز یکی دیگر از منابعی است که می تواند به نویسنده کمک کند.

مسئله مهمی که در نوع نگارش متون نمایشی وجود دارد، چگونگی کشمکش در نمایشنامه است. کشمکش انواع مختلفی دارد که در این فرصت به آنها می پردازیم :

- ۱ آدمی بر ضد طبیعت ... از بارزترین نمونه های این نوع داستان ها «رابینسون کروزوئه» است.
- ۲ آدمی بر ضد سرنوشت ... ادیپ شهریار اثر سوفوکل
- ۳ آدمی بر ضد آدمی ... اتللو اثر ویلیام شکسپیر
- ۴ آدمی بر ضد خود ... هملت اثر ویلیام شکسپیر
- ۵ آدمی بر ضد جامعه ... دشمن مردم اثر ایبسن
- ۶ جامعه بر ضد اجتماع ... در اعماق اجتماع ماکسیم گورکی

چگونگی معرفی شخصیت ها

در نمایشنامه معرفی شخصیت ها به دو طریق انجام می گیرد :

۱ مستقیم : در نمایشنامه باید درون شخصیت ها را با حرف های نشان داد که می زند یا رفتاری که انجام می دهند.

۲ غیر مستقیم : معرفی شخصیت های نمایشنامه توسط شخصیت های دیگر انجام می شود.

دیالوگ (گفت و گو)

معنی لغوی آن گفت و گو است و در نمایشنامه به صحبت‌هایی گفته می‌شود که بین دو نفر رد و بدل، و در انتها به کشف واقعیت منجر می‌شود.

کلمات را در گفت و گو می‌توان به سه گروه تقسیم کرد :

۱ عالی و فاخر : در گفت و گوهای روزانه استفاده نمی‌شود و فاقد بار عاطفی است.

۲ کلمات پست و سخیف : کلماتی است که معنی باطنی آنها حالت توهین، خشم و یا شوخی دارد.

۳ کلمات ساده و روزمره : این دسته از کلمات که به‌طور معمول هر روز از آن استفاده می‌کنید، دارای معنی باطنی دوستی، احترام، صمیمیت، خشم، ترحم و... است.

لحن، تا آنجا در بیان کلمات مهم است که می‌تواند معنی عبارتی را معکوس کند. هنگام نوشتن نمایشنامه برای طبیعی و زنده تر شدن گفت و گوها، خود را به‌جای هر کدام از اشخاص بازی بگذارید و متناسب با شخصیت آنها گفتارشان را تکرار کنید.

در گفت و گوی نمایشی، ابتدا از سوی یکی از شخصیت‌ها، مطلبی گفته، و سپس از سوی شخص مخالف، ضد آن بیان می‌شود. در انتها باید یکی از طرفین بر دیگری غلبه کند تا این گفت و گوها بی‌نتیجه نماند.

در نمایش دو نوع تصویر وجود دارد :

الف) تصویر عینی : تصویر عینی در واقع همان رفتاری است که اشخاص بازی روی صحنه انجام می‌دهند.

ب) تصویر ذهنی : منظور، تصاویر یا صحنه‌هایی است که شخصیت‌ها با گفت و گو در ذهن بیننده ایجاد می‌کنند. در واقع تصاویر ذهنی همان اطلاعاتی است که تماشاگر کسب می‌کند.

وظایف گفت و گو در نمایشنامه

■ با گفت و گو می‌توان سن، جایگاه اجتماعی و نسبت شخصیت‌ها را با هم برای بیننده یا شنونده معلوم ساخت.

■ با گفت و گو می‌توان داستان نمایش را جلو برد.

■ با استفاده از گفت و گو می‌توان حال و هوای نمایش را به تماشاگر القا کرد.

فرایند تدریس

مرحله اول خواندن نمایشنامه

گام اول : معلم از دو دانش‌آموز می‌خواهد تا هریک به تنهایی نمایشنامه خود را بخوانند؛ سپس از همان دو نفر می‌خواهد تا با کمک دوستان خود، همان متن را به صورت نمایشنامه خوانی اجرا کنند.

گام دوم : معلم از گروه‌ها می‌خواهد تا اجرای اول و دوم را مقایسه، و حاصل مقایسه خود را به صورت فهرستی به کلاس ارائه کنند.

گام سوم : معلم در مورد یکنواخت شدن صدا و عدم تأثیر مطلوب آن بر مخاطب صحبت می‌کند و دلیل جمعی بودن نمایش و تأثیر حضور دیگران را برای اجرای بهتر متن توضیح می‌دهد.

گام چهارم : معلم به صورت کنترل شده از بچه‌ها می‌خواهد تا در مورد نقاط قوت و ضعف اجراها صحبت کنند.

گام پنجم : معلم در این بخش در مورد چگونگی صحیح خواندن داستان، حس گرفتن و بیان صحیح برای انتقال حس به مخاطب صحبت می‌کند

مرحله دوم شخصیت‌شناسی و استفاده از لحن و کلام برای نمود شخصیت

گام اول : معلم داستان جدیدی را می‌خواند و از بچه‌ها می‌خواهد شخصیت‌ها را به صورت ساده طراحی کنند.

گام دوم : روی تابلوی کلاس با کمک بچه‌ها شخصیت‌ها را نقاشی می‌کند و در مورد اندازه صدا، سن و سال و جغرافیا و... در مورد شخصیت‌ها با بچه‌ها به تفاهم می‌رسد و آنها را برای نوشتن شناسنامه کنار نقاشی راهنمایی می‌کند.

گام سوم : هریک از بچه‌ها یکی از شخصیت‌های داستان خود را انتخاب، و دو به دو شناسنامه‌های شخصیت‌هایشان را بررسی می‌کنند و متوجه می‌شوند برخی صفات تنها با تصویر کردن شخصیت و یا تغییر در اطلاعات گفت‌وگوها ظاهر می‌شود (اشاره به کامل نبودن متن نمایشی و فیلمنامه که با اجرا کامل می‌شود).

گام چهارم : معلم بعد از شنیدن کارهای بچه‌ها، آنها را راهنمایی می‌کند و در این بخش شخصیت‌شناسی و بیان شخصیت از طریق گفت‌وگو را شرح می‌دهد.

گام پنجم : از بچه‌ها خواسته می‌شود تا تمام سعی خود را به کار بگیرند تا در منزل، نمایشنامه‌های خود را کامل کنند.

گام ششم : معلم در مورد دفترچه یادداشت بچه‌ها و افکاری که در طول هفته به ذهنشان رسیده است از آنها سؤال می‌کند.

گام هفتم : بچه‌ها تجربیات این کلاس را یادداشت کنند.

ایده پردازی، فکرها از کجا می آیند؟

هدف درس

■ آشنایی با ایده پردازی

انتظارات عملکردی

- ایده های خود را در دفتر فکر یادداشت کنند.
- یک اجرای بداهه انجام دهند.

شرح موضوع

پیدا کردن فکر اولیه

ایده ها همه جا پراکنده اند و نباید بسیار بزرگ و عجیب باشند. چه بهتر که یافتن ایده با خلاقیت همراه باشد. یک جرقه ذهنی می تواند به فکر تبدیل شود؛ اما نمی تواند ایده نهایی باشد. در واقع ایده نهایی با ایده اولیه فرق دارد و پخته تر و کامل تر و جذاب تر از ایده اولیه است و گاه از هم تنیده شدن چند ایده اولیه به وجود می آید. بسیاری از نمایشنامه ها و فیلم ها و مجموعه های تلویزیونی با همکاری گروهی از نویسندگان ساخته می شود و بسیاری از نظریه پردازی های نهایی روی متن با همکاری و مشورت نویسندگان و دیگر عوامل نمایش یا فیلم صورت می پذیرد.

در هنر فیلمنامه نویسی، یافتن یک ایده جذاب و به اصطلاح قلاب از اولین کارهایی است که باید توسط فیلمنامه نویس انجام شود. همان جمله کوتاه که به یاد تماشاچیان می ماند و می تواند فردای روز تماشای فیلم، آن جمله را به عنوان خلاصه فیلم، بیان کنند. یک ایده خوب به مثابه قلاب و تماشاچیان و مخاطبان مانند ماهی ها هستند. حافظه و حوصله مخاطبان و تماشاچیان کم است. کاری کنید که جذاب ترین ایده را در مدت کوتاهی دریافت کنند. پس ابتدا باید ایده اولیه به دست بیاوریم و سپس آن را پرداخت کنیم؛ بنابراین برای یافتن ایده اولیه :

1 ■ یک کاغذ و قلم بردارید و یک دفترچه یادداشت مخصوص فکر، همراه داشته باشید. بسیاری از نویسندگان دفترچه ای از یادداشت ها و افکارشان را همیشه به همراه دارند. فراموش نکنید که ایده ها فرارند و اگر به موقع ثبت نشوند، ممکن است برای همیشه فراموش شوند. بانک ایده خود را تکمیل کنید. روزی سود آن را دریافت خواهید کرد. به آنها امتیاز دهید. بر مبنای معیارهای خودتان و دیگران؛ سپس آنها را

در فرصتی مناسب مرتب کنید.

۲ تمرین کنید. باید نظریه پردازی را همانند یک عضله در نظر بگیرید که در صورت تمرین کردن قوی می شود. برای نظریه پردازی بهتر، مدام این کار را باید تمرین کرد. ایده هایتان هر چه بود، آن را فقط بنویسید. مهم نیست ایده ها چیست. فقط تمرین کنید. به مرور ایده هایتان پخته تر و جذاب تر می شود.

فرایند تدریس

مرحله اول

گام اول : معلم از بچه ها می خواهد تا به یک موسیقی بی کلام گوش دهند.

گام دوم : معلم از بچه ها می خواهد داستانی کوتاه براساس آنچه شنیدند، بنویسند.

گام سوم : معلم برای دانش آموزان توضیح می دهد که افکار می توانند از جاهای مختلف به دست ما برسند و تصویرسازی ذهنی و داستان سازی براساس آنچه شنیده ایم، یکی از راه هایی است که با خلاقیت می توانیم به ایده برسیم.

گام چهارم : نمونه ای از کارهای نوشته شده خود را بخوانند.

گام پنجم : از دانش آموزان خواسته شود، تا انواع راه هایی را به صورت بارش فکری بیان کنند که می تواند به ایده های جدیدی برای داستان برسد.

گام ششم : روی تابلو نظر آنها یادداشت، و سپس با کمک بچه ها دسته بندی شود.

گام هفتم : ایده های ثبت شده را که توسط دانش آموزان در دفتر یادداشت ایده ثبت شده است با کمک خود آنها دسته بندی، و در مورد ایده های جذاب صحبت کنند.

گام هشتم : از بچه ها بخواهند سه ایده جذاب را انتخاب، و دلایل جذابیت آن را ذکر کنند.

گام نهم : بچه ها به گروه های چند نفره تقسیم شوند و به صورت بداهه برای ایده هایی که انتخاب کرده اند، یک اجرای کوتاه انجام دهند.

گام دهم : معلم پس از اجرا از دانش آموزان بخواهد :

■ تفاوت داستان و نمایشنامه را به صورت عملی توصیف کنند.

■ آیا ایده ای را که فکر می کردند جذاب است در اجرا هم جذاب بود یا خیر؟

با یک ایده با پرداخت های متفاوت می توان داستان های متفاوتی به وجود آورد تا لزوم و اهمیت نمایشنامه نویسی به منظور اجرای خوب برای بچه ها مشخص شود.

گام یازدهم : از دانش آموزان خواسته شود تا برای جلسه بعد نمایشنامه ای از خود و یا از نمایشنامه نویس معروفی انتخاب و به صورت نمایشنامه خوانی اجرا کنند.

گام دوازدهم : تجربیات اجرای خود را یادداشت کنند.

نمایشنامه خوانی

هدف درس

آشنایی با نمایشنامه خوانی

انتظارات عملکردی

■ یک نمایشنامه را به صورت فردی یا گروهی، به طور صحیح بخوانند.

شرح موضوع

به همان تعداد که کارگردان وجود دارد به همان تعداد هم شیوه‌های مختلف نمایشنامه خوانی وجود دارد؛ اما به طور خلاصه می‌توان گفت که در نمایشنامه خوانی، متن از بر نمی‌شود، بلکه نمایشنامه از روی متن خوانده می‌شود. مسئله دیگر این است که مجموعه گسترده‌ای از سبک‌ها و شیوه‌ها وجود دارد. از یک سو گروهی هستند که نمایشنامه را در حالی می‌خوانند که طراحی صحنه کامل، گریم، نور و حتی تعویض لباس هم دارند و گروه دیگر نمایشنامه را در حالی که بازیگران نشسته یا ایستاده‌اند، از روی متن‌هایشان می‌خوانند. گاهی اوقات هم از یک مدیر صحنه استفاده می‌شود که توضیحات مهم صحنه را از روی متن می‌خواند.

چرا یک اثر نمایشی را به صورت نمایشنامه خوانی اجرا می‌کنیم؟

دلایل مختلفی دارد: یکی از آنها این است که اجرای نمایشنامه خوانی اجرایی است که؛ به حفظ کردن متن نیازی ندارد. وسایلی که برای تولید اثر لازم است، به نسبت نمایش صحنه‌ای بسیار کمتر است. اجرائیست که می‌تواند به آسانی اتفاق بیفتد و هزینه اجرای آن بسیار کم است. به این دلیل که این امر نسبت به اجراها و نمایش‌های کامل، زمان زیادی نمی‌گیرد، می‌تواند راه آسانی برای بازیگران جدید باشد تا شناختی از روند هر نقش و بازی به دست آورند وقتی ذهن بازیگران به حفظ کردن متن و تمرکز بر آن معطوف نیست، زمان بیشتری می‌توان صرف گسترش شخصیت و درون‌مایه نمایشنامه کرد. این کار مخصوصاً برای بازیگران جدید سودمند است.

تقریباً هر نمایشنامه‌ای می‌تواند برای نمایشنامه خوانی مورد استفاده قرار گیرد؛ اما معمولاً نمایشنامه‌هایی

که صحنه‌ها، طراحی صحنه و یا طراحی لباس پیچیده‌ای دارد، برای این امر مدنظر قرار نمی‌گیرد. بهتر است به جست‌وجوی نمایشنامه‌هایی باشید که در آنها شخصیت‌پردازی، درون‌مایه یا گفت‌وگو و زبان، محور اصلی کار، و بر آنها تأکید شده باشد. نمایشنامه‌هایی که پیامشان را بدون حرکت زیاد بیان می‌کنند، مناسب هستند.

به این موارد فکر کنید : کجا و در چه مکانی دوست دارید نمایشنامه‌خوانی را برگزار کنید؟ چه تعداد بازیگر می‌توانید فراهم کنید؟ هرچه این تعداد کمتر باشد، بهتر است. مواردی که باید در نظر بگیرید :

۱ نمایشنامه را بارها و بارها بخوانید و به جست‌وجوی طرح و ساختار آن باشید.

۲ درحالی‌که نمایشنامه را می‌خوانید، فرض کنید بازیگران آنجا ایستاده‌اند و آن کلمات را می‌خوانند. تا چه اندازه طرح نمایشنامه در انتقال پیام آن مهم است؟ چه کاربردی دارد؟ چگونه کنش‌های مهم را به مخاطب منتقل می‌کنید؟ در مورد موسیقی اثر چگونه به مخاطب توضیح خواهید داد؟ به چه شکلی هیجان کشمکش نهفته در نمایشنامه را به مخاطب منتقل خواهید کرد؟ چگونه بازیگران می‌توانند احساسات و عواطفشان را که بدون حرکت و میزانشن است، منتقل می‌کنند؟ اگر توانستید برای این‌گونه از سؤالات جوابی پیدا کنید، اجرای موفق خواهد داشت.

اجرای نمایشنامه‌خوانی مزایای بسیاری دارد که از آن جمله می‌توان به؛ نداشتن طراحی صحنه، نداشتن چیدمان یا داشتن چیدمانی بسیار کم (حداقل چیدمان)، نیاز نداشتن به پشتوانه مالی و نیاز نداشتن به طراحی لباس یا داشتن لباسی بسیار ساده اشاره کرد.

فرایند تدریس

- گام اول : معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا نمایشنامه‌خوانی‌های خود را اجرا کنند.
- گام دوم : پس از یادداشت نکات با کمک دانش‌آموزان، نقاط قوت و ضعف آثار به‌طور کلی بررسی می‌شود.
- گام سوم : ویژگی‌های نمایشنامه‌خوانی با کمک دانش‌آموزان در کلاس فهرست می‌شود.

پایه نهم

بخش اول

هنرهای تجسمی

اهمیت و کاربرد طراحی در زندگی

درس اول

اهداف درس

- آشنایی با دو مفهوم طراحی به معنی ترسیم و طراحی به معنی سازماندهی و برنامه‌ریزی
- آشنایی با نقش پیش طرح (اتود) در طراحی

انتظارات عملکردی

- یک وسیله طراحی شده را نقد و بررسی، و بهینه‌سازی کننده.
- به منظور ساخت یک پاکت نامه پیش طرح (اتود) بزنند.
- یک پاکت نامه بسازند.

شرح موضوع

دو هدف عمده در این درس منظور شده است :

- **هدف اول :** آشنایی دانش‌آموزان با دو معنای متفاوت واژه طراحی (الف) طراحی به مفهوم ترسیم (و به تجسم در آوردن که معادل آن کلمه Drawing است.

۱- لازم به ذکر است که امروزه یک شاخه مستقل هنری به‌عنوان طراحی محض وجود دارد که طراحی را از قالب ترسیم صرف و پیش‌ترینی برای نقاشی خارج می‌کند و به مسائلی همچون ترکیب‌بندی، تأکیدات بیانی خط، فرم، بافت و دیگر اتفاقات بصری می‌پردازد.

ب) طراحی به مفهوم سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی که به‌طور غیردقیق معادل فارسی کلمه Design است و در ادامه مطلب برای سادگی بیان آن را به‌صورت «دیزاین» به‌کار می‌بریم.

طراحی به مفهوم Drawing، کشیدن و ترسیم کردن است. حال موضوع طراحی واقعی باشد یا ذهنی، تفاوتی نمی‌کند. در اینجا مهم ترسیم و ثبت شکل مورد نظر است. ترسیم کردن می‌تواند با ابزار متفاوتی صورت بگیرد؛ از مداد و کاغذ تا حرکت یک تکه چوب روی ماسه‌های ساحل و یا حتی حرکت نور چراغ قوه در فضای تاریک (تجربه‌ای که توسط پیکاسو انجام شد)^۱.

۲ هدف دوم: آشنایی دانش‌آموزان با نقش و کارکرد پیش‌طرح و اتود در هر کار هنری و به‌عنوان ابزاری مفید برای تجسم نظرها و حک و اصلاح مداوم آنها تا رسیدن به نتایج مطلوب است.

۱- آشنایی با واژه طراحی

می‌توان گفت طراحی از نوع «دیزاین» به معنی «به‌وجود آوردن، طراحی هر چیزی است که انسان به‌صورت خلاقانه ایجاد می‌کند»؛ به‌طور مثال طراحی چیدمان منزل شخصی، کمد لباس‌ها، مسیر حرکت از منزل تا محل کار. به‌طور کلی همه این طراحی‌ها مفهوم دیزاین یا طراحی را با خود به همراه دارد. طراحی به مفهوم «دیزاین»، سازمان‌دهی و تشکیل ساختارهای کلی و جزئی برای رسیدن به هدفی مشخص است. این عمل به‌صورت تخصصی‌تر به طراحی شهری، طراحی مد، طراحی دکور، صفحه‌آرایی، طراحی جلد، ... گفته می‌شود. توجه به این نکته حائز اهمیت است که در صنعت امروز، برای ساخت وسایل، تخصص‌های متعددی ترکیب می‌شود تا محصولی به‌دست آید. دیزاینر کسی است که بین این بخش‌ها پیوند برقرار می‌کند و به کار آنها نظارت دارد. به بیان استاد فرشید منقالی، دیزاین در واقع پیدا کردن راه‌حل خلاقانه است و شخص «دیزاینر» مسئله حل‌کن خلاق است.

نتیجه مهمی که از مبحث دیزاین گرفته می‌شود و لازم است هنگام آموزش مورد توجه و تأکید قرار گیرد، این است که تصور دانش‌آموزان نسبت به هنر از موضوع تزیینی و غیر ضروری تغییر کند و متوجه شوند که در دنیای امروز در رشته‌های مختلف دیزاین، هنرمندان نقش مهمی دارند و کار آنها بخش‌های مختلفی از مکان‌ها و محیط زندگی، وسایلی که استفاده می‌کنند و حتی فضاهای مجازی را در بر می‌گیرد.

فرایند تدریس

یکی از روش‌های آموزش برای ادراک بهتر موضوع دیزاین، این است که از دانش‌آموزان خواسته شود

۱- برای گسترش دید و تحریک خلاقیت دانش‌آموزان، ضروری است که معلم محترم توضیحاتی در این موضوع ارائه کند و در صورت صلاحدید از آنها بخواهد اگر می‌توانند نظر دیگری را در این مورد ارائه کنند.

به موضوعات ساده و پیچیده محیط اطراف خود نگاه کنند و آنها را از نظر دیزاین مورد تحلیل قرار دهند.
گام اول: نیمکتی که دانش‌آموزان روی آن نشسته‌اند، خود یک نمونه از دیزاین است که ممکن است خوب یا بد انجام شده باشد. معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا با همفکری در گروه آن را مورد تحلیل قرار دهند. برای هدایت دانش‌آموزان پرسش‌های زیر را مطرح می‌کند:

■ آیا ارتفاع سطح آن مناسب است؟ چه مسائلی در این مورد باید در نظر گرفته شود؟
 ■ آیا سطح روی نیمکت دارای شیب است؟ چرا؟ اگر دارای شیب است، آیا باعث سر خوردن مداد یا دیگر وسایل می‌شود؟ برای حل این مسئله چه تدبیری اندیشیده شده است و چه پیشنهاد‌های دیگری می‌توان ارائه کرد؟
 طرح پرسش‌های کلی چالش‌برانگیز زیر برای هر دیزاینی مطرح است:

■ برای چه هدفی ساخته شده است؟
 ■ آیا طرح کنونی این هدف را برآورده می‌کند؟
 ■ از چه اجزایی تشکیل شده است؟
 ■ آیا طراحی هر جزء و ترکیب کلی مناسب است؟ (جنس، ابعاد، شکل، زاویه‌ها و...) و در یک جمع‌بندی، نقاط ضعف و قوت طراحی فعلی چیست؟
 ■ ساخت آن توسط چه صنعتگر یا هنرمندی انجام شده است؟
 ■ چه پیشنهادی برای بهتر شدن آن دارید؟
 ■ آیا می‌توانید طرح بهتری ارائه کنید؟

گام دوم: نمونه دیگر دیزاین رحل قرآن است دانش‌آموزان با مشورت و همفکری در گروه به پرسش‌ها پاسخ می‌دهند و نتیجه را به کلاس ارائه می‌کنند.

تمامی پرسش‌های قبلی برای این وسیله نیز کاربرد دارد. رحل قرآن یکی از وسایلی است که در طراحی آن با ساده‌ترین روش، هدف اصلی برآورده شده است؛ به‌طور مثال به‌راحتی جمع می‌شود و نگهداری آن فضای کمی را می‌طلبد؛ سطح آن به‌گونه‌ای است که امکان تزیینات متناسب با موضوع را می‌دهد. معلم محترم با توجه به شهر و محل سکونت دانش‌آموزان می‌تواند ابزارهای بومی مورد استفاده را نیز مثال بزند.
گام سوم: از دانش‌آموزان خواسته شود در گروه‌های سه نفری یک وسیله (جامدادی یا هر وسیله دیگر) را انتخاب کنند و تحلیل‌های گفته شده را روی آن انجام دهند و در صورت توان، پیشنهاد‌های خود را برای بهبود آن طرح ارائه کنند.

گام چهارم: دو یا سه نوع طراحی ساخته شده از یک وسیله را انتخاب، و مزایا و معایب آنها را با هم مقایسه کنند (لیوان‌های متفاوت و یا صندلی‌های متفاوت).

گام پنجم: در انتها، خروجی این فعالیت می‌تواند به‌صورت یک پوستر دیواری شامل متن و تصویر

ارائه شود. پوستری که دارای بخش‌های زیر است:

۱ تصویر موضوع انتخابی

۲ متن پرسش‌ها به صورت دسته‌بندی شده و در صورت امکان به همراه توضیحات

۳ راهکارهایی برای بهینه‌سازی محصول

۴ در صورت امکان طرحی از محصول جدید.

آنچه در اینجا اهمیت دارد، یادگیری چگونگی تفکر، تحلیل و افزایش دقت و موشکافی در محیط اطراف متناسب با موضوع دیزاین است.

گام ششم: معلم برای آشنایی با دیزاین در معماری ایرانی می‌تواند یکی از ویژگی‌های معماری ایران را انتخاب کند و از گروه‌ها بخواهد که در مورد آن تحقیق کنند؛ مانند کوه تاه بودن درب ورودی زورخانه‌ها، کوبه‌های در منازل، بادگیرهای مناطق کویری، جدا بودن قسمت‌های ساختمان به اندرونی و بیرونی و...

شرح موضوع

هدف دوم: پیش طرح یا اتود

پیش طرح یا اتود، ابزاری در خدمت دیزاین است. اتود یا پیش طرح، طراحی‌های سریع و بدون وارد شدن به جزئیات دقیق است در جهت اینکه دیزاینر بتواند افکار خود را در برابر دیدگان مجسم کند و آنها را مورد تحلیل و بازبینی قرار دهد. هر اثر هنری در ابتدا به صورتی مبهم در ذهن هنرمند شکل می‌گیرد و به وسیله اتود است که او می‌تواند به تدریج این ذهنیت را هویتی شفاف‌تر و واضح‌تر ببخشد. اتودها از کلی‌ترین شکل‌ها آغاز، و رفته رفته به مراحل جزئی‌تر ختم می‌شود. در متن کتاب، مثال‌هایی در مورد نقاشی و معماری آورده شده و لازم است در کلاس، مسیر کل به جزء مورد تأکید قرار گیرد. همچنین اتودهای استادان بزرگ نشان می‌دهد که آنها هم اشتباهات زیادی در مرحله پیش طرح انجام داده، و مرتب آنها را اصلاح کرده‌اند. درک این نکته برای دانش‌آموزان سودمند خواهد بود که درست‌ترین فکر همیشه در لحظه اول به ذهن خطور نمی‌کند؛ بلکه بسیاری از کارهای با ارزش هنری به تدریج و با ممارست زیاد هنرمند در تغییر و اصلاح افکار اولیه شکل گرفته است. چنانچه این پرسش به میان آید که فرق طراحی با اتود یا پیش طراحی چیست، می‌توان گفت که اتود، مراحل اولیه طراحی به‌شمار می‌رود؛ زمانی که کلی‌ترین شکل‌ها روی کاغذ یا به روش‌های دیگر تجسم می‌یابد.

از آنجا که اتود زدن، نیازمند مهارت در طراحی است و نمی‌توان انتظار داشت که دانش‌آموزان از عهده این کار برآیند، لازم است هنگام تمرینات عملی، تأکیدی بر کیفیت اتودها صورت نگیرد؛ بلکه تأکید اصلی بر مفهوم اتود و یادگیری حرکت از کل به جزء مد نظر باشد.

فرایند تدریس

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود تا یک پاکت نامه طراحی کنند. (هدف این تمرین آشنایی دانش‌آموزان با چگونگی ایجاد پاکت، با اتود زدن است.)

گام دوم: برخی از پرسش‌های قبل از شروع ساخت:

۱ چه ابعادی برای پاکت مناسب است؟ در پاسخ باید دید که برای چه منظوری ساخته می‌شود. پول؟ نامه؟ اشیای ریز؟ کارت تبریک یا دعوت؟ در واقع پرسش در مورد محتویات پاکت، سؤالی مقدماتی‌تر و اساسی‌تر نسبت به پرسش در مورد ابعاد پاکت است.

۲ کاغذی که برای ساخت پاکت انتخاب می‌کنیم از چه جنس و دارای چه ضخامتی باشد؟ در پاسخ، لازم است دوباره نوع کاربرد آن را بررسی کنیم.

۳ چه مقدار هزینه برای این منظور در نظر گرفته شده است؟

۴ چه رنگ یا طرحی برای آن به کار ببریم؟

۵ اطلاعات فرستنده کجا، چگونه و با چه نوع طراحی روی

آن درج شود؟

اتود دانش‌آموز از پاکت

گام سوم: روش اول اتود زدن، دانش‌آموزان نقشه گسترده پاکت نامه را روی کاغذ تجسم، و با توجه به پیش‌طرح و رفع اشکالات احتمالی به ساخت طرح اقدام می‌کنند.

گام چهارم: روش دوم اتود زدن، ساخت نمونه کوچک به وسیله کاغذ و قیچی است. اگر دانش‌آموزی بدون قیچی و به روش پاره کردن دستی کاغذ، سعی کند به‌طور خیلی سریع این موضوع را بررسی کند که چگونه پاکت ساخته می‌شود در واقع مفهوم اتود را درست درک کرده است. اتود یا پیش‌طرح، هرگونه اقدام عملی است تا بتوان فکر و ذهنیت را بررسی و اجرا کرد. به همین ترتیب هرگونه طراحی غیردقیق و سریع و آزمایشی در مورد چگونگی کار، ارزشمند است.

مرحله سوم، گسترده پاکت

مرحله دوم، پیش‌بینی اجزا

مرحله اول، حرکت از کل به جزء

مرحله چهارم، طراحی در پاکت

همان طور که بیان شد در دیزاین حرکت از کل به جزء است. در این مثال کلی ترین قسمت پاکت نامه، اصلی ترین جزء آن هم هست، یک کاغذ تا شده است که می تواند نامه را در دل خود جای دهد. (برای راهنمایی دانش آموزان می توان ابتدا یک کاغذ مربع شکل را از وسط تا کرد و یک نامه تا شده یا یک برگه باریک را در آن جای داد. در این صورت اصل پاکت نامه درست شده است. در پاکت و اینکه دیواره ها چگونه به هم متصل شود به چگونگی طراحی فرد بستگی دارد.)

نکته: در این تمرینات توجه به دیزاین و اتود و اجرای این مراحل حائز اهمیت است. اگر ابتدا از دانش آموزان بخواهید که شروع به ساخت پاکت کنند، تمرین به سوی نوعی کاردستی پیش می رود. هرچند ممکن است نتایج خوبی داشته باشد، از برنامه محتوایی کتاب، فاصله خواهد گرفت؛ لذا در راستای اهداف درس، قبل از شروع کار لازم است قدری درباره پاکت، کاربرد و انواع آن صحبت کرد و دانش آموزان را در این مباحثه مشارکت داد. بحث های فرعی مرتبط نیز سودمند است؛ به طور مثال تفاوت میان پاکت (معمولاً یک بار مصرف) و کیف (برای مصارف طولانی مدت). هرچه بتوان این مباحثه گروهی را فعال تر و متنوع تر کرد برای ادراک دانش آموزان مفیدتر خواهد بود. در صورت امکان، همراهی نمونه های واقعی و تصاویر می تواند در ملموس تر شدن مطالب تأثیر مثبت داشته باشد.

گام چهارم: نمونه کارها در کلاس به نمایش گذاشته شود و مورد بررسی و نقد قرار گیرد.
پیشنهادهایی برای طراحی وسایل دیگر: ساخت برگه گیر رومیزی، ساخت نگهدارنده گوشی همراه هنگام

شارژ، طراحی لباس

گام پنجم: مربع ها و دایره ها، این تمرین، بیشتر برای تجربه پیش طرح و اتود، طرح ریزی شده است. راه حل این تمرین، قرار دادن مربع ها روی هم و منطبق کردن کامل آنها بر هم است و سپس چرخاندن مربع ها حول محوری فرضی که از مرکز آنها می گذرد. بدین ترتیب شکلی شبیه به یک شمسه با ۳۲ وجه ایجاد می شود. این شکل بهترین حالت قرارگیری مربع ها برای نزدیک شدن به دایره است. آنچه در این تمرین مهم است، چگونگی اتود زدن برای حل مسئله است. این اتودها به هر دو صورت بیان شده (ترسیمی یا ساخت ماکت)، ممکن است انجام گیرد.

طراحی از اشیا

درس دوم

هدف درس

■ آشنایی با طراحی با مفهوم ترسیم

انتظارات عملکردی

- در طراحی، تناسبات را رعایت کنند و فضاهای منفی را در نظر بگیرند.
- حجم‌ها را به شکل‌های هندسی ساده تبدیل کنند.
- از اشیا طراحی کنند.

شرح موضوع

همان‌طور که ملاحظه فرمودید در درس اول، تأکید اصلی بر معنای دیزاین در طراحی بود. این درس به طراحی در معنای ترسیم اختصاص دارد. این نوع طراحی مهارتی است که دوره آموزشی آن، زمانی بیش از چند جلسه کلاس درسی نیاز دارد؛ اما به دلیل اینکه دانش‌آموزان در آستان انتخاب رشته قرار دارند، آشنایی با این مهارت ممکن است در تصمیم‌گیری آنان مؤثر باشد. به علاوه طراحی مهارتی است که باعث تقویت تجسم می‌شود و برای هر فرد در هر رشته‌ای سودمند است.

یادگیری مهارت طراحی نیازمند تمرین و پرورش در سه سطح مختلف است: **۱** چشم و ذهن **۲** تقویت

دست و ترسیم خطوط **۳** احساس درونی

۱ چشم و ذهن: در این سطح در واقع یادگیری چگونه دیدن، مورد تمرین قرار می‌گیرد؛ برای اینکه تصویری دقیق از موضوع مورد طراحی در ذهن شکل بگیرد.

۲ تقویت دست و ترسیم خطوط: دانش‌آموز با تمرینات متعدد از روی الگو و یا تمریناتی که تا حدی حالت ترسیمی‌تریینی دارد، مهارت خود را در کشیدن خطوط مختلف تقویت می‌کند تا دست و انگشتان بتواند از چشم و ذهن پیروی کند. حرکات و تمرینات دست بهتر است از حرکت انگشتان تا حرکت از مج دست و سپس حرکت از آرنج و کتف گسترش یابد.

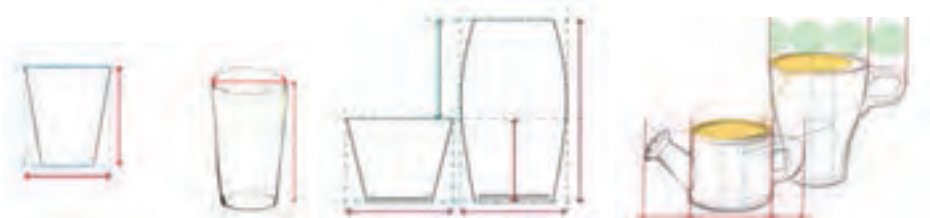
۳ احساس: در این مرحله، تلاش می‌شود تا دانش‌آموز بدون جداسازی دقیق میان دیدن و ترسیم کردن،

پیوندی درونی میان این مراحل ایجاد کند. در این سطح از او خواسته می‌شود تا بدون ترس و مراقبت و سواس گونه از قواعد، اندازه‌ها و نسبت‌ها، شروع به طراحی کند و با تکرار خطاها و اصلاح کردن خطاها، هماهنگی درونی تری را میان ذهن و دست جست‌وجو کند.

فرایند آموزش

همان‌طور که در کتاب بیان شد، یادگیری طراحی به یادگیری چگونه دیدن وابسته است. چگونه دیدن توسط طراحان مختلف به روش‌های متفاوتی توضیح و آموزش داده شده است. در این درس به سه مورد از مهم‌ترین آنها اشاره شده است:

گام اول (تقویت دیدن): تمرین اول، تشخیص و رعایت تناسبات و اندازه‌ها
طراح در مرحله اول باید بتواند نسبت اندازه قسمت‌های مختلف موضوع را در مقایسه با هم تشخیص دهد. برای این منظور می‌توان از یک لیوان ساده شروع کرد. دانش‌آموز باید بتواند ارتفاع آن را در نسبت با عرض بسنجد. در مرحله بعد دو یا چند لیوان متفاوت با هم مقایسه، و نسبت‌های هریک با دیگری مقایسه شود. به تدریج این عمل را با حجم‌های پیچیده‌تر نظیر انواع بطری‌ها و ظروف انجام می‌دهند. در مراحل بعدی مجموعه‌ای از

سمت راست اثر دانش‌آموز و چگونگی بررسی نسبت‌ها

در تصویر صفحه ۱۹ کتاب دانش‌آموز دایره‌های سبز نشان دهنده پهنای دستگیره لیوان، سطوح زرد پهنای دهانه آب پاش و خط چین آبی معرف ارتفاع آب پاش است. با انتقال و مقایسه این اندازه‌ها در جای جای طراحی به تدریج چشم دانش‌آموز با این مهارت خو می‌گیرد و درک بهتری از نوع نگاه طراحانه و درک تناسبات خواهد یافت.

ظروف در کنار هم مورد تمرین و تحلیل نسبت‌ها و اندازه‌ها قرار گیرد. (مشابه تمرین کتاب).
پیش از شروع طراحی، صحبت‌های شفاهی در مورد تحلیل نسبت‌ها و اندازه‌ها و مشارکت دانش‌آموزان در بحث بسیار مفید خواهد بود و باعث می‌شود حساسیت آنها نسبت به دیدن و تحلیل کردن تناسبات افزایش یابد. (در این قسمت، شکل موجود در کتاب در مورد تناسبات بهتر است توضیح داده شود).
هنگام و پس از طراحی، توضیحات روی کار نیز مفید است. (در جهت جلوگیری از تضعیف انگیزه

مبتدیان، لازم است پیوسته گوشزد شود که رعایت تناسبات به راحتی و در کوتاه مدت به دست نمی آید و به زمان کافی نیاز دارد.

گام دوم: ساده کردن حجم ها. ساده کردن حجم ها به شکل های هندسی ساده تر، یکی دیگر از شیوه های چگونه دیدن است. چنانکه در شکل کتاب ص ۱۹ ملاحظه می شود، اشیا را می توان در ذهن به ترکیبی از شکل هایی قابل فهم تر نظیر مربع، مستطیل، مثلث، دوزنقه و ... تبدیل کرد. این کار هم به درک شکل اشیا کمک می کند و هم در تشخیص اندازه ها و نسبت ها مؤثر است.

ساده کردن حجم ها به شکل های هندسی ساده

با برش می توانید درک بهتری از تبدیل موضوع به شکل های ساده تر ایجاد کنید.

گام سوم: فضاهای خالی (که در گذشته فضای منفی نامیده می شده است) به تقویت دید طراح کمک مهمی می کند. در این روش خطوط کناری اشیا بهتر ادراک می شود؛ زیرا خطوط کناری، مرز مشترک اشیا با فضای اطراف آنهاست. بنابراین دیدن فضای اطراف و دقت روی شکل آنها به دیدن خود اشیا کمک می کند. همان طور که تناسبات هر چیز مهم است، تناسبات شکل فضاهای خالی هم مهم است. این دو در واقع دو روی یک سکه است. اگر فضای خالی میان دستگیره یک فنجان و بدنه آن به درستی طراحی شود، خود دستگیره هم درست طراحی شده است و بالعکس.

هنگام طراحی از روی الگو، از دانش آموزان خواسته شود به طور مستقیم بخش هایی از فضای خالی را طراحی کنند. که در تقاطع با شکل ها قرار گرفته است.

گام چهارم: کار روی عکس: دانش آموزان به دلخواه، تصویری را انتخاب کنند و به رنگ آمیزی یا هاشور زدن فضاهای خالی آن بپردازند.

گام پنجم: در مرحله بعدی فضاهای خالی را برش بزنند، تصویر باقیمانده را روی یک کاغذ یا مقوای سفید بچسبانند و سپس با مشاهده و تخمین شکل و اندازه فضاهای خالی با برش هایی از کاغذ یا مقوای رنگی، اطراف تصویر را پر کنند.

گام ششم : (تقویت دست و ترسیم خطوط)
 بافت‌های تصویری تصاویر ص ۲۴ و ۲۵ کتاب
 دانش‌آموز برای تقویت دست مناسب هستند در
 شکل مقابل، دو یا چند حجم در قاب چسبانده شده
 و فضای منفی اطراف، توسط بافت‌های تصویری
 پر می‌شود.

گام هفتم : (تمرینات حسی) تمرین طراحی بدون دیدن سطح کار ص ۲۳ کتاب دانش‌آموز (چشم تنها
 به الگو دوخته می‌شود.) یک تمرین مناسب و در غالب اوقات جذاب برای دانش‌آموزان است. این تمرین
 علاوه بر اینکه قدرت درک خطوط کناری اشیا را افزایش می‌دهد، موجب می‌شود تا دست و ذهن به یکدیگر
 نزدیک‌تر و هماهنگ‌تر شود.

از دانش‌آموزان خواسته شود تا احساس کنند دستشان روی لبه اشیا را لمس می‌کند. در این تمرین
 دانش‌آموزان نباید نگران تناسبات باشند؛ هر چند به‌طور طبیعی به این موضوع می‌اندیشند. تا حد امکان
 نوک قلم نباید از سطح کاغذ برداشته شود و نسبت به طراحی معمول، کمی فشار قلم روی کاغذ افزایش یابد.

ترکیب بندی

هدف درس

■ آشنایی با ترکیب بندی در محیط زندگی و آثار هنری

انتظارات عملکردی

■ یک اثر با ترکیب بندی رنگی صحیح ایجاد کنند.

شرح موضوع

ترکیب بندی موضوعی است که همچون دیزاین، کاربرد گسترده‌ای دارد؛ از جمله در هنرهای زیبا، در صورت ظاهری مصنوعات انسانی در فضاهاى مسکونی و ادارى و همین‌طور فضاهاى شهری. شلوغی شهر و آلودگی‌های بصری در اصل به عدم هماهنگی اجزا و عناصر دیداری با یکدیگر و در نسبت با کل مجموعه مربوط است. به همین طریق ممکن است ناهماهنگی در عناصر فضای خانه یا محل کار، شرایطی غیر قابل تحمل و یا نامطلوب ایجاد کند.

به این دلیل، درس سوم طراحی به موضوع ترکیب بندی اختصاص یافته و هدف اصلی آن در مرحله نخست افزایش حساسیت دانش‌آموزان نسبت به ترکیب بندی در محیط زندگی خود، و در مرحله دوم، آشنایی آنان با ترکیب بندی در تصویر و ذکر برخی قوانین آن است.

انسان خواسته یا ناخواسته، آگاهانه یا ناخودآگاه با ترکیب بندی در تماس است و بی‌اینکه نامی بر آن بگذارد در طول روز بارها به ترکیب بندی می‌پردازد؛ به‌طور مثال، هنگامی که وسایل روی میز یا لوازم خانه را نظم و ترتیب می‌دهد، موها یا لباس خود را شکل می‌دهد، به چیدمان و تزئین سفره غذا مشغول است و کارهایی مانند آن.

می‌توان گفت: ترکیب بندی چگونگی قرارگیری اجزا نسبت به هم و نسبت به مکان مشخص است. در یک اتاق که دارای وسایل مختلف است، چگونگی قرارگیری آنها، مشخص‌کننده ترکیب بندی اتاق است. همین موضوع در مورد یک میز و وسایل روی آن صادق است. در فضای داخلی یک خودرو، محل قرارگیری صندلی‌ها، فرمان، داشبورد و پدال‌ها، از پیش تعیین شده است؛ اما شکل، جنس، رنگ

و اندازه‌ها، مسائلی است که طراح داخلی خودرو می‌تواند و باید به آن توجه کند؛ لذا مشاهده می‌شود که در موضوع ترکیب‌بندی همواره با اجزای مختلفی سر و کار داریم که باید نسبت به یکدیگر و نسبت به کلیت مکان یا فضایی مشخص، نظم و ترتیب داده شود. در تصویر دو نوع جارو برقی با هم مقایسه شده است. در این دو نمونه، اجزای یکسان با حالت‌های مختلفی در کنار یکدیگر قرار گرفته، و طراح یا طراحان با تغییراتی در اندازه و شکل به دو ترکیب‌بندی متفاوت دست یافته‌اند. فضای ترکیب‌بندی در اینجا محدوده کناری بدنه جارو برقی است و کلیدها، سوراخ‌های خنک‌کننده، لوگو و نام وسیله و... باید نسبت به این محدوده، نظم داده شود؛ ضمن اینکه مکان و شکل اجزا در نسبت با یکدیگر

نیز سنجیده و بررسی می‌شود. این‌گونه مثال‌ها که دو نمونه نزدیک به هم را مقایسه می‌کند در شروع کار برای بحث ترکیب‌بندی مناسب‌تر خواهد بود؛ زیرا مقایسه، ادراک آسان‌تری را برای دانش‌آموزان فراهم می‌آورد. در کتاب روی مسئله کارایی در کنار زیبایی صحبت شده است. در مثال جاروبرقی، ممکن است طراح تشخیص دهد که کلید خاموش روشن و کلید جمع‌کننده سیم را در کنار هم قرار دهد و به جای ابعاد پهن، آنها را به دایره‌هایی کوچک تبدیل کند. در اینجا زیبایی در ترکیب‌بندی رعایت شده است، اما کارایی و سیله، کاهش می‌یابد؛ زیرا شخص ایستاده، که قصد دارد به وسیله پا از این کلیدها استفاده کند، دچار مشکل می‌شود. از این رو لازم است که هنرمند در درجه نخست، کارایی را مد نظر داشته باشد (اصولی که در مرحله دیزاین تعیین می‌شود) و سپس به هماهنگی و زیبایی بپردازد.

فرایند آموزش

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود تا با مشورت با گروه، تعریفی در مورد ترکیب‌بندی ارائه کنند.
گام دوم: گروه‌ها تصاویر جارو برقی، ص ۲۶ کتاب را مورد تحلیل و بررسی قرار دهند و به این سؤالات پاسخ دهند:

- ترکیب‌بندی آن چگونه است؟
- آیا می‌توانست به گونه دیگری باشد؟
- محاسن و معایب ترکیب‌بندی فعلی چیست؟
- چگونه می‌توان آن را بهبود بخشید؟

بهرتر است به دانش‌آموزان تأکید کرد که در رویارویی با هر اثر، باید با طرح این پرسش‌ها به بررسی ترکیب‌بندی آن بپردازند.

گام سوم: در انتها از دانش‌آموزان خواسته شود تا با توجه به این دیدگاه‌ها، نمونه‌هایی را پیدا کنند و به دلخواه در کلاس توضیح دهند (جامدادی، تراش و...).

فرایند تدریس: ترکیب‌بندی در تصویر

در یک تصویر، ترکیب‌بندی: «چگونگی قرارگیری اجزای تصویر نسبت به یکدیگر و نسبت به کادر» است.

اجزای تصویر شامل عناصر بصری خط، نقطه، سطح یا شکل، رنگ، بافت و تیره و روشنی است (تحت عنوان الفبای تصویر در سال‌های گذشته).

برای ترکیب‌بندی مطلوب در تصویر، قواعدی کلی هست که به عنوان دانش پایه برای ترکیب‌بندی مورد استفاده قرار می‌گیرد. باید توجه کرد که در کار هنری به معنای مدرن هیچ‌گاه قواعد، قطعیت مطلق، ندارد و هنرمند آزاد است در مواقع لزوم آنها را تغییر دهد و یا از آنها پیروی نکند؛ اما در مراحل آموزشی پر رعایت آنها تأکید می‌شود تا هنرجو مورد تربیت پایه‌ای قرار گیرد و شناخت علمی پیدا کند.

قواعد مختلف با بیان‌های متفاوت در منابع هنری، ارائه می‌شود که به اختصار آنها را نام می‌بریم:

۱ تعادل

۲ هماهنگی (وحدت)

۳ تکرار یا وزن

۴ تأکید

۵ انواع کنتراست یا تضاد (تیره روشنی، رنگ‌ها، تجمع و تفرق و...)

۶ حرکت

۷ تنوع

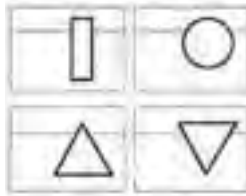
با توجه به اینکه زمان کافی برای پرداختن به همه قواعد وجود ندارد در این درس به دو مورد اشاره شده است: ۱ تأکید ۲ تعادل.

تأکید موضوعی است که درک آن برای این سطح و شرایط سنی آسان‌تر است و تعادل (در پایه هشتم، درس سوم طراحی به آن اشاره شده است). جزو اساسی‌ترین اصولی است که در هر ترکیب‌بندی باید به آن پرداخت؛ اما پیش از اینکه به این دو قاعده بپردازیم، لازم است دانش‌آموزان با صورت مسئله ترکیب‌بندی آشنایی بیشتری پیدا کنند.

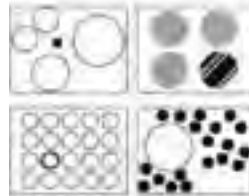
فرایند تدریس

پرسش و پاسخ: در کتاب، تعدادی پرسش‌های تصویری ارائه شده است (ص ۲۹) که درک و پاسخ آنها پیچیده نیست و باعث می‌شود بتوانید مباحثه گروهی کنید و دانش‌آموزان به پیدا کردن پاسخ ترغیب شوند. پس از هر پاسخ در مورد چرایی آن تحلیل و بررسی کنید؛ بدین ترتیب دانش‌آموزان متوجه می‌شوند که در هر ترکیب بندی با چه مسائل و پرسش‌هایی روبه‌رو هستند.

گام اول: معلم برای آشنایی دانش‌آموزان با اولین تأثیرات ترکیب بندی و زبان تصویری، از دانش‌آموزان می‌خواهد تا به تصویر ص ۲۹ توجه کنند و به پرسش‌های کتاب با همفکری گروه پاسخ دهند.

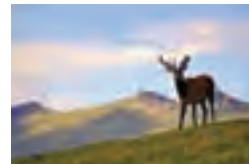
در این تصویر احساسی که شکل‌ها القا می‌کنند، مهم است.

در این تصویر تأکید و تمایز مطرح است.

می‌توان مسیری برای حرکت چشم مخاطب در نظر گرفت (هدایت آگاهانه مخاطب).

در یک ترکیب بندی، چگونگی تقسیم فضاها و عناصر نسبت به کادر، می‌تواند در حس خوشایند یا ناخوشایند بیننده مؤثر باشد.

گام دوم: در این مرحله از گروه‌ها خواسته می‌شود تا تصاویر ص ۳۱ را بررسی، و نقاط تأکید را در تصاویر پیدا کنند و در مورد آن توضیح دهند. (در این قسمت تلاش شده است تصاویر مربوط به عکاسی، طراحی، گرافیک و نقاشی آورده شود تا دانش‌آموز با انواع قالب‌های تصویری روبه‌رو، و متوجه شود که ترکیب بندی در هر نوع هنر تصویری مورد اهمیت است.)

گام سوم: از گروه‌ها خواسته شود تا به هر نحو و وسیله ممکن، تأکید را نشان دهند. (به‌طور مثال ممکن است یک گروه پنج نفری به جلوی کلاس بیایند و در چگونگی ایستادن خود ترتیبی ایجاد کنند که یکی از آنها توجه بیشتری را به خود جلب کند و از لحاظ بصری مورد تأکید قرار گیرد. چهار نفر ایستاده و یک

نفر نشسته، چهار نفر رو به شاگردان و یک نفر در جهت عکس، چهار نفر کتابی در دست و یک نفر دست در جیب و ....)

گام چهارم : موضوع تعادل از یک سو بسیار اساسی است و از سوی دیگر درک و تمرین آن سخت است. در اینجا نیز مسئله به صورت پرسشی مطرح شده است.

ابتدا معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا با توجه به تصاویر ص ۳۲ کتاب دانش‌آموز با همفکری گروه، توضیحاتی در مورد انواع تعادل ارائه کنند.

گام پنجم : دانش‌آموزان به صورت گروهی تمرین «طراحی کنید» در ص ۳۳ کتاب دانش‌آموز را انجام دهند.

گام ششم : کارها به نمایش گذاشته می‌شود و دانش‌آموزان در مورد کارها صحبت می‌کنند، و مطالب با توضیحات معلم کامل می‌شود.

گام هفتم : در بخش پایانی تمرین اول ص ۳۳ در تجربه‌های بیشتر توسط گروه‌ها انجام گیرد.

لازم است دانش‌آموز، سطوح مختلف را با رنگ‌های متفاوت، رنگ‌آمیزی کند. آنچه مهم است درگیر شدن دانش‌آموز با جایگذاری مناسب رنگ‌ها در کنار یکدیگر است. ایجاد تعادل رنگ‌های گرم و سرد، تیره و روشن و سیال بودن حرکت چشم از مواردی است که دانش‌آموز در این تمرین با آن روبه‌رو خواهد شد. پس از پایان مرحله رنگ‌گذاری، معلم می‌تواند در یک یا چند نمونه از کارها با استفاده از تقویت خطوط کناری رنگ‌ها در جایی که نیاز است تفکیک بهتری میان سطوح ایجاد، و دانش‌آموزان را به این امر راهنمایی و تشویق کند.

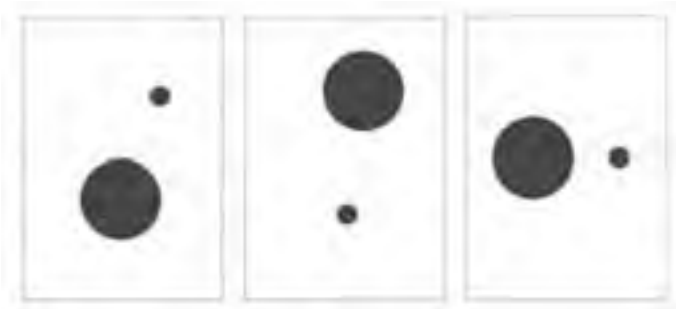

گام هشتم : تجربه رنگ‌گذاری و تلاش برای تعادل به صورت حسی است : معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا روی یک کاغذ A۴ به صورت دلخواه مجموعه‌ای از خطوط صاف، منحنی، متقاطع یا ترکیبی ایجاد، و در مرحله بعد داخل سطوح ایجاد شده را رنگ‌آمیزی کنند. نکاتی که در این مرحله می‌توان مورد تأکید قرار داد :

■ چشم نباید در یک قسمت کار متوقف شود. برای این منظور تکرار یک رنگ در دو یا سه قسمت کار، حرکت چشم را به جریان می‌اندازد.

■ در سطوحی که رنگ‌های مشابه دارند، خطوط مرزی می‌تواند برای جداسازی آنها استفاده شود.

گام نهم : تمرینات شفاهی : استفاده از شکل های بصری به صورت انتزاعی و ارتباط مفهومی یا حسی که دانش آموز با آن برقرار می کند فضای مناسبی برای درک موضوع ترکیب بندی ایجاد می کند. به عنوان نمونه تصاویری همچون شکل های ارائه شده در کلاس به نمایش گذاشته، و از دانش آموزان خواسته شود تا در مورد آنها صحبت، و احساس یا افکار خود را در مورد هر تصویر بیان کنند.

ارزش گذاری مرتبط با درس سوم : درک عمومی ترکیب بندی در محیط اطراف : تعداد مثال هایی که دانش آموز می تواند در مورد مصداق های ترکیب بندی در محیط زندگی خود بزند، حاوی ارزش است. اینکه بتواند در مورد یک موضوع خاص، کارایی و زیبایی را تحلیل کند، نیز ارزشمند است. چنانچه بتواند پیشنهادی در مورد ترکیب بندی بهتر برای یک موضوع مشخص ارائه، و یا دانش آموز بتواند تعریفی از ترکیب بندی (به طور عمومی) ارائه کند. نشان دهنده درک موضوع ترکیب بندی است.

نگاشتار و تبلیغات (گرافیک)

درس اول
تا سوم

هدف درس

■ آشنایی با گرافیک و جایگاه آن در جامعه امروز

انتظارات عملکردی

- نقش ارتباط جمعی در شکل‌گیری شاخه‌های مختلف گرافیک را بدانند.
- جایگاه گرافیک را در جامعه امروز بشناسند.
- شاخه‌های هنر گرافیک و کاربرد هر یک از آنها را بدانند.

شرح موضوع

در مجموع این سه درس، موارد زیر مورد توجه قرار می‌گیرد: در ابتدا بهتر است، معنی گرافیک و ویژگی‌های یک اثر گرافیکی توضیح داده، و سپس انواع شاخه‌های گرافیک معرفی شود. در انتها تبلیغات و رسانه‌های تبلیغاتی و تأثیر آنها بر مخاطب بررسی می‌شود.

معنی گرافیک

واژه گرافیک از کلمه یونانی به معنای خراشیدن و حک کردن گرفته شده است. در روش‌های تکثیر

قدیمی، نقش را روی سنگ یا مس خراش می‌دادند و سپس آن را با برگرداندن روی سطح کاغذ تکثیر می‌کردند. بنابراین تعریف مشخص می‌شود که تکثیر جزء ذات اثر گرافیکی بوده است. اختراع صنعت چاپ (قرن ۱۵ میلادی) در شکل‌گیری معنای امروزی گرافیک بسیار تأثیرگذار بود. در آن زمان آثار هنرمندان بیشتر در زمینه چاپ‌های دستی کتاب و به تعبیری آثار غیر تجاری بود که تحت نام «گرافیک سنتی» بررسی می‌شود. ولی با ورود به دنیای صنعتی به خصوص در قرن بیستم، زمینه‌های شکل‌گیری «گرافیک مدرن» پدید آمد. در دنیای امروز بیشتر آثار گرافیکی جنبه کاربردی دارد و توسط تولیدکننده محصول یا سفارش‌دهنده به هنرمند سفارش داده می‌شود. در این گونه از آثار، انتقال پیام بدون ابهام به مخاطب بسیار مهم است. در برخی آثار گرافیکی که کمتر ماهیت تجاری دارد (مانند تصویرسازی و انیمیشن) و یا آثاری که هنرمند به میل و اراده خود خلق می‌کند، هنرمند آزادی عملی بیشتری دارد. با پیشرفت علم و فناوری، علاوه بر صنعت چاپ، فناوری دیجیتال نیز در خدمت هنرمندان گرافیک برای اطلاع‌رسانی در تمام ابعاد جامعه مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌طور کلی می‌توان گفت هر اثر گرافیکی دارای این ویژگی‌ها است:

- امکان تکثیر دارد؛ ولی با ورود فناوری دیجیتال و رسانه‌های جدید (تلویزیون، رایانه، اینترنت) تکثیر می‌تواند صورت نگیرد.

- با اطلاع‌رسانی بخشی از نیاز جامعه را برطرف می‌کند.

- دارای پیام است.

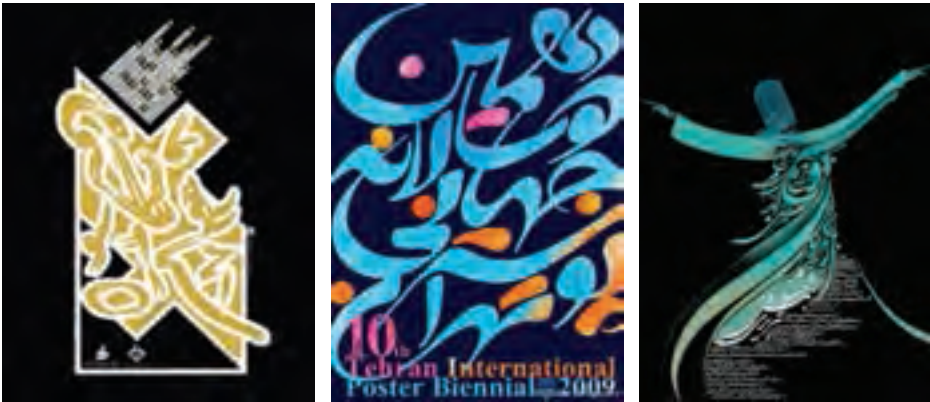
- به هنرمند سفارش داده می‌شود.

- علاوه بر جنبه هنری و فرهنگی، بعد تجاری نیز دارد.

شاخه‌های گرافیک

در هنر امروز شاخه‌های گرافیک علاوه بر رفع نیازهای جامعه و اطلاع‌رسانی، جنبه‌های زیبایی‌شناسانه نیز دارد که عبارت است از:

نشانه و آرم: نشانه‌ها و نمادهایی برای معرفی سریع یک برند یا محصول، شرکت و ... است که به‌صورت نشانه‌های تصویری و نشانه‌های نوشتاری و یا تلفیقی از این دو وجود دارد.

تایپوگرافی: در این گونه از پوسترها شالوده اصلی پوستر با استفاده از متن است و هنرمند با تغییراتی در نوشتار، مثل اندازه، فاصله و شکل حروف، فاصله بین خطوط و... نوعی زبان بصری برای نوشتار به وجود می آورد.

انتشارات: تمام مراحل طراحی و چاپ کتاب، مجله یا روزنامه، کاتالوگ و بروشور، تقویم است؛ مانند طراحی جلد کتاب یا مجله، طراحی صفحات داخلی، نظارت بر چاپ و...

بروشور کتابچه‌ای کوچک و چند لته برای معرفی شرکت یا مؤسسه، معرفی محصول و چگونگی استفاده از آن، نمایشگاه، نکات بهداشتی و اجتماعی و فرهنگی، آموزشی و... است که گاهی جنبه تبلیغاتی نیز دارد.

پوستر: نوعی اعلان خبری در زمینه یک رویداد و یا اهداف تبلیغاتی و اقتصادی، فرهنگی و دینی، سیاسی، اجتماعی، ورزشی و... است که معمولاً با نوشتار و تصویر (به صورت نقاشی و یا عکس) همراه است.

طراحی جلد و لوگوی مجله (عنوان مجله) با عنوان داخلی و موضوع مجله و نوع مخاطب آن ارتباط مستقیم دارد.

استفاده از تصویرسازی و نمادها در طراحی

پوسترهای سیاسی و اجتماعی با هدف آگاهی بخشی عمومی

پوستر فیلم از مردمی ترین انواع پوستر است که همه نوع مخاطب را از لحاظ اجتماعی و فرهنگی و... درگیر می کند. در طراحی این پوسترها جلب توجه و ایجاد علاقه در مخاطب برای دیدن فیلم از طریق گذاشتن تصاویر بازیگران اصلی و پیام فیلم، نورپردازی، انتخاب یک صحنه مناسب از فیلم و... بسیار اهمیت دارد.

تصویرسازی: نوعی مصورسازی در ارتباط با متن است که از لحاظ موضوع به شاخه‌های گوناگونی مانند تصویرسازی علمی و کتاب‌های آموزشی، تصویرسازی کودک، تصویرسازی تبلیغاتی، تصویرسازی برای مجلات و پوسترها تقسیم می‌شود. تصویرسازی کتاب کودک علاوه بر منطبق بودن تصویر با متن و دقت در طراحی فضاهای مثبت و منفی، با رده سنی مخاطب ارتباطی مستقیمی دارد. در رده‌های سنی پایین‌تر توجه به نکاتی مانند سلیقه و توانایی درک کودک، تقویت تخیل، رنگ‌های ملایم و شاد، اغراق، برتری تصویر به نوشتار بسیار اهمیت دارد. با افزایش سن کودک، کاهش تنوع رنگ، کاهش حجم تصویر نسبت به نوشتار، تصاویر پیچیده‌تر، لزوم استفاده از تضاد و اغراق دیده می‌شود. تصویرسازی داستان‌های مصور یا کمیک استریپ، صحنه‌های داستان را به صورت تصاویری دربی نمایش می‌دهد و از نوشتار فقط برای نشان دادن گفت‌وگوها استفاده می‌شود.

تصویرسازی داستان‌های مصور یا کمیک استریپ

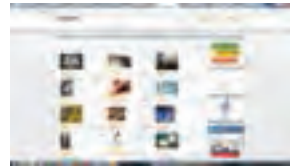

تصویرسازی برای کتاب نوجوانان

تصویرسازی کتاب کودک

تبلیغات: هدف آن ماندگار کردن پیام در ذهن مخاطب است. تبلیغات با واسطه‌های متعددی مانند مطبوعات و نشریات، صدا و سیما، اینترنت و دنیای مجازی، پوستر و... انجام می‌شود. تبلیغات با هدف جذب مخاطب در مکان‌های گوناگونی مانند ایستگاه مترو و اتوبوس، فرودگاه، سر در فروشگاه، کانال‌گ و مجلات، صفحات وب و دنیای مجازی، تلویزیون و... انجام می‌شود.

گرافیک محیطی از دو زاویه قابل بررسی است: یکی زیباسازی فضای شهری و ایجاد ارتباط بصری بین انسان با محیط اطراف مانند طراحی ایستگاه‌های اتوبوس و مترو، بلیت فروشی، آبنماها و... و دیگری طراحی آثاری که در کنار جنبه‌های زیبایی، هدف آنها ارتباط و انتقال پیام است؛ مانند طراحی اعلان‌های شهری، نشانه‌های راهنمایی و تابلوهای اعلانات. لازم به ذکر است که موقعیت مکانی و فاصله آن تا بیننده و همین‌طور سرعت حرکت مخاطب در طراحی گرافیک محیطی نقش بسیار مؤثری دارد؛ به عنوان مثال بین طراحی بیلبورد در بزرگراه‌ها با طراحی استندهای تبلیغاتی در گذرگاه‌ها فرق زیادی است؛ زیرا مخاطب در برخورد با بیلبورد، سواره و در حال حرکت است ولی در رویارویی با استند تبلیغاتی، پیاده و حتی گاه بی‌حرکت و ساکن است و به همین دلیل در طراحی بیلبوردها باید انتقال سریع پیام (متن و تصویر) را در نظر گرفت. نکاتی مانند ساده، به دور از ابهام، روان بودن و رؤیت از فاصله دور از مواردی است که همواره در طراحی بیلبوردها باید رعایت شود.

طراحی فضاهای شهری به منظور زیباسازی و جاذبه بصری که می‌تواند با نقاشی، حجم‌سازی و پیکره، ماکت و... نیز همراه باشد.

طراحی تابلوهای راهنمای نشانه‌ها، بیلبورد و ایستگاه‌ها و استندها با هدف انتقال پیام به مخاطب

انیمیشن: ایجاد حرکت در تصاویر بی‌دری براساس خطای دید انسان است. انیمیشن با نام نقاشی متحرک و پویا نمایی نیز شناخته می‌شود. تخیلی بودن و تصویر کردن اتفاقات غیرممکن همراه با اغراق از ویژگی‌های آن است. کاربرد انیمیشن در برنامه‌های آموزشی، سرگرمی و میان برنامه‌ها، مجموعه‌های علمی و تخیلی، آگهی‌های تبلیغاتی و... است.

بسته‌بندی: به صورت جعبه و برچسب، ساک و ظرف برای محصولات بهداشتی و آرایشی و صنعتی،

خوراکی، پوشاک و... است که در کنار محافظت از محصول، وظیفه معرفی محصول به مخاطب و همچنین جلب نظر او را نیز به عهده دارد. بسته‌بندی با مواد مختلف مانند کاغذ و مقوا، شیشه، پلاستیک و فلزات انجام می‌شود.

فتوگرافیک: در این هنر ابتدا عکاسی، و سپس عکس با استفاده از امکانات نرم‌افزاری به فضای نقاشی و یا گرافیک تبدیل می‌شود.

رسانه‌های جمعی و گرافیک دیجیتال: هنری است که در تمام یا بخشی از فرایند تولید از رایانه استفاده شده باشد. محصول هنری دیجیتال چیزی است که نتیجه آن، در هر سامانه به صورت دیجیتال تولید

شود. این تولید می‌تواند از صفحه مانیتور مشاهده شود یا به صورت پرینت و یا محصول هنری سه بعدی مانند مجسمه سازی یا معماری قابل رؤیت باشد.

فرایند تدریس

(روش تدریس اعضای گروه، بخش کلیات ص ۱۲)

گام اول: دانش‌آموزان به گروه‌های سه نفره تقسیم می‌شوند.

گام دوم: معلم به هر دانش‌آموز در هر گروه یک شماره از یک تا سه می‌دهد.

گام سوم: از شماره‌های یک هر گروه می‌خواهد تا در درس دوم اعلان از ص ۴۲ تا ۴۵ را مطالعه کنند.

از شماره‌های دو می‌خواهد تا هرچه مطلب درباره صفحه آرای ۴۶-۴۷ هست، مطالعه کنند و از شماره‌های

سه هر گروه می‌خواهد تا در مورد طراحی جلد مطالعه کنند؛ ص ۴۸

دانش‌آموزان براساس شاخه‌های گرافیک به گروه‌های مختلف تقسیم شوند. از هر کدام از گروه‌ها

خواسته شود تا با جمع‌آوری نمونه و مطالبی در ارتباط با شاخه انتخابی خود، آن را برای دیگران به اختصار

توضیح دهند.

از دانش‌آموزان خواسته شود تا مشاهدات خود را در ارتباط با تمام آثار گرافیکی که در طول یک شبانه

روز بین راه از خانه تا مدرسه، درون خانه، فروشگاه‌ها، تلویزیون و تلفن همراه، و... دیده‌اند به صورت عکس

و یا نوشتار ثبت، و آنها را در جدول زیر دسته‌بندی، و بررسی کنند که در آن مورد انتخابی کدام یک از

شاخه‌های گرافیک دیده می‌شود؛ مانند جدول زیر:

نام	نشانه و آرم	پوستر	تصویرسازی	بسته‌بندی	ویژگی تبلیغاتی	انتشارات و مطبوعات	رسانه‌های جمعی	گرافیک دیجیتال
پودر لباسشویی	* (آرم شرکت)		* (تصویرروی جعبه)	* (شکل کلی جعبه)	*			* (استفاده از نرم افزارهای دیجیتال برای بازنمایی تصاویر)
کتاب فارسی	* (آرم وزارت آموزش و پرورش)		* (تصویرسازی متن)			* (صفحه آرای)		

لوازم هفته آینده : از دانش‌آموزان خواسته شود یک فیلم ایرانی ترجیحاً در گروه کودک و نوجوان را با مشورت گروه انتخاب، و سپس در مورد آن تصاویری از روزنامه‌ها و مجلات جمع‌آوری کنند و به کلاس بیاورند.

گام چهارم : ابتدا هر گروه به معرفی داستان فیلم بپردازند و سپس از دانش‌آموزان خواسته شود با استفاده از پریده‌هایی از مجلات، روزنامه، کتاب، اینترنت و... تصاویری در ارتباط با موضوع فیلم که با خود به کلاس آورده‌اند به صورت گروهی و با همکاری، پوستری برای آن فیلم با روش کولاژ یا تکه چسبانی درست کنند.

گام پنجم : چند نمونه از کتاب (با موضوع داستان کودک، کتاب درسی، داستان یا شعر) و مجله با موضوعات ورزشی، هنری، اجتماعی و... را به کلاس درس بیاورند. همانند زیر جدولی تهیه و از دانش‌آموز خواسته شود دریافت‌های خود را نسبت به این نمونه‌ها در جدول مشخص کنند :

عنوان	کتاب درسی (فرهنگ و هنر پایه نهم)	مجله حرفه هنرمند	شاهنامه فردوسی (داستان یا دیوان اشعار)	کتاب حسنی ماهیه بره داشت (کتاب کودک)
ویژگی ظاهری	قطع کتاب بزرگ / جلد مقوایی / مصور / آرم / معرفی مقطع آموزشی	لوگوی (آرم) مجله / عنوان داخلی مجله / شماره مجله / تاریخ / جلد کاغذی / مصور	قطع بزرگ / جلد ضخیم / مصور	قطع مربع / مصور
نوع تصاویر	نگارگری / عکس / نقوش تزئینی	استفاده از تصاویر عکاسی شده	نگارگری و خوشنویسی	تصویر سازی کودک
نوع خط و نوشته	خط نستعلیق برای عنوان و خطوط تایی	عنوان مجله با استفاده از طراحی حروف / استفاده از خطوط تایی	نستعلیق	خط تایی همراه با رنگ شاد

عکس‌های ترکیبی و روایی

درس اول
و دوم

هدف درس

■ آشنایی با برخی از شیوه‌های عکاسی

انتظارات عملکردی

- یک اثر با شیوه فتومونتاژ ایجاد کنند.
- طبق داستان ذهنی خود، عکاسی روایی انجام دهند.

فرایند تدریس

گام اول: از دانش‌آموزان خواسته شود با استفاده از ترکیب تصاویری که به همراه آورده‌اند، یک تصویر جدید بسازند. معلم توضیح می‌دهد که بهتر است ترکیب شما مفهوم جدید را بیان کند و از ترکیب نقاشی با عکس هم می‌توان استفاده کرد.

گام دوم: از دانش‌آموزان خواسته شود به منظور عکاسی روایی، یک داستان ذهنی در نظر بگیرند. در جلسه بعد داستان خود را عکاسی کنند و به کلاس بیاورند. (در این مرحله استفاده از روش عکاسی بی‌دوربین بسیار اثربخش است مراجعه شود به عکاسی پایه هفتم صفحه ۶۵ همین کتاب)

گام سوم: متن و تصاویر کتاب مورد مطالعه قرار گیرد.

گرایش‌های عکاسی

درس سوم

هدف درس

■ آشنایی با گرایش‌های عکاسی

انتظارات عملکردی

■ یکی از گرایش‌های عکاسی را انتخاب و عکاسی کنند.

شرح موضوع

عکاسی، گرایش‌های مختلفی با کاربردهای گوناگون دارد. برخی مواقع مرزبندی بین گرایش‌ها سخت می‌شود و تعریف جامعی نمی‌توان ارائه کرد. برای فعالیت در این گرایش‌ها باید علاقه فرد مورد توجه قرارگیرد. گرایش‌های عکاسی عبارت است از عکاسی خبری، مستند اجتماعی، طبیعت و مناظر، حیات وحش، چهره، ورزشی، شب و نجومی، صنعتی و تبلیغاتی، ماکرو و معماری. از دیگر انواع عکاسی می‌توان به عکاسی خیابانی، سینما و نمایش، زیر آب، هوایی و هنری و خلاق (فاین آرت) اشاره کرد. در این قسمت به بررسی این گرایش‌ها می‌پردازیم؛ اما نکته‌ای که باید در نظر بگیرید این است که ممکن است یک عکس در چند شاخه مختلف پذیرفته شود.

عکاسی خبری (فتوژورنالیسم): عکاس در هر مجموعه عکس خبری، یک گزارش تصویری از یک

عکس از ادی آدامز

اتفاق را بی‌طرفانه ثبت، و یک داستان خبری را بازگو می‌کند. این اتفاق ممکن است خبر عمومی یا لحظه‌ای باشد. خبرهای عمومی مانند جشن‌ها و مراسم‌ها و کنفرانس‌های خبری است؛ اما خبرهای لحظه‌ای بدون برنامه‌ریزی قبلی است؛ مانند تصادف و زلزله و سیل و خسارات آن. هدف اصلی در این شاخه خبررسانی است و دغدغه بیشتر برای گفتن اتفاق‌هایی است که در زمان حال روی می‌دهد. عکاسان خبری در رسانه‌های خبری مانند

خبرگزاری‌ها و مطبوعات و مجلات و وبسایت‌های خبری مشغول کار می‌شوند. بعضی از عکاسان به شیوه مستند خبری عکاسی می‌کنند. آنها مدت زمان بیشتری را نسبت به عکاس خبری صرف سوژه‌هایشان می‌کنند. نمونه‌اش یکی از معروف‌ترین عکاسان جنگ دنیا جیمز نجوی است. او معتقد است: «تصاویر مستند بهترین وسیله برای نشان دادن چیزی است که اتفاق می‌افتد». در واقع او عکاس ضد جنگ است. او تحت تأثیر عکس‌های جنگ ویتنام به عکاسی روی آورد.

عکاسی مستند اجتماعی: در این شاخه نیز عکس‌ها به صورت مجموعه عکس و عموماً از وقایع جامعه، مردم و وضع اجتماعی آنان است. فرهنگ‌ها، ادیان، اقلیت‌ها، افراد تحت فشار جامعه، جنگ و بلاهای طبیعی و تأثیرات آن بر جامعه از نمونه موضوعاتی است که عکاس به آنها می‌پردازد. وی

با پس زمینه فکری قبلی و با هدف، دیدگاه شخصی خود را ارائه می‌کند. در این شاخه عکاس زمان زیادی را صرف تحقیق و بررسی و عکاسی از طرح انتخابی خود می‌کند. وی طرح بلندمدتش را با یک خط روایی و داستانی در قالب تصاویر بیان می‌کند. عکاس مستند اجتماعی، نگاه عمیق و متفکرانه‌ای دارد و در نتیجه مخاطبان عکس‌هایش را به فکر وامی‌دارد.

عکس از عبدالعلی حدادیان

عکاسی خیابانی: عکاسان خیابانی زمان زیادی را در سطح شهر عکاسی می‌کنند و منتظر می‌مانند تا عکس دلخواهشان را بگیرند. در این شاخه باید فکر و نگاه جست‌وجوگر داشت؛ باید قدم زد و به دنبال لحظات جالب بود. عکاسان خیابانی، لحظات گذرایی از زندگی روزمره انسان‌ها را در اماکن عمومی عکاسی می‌کنند. سوژه‌های آنها مردم و یا خیابان‌ها و مکان‌های مختلف و همچنین اشیاء المان‌ها و مناظر شهری هستند.

عکس طبیعت از مایکل کتا

عکاسی طبیعت و منظره: عکاسی از مناظر طبیعی، گیاهان، جانوران، کوه‌ها یا صخره‌ها و غیره به گونه‌ای که هیچ اثر مستقیم یا غیر مستقیمی از حضور انسان‌ها مانند راه‌ها، جاده‌ها، ماشین‌ها و سیم‌های برق وجود نداشته باشد، عکس طبیعت

به‌شمار می‌رود؛ اما اگر در عکس‌های طبیعت، حضور انسان به‌صورت مستقیم یا غیر مستقیم باشد، عکس منظره خواهد بود.

عکس از نیک برانت، حیات وحش

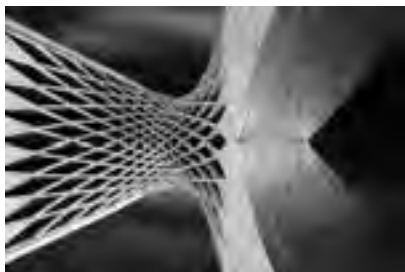
عکاسی حیات وحش : سوژه‌های عکاسی حیات وحش، حیوانات، پرندگان، حشرات و جانداران زیر آب هستند که باید به‌صورت آزاد و در محیط طبیعی زندگی خود باشند. عکاس باید عاشق حیوانات، و از طبیعت وحشی آنها آگاهی کامل داشته باشد. عکاسان حیات وحش برای گرفتن عکس‌های بهتر معمولاً خود را استتار می‌کنند.

عکس از آگوست ساندو

عکاسی چهره : در این شاخه می‌توان از چهره انسان‌ها با نورپردازی و بهره‌گیری از نورهای مصنوعی و فلاش‌ها و یا با نور طبیعی و یا ترکیبی از اینها عکس‌برداری کرد. می‌توان در محیط طبیعی، شهری، استودیو عکاسی و یا منزل از فرد مورد نظر عکاسی کرد. عکاسی از چهره ممکن است تمام قد و یا یک کادر بسته باشد. برای ثبت یک پرتره خوب باید از سوژه خود شناخت کافی داشت؛ بنابراین باید زمانی را صرف صحبت کردن با سوژه گذراند تا روحیات او را شناخت. سوژه نیز باید بتواند با عکاس ارتباط برقرار کند و حالت مصنوعی نداشته باشد.

عکاسی معماری : عکاس در این شاخه از نمای کلی بیرونی آثار معماری، ساختمان‌ها و بناها و همچنین از جزئیات نما و فضاهای داخلی عکاسی می‌کند. عکاس در این شاخه ابتدا اطلاعاتی از بنای مورد نظر را کسب، و زوایای مختلف آن را بررسی می‌کند. زاویه دید در این سبک بسیار مهم است و عکاس سعی می‌کند بهترین وجه یک بنا و همچنین جزئیات آن را به تصویر بکشد. در این شاخه معمولاً عکاسان از نور

عکس از محمد رفیعی

مایل صبحگاهی و یا هنگام غروب بهره می‌برند؛ چرا که سایه‌ها مناسب است و کنتراست خوبی دارد. عکس‌های رنگی هنگام شب از بناها نیز جلوه خاصی دارد. می‌توان از عناصر موجود در اطراف بنا مانند درختان و شاخه و برگ‌هایشان استفاده کرد و مانند قالی برای بنای مورد نظر قرار داد. همچنین وجود انسان در کنار بنا می‌تواند معیار خوبی برای تشخیص ابعاد ساختمان باشد.

عکاسی ورزشی: در این شاخه از صحنه‌های ورزشی و ورزشکاران و مسابقات ورزشی درون سالن یا بیرون سالن عکاسی می‌شود. همچنین عکاس می‌تواند از اتفاقات کنار زمین بازی و چهره تماشاچیان نیز

عکس‌ها از باب مارتین

عکاسی کند. اتفاقات در ورزش در کسری از ثانیه روی می‌دهد؛ بنابراین عکاس ورزشی باید سرعت عمل زیادی داشته باشد تا بتواند لحظه اوج یک حرکت ورزشی را ثبت کند. همچنین باید از رشته‌های مختلف ورزشی اطلاعات خوبی داشته باشد. باید قوانین مربوط به آنها را بداند تا در زمان عکاسی موفق عمل کند. بیشترین کاربرد این عکس‌ها برای رسانه‌ها و خبرگزاری‌ها و مجلات است.

عکاسی شب و نجومی: عکاسی شب، هنگام غروب و یا در تاریکی شب انجام می‌شود. سوژه‌های عکاسی شب معمولاً نمای شهر، نورپردازی‌های هنگام شب و آسمان شب در شهر را دربر می‌گیرد. در

عکس از سید علی اصغر ربانی، کیهانشناس آندرومدا M۳۱ محل عکاسی: منطقه چاه‌سور، کویر سه‌قلعه فردوس، خراسان جنوبی مدت زمان نوردهی: ۵ دقیقه به روش آفوکال

عکاسی نجومی به جاذبه‌های دیدنی آسمان شب مانند ماه و ستاره و کهکشان‌ها می‌پردازند. عکاس در این شاخه باید برای ثبت پدیده‌های خاص در آسمان و در زمان و مکان مناسب برای عکاسی حاضر باشد. بهترین مکان عکاسی از آسمان، جاهایی است که آلودگی نوری وجود ندارد؛ مانند خارج از شهر. در این شاخه صبر و حوصله عکاس برای نوردهی‌های طولانی مدت لازم است.

عکس صنعتی از استودیو اکتا

عکاسی صنعتی و تبلیغاتی: عکاسی صنعتی و تبلیغاتی از کاربردی‌ترین شاخه‌های عکاسی است. این عکس‌ها در خدمت معرفی، تبلیغ و فروش کالاها است. این دو شاخه بسیار به هم نزدیک است با این تفاوت که در عکاسی صنعتی، هدف نشان دادن محصولات، واقعیت کامل و دقیق خود کالا است بدون هیچ‌گونه اغراقی همان‌گونه که هستند؛ اما در عکاسی تبلیغاتی برای جذب مشتری با استفاده از شیوه‌های خلاقانه برای تبلیغ کالا، بهترین وجه محصول ثبت می‌شود.

عکس از اسکات کنستانتین

عکاسی ماکرو: در عکاسی ماکرو سوژه‌های کوچک در نمایی نزدیک ثبت می‌شود. در عکاسی ماکرو در واقع تصاویر، بزرگ‌تر از اندازه واقعی خود با جزئیاتی ثبت می‌شود که به چشم معمولی نمی‌توان آنها را دید. عکاسان برای ثبت این تصاویر از لنزهای مخصوص استفاده می‌کنند. معمولاً سوژه‌هایی در طبیعت نظیر حشرات و گیاهان در این سبک عکاسی می‌شوند.

عکس از سعید فرجی

عکاسی هوایی: به عکس‌هایی که بالاتر از سطح زمین گرفته می‌شود، عکاسی هوایی می‌گویند. این عکس‌ها پرسپکتیو متفاوتی دارد و معمولاً از داخل وسایل پرنده بدون سرنشین یا با سرنشین عکاسی می‌شود و به دلیل ارتفاع زیاد عکس‌ها نمای وسیعی دارد.

عکس از اریک جن

عکاسی زیر آب: در این شاخه عکاسان می‌توانند از موجودات دریایی و همچنین جاذبه‌های گوناگونی که زیر آب وجود دارد با تجهیزات خاصی برای محافظت از دوربین شان عکاسی کنند. زیر آب شما به نور بیشتری برای عکاسی نیاز دارید. بسته به اینکه فاصله شما از سوژه زیر آب چقدر است و همین طور در چه عمقی در زیر آب هستید، نیاز شما به نور متفاوت است. آشنایی با غواصی برای این شاخه نیز ضروری است.

عکس از صمد قربانزاده

عکاسی فاین آرت: می‌توان گفت این شاخه ترکیبی از شاخه‌های مختلف است. هنرمند دیدگاه‌های شخصی خود را با نگاهی زیبایی‌شناسانه، رؤیایگونه و یا سوررئال بیان می‌کند. در سبک فاین آرت می‌توانیم رؤیا و واقعیت را با هم تلفیق کنیم و اثری متفاوت به نمایش بگذاریم. عکاس در این سبک باید خلاقیت زیادی داشته باشد. همچنین عکاس در این سبک از نرم افزارهای ویرایش عکس بیشتر بهره می‌گیرد.

عکس از رضا موسوی

عکاسی سینما و تئاتر: در گروه‌های حرفه‌ای، عکاس سینما یا تئاتر، همچون یکی از اعضای گروه، آنها را از ابتدا تا انتهای کار همراهی می‌کند. عکاس باید بتواند در عکس‌هایش موضوع داستان را نشان دهد و بیننده را متوجه حال و هوای آن کند. در عکاسی تئاتر، عکاس باید فاصله و زاویه مناسب را با بازیگر انتخاب کند؛ اما عکاس در عکاسی سینما معمولاً هنگام تمرین قبل از برداشت اصلی، عکاسی

می‌کند؛ چرا که صدابرداری هنگام ضبط انجام می‌شود و نباید صدای شاتر دوربین عکاسی شنیده شود. عکاس معمولاً باید نزدیک به زاویه دید دوربین فیلمبرداری عکاسی کند؛ اما زاویه دید شخصی خودش را نیز می‌تواند ثبت کند. طراحی صحنه در عکس تئاتر و سینما تأثیر بسزایی دارد و نورپردازی و ترکیب‌بندی

نیز اهمیت ویژه‌ای دارد. از این عکس‌ها به منظور تهیه پوستر و عکس‌های تبلیغاتی فیلم یا تئاتر استفاده می‌شود و به این وسیله مخاطب، شیفته دیدن اثر می‌شود. گاه یک عکس همه معنا و مفهوم اثر را به نشانه تبدیل می‌کند تا هیچ‌گاه از یادها نرود. همچنین عکاس‌ها در این شاخه به تهیه عکس‌هایی با عنوان پشت صحنه مشغول می‌شوند. عکاسان باید عکس‌های دست‌اندرکاران پشت صحنه را نیز ثبت کنند که در آینده این عکس‌ها جزو اسناد تاریخی به شمار می‌آید.

نقد و تحلیل عکس / درک عکس

همان‌طور که ما سواد خواندن و نوشتن را فراگرفته‌ایم برای درک تصویر نیز به سواد بصری نیاز داریم. برای فراگرفتن سواد بصری باید عناصر بصری و ترکیب‌بندی را شناخت. بهترین آموزش، دیدن آثار ارزشمند عکاسی است. ما می‌توانیم بدون داشتن سواد بصری هنرمند تا حدودی اثر را درک کنیم و معانی و نمادها را بفهمیم؛ چرا که همزمان با حس بینایی، تصاویر را در ذهن خود تحلیل می‌کنیم.

چطور عکس را بخوانیم و آن را ارزیابی کنیم؟

۱ بهتر است برای شروع، عکسی را انتخاب کرد که برایمان جذاب است تا از خود بپرسیم چرا این عکس برایمان جذاب است. این‌گونه پرسش‌ها کمک می‌کند تا درک بهتری از عکس داشته باشیم. شاید در ابتدا این کار سخت به نظر برسد؛ چرا که عکاس با جهان بینی شخصی خود عکسی را ثبت کرده است و حالا ما با دیدن عکس‌ها می‌خواهیم هدف وی را از درون عکس بخوانیم. (اگر عکاس عکس را بشناسیم و با مجموعه عکس‌های او آشنا باشیم، بهتر می‌توانیم عکس را ارزیابی کنیم.)

۱ ابتدا با عکس باید ساده برخورد کنیم، این روشی کارآمد است. درباره چیزهایی که در عکس دوست داریم و همچنین در مورد عناصری که حس می‌کنیم و یا توجه ما را جلب کرده است، صحبت کنیم. باید سعی کنیم افکار و احساساتمان را به کلام بیاوریم.

۳ در مورد ترکیب‌بندی عکس صحبت کنیم و به توصیف آنچه می‌بینیم پردازیم. برای این کار فرض می‌کنیم می‌خواهیم برای شخصی که عکس را ندیده است، آن را توصیف کنیم. چه چیزی در عکس می‌بینیم؟ هر آنچه را که می‌بینیم مانند اشخاص، اشیاء، مکان‌ها و رخدادها را توصیف کنیم. تمام جزئیات را ذکر کنیم؛ حتی اگر بدیهی به نظر برسد. کنجکاو باشیم و سپس با دیدن عکس سؤالات دیگری از خود بپرسیم: موضوع عکس چیست؟ چه چیزی درباره آن می‌دانیم؟ بدین ترتیب می‌توانیم اطلاعاتی را از درون عکس به دست بیاوریم که به درک عکس کمک می‌کند.

۴ سپس می‌توانیم دیدگاه شخصی خود را در مورد عکس بگوییم. همان گونه که ما شعری را تفسیر می‌کنیم، می‌توانیم عکس را نیز با دیدگاه خودمان تفسیر کنیم و به توضیح آن بپردازیم. عکس چه می‌خواهد بگوید؟

۵ باید فکر کنیم هدف عکاس چه بوده است و ما چه مفاهیمی از عکس دریافت می‌کنیم. بعضی تصاویر پیچیدگی خاصی ندارد و به سرعت، مفهوم قابل درک است؛ اما بعضی تصاویر به مکاشفه بیشتری نیاز دارد و نیازمند طرح سؤالات بیشتر است تا بتوانیم معنایشان را بفهمیم. در پایان نیز می‌توانیم ارزیابی و قضاوت خود را از عکس با دلايلمان بگوییم؛ اینکه فکر می‌کنیم این عکس تا چه حد موفق بوده است و چه برجستگی‌هایی، و یا چه کاستی‌هایی دارد. به یک نمونه از نقد عکس توجه کنید:

مثال: تحلیل عکس «امید به زندگی جدید (Hope for a New Life)»

برنده نخست در بخش عکاسی خبری لحظه‌ای پنجاه و نهمین مسابقه عکس ورلدپرس، ۲۰۱۶ عکسی که از لحظاتی فرّار، غیرقابل تکرار، خطرناک و دردآور شکار می‌شود، جسارت عکاسی را نمایان می‌سازد که با حضور در دل سهمگین‌ترین وضعیت، خود را متعهد و موظف می‌داند تا هم ثانیه‌ها را

به زیباترین شکل تثبیت کند و هم وضعیت خاصی را از دل طبیعت و یا زندگی انسانی به نمایش بگذارد. عکس برگزیده برای تحلیل در این مقاله، تصویری است از انتقال نوزادی توسط یک زن و مرد از لابه‌لای سیم‌های خاردار در منطقه عبور پناهجویان سوری.

عکاس: وارن ریچاردسن عکاس آزاد مطبوعات است که هم‌اکنون در اروپای شرقی مشغول عکاسی است. وی متولد ۱۹۶۸ در استرالیاست. عکاسی را به شکل تجربی و با تمرکز بر موضوع انسان و محیط، آموخته است و با روزنامه‌ها و مجلات و شرکت‌های تبلیغاتی همکاری می‌کند.

او مدتی در آسیا، امریکا و اروپا زندگی کرده است. دوره‌ای نیز در انگلستان و امریکا به عکاسی از افراد سرشناس پرداخت. در سال ۲۰۱۵ زمانی که در مرز صربستان و مجارستان فعالیت می‌کرد، عضو گروه روزنامه‌نگارانی بود که بحران پناهندگان را پوشش می‌دادند و از برخورد خشونت‌بار پلیس با پناهجویان عکس و گزارش تهیه می‌کردند. طرح آینده وی سفر به مناطق مجاور قطب شمال برای عکاسی از اوضاع مهاجران و تغییرات آب و هوایی ناشی از دخالت انسانی است.

عکس

مردی با حالتی هیجان‌زده در حال دست به دست کردن نوزادی از میان سیم‌های خاردار است. زمان میان شب و روز و از حداقل نور برخوردار است. نفر مقابل مرد، ظاهراً زنی است که با دستان کشیده‌اش نوزاد را می‌ستاند.

تحلیل عکس

آنچه به شکل آکسسوار (لوازم صحنه) در این عکس خودنمایی می‌کند، سیم‌های خاردار است. سیم‌های خاردار در پیش‌زمینه و میان‌زمینه حضور دارد و بالاتنه زن و مرد را احاطه کرده و با خطوط دایره‌وار و بندهای تیز و خاردار بر سطح آسمان بی‌رمق و کم نور گسترده است. تن و صورت زن و مرد هر آن ممکن است در عبور از میان سیم‌ها آسیب ببینند. دهان هر دو نفر باز است ولی نوزاد در خواب به سر می‌برد. دقت آنها برای عبور دادن طفل از قسمت بدون سیم خاردار، نشان از وابستگی عاطفی و احتمالی پدر و مادری دارد که هر آن خطرهای نادیده و پنهان، تهدیدشان می‌کند. سایه سیم روی چهره مرد همانند رد برش و زخمی است بر صورتی بهت‌زده و هراسناک. این چهره به همراه سر و نیم‌رخ نوزاد، جهت نور حاضر در صحنه را نمایان می‌سازد که از سمت راست تصویر می‌تابد. فیگور زن به ما و عکاس نزدیک‌تر است؛ اما به جز دست و بازوی برهنه او و دست‌بند روی مچ دست چپش، هیچ ویژگی دیگری از زن به چشم نمی‌خورد. عکاس برخلاف عرف و کلیشه رایج دنیای تصویر، که معمولاً مادر و احساسات برون‌گرایانه او را در لحظات خوف و خطر بزرگنمایی می‌کند در این لحظه اضطراب‌آور و ترسناک نه مادر و نه کودک، بلکه مرد یا پدر را به عنوان سوژه و موضوع اصلی عکس خود انتخاب کرده است و از جهتی که نور بیشتری بر اندام و چهره او می‌تابد، زاویه خود را انتخاب کرده است.

اگر تصویر را با خطوط فرضی تقسیم‌بندی کنیم، خط قرمز رنگی که کل قاب تصویر را به دو مثلث مساوی تقسیم می‌کند، میزان تعادل و توازن در اثر را به خوبی آشکار می‌سازد. حجم توده و شکل‌های سمت راست تصویر با سمت چپ آن در نسبتی، وزن دو طرف تصویر را همسنگ کرده و تعادل را باعث شده است.

جسم کودک در میانه عکس، مرکز ثقل نیروهای تصویر است که همه کشمکش‌ها و انرژی درون اثر را به خود جلب، و سنگینی و وزانت خاصی را در آن بخش ایجاد کرده است. علاوه بر آن نگاه مخاطب نیز پس از برخورد با چهرهٔ مرد به کمک خطوط مورب به سمت کودک سوق پیدا می‌کند؛ به عبارتی تقریباً همه خطوط اعم از خطوط تن زن، محیط و خط‌های مستقیم سیم‌ها به جز خطوط انحنادار سیم‌های خاردار، همگی به سمت کودک هجوم می‌آورد و نگاه مخاطب را پس از چهره مرد به سوی او معطوف می‌دارد.

دستان زن مانند پلی است که وظیفه این انتقال را صورت می‌دهد و خمیدگی اندام مرد به سمت زن و نگاه او به بیرون کادر، دو کنش مکملی را ظاهر می‌سازد که جهت و مسیر حرکت از چپ به راست قاب را نشان می‌دهد. حالت چهره مرد همزمان با حضور نوزاد در عکس و تلاش برای عبور او از میان سیم‌های خاردار در هر بار مشاهدهٔ آن، مخاطب را دچار تعلیقی مضطربانه و نگران‌کننده می‌کند. در وهله نخست بیننده نگران طفل به خواب رفته است و در مرحلهٔ بعدی، دلواپس مرد. چون جهت حرکت تحویل دادن و گرفتن کودک از چپ به راست است و زن کمترین حالت آشکارگی را داراست، ما بعد از تحویل دادن نوزاد به زن، نگرانی مضاعف و عمیق‌تری نسبت به مرد پیدا می‌کنیم؛ اما این زن و مرد به امید کدامین زندگی جدید در تلاش و تقلا هستند؟ آیا مرد در انتهای داستان به زن و کودک پناه یافته در محیط محاصره شده توسط سیم‌های خاردار خواهد پیوست یا به جهان ناپیدا و مبهم و با احتمالاً ددمنشانهٔ پشت سر خود باز خواهد گشت؟

فرایند تدریس

گام اول: دانش‌آموزان یک هفته فرصت دارند با در دست داشتن عکسی واحد به حیاط مدرسه بروند و از دیگر دانش‌آموزان بخواهند عکس را توصیف کنند و نظرشان را در مورد عکس بگویند. نکات گفته شده را یادداشت کنند. زمانی که همه توصیفات سر کلاس خوانده می‌شود، دانش‌آموزان با توصیفات گوناگون و زاویه دیدهای مختلفی در مورد تصویر روبه‌رو و آشنا می‌شوند. هدف این تمرین بی بردن به این نکته است که هر شخص با دیدگاه خود به عکس نگاه می‌کند و امکان برداشت‌های متفاوتی وجود دارد.

گام دوم: عکسی واحد توسط معلم انتخاب می‌شود. همه دانش‌آموزان باید در مورد آن عکس، سؤالی در ذهن خود ایجاد کنند و در کلاس بپرسند. دانش‌آموزان در پایان این تمرین باید حداقل سی سؤال مختلف را در مورد عکس پرسیده باشند؛ چرا که با پرسیدن سؤال به فکر فرو می‌روند و در جهت کشف پاسخ‌ها

تلاش می‌کنند؛ به این ترتیب دانش‌آموزان با فرصتی که در اختیار دارند به فکر کردن و ایجاد سؤال در ذهن خود مجبور می‌شوند؛ سؤال‌های دیگر دانش‌آموزان را می‌شنوند و با نکاتی که به ذهنشان نرسیده بود، آشنا می‌شوند.

گام سوم: همه دانش‌آموزان در مورد یک عکس نقد بنویسند و بعد به گروه‌هایی تقسیم‌بندی شوند و نوشته‌های یکدیگر را بخوانند و تصحیح کنند. سپس از هر گروه یک نقد انتخاب و در کلاس خوانده شود. در پایان سه نقد نهایی از بین تمام گروه‌ها انتخاب شود. می‌توانید این سه نقد نهایی را به عنوان بهترین نقدها در کلاس بخوانید و به تعداد دانش‌آموزان کلاس تکثیر کنید.

پایه نهم

بخش دوم

خوشنویسی

معرفی خطوط ثلث و نسخ

درس اول

اهداف درس

- آشنایی با خطوط ثلث و نسخ
- ارزش‌گذاری به میراث فرهنگی (خطوط ثلث و نسخ)

انتظارات عملکردی

- با کاغذ پوستی خط نسخ را با خط ثلث مقایسه کنند و شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها را بنویسند.
- تلاش کنند حروف و کلمه‌ها را دقیق کپی کنند و در انتقال آنها کاملاً امانت‌دار باشند.
- با استفاده از حروف و کلمه‌ها نقش و ترکیبی تازه ایجاد کنند.
- با استفاده از نقش حروف، وسایل کاربردی یا تزئینی طراحی نمایند.

فرایند تدریس

وسایل مورد نیاز

۱ نقش حروف و کلمه‌های کلیدی خطوط نسخ و ثلث به صورت خط محیطی در اندازه‌های مختلف در پنج اندازه (برای تهیه الگوهای آماده به سایت دفتر تألیف کتاب‌های درسی، گروه هنر http://art_dept.talif.sch.ir مراجعه فرمایید.)

۲ چند سطر به خط نسخ و ثلث و همان سطرها به خط نستعلیق و شکسته نستعلیق (برای مقایسه)

۳ چند اثر خوشنویسی به خط ثلث و نسخ

۴ کاغذ پوستی، کاربن و... برای انتقال الگوی کلمات

۵ مداد رنگ یا آبرنگ یا گواش، خط کش و...

گام اول: ابتدا یک سطر به خط نستعلیق نمایش داده، و از دانش‌آموزان سؤال شود که اسم این خط چیست (با توجه به اینکه خط نستعلیق در پایه هفتم معرفی شده است، طبیعتاً آن را می‌شناسند). همان سطر به خط نسخ نمایش داده، و از دانش‌آموزان خواسته شود که در مورد آن اظهار نظر کنند (تفاوت‌ها و شباهت) و نام آن را بگویند. در ادامه همان سطر با خط ثلث نمایش داده، (بسم الله الرحمن الرحيم با انواع خطوط

در دسترس تر است) و در کلاس در مورد آن صحبت شود و سپس چند اثر خوشنویسی به خط نسخ و ثلث در کلاس نمایش داده می‌شود و دانش‌آموزان نوع خط را مشخص کنند.

گام دوم : ادامه درس از روی متن کتاب توسط یکی از دانش‌آموزان روخوانی شود و دانش‌آموزان با پدیدآورندگان خطوط نسخ و ثلث، و هنرمندان بزرگ این رشته آشنا شوند و در مورد سبب نام‌گذاری خط‌های نسخ و ثلث در کلاس بحث شود.

گام سوم : اکنون سطورهایی که به خط نستعلیق و شکسته نستعلیق ثلث و نسخ نوشته شده و در کلاس نمایش داده شده است، در اختیار گروه‌ها قرار می‌گیرد و از گروه‌ها خواسته می‌شود که با کاغذ پوستی، خط‌ها را با هم مقایسه کنند و شباهت‌ها و تفاوت‌ها را بنویسند و در کلاس ارائه، و در پوشه کار خود نگهداری کنند.

گام چهارم : (اجرای آثار خلاقانه با استفاده از نقش حروف و کلمه‌های کلیدی خطوط نسخ و ثلث) حروف و کلمه‌های کلیدی خط‌های نسخ و ثلث، که به صورت خط محیطی و در اندازه‌های مختلف (پنج اندازه) اجرا شده است، در اختیار گروه‌ها قرار داده می‌شود.

به منظور ترغیب دانش‌آموزان به تفکر خلاق و هم‌فکری در گروه، سؤالات زیر طرح شود :

برای مثال : چگونه می‌توان با استفاده از این نقوش به نقوش جدید و زیباتری رسید؟

جواب‌های دانش‌آموزان دسته‌بندی، و روی تابلو نوشته می‌شود.

ممکن است نظر دانش‌آموزان به این شرح باشد :

۱ با کنار هم قراردادن **۲** با قرینه کردن **۳** با تکرار آزاد **۴** با تکرار قسمتی از شکل **۵** ترکیب با شکل‌های هندسی **۶** وارونه کردن و آینه کردن **۷** با چرخاندن حول یک نقطه و...

ادامه کار را می‌توان با سؤالات دیگری برنامه‌ریزی کرد.

— به نظر شما چه تصاویری را می‌توان با استفاده از این نقش‌ها (حروف و کلمه‌های کلیدی) طراحی کرد؟
 جواب‌های دانش‌آموزان روی تابلو نوشته، و دسته‌بندی شود. ممکن است مشابه این جواب‌ها از سوی دانش‌آموزان مطرح شود: **۱** گل **۲** میز **۳** پرند — آدم — ظروف و... سعی شود دانش‌آموزان به این باور برسند که تقریباً خیلی از تصاویر را می‌توان با الهام از این نقوش طراحی کرد. لازم نیست تصاویر حتماً واقع‌گرایانه باشد. رسیدن به تصاویر انتزاعی نشانه شکوفایی ذهنی دانش‌آموز است.
 گروه‌ها موظف شوند به چند روش از روش‌های بیان شده، حروف و کلمه‌ها را ترکیب کنند و به نقوش و تصاویر جدید برسند و حاصل کار را به صورت طرح در پوشه کار جمع‌آوری کنند.

گام پنجم: اجرای آثار خلاقانه با استفاده از یک جمله

در یک صفحه، جمله‌ای با خط‌ثلاث یا نسخ به صورت خط محیطی اجرا و در اندازه‌های مختلف (۳ تا ۵ اندازه) تنظیم شود. این صفحه در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد. از گروه‌ها خواسته شود در مورد جمله صحبت کنند. معلم با جمع‌بندی نظر دانش‌آموزان سعی کند آنها با مفهوم جمله آشنا شوند.
 برای برنامه‌ریزی اولیه تدریس می‌توان با طرح سؤالاتی شبیه به سؤال زیر، دانش‌آموزان را تشویق کرد که با آمادگی بیشتری تفکر کنند و به خلاقیت برسند.
 مفهوم جمله فوق چه تصاویری را به یاد شما می‌آورد؟ جواب‌های دانش‌آموزان هدفمند دسته‌بندی شود و به فضای تصویری جمله هدایت شوند.

اکنون از دانش‌آموزان خواسته می‌شود تا با نقش جمله‌ای که در اختیار دارند، نقش‌هایی را به وجود بیاورند که با مفهوم جمله مرتبط باشد و به روش‌های دلخواه اجرا و رنگ‌آمیزی کنند.

آموزش خط نستعلیق

درس دوم

هدف درس

■ آشنایی با سطر نویسی

انتظارات عملکردی

- ۱ قلم نی را درست و با زاویه خط نستعلیق در دست بگیرند.
- ۲ با استفاده از کاغذ پوستی، مهارت خوشنویسی با قلم نی را تمرین کنند.
- ۳ سطری را با قلم نی بنویسند.

وسایل مورد نیاز

- ۱ الگوی استاندارد (سرمشق)
- ۲ چند سطر ساده به خط نستعلیق
- ۳ قلم نی و قلم‌نی‌های پارویی آماده (قلم نی در چند اندازه)
- ۴ مرکب و دوات
- ۵ کاغذ پوستی روغنی (حالت گلاسه دارد)
- ۶ کاغذ گلاسه
- ۷ کاغذ قیچی و چسب و خط‌کش و پرگار

فرایند تدریس

برای یادگیری مهارت خوشنویسی و نوشتن حروف و کلمه‌هایی که در نوشتن آنها از نیش قلم نی استفاده می‌شود، بهتر است ابتدا دانش‌آموزان مهارت نوشتن با تمام پهنای قلم نی را درک کرده باشند. به همین منظور برای آماده‌سازی و یادآوری، دانش‌آموزان ترغیب و تشویق شوند.

گام اول: در یک تمرین آزاد با انواع خطوط و نقطه‌ها نقش آفرینی کنند. (دانش‌آموزان با تمام پهنای قلم نی، از ترکیب انواع خط‌ها و نقطه‌ها یک ترکیب بندی انجام دهند.)

گام دوم : در ادامه حروف و کلمه‌هایی که با تمام پهنای قلم نوشته می‌شود، مرور شود.

«آ» «ب» «ک» «ل» «م» «ن» «ی»

«به» «با» «ما» «لی» «یک» «بله» «تکه» «یکی» «لک» «لکه»

گام سوم : دانش‌آموزان ترغیب و تشویق شوند تا یک تمرین آزاد دیگر انجام دهند و خط‌هایی بکشند که با تمام پهنای قلم شروع، و به نیش قلم ختم شود؛ با این تمرین با مهارت نوشتن با نیش قلم آشنا می‌شوند. برای جذابیت می‌توان پیشنهاد کرد که ترکیب بندی‌هایی با خط‌هایی را به وجود بیاورند که با قلم نی و با ضخامت‌های مختلف کشیده می‌شود.

گام چهارم : یک سطر به خط نستعلیق برای دانش‌آموزان نمایش داده شود یا روی کاغذ در اختیار گروه‌ها قرار بگیرد. (از سطرهای داخل کتاب هم می‌توان استفاده کرد) و از آنها خواسته شود تا حروف و کلمه‌های سطر را با دقت ببینند و باهم مقایسه کنند. بلندترین، ظریف‌ترین و ضخیم‌ترین را مشخص کنند و در ادامه به این سؤال جواب دهند :

— با توجه به اینکه همه حروف و کلمه‌ها در این سطر با یک قلم نی نوشته شده است، چرا بعضی از آنها ظریف تر و برخی ضخامت بیشتری دارد؟

جواب‌های دانش‌آموزان بررسی، و جواب‌های درست روی تابلو نوشته، و در نهایت بیان شود که دو عامل تغییر زاویه و نوشتن با نیش قلم ضخامت‌ها و ظرافت‌ها را به وجود می‌آورد.

اکنون سطر انتخاب شده در دو بخش دسته‌بندی شود :

۱ حروف و کلمه‌هایی که با تمام پهنای قلم نوشته می‌شود.

۲ حروف و کلمه‌هایی که در نوشتن آنها نیش قلم به کار می‌رود.

به عنوان مثال در جمله «کند راز و نیاز با رب یکتا»

«ا»، «با» و «ب» با تمام پهنای قلم نوشته می‌شود.

انتهای «ر» و «و»،

دندانه «ن» در کلمه کند،

هر دو دندانه کلمه نیاز

دندانه «ت» در کلمه یکتا

با تمام پهنای قلم نوشته نمی‌شود.

گام پنجم : اکنون می‌توان تمرین عملی خوشنویسی را شروع کرد. برای این مهم هم می‌توان از کاغذ شفاف (کاغذ پوستی روغنی که حالت گلاسه دارد) استفاده کرد و هم با نوشتن روی نوشته‌های کم رنگ سطر مورد نظر، مهارت خوشنویسی را تمرین کرد.

هم در تمرین با کاغذ پوستی و هم به منظور نوشتن روی نوشته‌های کم رنگ، اندازه قلم دانش‌آموز با

پانزده باد و سپهر وزیران بزرگ

بودنیکو از ادب رفقا رتو

خاک از زنده کند رسمیت با دهنها

بدوینک ماند ز ما یادگار

کند از و نیاز بار یکتا

سرمشق باید یکی باشد. به دانش آموزان یاد آوری شود که با کاغذ پوستی و مقایسه با سرمشق می توانند میزان مهارتشان را ارزشیابی کنند. متناسب با زمانی که برای تدریس خوشنویسی در نظر گرفته می شود، سطرهایی برای آموزش مهارت خوشنویسی مشخص شود.

تلفیق خوشنویسی با دیگر موضوعات کتاب فرهنگ و هنر

اهداف کلی

- ۱ استفاده از امکانات شکل حروف و کلمه‌ها در طراحی
- ۲ تقویت مهارت دیدن
- ۳ تقویت قدرت مقایسه و تطبیق
- ۴ تفکر فعال و اجرای کارهای خلاقانه
- ۵ توانایی درک ارتباط بین رشته‌های هنری
- ۶ توانایی اجرای کارهای گروهی
- ۷ ارتقای حس زیباییشناسی

وسایل مورد نیاز

۱ حروف و کلمه‌های کلیدی به صورت خط محیطی (خط نستعلیق و شکسته نستعلیق، ثلث و نسخ) کاغذ سفید، کاغذ شفاف، تصاویر مختلف (صندلی پارک - بته جقه و...) مداد رنگ، آبرنگ، گواش، خط‌کش و...

فعالیت اول: استفاده از خوشنویسی در

طراحی گرافیک محیطی و آثار حجمی

در بخش گرافیک محیطی می‌توان از نقوش خوشنویسی برای طراحی وسایلی مانند صندلی پارک، آثار حجمی به منظور نصب در پارک‌ها و میدان‌های شهری، تزئین ساختمان‌ها، مبلمان، ساک دستی و غیره استفاده کرد. بهتر است برای آسانی کار از روش تطبیقی استفاده شود؛ یعنی دانش‌آموزان تشویق و ترغیب شوند، تصاویری مختلف از موضوعاتی را با خود به کلاس بیاورند، که می‌توان برای آنها طراحی گرافیک محیطی

انجام داد (موضوعاتی که در بالا از آنها نام برده شد). سپس با کاغذ پوستی تصویر ساده آنها را کپی‌برداری کنند و با انطباق روی حروف، طراحی جدیدی با توجه به نقش حروف و کلمه‌ها از آنها انجام دهند.

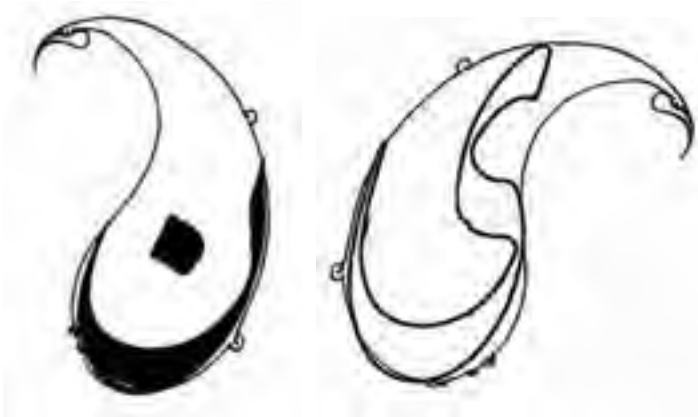

فعالیت دوم: خوشنویسی و عکاسی روایی

به دانش‌آموزان پیشنهاد شود که از مراحل نوشتن یک حرف یا کلمه عکاسی روایی انجام دهند. با این کار هم می‌شود تغییرات زاویه قلم را در نوشتن نشان داد و هم می‌توان نشان داد که چه قسمت‌هایی با تمام قلم و چه قسمت‌هایی با نیش قلم نوشته می‌شود. برای اینکه عکس‌ها با وضوح بیشتری گرفته شود، بهتر است از نوشتن با قلم‌های درشت عکس برداری شود.

فعالیت سوم: تطبیق نقش خوشنویسی حروف با بته جقه

برای تطبیق شکل حروف و بته جقه می‌توان از کاغذ پوستی استفاده کرد. شکل برخی از حروف بر قسمتی از بته جقه منطبق می‌شود. با توجه به این هماهنگی می‌توان بته جقه‌هایی طراحی کرد و یا از ترکیب نقوش خوشنویسی و بته جقه ترکیب‌بندی‌های خاصی را به وجود آورد. همچنین برای تزیین بته جقه‌ها نیز می‌توان از نقش حروف و کلمه‌ها استفاده کرد.

آشنایی با استادان بزرگ خوشنویسی

درس سوم

اهداف درس

- آشنایی با هنرمندان پیشین و آثار آنها
- تأثیرپذیری و درس گرفتن از سرگذشت بزرگان

انتظارات عملکردی

- دانش‌آموزان در یک فعالیت گروهی یکی از استادان خوشنویسی را برای هم‌کلاسی‌ها معرفی کنند.

فرایند تدریس

در معرفی استادان بزرگ خوشنویسی علاوه بر مطالب کتاب پیشنهاد می‌شود، قسمت‌هایی از زندگینامه این بزرگان برای دانش‌آموزان گفته شود که در آن نکات آموزنده‌ای نهفته است. اگر دانش‌آموزان به منابع دسترسی دارند، این وظیفه به دانش‌آموزان واگذار شود تا در مورد بزرگان خوشنویسی مطالبی را جمع‌آوری، و در کلاس ارائه کنند. همچنین دانش‌آموزان تشویق و ترغیب شوند تا از سرگذشت و زندگینامه خوشنویسان مشهور شهر و با استان خود، تصاویر و مطالبی جمع‌آوری، و در کلاس ارائه کنند.

پایه نهم

بخش سوم

هنرهای سنتی

چهار لنگه

درس اول

هدف درس

■ آشنایی با میراث فرهنگی (نقوش هندسی، رسم گره چهار لنگه)

اهداف عملکردی

- یک گره با استفاده از نقش چهار لنگه و شمشه رسم کنند.
- از خرد کردن گره، طرح جدیدی ایجاد کنند.

شرح موضوع

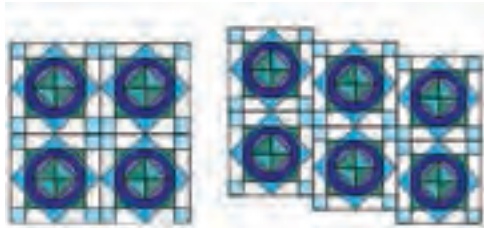
هنرمندان در طراحی سنتی معمولاً یک قسمت از طرح را رسم می‌کنند که به این قسمت واگیره می‌گویند (به طور مثال یک شمشه). از تکرار واگیره به صورت قرینه و منظم، طرح‌های جدیدی به دست می‌آید (تکرار شمشه در کنار هم). برای تکرار یک واگیره از یک کاغذ پوستی یا کالک می‌توان استفاده کرد. ابتدا باید کادر اصلی را روی کاغذ کالک رسم کرد و سپس برای مشخص کردن اندازه کادر اصلی تعداد واگیره‌ها و همچنین اندازه هر ضلع آن را محاسبه نمود. بعد، طرح واگیره را زیر کاغذ کالک گذاشت و با مداد دقیقاً خطوط را رسم کرد.

فرایند تدریس

گام اول: (رسم واگیره ساده با خرد کردن مربع) از دانش‌آموزان خواسته شود، یک مربع با اندازه

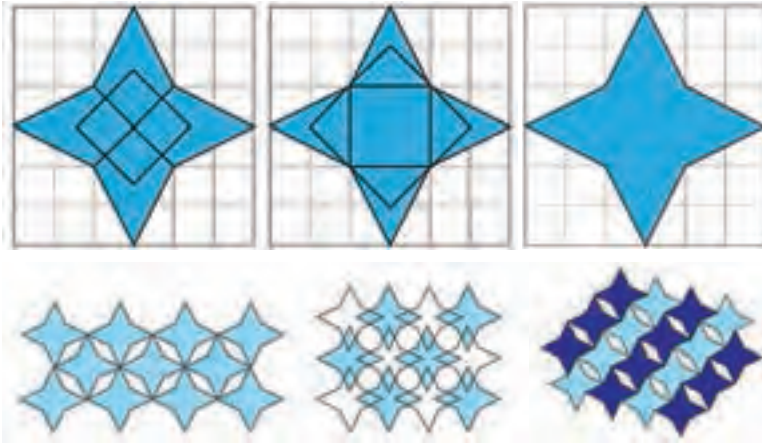

۱۰ سانتی متر رسم، و هر ضلع آن را به قسمت‌های مساوی تقسیم، و آن را شطرنجی کنند. سپس با استفاده از این شطرنج‌ها طرح‌های جدیدی را درون مربع رسم کنند. (رسم یک واگیره ساده). از آنها بخواهید با تکرار این واگیره‌ها به طرح‌های جدیدی دقت کنند که از اتصال آنها به وجود می‌آید.

واگیره را می‌توان همانند شکل، یک بار در راستای خط عمود و افق و بار دیگر به صورت مورب تکرار، و تفاوت آنها را بررسی کرد. دانش‌آموزان، این تمرین‌ها را می‌توانند گروهی نیز انجام دهند.

گام دوم : (رسم گره چهار لنگه) همانند تمرین‌های گام اول، بسیاری از گره‌ها از خرد کردن مربع به دست می‌آید؛ مانند روش مطرح شده در کتاب از دانش‌آموزان بخواهید گره چهار لنگه را رسم کنند. رسم این گره را می‌توان به صورت زیر هم انجام داد و همانند تمرین قبل از خرد کردن آن طرح‌های جدیدی به دست آورد.

نمونه تکرار ستاره چهار پر ۱

گام سوم : (کاربردی کردن موضوع، چاپ) یکی از رایج‌ترین راه‌های تکرار طرح، استفاده از شابلون است. برای تهیه شابلون می‌توان طرح چهار لنگه را روی تلق کشید و خطوط مرزی آن را با کاتر برید. با این کار می‌توان یک شابلون به طرح ستاره چهار لنگه درست کرد. شابلون آماده شده را روی زمینه دلخواه گذاشت و آن را محکم نگه داشت می‌توان از چسب برای ثابت کردن طرح استفاده کرد. با یک تکه اسفنج و رنگ گواش رنگ را در قسمت خالی شده زد. با تکرار این کار می‌توان کاغذ بسته‌بندی درست کرد. از این شابلون می‌توان روی زمینه‌های متفاوت استفاده کرد. رنگ انتخابی با توجه به زمینه و استفاده آن متفاوت است؛ به عنوان مثال برای روی دیوار از افشانه‌های رنگی و یا روی پارچه از رنگ‌های آکرلیک می‌توان استفاده کرد. روی چوب هم می‌توان از خمیر پتینه استفاده کرد.

گره هشت و چهار لنگه

درس دوم

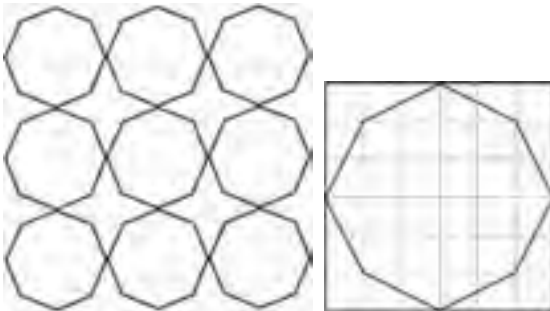
هدف درس

■ آشنایی با میراث فرهنگی (نقوش هندسی، رسم گره هشت و چهار لنگه)

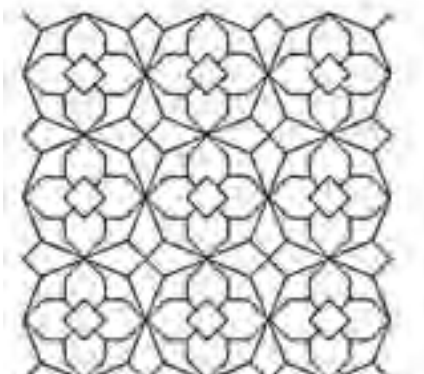
انتظارات عملکردی

■ از خرد کردن گره هشت و چهار لنگه، طرح جدید ایجاد کنند.

فرایند تدریس

گام اول : از دانش آموزان بخواهید همانند روش مطرح شده در کتاب یک واگیره از گره هشت و چهار ضلعی رسم کنند. گره هشت و چهار لنگه را از همان شطرنج‌های درس قبل نیز می‌توان به‌دست آورد.

مانند تمرینات قبل، این گره را نیز به قسمت‌های کوچک‌تر تقسیم کنند. آنها را راهنمایی کنید تا خلاقیت خود را در ایجاد طرح‌های جدید و چگونگی تکرار واگیره نشان دهند.

نمونه‌ای از خرد کردن و تکرار گره هشت و چهار لنگه

گام دوم : دانش‌آموزان را در گروه چند نفره تقسیم کنید و از آنها بخواهید یک ترکیب از گره هشت و چهار لنگه طراحی، و هر گروه یک اثر کاربردی تزئینی برای کلاس تهیه کنند؛ به عنوان مثال تابلویی برای نوشتن برنامه هفتگی در کلاس و یا برای در ورودی کلاس (کلاس پایه نهم)، قاب آینه و . . . . برای تهیه تابلو از روش‌های مختلف مانند کولاژ (با کاغذ و مقواهای و یا کاشی‌های رنگی)، رنگ‌آمیزی و روش استفاده از شابلون و یا تلفیقی از این موارد می‌توانند استفاده کنند.

استفاده از ورق چوب پنبه و مشبک کردن نقوش گره

استفاده از سرامیک و پارچه نمدی برای تهیه زیرلیوانی

بته جقه

درس سوم

هدف درس

■ آشنایی با میراث فرهنگی (رسم بته جقه و تزیینات آن)

اهداف عملکردی

- یک بته جقه رسم کنند.
- با استفاده از مواد و ابزارهای مختلف با بته جقه نقش آفرینی خلاقانه کنند.

شرح موضوع

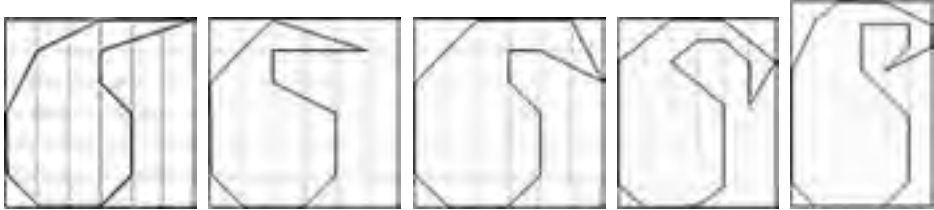
بته جقه از جمله نقوشی است که در تزیین بسیاری از صنایع دستی و هنرهای سنتی ایران مانند قالی بافی، پارچه بافی و نقوش روی پارچه و لباس، رو دوزی های سنتی، تزیینات سفالینه ها، چوب و... دیده می شود. این نقش را می توان برگرفته از درخت سرو، شعله های آتش و یا قطره های باران دانست. بته جقه نیز همانند دیگر نقوش سنتی به دو صورت منحنی و شکسته رسم می شود. علاوه بر این با تغییراتی در طراحی قسمت های مختلف این نقش، می توان حالات متفاوتی از آن را رسم کرد.

فرایند تدریس

گام اول: از دانش آموزان خواسته شود، نمونه هایی از صنایع دستی (و یا تصویری از آنها) را که نقش بته جقه در آنها به کار رفته است به کلاس درس بیاورند و آنها را باهم مقایسه کنند. در طرح های ذیل نمونه هایی از تلفیق بته جقه ها را ملاحظه می کنید.

گام دوم : رسم بته جقه و تزیینات آن : از دانش آموزان خواسته شود برای رسم بته جقه با خطوط منحنی از روش مطرح شده در کتاب استفاده کنند. برای کشیدن بته جقه با خطوط شکسته می توان از شطرنجی کردن مربع یا مستطیل نیز استفاده کرد.

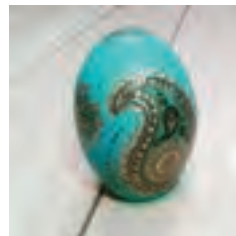

نکته : بهتر است چگونگی ایجاد تزیینات و انتخاب وسیله کار را به عهده خود دانش آموزان گذاشت. برای ایجاد روحیه هم فکری و همکاری و سرعت بخشیدن به تکمیل کار، دانش آموزان را گروه بندی کرد و از آنها خواست که هر گروه با استفاده از نقش بته جقه، خلاقیت خود را در ارائه یک اثر نشان دهند. برای این کار فقط از رنگ آمیزی ساده روی مقوا استفاده نکنند. در این حالت دانش آموزان با توجه به مهارت و ذوق خودشان چگونگی ارائه کار را انتخاب می کنند.

رنگ آمیزی با رنگ های ویترای و قلم دورگیر

استفاده از کاغذ کادو با طرح بته جقه و چسباندن آن روی چوب برای ساخت زیر لیوانی

برش بته جقه با پارچه نمدی و تهیه گوشواره

تزیین کفش با رنگ آکرلیک

نقاشی با گواش یا آکرلیک روی زمینه سفالی

نقاشی روی سی دی با رنگ ویتراوی و قلم دورگیر : برای این کار باید برچسب روی سی دی را بردارید. ابتدا خراش کوچکی با نوک قیچی روی سی دی ایجاد کنید؛ سپس چسب پهن را روی آن بچسبانید و مالش دهید و چسب را بکنید و یا با گذاشتن سی دی در آب گرم برچسب را جدا، و کاملاً پاک کنید.

زیر لاکي، جلد سازی سنتي

هدف درس

■ آشنایی با میراث فرهنگی (رسم بته جقه و تزیینات آن)

اهداف عملکردی

■ جلد مقوایی و آن را تزیین کنند.

شرح موضوع

برخی از جلدهای لبه‌ای برگردان دارد که به منظور حفاظت بیشتر لبه‌های کاغذ است.

کتاب‌آرایی در ایران و هنر اسلامی ابتدا به دلیل زیبا ساختن کلام خداوند و قرآن مجید و سپس برای دیگر کتاب‌های علمی و ادبی بسیار مورد توجه قرار گرفت. منظور از کتاب‌آرایی تمام مراحلی است که در ساخت و تزیین کتاب مورد استفاده قرار می‌گیرد. هنر کاغذسازی، جلدسازی و صحافی برای ساخت کتاب و هنرهایی مانند خوشنویسی، تذهیب و نگارگری برای تزیین و آرایش صفحات کتاب مورد

لبه برگردان جلد که برای محافظت بیشتر کاغذ و زیبایی به جلد افزوده می شود.

در قسمت داخل، جلد، آسترکشی می شود که از جنس کاغذ یا پارچه است.

استفاده قرار می گیرد. هنرمند سنتی ذوق و سلیقه خود را علاوه بر مصورسازی و تزیینات درون کتاب در زیباسازی جلد نیز به کار می گیرد.

جلد علاوه بر اینکه پوششی برای محافظت صفحات داخل کتاب است در زیبایی ظاهری کتاب نیز بسیار اهمیت دارد. ساختار جلد از سه قسمت روی جلد، پشت جلد و عطف تشکیل شده است. عطف کتاب با توجه به تعداد و ضخامت کتاب تعیین می شود.

در هنر سنتی جلدها در انواع چرمی و مقوایی و پارچه ای (مخمل و ترمه) وجود دارد. برای جلدهای مقوایی از روشی به نام پایه ماشه استفاده می شود که علاوه بر جلد برای ساخت قاب عکس، جعبه، قاب آئینه، قلمدان و... نیز به کار برده می شود. پایه ماشه یا ساخت مقوا به دو صورت ساخته می شود.

فرایند تدریس

استفاده از نوارهای کاغذ

وسایل مورد نیاز: کاغذهای باطله، چسب چوب یا سریش، کاردک یا قلم مو

تهیه جلد

برای تهیه جلد کتاب از دانش آموزان خواسته شود با توجه به اندازه قطع کاغذ کتاب (پشت و روی جلد) و پهنای عطف (می توان فقط پشت و روی جلد را در نظر گرفت و فقط آن را از قسمت عطف تا زد.) الگوی جلد را با یک مقوای نازک (مقوای گلاسه یا ورق های گلاسه و براق مجلات) برش بزنند. سپس ورق های باطله را به اندازه روی جلد و همین طور عطف کتاب برش بزنند. روی مقوای زمینه را با یک لایه چسب چوب یا سریش آغشته کنند و کاغذهای برش خورده را روی آن بگذارند. پس از چند بار این کار با دست یا

هر وسیله دیگری روی آن را فشار دهند یا بکوبانند تا بافت کاغذهای چسب خورده در هم فرو رود. سپس کاغذ را به اندازه کل جلد برش بزنند و کاملاً با چسب روی کار بچسبانند. بعد از چند لایه چسباندن کاغذ، یک لایه کاغذ را بزرگ‌تر از اندازه کلی جلد چسب بزنند و روی کار بچسبانند. قسمت‌های اضافی آن را به سمت داخل برگردانند و چسب بزنند. این کار به دلیل زیبایی و یکدست کردن لبه‌های جلد صورت می‌گیرد. کار را تا آنجا ادامه دهند تا به ضخامت دلخواه برسد.

۱- برش اندازه جلد (پشت و رو و عطف) ۲- برای بهتر تا خوردن کتاب از قسمت ۳- مانند تصویر، کاغذی را به اندازه عطف عطف، ابتدای کاغذی را به اندازه رو و کتاب برش بزنند و در همان قسمت بچسبانند. پشت جلد روی زمینه بچسبانند.

۴- کاغذ را به اندازه کل کار برش بزنند و کاملاً روی کار بچسبانند. این کار را تار سیدن به ضخامت دلخواه ادامه دهند. ۵- برای نگهداشتن محل تا خوردن عطف کتاب، خط‌کش را همانند شکل روی خط عطف بگذارند و جلد را به آرامی به حالت عمود در بیاورند. این کار را زمانی انجام دهند که چسب کاملاً خشک نشده باشد.

۶- تا خوردن کتاب از قسمت عطف ۷- در مراحل پایانی کاغذی را بزرگ‌تر از کل جلد ببرند و لبه بیرونی آن را همانند شکل برش بزنند و سپس به سمت داخل برگردانند و چسب بزنند.

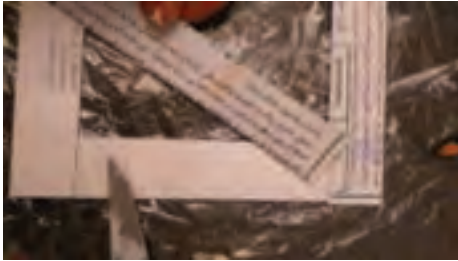
پس از اینکه کار کاملاً خشک شد، روی جلد را با گواش رنگ بزنند؛ ولی در قسمت‌های داخل جلد، فقط لبه‌ها را رنگ بزنند. برای آستر جلد یک کاغذ طرح دار را ببرند، به صورتی که از لبه‌های جلد یک سانتی‌متر کوچک‌تر باشد. سپس کاملاً آن را چسب بزنند و در داخل جلد بچسبانند.

برای روی جلد می‌توان از نگارگری، تذهیب خوشنویسی و... یک رونوشت تهیه کرد (یا با توجه به توانایی دانش‌آموز مستقیماً با گواش نقاشی شود) و آن را در قسمت روی جلد بچسبانند. پس از پایان کار، کل بیرون و داخل جلد را یک لایه روغن جلا بزنند.

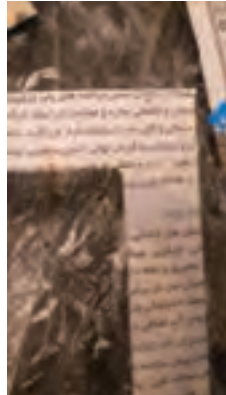
تهیه قاب عکس

برای تهیه قاب عکس نیز همین کار را انجام دهند ولی برای زمینه کار اندازه چهار چوب قاب را با یک مقوای نازک بپزند. برای بقیه مراحل می‌توانند از برش و چسباندن نوارهای کاغذ استفاده کنند.

چسباندن نوارهای کاغذ روی دور تا دور زمینه تا رسیدن به ضخامت دلخواه. پس از هر بار چسب زدن و چسباندن کاغذ با فشار دست کاملاً آن را پرس کنند.

برش قاب عکس با مقوای نازک به اندازه دلخواه

کاغذی را بزرگ‌تر از اندازه قاب عکس برش بزنند و همانند شکل لبه داخلی آن را برش زده، روی قاب برگردانند و چسب بزنند. این کار را برای لبه بیرونی نیز انجام دهند تا لبه‌های درونی و بیرونی قاب کاملاً با کاغذ پوشیده شود.

در مرحله آخر می‌توان از یک لایه کاغذ کادو برای طرح دار کردن قاب استفاده، و یا اینکه مانند ساخت جلد آن را رنگ آمیزی کرد.

در استفاده از نوارهای کاغذی برای سطوح منظم مانند قاب عکس یا جعبه، کاغذها را صاف کنند و به اندازه سطح کار برش بزنند ولی برای سطوح گرد و یا نامنظم از برش‌های کوچک کاغذ که با دست پاره شده است، استفاده کنند.

از یک توپ پلاستیکی یا بادکنک برای قالب کار استفاده کنند و تکه‌های کاغذ را چسب بزنند و به صورت نامنظم روی کار بچسبانند.

از این روش برای ساختن ظروفی مانند کاسه و بشقاب، گلدان، انواع جعبه و... نیز می‌توان استفاده کرد. برای ساخت هر کدام از این وسایل باید یک نمونه به عنوان قالب کار در اختیار داشته باشند و از آن به عنوان پایه کار استفاده کنند. برای قالب کار می‌توان از انواع بطری و کنسرو، توپ پلاستیکی، بادکنک و ظروف یک بار مصرف و... نیز استفاده کنند. برای اینکه کاغذها به قالب نچسبند، می‌توان روی آن را با یک لایه سلفون نازک کاملاً پوشانید و یا لایه‌ای صابون روی آن مالید.

نمونه‌ای از ساخت مجسمه یا ظرف با کاغذهای روزنامه

استفاده از خمیر کاغذ

برای تهیه خمیر می‌توان از کاغذهای روزنامه، کارتن، شانه تخم مرغ استفاده کرد. ابتدا کاغذ یا مقوا را با دست خرد کرد. سپس آنها را برای چند ساعتی در ظرف آب خیسانید تا بافت کاغذها پوسیده شود. با دست آن ورز داد تا به صورت خمیر نرم در آید. آب اضافی را گرفت و مقداری چسب چوب یا چسب کاغذ دیواری (به صورت پودر است) به آن اضافه کرد و ورز داد تا به خمیر نرمی تبدیل شود. این خمیر نباید در مجاورت هوا بماند. سپس باید آنها را به صورت گلوله‌های کوچک در آورد و در کیسه‌های پلاستیکی گذاشت.

ادامه کار مانند روش استفاده از نوار کاغذی است. زمینه کار را آماده کنید و خمیر را با ضخامت دلخواه روی آن بگذارید. با این خمیر علاوه بر اشیایی مانند قاب عکس یا آئینه می‌توانید صورتک، پیکره و... را نیز درست کنید. برای صاف کردن خمیر از یک کاردک یا هر وسیله مشابه دیگری استفاده کنید یا می‌توانید خمیر را روی یک کیسه پلاستیکی بگذارید و با دست کمی پهن کنید. سپس یک کیسه پلاستیکی دیگر را روی آن بگذارید و با وردنه یا دست صاف کنید. می‌توانید خمیر را به صورت بافت‌دار نیز استفاده کنید.

استفاده از خمیر کاغذ برای ساخت مجسمه

خمیر کاغذ و ساخت قاب عکس

می‌توان بعد از تهیه خمیر ابتدا رنگ (گواش یا پودر رنگ) را درون خمیر ریخت و آن را به رنگ دلخواه درآورد.

درس اول

تفرش دوزی (درویش دوزی)

هدف درس

■ آشنایی با سوزن دوزی های سنتی (تفرش دوزی)

انتظارات عملکردی

- برای دوخت انتخابی خود یک طرح از پیش تعیین شده ترسیم کنند.
- تفرش دوزی را روی یک لباس و یا به صورت کاربردی سوزن دوزی کنند.

شرح موضوع

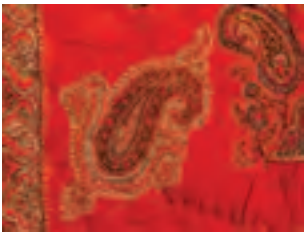
این درس غیر از آشنایی کلی با سوزن دوزی به دنبال شناساندن سوزن دوزی ها با توجه به استفاده از

تفرش دوزی

مواد مختلف و آشنایی با تفاوت سوزن دوزی ها براساس تنوع قومیتی است. به همین دلیل مشاهده سوزن دوزی های مختلف، توجه به مواد مصرفی و طرح و نقش ها از اهمیت ویژه ای برخوردار است. بازدید از کارگاه های کوچک و بزرگ محلی سوزن دوزی، موزه ها و میراث فرهنگی به منظور مشاهده بهتر و دقیق تر توصیه می شود. تهیه گزارشی

پته دوزی

زرتشتی دوزی

زرتشتی دوزی

مصور، که در آن مشاهدات و افکار خود را در مورد این هنر توضیح دهند، بسیار مفید است. تشویق و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان، مشاهدات آنها را دقیق‌تر و موشکافانه‌تر خواهد کرد.

ایجاد ذوق و رغبت برای مبادرت به سوزن‌دوزی و زنده نگهداشتن این میراث فرهنگی، یکی از اهداف اصلی این بخش است. معلم با نشان دادن نمونه‌ها و بیان ارزش مادی و معنوی این هنر نقش بسیار مهمی در به‌وجود آوردن تمایل و گرایش به سوزن‌دوزی را در دانش‌آموزان به‌وجود می‌آورد. او با نشان دادن آثار گذشتگان و آثار هنرمندان امروزی و بیان جنبه‌های کاربردی متعدد سوزن‌دوزی در تقویت مشاهده و دقت در نمونه‌ها انگیزه و هدفی قابل پیگیری را در دانش‌آموزان بیدار می‌کند.

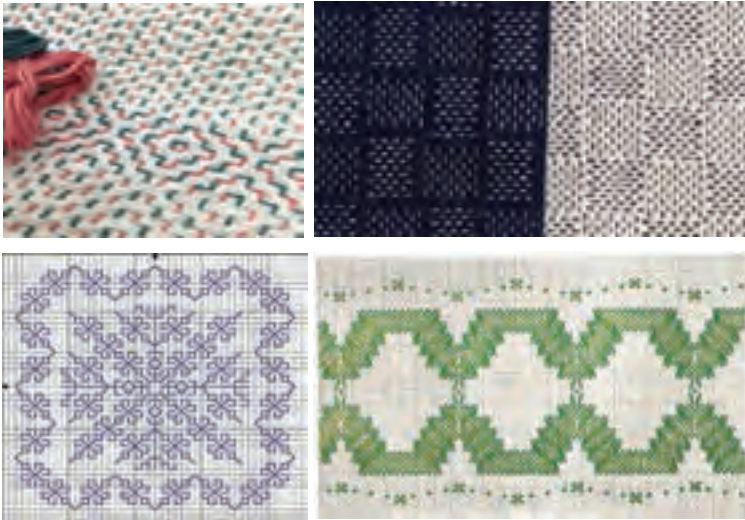
ابتدا باید بدانیم سوزن‌دوزی چیست؟ به تمام تزییناتی که با استفاده از الیاف (ابریشم، پشم، کف، پنبه و کتان) به روی پارچه، نمد، چرم، گونی و یا تور با سوزن انجام می‌شود، سوزن‌دوزی می‌گویند. در اینجا یادآوری می‌شود گلدوزی یکی از رشته‌های سوزن‌دوزی است.

فرایند تدریس

گام اول: چند نمونه دوخت سوزنی از نوع درویشی تفرش، زرتشتی دوزی، پته دوزی، سرمه‌دوزی و ابریشم‌دوزی به دانش‌آموزان نشان داده شود. دانش‌آموزان با لمس و دیدن نمونه‌ها و یا تصاویر آنها و با همفکری گروه، مشخصات این سوزن‌دوزی‌ها را به لحاظ نقوش، مواد به‌کار گرفته شده و کاربرد در یک جدول فهرست کنند.

نام سوزن‌دوزی	زادگاه سوزن‌دوزی	نوع پارچه	مواد مصرفی و ابزار	کاربرد	نوع نقوش	بیشترین رنگ‌های مورد استفاده
پته دوزی	استان کرمان و اطراف آن	پشمی	نخ پشمی و سوزن	پشتی، برده، رومیزی و ...	گل و گیاه و بته جقه	قرمز، سبز، زرشکی، نارنجی، آبی

گام دوم : نمونه‌هایی از درویش دوزی به دانش‌آموزان نشان داده شود. سپس از دانش‌آموزان خواسته شود، روی یک کاغذ شطرنجی با کشیدن خطوط منظم روی چهارخانه‌های صفحه به صورت عمودی و افقی طرحی براساس دوخت درویشی تفرش، به صورت حاشیه‌ای با خلاقیت خود ایجاد کنند.

برای هدایت دانش‌آموزان می‌توان، سؤالاتی را مطرح کرد :

- ۱ چند طرح با کشیدن خطوط ساده در صفحه شطرنجی می‌توانیم داشته باشیم؟
- ۲ این طرح‌ها چه کاربردهایی می‌تواند داشته باشد؟
- ۳ اهمیت یک اندازه بودن خطوط در چیست؟

گام سوم : در این مرحله کارها به نمایش گذاشته می‌شود و گروه‌ها پاسخ سؤالات را با همفکری و هدایت معلم بیان می‌کنند.

لوازم مورد نیاز : نخ و سوزن، ترجیحاً پارچه درشت بافت.

گام چهارم (شروع دوخت) : از دانش‌آموزان خواسته شود براساس خطوط پود پارچه، کوک‌هایی را به صورت افقی با شمارش تار و پود پارچه به صورت منظم بدوزند (اگر پارچه درشت بافت نیست، طرح را روی پارچه کپی، و براساس آن عمل کنند).

گام پنجم : کوک‌های افقی را با کوک‌های عمودی به هم وصل کنند و یک طرح ساده روی پارچه بدوزند.

گام ششم : این حاشیه را با دوخت هایی که در نمونه ها دیده اند مطابقت دهند.
نکته : برای شروع دوخت بهتر است از شلال ساده شروع شود. شلال ساده باید این ویژگی ها را داشته باشد : اندازه شلال ها با فاصله بین آنها یک اندازه باشد و همچنین فاصله دو ردیف شلال موازی هم باید حداکثر ۵/۰ سانتی متر باشد. در واقع دوخت شلال های موازی و اندازه هر شلال با فاصله بین آنها تماماً باید برابر باشد که بتوان به زیبایی دوخت های حاشیه ای را در کادر یک دستمال یا رومیزی پیاده کرد. این دوخت های ساده قدرت و مهارت دست را افزایش می دهد و دقت دانش آموز را هنگام کار به شدت افزایش خواهد داد و علاوه بر این مورد با بافت پارچه ها و الیاف مختلف به خوبی آشنا خواهند شد.

گام هفتم : از دانش آموزان خواسته شود پارچه هایی را ابتدا با زدن شلال های منظم به صورت سوزن درویشی تفرش و سپس با شلال های نامنظم و فرم هایی خاص تزین کنند. تمرین با شلال ها سرعت عمل و دقت دانش آموزان را افزایش می دهد.

گام هشتم (کاربردی کردن) : با دوختن حاشیه های بسیار ساده، یک کوسن یا رومیزی کوچک یا تابلو و یا اجسام کاربردی دیگری را تزین کنند.

زرتشتی دوزی

درس دوم

هدف درس

■ آشنایی با دوخت‌های سنتی (زرتشتی دوزی)

انتظارات عملکردی

- یک نمونه زرتشتی دوزی بدوزند.
- با استفاده از زرتشتی دوزی (گبر دوزی) به تزیین محیط زندگی بپردازند.

شرح موضوع

این درس در دو مرحله تدریس می‌شود: ابتدا دوخت‌هایی که برای زرتشتی دوزی کاربرد دارد، آموزش داده، و سپس در مورد نقوش و انواع آن توضیح داده می‌شود و در انتها دانش‌آموزان آنچه را آموخته‌اند، روی پارچه در قالب یک طرح به اجرا در می‌آورند.

این دوخت از پیش از اسلام در ایران رواج داشته است و توسط بانوان برای تزیین پارچه‌های ریزبافت ظریف با نخ‌های ابریشمی رنگی دوخته می‌شده و همان‌گونه که از اسم آن پیداست، توسط زرتشتیان ابداع شده است و هم اکنون نیز در یزد بین زرتشتیان رواج دارد. ترکیب و هماهنگی رنگ‌ها و ظرافت بیش از حد این دوخت در سوزن‌دوزی‌های سنتی قدیمی بی‌نظیر است به طوری که کوک‌های دوخت‌ها به سختی با چشم دیده می‌شود.

بیشترین رنگ‌های این دوخت، سرخ، سبز و سفید و زرد است. نقوش به کار رفته به سه دسته تقسیم می‌شود: ۱- نقوش گیاهی مانند درخت زندگی، درخت سرو، گل میخک، ۲- نقوش جانوری که شامل پرندگان مانند خروس، طاووس، مرغ، جوجه، هدهد و مانند آنها می‌شود و ماهی، ۳- نقوش هندسی شامل مربع و دایره (شیلونه).

زرتشتی دوزی بیش از همه با دوخت‌های ساقه‌دوزی، توپر دوزی (ساتن دوزی)، زنجیره دوزی، دندان موشی، براق دوزی، نقطه دوزی، تنبل دوزی کار می‌شود و کاربرد آن بیش از همه برای لچک، پیراهن معروف به تیر و سیخ، شوال، مکنا و عرقچین داماد انجام می‌شده است. برای تزیین درزها و زیبایی کار از شیرازه دوزی استفاده می‌شود که برای شیرازه دوزی از دوخت‌هایی مانند ساقه دوزی، توپر دوزی، زنجیره و دندان موشی استفاده می‌شود.

فرایند تدریس

لوازم مورد نیاز

پارچه، سوزن، نخ گلدوزی یا نخ عمامه
گام اول: پس از آموزش دوخت‌های اولیه زرتشتی دوزی ابتدا باید دانش‌آموزان روی یک پارچه به صورت ساده آنها را بدوزند.

گام دوم (آموزش شلال یا بخیه دوزی): به منظور دوردوزی و توپر دوزی

چگونگی دوخت شلال

دوخت شلال

نمونه‌هایی از دوخت با بخیه یا شلال

گام سوم (آموزش ساقه‌دوزی برای دوردوزی طرح‌های مورد نظر): از دانش‌آموزان خواسته شود اطراف و یا خطوط اصلی طرح را با ساقه‌دوزی پر کنند.

ساقه‌دوزی

گام چهارم: سطوح را با شلال‌های هم جهت توپردوزی کنند. به جز دوخت سوزن درویشی تفرش و ساقه‌دوزی می‌توان در این مرحله از کار، دوخت بخیه را نیز به دانش‌آموز آموزش داد و از آنها بخواهیم برای آشنایی بیشتر با دوخت بخیه یک طرح ساده را با دوخت بخیه دوردوزی و سطح طرح را با شلال‌های نامنظم توپردوزی کنند.

توپردوزی

گام پنجم: آموزش دندان موشی

۵

۴

۳

۲

۱

گام ششم : از دانش آموزان خواسته شود با کمک هم گروهی های خود در مورد سوزن زرتشتی دوزی عکس هایی را جمع آوری کنند؛ طرح ها را از این دوخت ها انتخاب کنند و به روش های آموزش دیده روی پارچه به اجرا درآورند و نمایشگاهی از آثار خود ایجاد کنند.

قسمتی از جامه زرتشتیان به روش زرتشتی دوزی

پته دوزی

هدف درس

■ آشنایی با دوخت‌های سنتی (پته دوزی)

انتظارات عملکردی

■ یک طرح را به روش دوخت‌های پته، سوزن‌دوزی کنند.

شرح موضوع و فرایند تدریس

آنچه تحت عنوان پته‌دوزی می‌شناسیم از دوخت‌های تزیینی سنتی رایج در استان کرمان است. پشم گوسفند با تزادی خاص در اواسط بهار چیده می‌شود؛ سپس شسته و به وسیله‌شانه‌های چوبی یا فلزی از هم باز می‌شود. پشم‌های تمیز، باز شده با دوک یا چرخ‌های دستی رسیده، و به «ریس» تبدیل می‌شود. این الیاف پشمی در گذشته به رنگ‌های سبز روشن، سبز تیره، نارنجی، مشکی، آبی روشن، سورمه‌ای، زرشکی، رنگ‌آمیزی، و برای بافت شال پته به کارگاه‌های «عریض» بافی فرستاده می‌شد و پارچه‌های عریض با همان رنگ‌های ذکر شده بافته می‌شد و هرکدام از رنگ‌ها در مراسم و ایام خاص مورد استفاده قرار می‌گرفت. پته سبز برای سفره عقد، پته زرشکی برای دوخت پرده، رویه لحاف، رویه پستی، روبالشی، مخده و کوسن، سجاده و جانماز، بقچه و... پته سفید جهیزیه عروس (بقچه، رومیزی، روتختی، سفره قند)، پته سورمه‌ای مراسم ختم و سوگواری، پته نارنجی بقچه، جانماز، رومیزی.

لازم به ذکر است، رنگ‌های توپر‌دوزی هر پته با توجه به رنگ زمینه در نظر گرفته می‌شد. امروزه با استفاده از رنگ‌های شیمیایی، تنوع رنگ‌بندی پته از گذشته بیشتر است؛ مانند صورتی، بنفش، سبز یشمی و قرمز که البته جزء رنگ‌های اصیل این دوخت به شمار نمی‌آید.

به پارچه پته، که از جنس پشم است، «عریض» و به نخ‌های آن «ریس» می‌گویند. برای دوخت پته از سوزن چنابلی شماره ۷ یا ۸ استفاده می‌شود. البته از سوزن‌هایی که انتهای آن بازتر است هم می‌توان استفاده کرد.

عکس از سایت تخصصی پته

روش‌های دوخت پته عبارت است از :

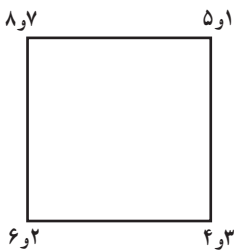
- ۱ ساقه دوزی ظریف (خط دوزی) یا ساق دوزی
- ۲ پتک کشیده
- ۳ پتک کشیده دوپل
- ۴ پتک چهار گوش
- ۵ پتک چهار گوش دوپل
- ۶ متن دوزی یا توپردوزی پته یا «آب دوزی»
- ۷ سرخس دوزی

خط دوزی یا ساقه دوزی یا ساق دوزی : در پته دوزی برای شروع کار دوخت، انتهای نخ را به هیچ عنوان گره نمی‌زنیم و فقط سوزن را به‌طور مخفی به ابتدای محل دوخت می‌بریم و دوخت را آغاز کنیم. در زمان دوخت پته برای جلوگیری از جمع‌شدگی پته، نخ را زیاد نکشید و باید شست خود را روی نخ قرار داد تا از کشیده شدن نخ جلوگیری شود. خط‌دوزی شال نارنجی و شتری با نخ مشکی است. خط دوزی شال سبز با نخ مشکی و نارنجی انجام می‌شود. در خط دوزی شال سفید و سرمه‌ای از نخ نارنجی استفاده می‌شود. خط‌دوزی شال قرمز با نخ مشکی است و در بعضی قسمت‌ها با رنگ نارنجی و سفید نیز دوخته می‌شود. در خط‌دوزی شال فیروزه‌ای، بیشتر از نخ مشکی و در برخی قسمت‌ها از رنگ‌های نارنجی و قرمز و سفید نیز استفاده می‌شود. برای پارچه‌های قرمز خط‌دوزی (ساقه دوزی) مشکی، پارچه سفید خط‌دوزی زرد (نارنجی)، پارچه مشکی و سبز به رنگ زرد دوخته می‌شود.

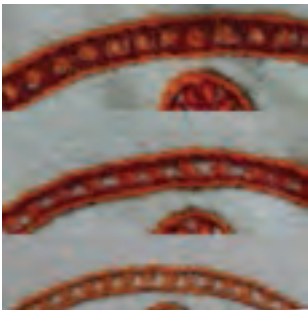
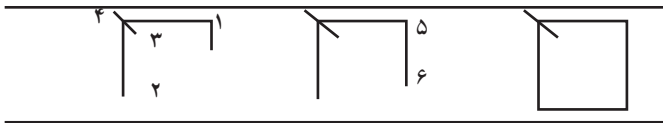
بعد از اینکه خطوط اصلی نقش ساقه دوزی شد، داخل آن با شیوه خاصی از سوزن دوزی پر می‌شود که اصطلاحاً به آن پتک چهارگوش می‌گویند. این دوخت معمولاً بین خطوط موازی حاشیه باریکی وجود دارد که از دوخت پتک چهارگوش پر می‌شود.

چگونگی دوخت پتک: ابتدا یک شلال به اندازه یک سانتی متر روی پارچه می‌دوزید؛ سپس یک بست کوچک روی این شلال می‌زنید. این بست به صورت اریب دوخته، و باعث محکم شدن شلال اول می‌شود.

چگونگی دوخت پتک دوپل: پتک دوپل هم مانند پتک کشیده است با این تفاوت که از دو نقطه ۲ و ۱ دو بار پتک کشیده دوخته می‌شود. نقاط دوخت ۵ و ۱-۶ و ۲ مشترک است، و بست‌ها در یک جهت دوخت می‌شود. در بعضی مناطق به پتک کشیده دوپل، پتک چهارسوزنه هم می‌گویند. در تصویر به متن دوزی با دقت نگاه کنید. پتک‌های دوپل با رنگ زرشکی و پتک‌های کشیده تک باریبی روشن دوخته شده است.

چگونگی دوخت پتک چهارگوش: این دوخت در تمامی موارد، حد فاصل دو خط با فاصله نیم سانتی متر دوخته می‌شود. این خطوط موازی دوپل در اطراف دایره‌ها، بته جقه‌ها، دایره بزرگ یا ترنج کادرهای فرعی و اصلی کشیده می‌شود و مرزبندی نقوش را نشان می‌دهد. ابتدا سوزن را در نقطه ۲ فرو می‌برند در حالی که نخ زیر سوزن قرار گرفته است. دوباره سوزن را از نقطه ۳ بیرون می‌آورند و در نقطه ۴ در حالی که یک زاویه قائمه ایجاد کرده‌اند فرو می‌برند. پس از این مرحله همین دوخت را در طرف مقابل همین زاویه می‌دوزند تا یک مربع کوچک دوخته شود. این مربع‌ها را باید بسیار ریز بدوزند. هرچه ظریف‌تر دوخته شوند، اثر زیباتر خواهد بود.

دوخت از سمیه کریمی

چگونگی توپردوزی یا متن دوزی: بعد از دوخت خط دوز و پتک چهارگوش نوبت به دوخت متن پته می‌شود که با پیک دراز دوخته می‌شود. این دوخت به رنگ لاک‌ی است که با فاصله نزدیک به هم دوخته می‌شود تا کل زمینه شود. برای دوخت به روش سنتی پتک‌ها به صورت نامنظم زده می‌شود؛ یعنی در جهت‌های مختلف بالا و پایین. در این مرحله فواصل خالی بین پتک‌های دراز را با

بخیه‌های بلند و بست روی آن

رنگ‌های سبز تیره یا سورمه‌ای بخیه‌های بلند، و روی آنها را بست می‌زنیم به طوری که متن کاملاً از دوخت پر شود. بعد از اینکه دوخت پته تمام شد، نوبت برگ‌دوزی آن می‌شود که معمولاً اطراف بقیه‌ها یا ترنج‌ها یا اطراف حاشیه‌ها را بنا به سلیقه افراد بیشتر از سه - چهار نوع برگ استفاده می‌کنند که به صورت بخیه‌های کوتاه و بلند با بخیه‌های مورب زیگزاگ سروی، شویدی و ... است. رنگ برگ در پته سفید : مشکی، لاک‌ی، سبز، آبی؛ پته قرمز : سفید، زرد، آبی، سبز؛ پته سبز : سفید، آبی، زرد، مشکی، لاک‌ی؛ پته سورمه‌ای : سفید، زرد، آبی و سبزرده می‌شود. ساده‌ترین برگ سه شاخه یا پاکلاغی است. پس از پایان دوخت پته را می‌شویند و با کمک دستگاه مخصوصی به نام نورد اتو می‌کنند. امروزه خشک‌شویی‌ها این کار را انجام می‌دهند.

نکته : در پته‌دوزی نباید از زدن پل برای رفتن از

جایی به جای دیگر استفاده کرد و پته‌ای ارزشمند است که پشت پته شباهت بیشتری با روی پته داشته باشد.

پایه نهم

بخش چهارم

هنر آوایی

وزن

هدف درس

■ درک و اجرای الگوهای وزنی با استفاده از دو کشش کوتاه و بلند

انتظارات عملکردی

- منطبق با ضرب یک شعر یا قطعه موسیقی دست بزنند.
- ضرب منظم و ضرب غیر منظم را تشخیص دهند. نمونه‌ای از هر یک را با دست زدن یا کوبیدن روی میز اجرا کنند.
- مفهوم سرعت (تمپو) را درک کنند. یک شعر را در دو تمپوی متفاوت به صورت دکلمه بخوانند.

شرح موضوع

در درس اول به وضعیت هجاها در کلمات و انطباق آن با وزن توجه زیادی شده است. به همین دلیل هجا و انواع آن در اینجا توضیح داده می‌شود:

هجا بخشی از کلمه است که به تنهایی قابل تلفظ باشد. می‌دانیم که کلمات از حروف با صدا (مصوت‌ها) و حروف بی‌صدا (صامت‌ها) ساخته شده است. هر صامت با همراهی یک مصوت می‌تواند تلفظ شود.

انواع هجا

- ۱- هجای کوتاه
  - ۱-۱- هر مصوت کوتاه یعنی «ـِ»
  - ۱-۲- هر صامتی که به کمک این مصوت تلفظ شود؛ مانند ت، س، م
- ۲- هجای بلند
  - ۲-۱- هر مصوت بلند یعنی «آ او ای»
  - ۲-۲- هر صامتی که به کمک این مصوت تلفظ شود؛ مانند تا، سو، نی
  - ۲-۳- آمدن صامت پس از یک هجای کوتاه؛ مانند تن، سُر، مه

۳- هجای کشیده : با آمدن یک صامت پس از هجای بلند، هجای کشیده ایجاد می‌شود.

۳-۱- صامت، مصوت بلند، صامت : تار، سوز، نیک

۳-۲- صامت، مصوت کوتاه، صامت، صامت : تنگ، سُرب، مَهر

۴- هجای کشیده‌تر : هجاهایی مانند نیست، چیست که از آمدن یک صامت پس از هجای کشیده به دست می‌آید.

شکل‌های گوناگون قرارگیری این هجاها کنار یکدیگر، الگوی وزنی خاصی را پدید می‌آورد. در نگارش وزن به شیوهٔ قدیم برای هجای کوتاه ت و برای هجای بلند و کشیده از تن استفاده می‌شده است.

ای	سا	ر	بان
تن	تن	ت	تن

به بیان دیگر و برای اینکه مستقل از کلام توضیح دهیم : اگر برای هجای کوتاه ارزش زمانی ۱ در نظر بگیریم، به ترتیب برای هجای بلند ارزش ۲، برای هجای کشیده ارزش ۴ و برای هجای کشیده‌تر ارزش ۸ در نظر می‌گیریم.

هجا	ارزش زمانی	چگونگی اجرا
کوتاه	۱	یک بار روی میز بکوبید تا آوای «دام» ادا شود. این کار چند بار تکرار شود.
بلند	۲	آوای «دام» با کشیدن بیشتر مصوت آ با دو بار کوبیدن روی میز ادا شود. زمان هر بار کوبیدن با یکدیگر و نیز با مرحله قبل مساوی باشد.
کشیده	۴	آوای «دام» با کشیدن بیشتر مصوت آ با چهار بار کوبیدن روی میز ادا شود. زمان هر بار کوبیدن با یکدیگر و نیز با مرحله قبل مساوی باشد.
کشیده‌تر	۸	آوای «دام» با کشیدن بیشتر مصوت آ با هشت بار کوبیدن روی میز ادا شود. زمان هر بار کوبیدن با یکدیگر و نیز با مرحله قبل مساوی باشد.

فرایند تدریس

در تدریس این درس برای آسانی اجرا، از دو هجای کشیده و کشیده‌تر، صرف نظر شود.
گام اول: در ابتدا با آوای ت و تن دو هجای بلند و کشیده اجرا شود. به ترتیبی که در جدول ارائه شده است.

گام دوم: از دانش‌آموزان خواسته شود شما را همراهی کنند. حالا از دانش‌آموزان خواسته شود با استفاده از این دو هجا الگوهای متفاوت وزنی بسازند و آنها را به همین شیوه اجرا کنند؛ مانند:

تن تن تن

تن تن تن

تن تن

و غیره

چگونگی اجرا	ارزش زمانی	هجا
یک بار روی میز بکوبید و آوای «ت» ادا شود. این کار چند بار تکرار شود.	۱	کوتاه
آوای «تن» با دو بار کوبیدن روی میز ادا شود. زمان هر بار کوبیدن با یکدیگر و نیز با مرحله قبل مساوی باشد.	۲	بلند

گام سوم: قرارداد شود که بیضی توپر، نشانه یک بار دست زدن و گفتن آوای «دام» و بیضی توخالی، نشانه دو بار دست زدن و گفتن آوای «دام» است. توضیح دهید که با طولانی ادا کردن مصوت آ این کار امکان‌پذیر است. شکل‌های مختلفی از این دو علامت روی تابلو بکشید و از دانش‌آموزان بخواهید به این روش آنها را اجرا کنند. توجه کنید یک الگو مرتب تکرار شود.

گام چهارم: از دانش‌آموزان خواسته شود خودشان شکل‌های گوناگونی بکشند و آن را اجرا کنند همانند کاری که در پایه هفتم انجام داده‌اند) و توجه کنند یک الگو مرتب تکرار شود.

ملودی (لحن)

درس دوم

اهداف درس

- تفاوت لحن‌ها را در نوع احساسی که در انسان برمی‌انگیزاند، درک کند.
- با مفهوم مد یا مقام آشنا شوند.

انتظارات عملکردی

- مفهوم لحن را درک کنند و با مفهوم مد آشنا شوند.
- مفهوم حسی لحن‌ها را تشخیص دهند و از هریک مثال‌هایی بزنند.

فرایند تدریس

گام اول : از دانش‌آموزان خواسته شود یک لحن شاد، غمگین، حماسی، مرثیه‌ای نام ببرند و بگویند به نظر آنان چه ویژگی‌هایی سبب شده است که این لحن‌ها چنین احساساتی را در ما برانگیزانند.

گام دوم : پس از مباحثه نتیجه بگیرید که این مقام یا مد سازنده لحن است که چنین احساسی را ایجاد می‌کند. برای درک بهتر می‌توانید مثالی بزنید :

ظروف بسته به نوع کاربردشان از مواد مختلفی ساخته شده‌اند؛ مثلاً لیوان می‌تواند بلوری، سرامیکی، پلاستیکی، چینی، فلزی یا کاغذی باشد. هیچ‌گاه لیوان فلزی را در میهمانی استفاده نمی‌کنیم یا معمولاً هنگام کوهنوردی لیوان چینی با خود حمل نمی‌کنیم. در این مثال لیوان، لحن و جنس ماده به کار رفته در آن همان مد است. در دنیای موسیقی نیز برای هر احساسی مدهای متفاوتی وجود دارد. برای احساسات شاد از مدهایی متفاوت نسبت به احساسات غمگین استفاده می‌شود. کشورهای مختلف نیز مدهای موسیقی مختص به خود دارند. درست مانند زبان هر کشور، موسیقی هر کشور نیز قابل شناسایی است. عامل شناسایی موسیقی هر کشور مدهای سازنده موسیقی آن است.

رنگ

درس سوم

اهداف درس

- تفاوت رنگ صوتی سازهای مختلف را در نمونه‌های صوتی تشخیص دهند.
- با ابزار در دسترس رنگ‌های صوتی متفاوت ایجاد کنند.

انتظارات عملکردی

- مفهوم رنگ صوتی را درک کنند.

شرح موضوع

رنگ صوتی مفهومی است که در پایه هفتم به آن پرداختیم. در این پایه عواملی بررسی می‌شود که سبب ایجاد رنگ‌های مختلف صوتی در سازها می‌شود. دو عامل مهم بدین قرار است:

۱- چگونگی تولید صدا

۲- ساختمان ساز

۱- چگونگی تولید صدا

می‌دانیم که صدا از ارتعاش اجسام ایجاد می‌شود. در سازها صدا به شیوه‌های مختلف تولید می‌شود. ۱-۱- ارتعاش سیم: در برخی سازها صدا از طریق ارتعاش سیم به دست می‌آید؛ مانند تار، ویولن، سنتور. صدای حاصل از صحبت کردن یا آواز خواندن نیز از ارتعاش تارهای صوتی ایجاد می‌شود.

۱-۲- ارتعاش هوا: در برخی از سازها صدا از ارتعاش هوا در لوله صوتی ایجاد می‌شود؛ مانند نی، شیپور و سرنا.

۱-۳- کوبش: در برخی از سازها صدا از ارتعاش حاصل از کوبیده شدن به وجود می‌آید؛ مانند: سنج، دف و تمبک.

هر یک از این گروه‌ها به دلیل یکسان بودن چگونگی تولید صدا، رنگ صوتی نسبتاً مشابهی با هم دارند؛ به عبارت دیگر تفاوت رنگ صوتی سازهای گروه‌های مختلف با یکدیگر به مراتب بیشتر از سازهای یک گروه است.

۲- ساختمان ساز

رنگ صوتی سازهای یک گروه نیز با هم متفاوت است. یکی از دلایل عمده این تفاوت، اندازه و جنس ساختمان سازها با یکدیگر است.

فرایند تدریس

گام اول : سؤالاتی را مطرح کنید. با توجه به مطالبی که در کلاس هفتم خواندید، رنگ صوتی چیست؟ از دانش آموزان خواسته شود تا به دو سؤال در گروه‌های خود پاسخ دهند و هر گروه پاسخ خود را به کلاس ارائه کند. با تصحیح پاسخ دانش آموزان آنها را به جواب‌های درست هدایت کنید.

گام دوم : اصوات تولید شده با سازهای مختلفی در کلاس پخش شود. از آنها سؤال شود چه تفاوتی بین این اصوات وجود دارد؟ علت این تفاوت در چیست؟

گام سوم : از دانش آموزان خواسته شود با ابزار در دسترس مانند جامدادی و خط کش و... اصواتی را با رنگ‌های صوتی مختلف ایجاد کنند.

گام چهارم : سپس از دانش آموزان خواسته شود در گروه‌های خود با استفاده از ابزار مختلف و رنگ‌های صوتی متفاوت یک بافت صوتی ایجاد، و به کلاس ارائه کنند.

پایه نهم

بخش پنجم

هنرهای نمایشی

کارگردانی و انتخاب نمایشنامه

هدف درس

■ آشنایی با عناصر کارگردانی

انتظارات عملکردی

- به تجزیه و تحلیل یک نمایشنامه بپردازند.
- به صورت گروهی تمامی صحنه‌ها را جدا نقاشی کنند.

شرح موضوع

کارگردانی، آفرینش زندگی یا بخشی از آن روی صحنه است. بهترین مرجع و کتاب و استاد برای فراگیری کارگردانی، شناخت چگونگی زندگی آدم‌ها و توجه به تفاوت‌های آنهاست. کارگردانی علم و شیوه به همراه هنر است، که میزان دانش، هوش، خلاقیت و حساسیت زیاد شخص در کیفیت اثر نهایی تأثیر مستقیم دارد.

کارگردان با توجه به وضع بیرونی و جامعه خود با انگیزه‌های درونی‌اش، قدرت کارگردانی خود و امکانات اجرایی و توان بازیگران و گروه، نمایشنامه‌ای را برای اجرا انتخاب می‌کند. کارگردانی عمدتاً شامل دو مرحله است:

- ۱ تهیه و تدارک
- ۲ کار عملی با بازیگران

تهیه و تدارک

اولین گام کارگردان، انتخاب فکر است. کارگردان این سؤالات را باید از خود بپرسد: چه می‌خواهم بگویم؟/ چرا؟ انگیزه این گفتن چیست/ چگونه؟ (به چه سبک و شیوه‌ای)/ برای چه کسانی/ کی اجرا خواهد شد؟/ در چه شرایط زمانی، با چه امکاناتی؟/ کجا؟ پاسخ دقیق به آنها می‌تواند تا حدی موفقیت اثر را نزد تماشاگر تضمین کند. کارگردان از پرسش چراها به تحلیل متن و معنا می‌رسد و با شناخت چگونگی‌ها، نوع اجرای اثر یا فرم را تشخیص می‌دهد. رسیدن به

چگونگی، به هوش، خلاقیت، قدرت کارگردانی و دید دقیق و مناسب به زندگی نیاز دارد؛ به عنوان مثال همه می‌دانند هملت^۱ دچار تردید و تفکر زدگی است؛ اما مهم این است که ما چگونه این تردیدها و تفکر زدگی را روی صحنه، در قالب عناصر دیداری و شنیداری دریافت کنیم.

گام بعدی کارگردان، تجزیه و تحلیل متن است. تحلیل یعنی جدا کردن عناصر درون اثر که این عناصر شامل تم (موضوع)، مضمون (پیام و محتوا)، ژانر (گونه)، مکتب، سبک، ساختمان کلی اثر، شخصیت‌پردازی، زبان نمایشی (گفت‌وگونیسی)، جایگاه اثر در مجموعه آثار نویسنده، ارتباط اثر با زمان نگارش اثر، تأثیر آن بر روند تاریخ ادبیات نمایشی، نشانه‌شناسی در اثر، ساختار نمایشی و فضای نمایشنامه است.

کارگردان در مرحله تجزیه و تحلیل باید به دو بخش بپردازد و آن دو بخش را به واضح‌ترین شکل ممکن برای خود تصویرسازی کند. این دو بخش عبارت است از: چراها؟ چگونگی‌ها؟ موضوع (تم): یعنی آنچه نویسنده در مورد آن می‌نویسد و به دو دسته اصلی و فرعی تقسیم‌بندی می‌شود.

مضمون (پیام و محتوا): اندیشه‌ای است که به مخاطب القا می‌شود؛ همان پیام یا «محتوا» است. ژانر (گونه): تشخیص گونه یا ژانر نمایش در به نتیجه رسیدن اثر کمک فراوانی می‌کند. برخی از گونه‌های پرکاربرد عبارت است از:

■ **تراژدی:** بنا به تعریف یونانی، اثری است که به مرگ قهرمان می‌انجامد و نگاهی غمگینانه دارد. (نمایشنامه رمثو و ژولیت اثر شکسپیر)

■ **کمدی:** نگاهی شاد به زندگی است؛ هر چند مسائل آن تلخ باشد. کمدی زاییده ناهماهنگی است به این معنی که هرگاه ناهماهنگی چیزی با چیز دیگر ایجاد خنده کند، کمدی خلق می‌شود (رویای نیمه‌شب تابستان، اثر شکسپیر)

■ **کمدی تراژدی:** طنزی است که باطنی تراژیک دارد (آثار چخوف).

■ **ملودرام:** نمایشی است با زمینه‌هایی از کمدی و تراژدی که مهم‌ترین اجزای آن احساسات‌گری و هیجان‌گرایی است و بیشتر به مسائل خانوادگی می‌پردازد. (خانه عروسک، هنریک ایبسن).

مکتب نمایشنامه: اولین شناسه مکاتب واژه «ایسم» است. تحلیلگر باید مکتب اثر را تعیین کند. البته ممکن است یک اثر نمایشی تحت تأثیر مکاتب مختلفی باشند. مکتب، ویژگی‌های عمدتاً مشترکی است که در آثار گروهی از هنرمندان و اهالی ادب متجلی می‌شود.

سبک نمایشنامه: همان ویژگی‌های شخصی هنرمند در آثارش است.

۱- یکی از آثار معروف ویلیام شکسپیر، شاعر و نمایشنامه‌نویس شهیر انگلیسی

ساختمان کلی اثر: عبارت است از:

■ **ارسطویی:** الزاماً باید دارای آغاز، میانه و پایان باشد و همذات‌پنداری^۱ میان شخصیت‌ها و مخاطب حاصل آید و شخصیت‌های پروتاگونیست^۲ و آنتاگونیست به‌طور مشخص قابل تمیز باشد.

■ **اپیک (فاصله‌گذاری، حماسی):** عدم ارتباط حسی بین مخاطب و اثر و جایگزینی رابطه فکری و عقلانی و همچنین روایت داستان به‌جای وقوع داستان و قطع کردن نمایش در جاهایی که امکان رابطه و پیوند حسی نمایشنامه و مخاطب وجود دارد از مشخصات این ساختمان نمایشی است.

■ **مدرن:** هر زمان، ساختمان متعارف درام نویسی از اساس برهم ریخته شود، شاهد ساختمان جدیدی خواهیم بود که می‌توان به آن ساختمان مدرن اطلاق کرد. نمونه‌های بارز آن آثار ابزورد است؛ مانند «در انتظار گودو»، اثر ساموئل بکت.

شخصیت‌پردازی: ویژگی‌هایی است که نویسنده به قهرمان اثرش می‌دهد. تعریف روانشناسانه آن چیزی است که فردی را از فرد دیگر متمایز می‌کند. اشخاص نمایش به دو گروه کلی «تیپ» و «کاراکتر» دسته‌بندی می‌شوند.

■ **تیپ (نمونه کلی):** اشخاصی هستند که ویژگی‌های کلی یک گروه یا قشر را در خود دارند.

■ **کاراکتر (شخصیت ویژه):** قهرمانی است با ویژگی‌های خاص خود که فقط بر خودش منطبق است.

ابعاد شخصیت

■ **بعد فیزیکی:** هر چیزی که در ظاهر از فرد می‌بینیم و باید توسط نویسنده مشخص شود (چاقی، لاغری، نقص فیزیکی و ...).

■ **بعد اجتماعی:** رتبه‌های اجتماعی فرد و شغل و جایگاه او در اجتماع است.

■ **بعد روانی:** این بعد تمام ویژگی‌های روانی اعم از ژنتیک و تأثیرات روانی فرد از تعامل با اجتماع را دربرمی‌گیرد و این بعد را یکی از دلایل قوت یا ضعف شخصیت‌پردازی در هر اثر می‌توان برشمرد. این بعد تمام فرایندهایی را دربرمی‌گیرد که ناخودآگاه شخصیت را مورد تأثیر قرار می‌دهد.

۱- همزادپنداری یعنی قرار گرفتن در وضعیت محیطی یکسان با شخصی دیگر (=تأثیرپذیری یکسان) و همذات‌پنداری «تأثیرگذاری» یکسان و مشابه با الگوبرداری از رفتار شخصی دیگر است. همزادپنداری، شبیه شدن لحظه‌ای و گذراست در حالی که همذات‌پنداری، شبیه دیگری شدن طولانی مدت‌تر و پایاست.

۲- قهرمان، قهرمان اصلی یا پروتاگونیست به یونانی (πρωταγωνιστής): شخصیت اصلی نمایش در آثار کلاسیک یونان است که همراه با شخصیت مقابل یا آنتاگونیست (Antagonist) در درون کنش و کشمکش قرار می‌گیرد. پروتاگونیست در یونان باستان به سخنگوی اصلی در مجادله یا مباحثه گفته می‌شد. پروتاگونیست به معنی قهرمان، شخصیت برجسته، شخصیت اصلی، شخصیت مرکزی، شخصیت محوری، رهبر، سخنگو در نمایش و داستان آمده است.

■ بعد اعتقادی : عقاید و جهان بینی و دیدگاه‌های فرد را شامل می‌شود.

باید دقت کرد که این چهار بعد بر هم تأثیر و تأثر دارد.

زبان نمایشی (گفت‌وگونیسی) : یعنی واژگانی که نویسنده در ارتباط با قهرمانان خود انتخاب می‌کند که به زمان وقوع اثر و طبقه شخصیت‌های نمایشنامه وابسته است.

جایگاه اثر در مجموعه آثار نویسنده : باید از نظر محتوایی و ساختاری بررسی شود. ارتباط اثر با زمان نگارش و تأثیرات متقابل فضای سیاسی - اجتماعی و جو فرهنگی جامعه بررسی می‌شود.

تأثیر نمایشنامه مورد بحث بر روند تاریخ ادبیات نمایشی : ابتدا کارگردان باید بداند متنی که انتخاب کرده، نمایشنامه یا اثری حاشیه‌ای است. از نویسنده‌ای درجه دوم و یا نویسنده‌ای تراز اول است.

از آثار مطرح و یا حاشیه‌ای نویسنده است؛ مانند ادیپوس که از مهم‌ترین آثار تاریخ ادبیات نمایشی و نیز از آثار مطرح سوفوکل است.

نشانه‌شناسی در اثر : صحنه نمایش پهنه نشانه‌هاست و تحلیلگر باید به کارکردهای نمادها در اثر بپردازد و نشانه‌ها را بازگشایی کند. لازم به ذکر است نماد و نشانه علاوه بر قابل بازگشایی بودن توسط مخاطب، نباید پیش یا افتاده و دم دستی باشد.

فضای نمایشنامه : ترکیب درست عوامل با یکدیگر است که حالت و رایحه خاصی را به ذهن متبادر می‌کند. فضا را می‌توان به رنگ یا بوی غذا تشبیه کرد. حالت = فضا = SPACE

فضا به معنی حالت و نمود کلی است و آنچه در فضا سازی بسیار مؤثر است، انتخاب صحیح واژگان یا کلام نمایشی است. فضا به همراه عواملی مانند نور، دکور، لباس، رنگ، موسیقی و... خلق می‌شود. نمایش کم‌دی فضایی شاد دارد، تراژدی رنگ قهوه‌ای، رمانتیک صورتی و مذهبی سبز رنگ است.

ساختار نمایشی : قرارگیری عناصر نمایشنامه در جای خود است، تا نمایشنامه‌نویس به مقصود خود در بهترین شکل ممکن دست یابد. نمایشنامه‌نویس وقایع را در طرحی قرار می‌دهد که ایجاد کرده است.

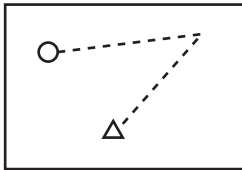
در گام بعد کارگردان باید آن قدر متن را بخواند و برای خود تجزیه و تحلیل کند تا از آن متن اشباع و همه چیز به شکل تصویر در ذهن او تشکیل شود و بعد از تسلط بر متن با توجه به گونه نمایش و اجرا و توان و امکانات خود به انتخاب عوامل دست بزند و گروه تشکیل دهد.

بخش دوم که کار عملی با بازیگران است در درس بعد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

کارگردانی روی کاغذ

۱ رسم یک کادر چهارگوش که فرضاً نشان دهندهٔ صحنهٔ نمایش است (به ازای هر صحنه یک قاب خواهیم داشت).

۲ شخصیت‌ها به صورت شکل‌های هندسی مختلف و با شکل‌های دلخواه در گوشه کاغذ به صورت راهنما مشخص شود.

۳ تعیین جایگاه آغازین هر شخصیت در صحنه

۴ تعیین حرکات و رفت و آمدهای شخصیت‌های حاضر در صحنه با خط چین

۵ برای هر صحنه باید چنین طراحی وجود داشته باشد.

فرایند تدریس

گام اول : معلم، دانش‌آموزان را به گروه‌های چند نفره تقسیم می‌کند.

گام دوم : معلم نمایشنامه یا داستان کوتاهی را برای دانش‌آموزان می‌خواند و از آنها می‌خواهد آنچه را به نظر آنها مهم است، یادداشت کنند.

گام سوم : از دانش‌آموزان خواسته شود روی صفحهٔ کاغذ شخصیت‌ها را بنویسند و در مقابل هر یک ویژگی لازم برای بازیگر آن نقش را یادداشت کنند.

گام چهارم : از بچه‌ها خواسته می‌شود تا با همفکری، مکان مورد نظر هر صحنه را یادداشت کنند و برای آن نقاشی بکشند.

گام پنجم : از گروه خواسته می‌شود در مورد کار خود به نوبت توضیح دهند.

گام ششم : معلم با کمک بچه‌ها و گروه‌ها شروع به تجزیه و تحلیل داستان، شخصیت‌های آن و صحنه و زمان و مکان نمایشنامه می‌کند و کارگردانی روی کاغذ را آموزش می‌دهد.

گام هفتم : از بچه‌ها خواسته می‌شود تا در منزل داستان کوتاهی را به نمایشنامه تبدیل، و روی کاغذ کارگردانی کنند.

انتخاب بازیگر و خواندن متن نمایشنامه

درس دوم

هدف درس

■ آشنایی با کارگردانی روی کاغذ

انتظارات عملکردی

■ کارگردانی روی کاغذ را انجام دهند.

شرح موضوع

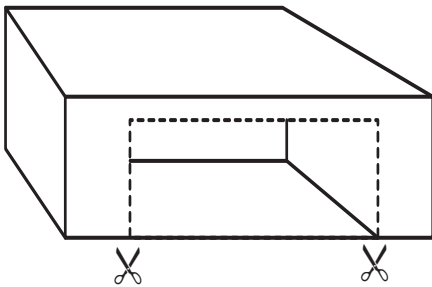
در هنرهای نمایشی پایه هشتم، توضیحات لازم برای خواندن متن آورده شده است. پس از مبحث تهیه و تدارک، که در درس قبل توضیح داده شد به بخش دوم می‌رسیم که کار عملی با بازیگران است. اولین مرحله کار با بازیگران، بحث و روخوانی است که به دور میزخوانی نیز معروف است. در این بخش، که اجرای آن به شناخت وسیعی از امکانات بازیگران نیاز دارد و همچنین به قدرت فراوان کارگردان، نقش‌ها با توجه به خود نقش و توان و جنس بازی بازیگران تقسیم می‌شود. در گام بعد کارگردان با توجه به بداهه‌سازی و خلاقیت بازیگران روی صحنه و طرح از پیش تعیین شده خود براساس موقعیت‌ها و لحظه‌های متن، حرکات بازیگران و میزانشن را مشخص می‌کند.

بعد از هماهنگی و تمرین و نظم و تسلط پیدا کردن گروه بر اجرا، تمرین با نور و دکور صورت می‌گیرد. در این مرحله است که کارگردان و طراح صحنه و لباس به هماهنگی در طراحی و اجرای صحنه می‌رسند. در بعضی مواقع کارگردان مجبور است از بعضی میزانشن‌ها و تصویرسازی‌های خود چشم‌پوشی کند؛ چراکه مهم اجرای هماهنگ است.

قبل از اجرای اصلی در تمرین نهایی لباس‌ها نیز حاضر می‌شود و بازیگران با تصور اجرای کامل باید روی صحنه بروند.

چگونگی طراحی صحنه و نمونک

از فضای داخلی جعبه به عنوان جعبه نمونک و فضای صحنه نمایش به صورت فرضی می توان استفاده کرد. یک ضلع جعبه کفش دردار باید مطابق شکل برش زده شود.

فرایند تدریس

گام اول: معلم از دانش آموزان می خواهد تا در گروه های قبلی یا گروه های پیشنهادی خود تقسیم شوند.

گام دوم: هر یک از بچه ها فرصت کوتاهی در اختیار دارد تا در مورد نمایشنامه خود و کارگردانی روی کاغذ و تجربه جدیدش صحبت کند.

گام سوم: معلم بعد از شنیدن کارها از بچه ها می خواهد تا با مشورت با گروه خود یک نمایشنامه را انتخاب، و کار را دورخوانی، و سپس در مورد تقسیم نقش ها صحبت کنند و دلیل انتخاب نقش ها را توضیح دهند. (در این بین اگر به نتیجه نرسیدند، می توان آنها را به گروه های کوچک تر تقسیم کرد و یا از آنها خواسته شود تا داستانی تلفیقی از چند کار بنویسند و به نمایشنامه تبدیل کنند.)

گام چهارم: سپس به نمایشنامه خوانی اثر بپردازند.

گام پنجم: معلم به دانش آموزان ساخت نمونک صحنه را با استفاده از جعبه کفش و دورریزها آموزش می دهد. از بچه ها خواسته می شود تا تمام سعی خود را به کار گیرند و بر اساس نمایشنامه خود طراحی صحنه و نمونک آن را برای جلسه بعد انجام دهند.

نمایشنامه را تجزیه و تحلیل کنند. بازیگر یا بازیگران پیشنهادی خود را برای رسیدن به نقش یادداشت کنند و هر نفر یک میزانشن برای نمایشنامه انتخابی پیدا کند و برای نمایشنامه کارگردانی روی کاغذ انجام دهد.

حرکت و چیدمان روی صحنه

درس سوم

هدف درس

■ آشنایی با نمونک صحنه

انتظارات عملکردی

- یک نمایش را تجزیه و تحلیل کنند.
- نمونک صحنه نمایش را بسازند.

شرح موضوع

مکان یکی از عناصر مهم نمایش است. درک فضای صحنه نمایش موجب بهتر شدن اجرای نمایشنامه می‌شود. در واقع حرکت، که رکن اساسی نمایش را تشکیل می‌دهد برای به وجود آمدن به بستری نیاز دارد که صحنه نمایش است و در واقع از طریق تجسم بخشیدن به فضای ذهنی نمایشنامه هم به بازی بازیگر کمک می‌کند و هم در ایجاد ارتباط با تماشاگر تأثیر ویژه‌ای دارد.

ترکیب تصویری که از کنارهم قراردادن اجزا، اشیا و عناصر برای انتقال بار معنا از طریق تصویر متناسب با معنای نمایش صورت می‌گیرد و میزانشن نیز، که مجموعه‌ایست‌ها و حرکت‌های بازیگران و اشیا است که کارگردان آنها را با دید هنری خود برای صحنه ابداع می‌کند نیز در صحنه جان می‌گیرد و جالب اینکه هر سه مورد حرکت، ترکیب تصویری و میزانشن از ابزار و عناصر مهم کارگردانی به‌شمار می‌رود.

معمولاً کارگردان هنگام کار روی نمایشنامه جزو اولین عواملی که انتخاب می‌کند، طراح صحنه است. مهارت کارگردان در ایجاد ارتباط به بازیگران و طراحان کمک می‌کند. عوامل، خلاق‌ترین دقت و توجه خود را وقف نمایشنامه کنند. طراحی صحنه باید متناسب با زمان، مکان، شخصیت، سبک و دیگر موضوعات مطرح شده در زمینه تحلیل نمایشنامه و نوع نگاه کارگردان باشد.

طراحی صحنه خوب زمانی است که امکان ارتباط بازیگر با قسمت‌های مختلف صحنه با تماشاگران، با دیگر بازیگران و امکان استفاده مناسب برای بازیگر برای ارتباط با وسایل صحنه و اجرای میزانشن‌های

صحنه را به راحتی فراهم کند. دید کارگردان نسبت به نمایشنامه بر همهٔ وجوه اجرا از بازیگری تا صحنه پردازی حاکم است.

هر یک از وضعیت‌های بدن بازیگران نسبت به تماشاگر می‌تواند معنای خاصی را القا کند. وقار بازیگر روی صحنه بسیار اهمیت دارد. لزومی ندارد که بازیگر مستقیماً رو به تماشاگران بازی کند. با اینکه چهره برای انتقال بیان احساسی و ذهنی نمایش به تماشاگران تأثیر زیادی ایفا می‌کند، بدن هم در صورتی که درست از آن استفاده شود به اندازه صورت می‌تواند بیان‌کننده باشد. همچنین صدا هم این ویژگی را دارد.

فرایند تدریس

مرحلهٔ اول

گام اول: معلم پس از بررسی کارهای بچه‌ها از آنها می‌خواهد تا چند دقیقه فرصت مشورت کردن و دیدن نظر همدیگر را داشته باشند و به جمع‌بندی برسند.

گام دوم: معلم از بچه‌ها می‌خواهد که هر گروه در مورد کار خود صحبت کنند و از بقیهٔ گروه‌ها خواسته می‌شود تا در مورد بهتر شدن کار آنها نظر بدهند. اهمیت موسیقی و طراحی صحنه و لباس و چهره‌آرایی را توضیح بدهد؛ اما تمام کار بازیگری را به آن منوط ندانند.

گام سوم: معلم از گروه‌ها می‌خواهد تا در جلسهٔ آینده با توجه به نکات گفته شده و با خلاقیت خود، نمایشنامه‌ای اجرا کنند.

جمع بندی و ارائه نهایی آثار

درس چهارم

هدف درس

■ آشنایی با اجرای نمایشی

انتظارات عملکردی

■ یک اجرای نمایشی ارائه کنند.

فرایند تدریس

گام اول : معلم از بچه‌ها می‌خواهد تا نمایش‌های خود را اجرا کنند.
گام دوم : از بقیه گروه‌ها خواسته می‌شود تا نکاتی را که به ذهن‌شان می‌رسد یادداشت کنند؛ اما بعد از هر اجرا کارها نقد نمی‌شود و نقد بعد از پایان همه اجراها اتفاق می‌افتد.
گام سوم : معلم نظر دانش‌آموزان را روی تابلو یادداشت می‌کند و در مورد بخش‌های مهم اصول کارگردانی از طریق حرف‌های خود بچه‌ها به نتیجه می‌رسد.

- ۱- بورکهارت، تیتوس. ۱۳۶۵. هنر اسلامی زبان و بیان. ترجمه مسعود رجب نیا، تهران: سروش.
  - ۲- گال، فرانسواز بارب، هنر برای، من، تو، ترجمه فاطمه کاوندی، تهران: نشر نظر ۱۳۸۸
  - ۳- محسنی، شاهین، سیری در فلسفه و عرفان اسلامی، تهران: آندگان، ۱۳۹۲
  - ۴- دانتزیک، سینتیا ماری، شیوه‌های طراحی، راهنمای تکنیکی و مفهومی، ترجمه عربعلی شروه، تهران: شباهنگ، ۱۳۸۴
  - ۵- آرمسترانگ، توماس، هوش‌های چندگانه در کلاس، مترجم مهشید صفری، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴
  - ۶- یونسی، اعظم، نقش مخاطب در تحول و تکوین هنر معاصر (چیدمان و پرفورمنس)، پایان‌نامه ارشد، دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی. ۱۳۹۲
  - ۷- پاکباز، روئین، نقاشی ایران از دیرباز تا امروز، تهران: نشر نارستان، ۱۳۸۰
  - ۸- گودالیسون، ایوان و پگ اسپیرز، رویکردهای معاصر در آموزش هنر، ترجمه فرشته صاحب قلم، تهران: نشر نظر، ۱۳۹۰
  - ۹- ماهنامه ادبی هنری گلستانه، سال یازدهم، شماره ۱۲۱، آبان ۹۱
  - ۱۰- مجموعه مقالات هم‌اندیشی‌ها، مقالات اولین هم‌اندیشی مدیریت هنری، تهران، انتشارات فرهنگستان هنر، تابستان ۱۳۸
  - ۱۱- آیت الهی، حبیب الله، مبانی نظری هنرهای تجسمی، تهران: سمت، ۱۳۷۷
  - ۱۲- حسینی، سید هاشم، تجلی سیمرخ در هنر سفالگری دوران اسلامی ایران، نشریه هنرهای زیبا، هنرهای تجسمی. دوره ۱۸، شماره ۳، پائیز ۱۳۹۲، صفحات ۲۱ تا ۳۴.
  - ۱۳- پاکباز، روئین، در جست‌وجوی زبان نو، تهران، ۱۳۷۴
  - ۱۴- گامبریچ، ارنست، ترجمه علی رامین، تهران، نشر نی ۱۳۷۹
  - ۱۵- منبع: بخشی از مقاله «دیزاین»، فرسید منقالی، نشریه «حرفه: هنرمند»، شماره ۱۹
- ۱۶- TAKNAz.Ir/news _ detail _ ۱۹۹۵۰ .htm
- ۱۷- Goshe.net
- ۱۸- TAKNAz.Ir/news _ detail _ ۱۹۹۵۰ .htm

